

วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลในฐานะนิเวศสมัยใหม่:
จากการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญและปัญญา

นายธนาคาร จันทิมา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปีการศึกษา 2554
ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository(CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

THE TRAVELOGUES OF SEKSAN PREASERTKUL AS MODERN THAI NIRAT:
FROM LAMENTATION TO CONTEMPLATION AND WISDOM

Mr. Thanakharn Juntima

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Thai

Department of Thai

Faculty of Arts

Chulalongkorn University

Academic Year 2011

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์	วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในฐานะนิราศสมัยใหม่: จากการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญ และปัญญา
โดย	นายธนาคาร จันทิมา
สาขาวิชา	ภาษาไทย
อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก	รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา

คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยเป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาามหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะอักษรศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประพจน์ อัครวิรุฬหการ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(อาจารย์ ดร.ปรเมินทร์ จารูวร)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุล)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(ศาสตราจารย์ ดร.เรณูทัฬห สัจจพันธุ์)

ธนาคาร จันทิมา : วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลในฐานะ
 นิราศสมัยใหม่: จากการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญและปัญญา. (THE TRAVELOGUES
 OF SEKSAN PRASERTKUL AS MODERN THAI NIRAT: FROM LAMENTATION TO
 CONTEMPLATION AND WISDOM) อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
 รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตยวัฒนา, 143 หน้า.

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้มุ่งศึกษาลักษณะนิราศสมัยใหม่ที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการ
 เดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล (ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ พ.ศ.2552) ซึ่งนำเสนอ
 เนื้อหาเกี่ยวกับประสบการณ์ความทุกข์และการเดินทางอันสัมพันธ์กับชีวประวัติของผู้เขียน
 ผู้วิจัยเลือกศึกษางานเขียนจำนวน 9 เล่ม ได้แก่ เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง เพลงเอกภพ ทางทาก
 และสายน้ำเขียว เลียบเลาะชายคาโลก ฟองเวลา ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้ วิหารที่ว่างเปล่า
 ผ่านพบไม่ผูกพัน และ บุตรธิดาแห่งดวงดาว

ผลการวิจัยพบว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลปรากฏ
 ลักษณะนิราศ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญ คือกระบวนการ
 พรรณนาความทุกข์อันนำไปสู่การใคร่ครวญและปัญญา, ประการที่สอง การเคลื่อนไหวที่ ประกอบ
 ด้วย การเคลื่อนไหวของพื้นที่และการหมุนของเวลา ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทำให้เกิดการเดินทางและภาวะ
 พลัดพราก และประการสุดท้าย การพรรณนาธรรมชาติ คือการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลางใน
 การเชื่อมโยงความทุกข์ไปสู่ปัญญา ทั้งนี้ ลักษณะดังกล่าวเป็นองค์ประกอบที่สอดผสานกัน
 อย่างกลมกลืนในงานเขียนกลุ่มนี้ เพื่อสะท้อนลักษณะการเดินทางจากความทุกข์ไปสู่ปัญญา
 ของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์
 ประเสริฐกุลเป็นวรรณกรรมนิราศร้อยแก้วที่มีลักษณะนิราศสมัยใหม่อย่างสมบูรณ์

ภาควิชา..... ภาษาไทย.....ลายมือชื่อนิสิต.....
 สาขาวิชา..... ภาษาไทย.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
 ปีการศึกษา..... 2554.....

5280145022 : MAJOR THAI

KEYWORDS : TRAVELOGUES / MODERN THAI NIRAT / SEKSAN PRASERTKUL

THANAKHARN JUNTIMA : THE TRAVELOGUES OF SEKSAN PRASERTKUL
AS MODERN THAI NIRAT: FROM LAMENTATION TO CONTEMPLATION AND
WISDOM. ADVISOR : ASSOC. PROF. SUCHITRA CHONGSTITVATANA,
Ph.D., 143 pp.

This research aims at studying the characteristics of Nirat genre in the travelogues of Seksan Prasertkul focusing on 9 texts; Dern Pa Suo Ha Chivit Jing (เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง), Pleang Ekkaphob (เพลงเอกภพ), Tang Tark Lae Sai Nam Chiew (ทางทากและสายน้ำเขียว), Lieb Lau Chai Ka Lok (เลียบเลาะชายคาโลก), Fong Vela (ฟองเวลา), Huang Yam Hang Kwam Pai Pae (ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้), Viharn Tee Wang Plao (วิหารที่ว่างเปล่า), Phan Phob Mai Phook Phan (ผ่านพบไม่ผูกพัน) and Bood Dhida Hang Duang Dao (บุตรีธิดาแห่งดวงดาว).

This research reveals that *Seksan Prasertkul's* travelogues possess three characteristics of *Modern Thai Nirat*. Firstly is the lamentation and contemplation. This characteristic can be thought of as the reflection of the author on his suffering, which eventually leads him to the enlightenment as wisdom. Secondly is the movement, which includes that of space and time. This entails the author's journey and the suffering from separation. Lastly is the description of nature, which help to transport the author from the suffering to wisdom in a subtle manner. All theses characteristics fabricate so harmoniously that they evidently represent the author's journey from sufferings to wisdom. Owing to all these characteristics, the travelogues of Seksan Prasertkul, despite their prose style, could be regarded as belonging truly to the Modern Thai Nirat genre.

Department : .....Thai..... Student's Signature.....

Field of Study : .....Thai..... Advisor's Signature.....

Academic Year : .....2011.....

กิตติกรรมประกาศ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ผู้เชื่อมั่นในตัวลูกศิษย์ ทุ่มเทและเอาใจใส่ตรวจแก้วิทยานิพนธ์ด้วยความเมตตา ตลอดจนชี้แนะปัญหาแก่ผู้วิจัยจนฟันฝ่าแบบฝึกหัดของชีวิตได้สำเร็จ

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศาสตราจารย์ ดร.เรณูทัย สัจจพันธุ์ ที่กรุณาสละเวลาและคำแนะนำอันมีค่าเพื่อปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.ปรมินทร์ จารูวร ประธานกรรมการสอบวิทยานิพนธ์และ “ครู” ผู้ให้ความรู้และทักษะพื้นฐานของระเบียบวิธีวิจัย อบรมดูแลตั้งแต่ระดับปริญญาตรีและปลูกฝังความรู้สึกนึกคิดอย่างนักวรรณคดีแก่ผู้วิจัย

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.อาทิตย์ ชีรวณิชกุล ผู้คอยตรวจทานอย่างละเอียดลออเพื่อแก้ไขข้อบกพร่อง ทั้งคอยอนุเคราะห์ช่วยเหลือผู้วิจัยด้วยดีเสมอมา

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.น้ำผึ้ง บัณฑิตกลางคูล ผู้จุดประกายความรักในความรู้ที่มีต่อนิเวศ ซึ่งเป็นดั่งแสงเบี่ยงปัญญาให้ผู้วิจัยศึกษาและเดินทางต่อด้วยตนเอง

ผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ อาจารย์ ดร.เสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้เป็นต้นทางแห่งความคิดจากงานเขียนที่ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตเป็นวรรณกรรมบันทึกการเดินทางซึ่งมีคุณค่ายิ่งแก่การศึกษาของผู้วิจัย

ผู้วิจัยกราบขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยทุกท่านที่ได้ถ่ายทอดความรู้วิชาภาษาและวรรณคดีไทยและขอบคุณเจ้าหน้าที่ภาควิชาภาษาไทยที่ให้ความช่วยเหลือแก่ผู้วิจัยในทุกขั้นตอน

นอกจากนี้ ผู้วิจัยขอขอบคุณกัลยาณมิตรทางวิชาการ ได้แก่ อัสนี พูลรักษ์ ญัฐพร ไช้มุข ภูฒินันท์ ชัยศรี ภาวินี ตรีเดชี ธีรวัฒน์ กล่าวเกลี้ยง อธิพร ประเทืองเศรษฐี รวมถึงเพื่อนพี่น้องเอกภาษาไทยทุกคน ทั้งที่ห่วงใยและให้ความช่วยเหลือ รวมถึงบุคคลที่ไม่ได้เอ่ยนาม ทว่าเคียงข้างตลอดเส้นทางเหนื่อยยากกระทั่งวิทยานิพนธ์ลุล่วงด้วยดี

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณพ่อ แม่ พี่สาว ลุง ป้า น้า และยาย ผู้สนับสนุนโอกาสทางการศึกษาของผู้วิจัย อดทนรอคอยความสำเร็จด้วยความรักและเข้าใจตลอดมา

สุดท้าย ขอขอบคุณอุปสรรคและความบังเอิญทั้งหลายที่พัดพาผู้วิจัยมาใช้ชีวิตช่วงหนึ่งบนเส้นทางของความรู้อันไม่มีที่สิ้นสุด หากคุณค่าทางวิชาการนำมาซึ่งคำเรียกวิทยานิพนธ์ สำหรับผู้วิจัย หนังสือเล่มนี้คือวิธานิพนธ์ส่วนตัวที่คอยบันทึกประสบการณ์การเดินทางก้าวข้ามความทุกข์จากการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญและปัญญา

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
บทที่	
1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย.....	8
1.3 สมมติฐานของการวิจัย.....	8
1.4 ขอบเขตของการวิจัย.....	9
1.5 วิธีดำเนินการวิจัย.....	9
1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น.....	10
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	10
1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	11
2 วรรณกรรมบันทึกการเดินทางกับนิราศ.....	18
2.1 ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมบันทึกการเดินทาง.....	18
2.2 นิราศ: ความทุกข์กับการเดินทาง.....	21
3 ความทุกข์กับการเดินทาง: เนื้อหาสำคัญในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล.....	30
3.1 ภูมิหลังชีวิตของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล.....	32
3.2 มุมมองต่อความทุกข์ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล	33
3.2.1 เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง: เหี่ยวห่างชะตากรรม.....	33
3.2.2 เพลงเอกภพ: ชีวิตเป็นเพียงโน้ตตัวหนึ่ง.....	41
3.2.3 ทางทากและสายน้ำเขียว: สังคมอุดมคติจำลอง.....	44
3.2.4 เลียบเลาะชายคาโลก: เวลากับการเปลี่ยนแปลง.....	47
3.2.5 ฟองเวลา: ชีวิตคือสิ่งชั่วคราว.....	51
3.2.6 ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้: บาดแผลจากอดีต.....	55
3.2.7 วิหารที่ว่างเปล่า: ศรัทธาที่หายไป.....	62
3.2.8 ผ่านพบไม่ผูกพัน: การพลัดพรากครั้งสุดท้าย.....	68
3.2.9 บุตรีธิดาแห่งดวงดาว: เป็นหนึ่งเดียวกับเสียงแสง.....	73

บทที่	หน้า
4 ลักษณะนิราศสมัยใหม่ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล.....	78
4.1 การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ.....	81
4.1.1 อุปสรรคกับการเดินทาง.....	83
4.1.2 ชิวประวัติกับประวัติศาสตร์.....	88
4.1.3 การผ่านพบกับการพลัดพราก.....	91
4.1.4 การนิยามตัวตน.....	94
4.2 เคลื่อนที่.....	98
4.2.1 การเคลื่อนของพื้นที่.....	98
4.2.2 การหมุนของเวลา.....	101
4.3 การพรรณนาธรรมชาติ.....	105
4.3.1 ธรรมชาติ: ความงามและคุณค่า.....	105
4.3.2 ธรรมชาติ: การเดินทางของชีวิต.....	111
4.3.3 ธรรมชาติ: การดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง.....	115
4.3.4 ธรรมชาติ: การขึ้นน้ำปัญญา.....	119
5 สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล.....	129
รายการอ้างอิง.....	134
ภาคผนวก.....	137
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์.....	143

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาของปัญหา

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นนักคิดนักเขียนที่มีงานเขียนหลากหลายและเผยแพร่สู่สังคมอย่างต่อเนื่องยาวนานกว่าสามทศวรรษ เนื่องจากมีประวัติชีวิตที่สัมพันธ์กับประวัติศาสตร์บ้านเมืองในช่วงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516 และ 6 ตุลาคม พ.ศ.2519 รวมทั้งเคยเป็นหัวหน้ากลุ่มการเมืองภาคประชาชน (ปขป) อดีตอาจารย์และคณบดีคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และกรรมการคณะปฏิรูปประเทศไทย พ.ศ.2553 คนทั่วไปจึงคุ้นเคยกับบทบาทของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในฐานะปัญญาชนผู้ต่อสู้เคลื่อนไหวทางการเมืองมากกว่าจะรู้จักในฐานะศิลปินที่มีความสามารถเชิงภาษา

ทั้งนี้ เสกสรรค์ ประเสริฐกุลได้รับเลือกให้เป็นนักเขียนรางวัลศรีบูรพา ประจำปี พ.ศ.2546 และได้รับการพิจารณาจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมมอบรางวัลศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ในปี พ.ศ.2552 ดังคำประกาศเกียรติคุณว่า

วรรณกรรมของนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล มีคุณค่าด้านสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์ ฉายภาพสังคม นำเสนอปรัชญาอันลุ่มลึกในการพัฒนาชีวิตและจิตวิญญาณ ประณีตงดงามทางวรรณศิลป์ และเป็นแบบอย่างการประพันธ์แก่นักเขียนรุ่นหลัง¹

งานเขียนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลเป็นวรรณกรรมที่มีภาษาโดดเด่นและมีความคิดลุ่มลึก รูปแบบภาษาและเนื้อหาความคิดในงานวรรณกรรมจึงสะท้อนตัวตนของผู้เขียนที่เป็นเอกลักษณ์และเปี่ยมอัจฉริยภาพเชิงกวี ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ กล่าวไว้ว่า

เมื่อพิจารณางานวรรณกรรมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จะเห็นว่านอกจากผู้เขียนจะมีความคิดอันลุ่มลึกแล้วยังเป็นผู้มีพรสวรรค์ด้านภาษา เพราะมีลีลาภาษาอันโดดเด่น แม้ส่วนใหญ่จะเป็นงานร้อยแก้ว แต่เป็นร้อยแก้วที่เป็นภาษากวี หรือร้อยแก้วที่มีวรรณศิลป์ บางบทอาจเรียกได้ว่า

---

¹ คำประกาศเกียรติคุณนายเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ศิลปินแห่งชาติ สาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ.2552, สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, กระทรวงวัฒนธรรม.

เป็นกวีนิพนธ์ที่จัดวางในรูปของร้อยแก้วด้วยซ้ำ ลีลาภาษาของเสกสรรค์ มีลักษณะโดดเด่นตั้งแต่ “คำ” ไปสู่ “ความ” อันสะท้อนทั้งความแม่นยำ ในการใช้ภาษาเพื่อสื่อสารความหมาย การใช้จินตนาการไร้ขีดจำกัดและ การแสดงความคิดลึกซึ้งขณะเมื่อพิจารณาครุ่นคิดถึงสรรพสิ่ง
(رينฤทัย สัจจพันธุ์, 2553ก: 28)

วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นงานเขียนกลุ่มหนึ่งที่สะท้อน ตัวตนทั้งความคิดที่ลุ่มลึกและลีลาภาษาที่เติบโตและเปลี่ยนไปตามห้วงวัยของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี งานเขียนลักษณะนี้เน้นการนำเสนอสาระสำคัญเกี่ยวกับ “การเดินทาง” อย่างแยกย่อยทั้งมิติ การเดินทางจริงและการเดินทางภายในความคิดผ่านรูปแบบงานเขียนที่หลากหลาย อาทิ อัตชีวประวัติ สารคดี ความเรียง และบทกวี ซึ่งสัมพันธ์กับประสบการณ์ชีวิตและตัวตนของผู้เขียน อย่างแนบแน่น คุณสมบัติดังกล่าวสะท้อนผ่าน “การคร่ำครวญ” ที่ส่งผลกระทบต่ออารมณ์สะท้อนใจและ “การใคร่ครวญ” อันก่อให้เกิดผลทางปัญญาอย่างมีนัยยะสัมพันธ์กัน

น่าสนใจว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลมีเนื้อหาและความ คิดเชื่อมโยงกับวรรณคดีประเภทนิราศ กล่าวคือ เป็นวรรณคดีประเภทที่มีเนื้อหาหรือความคิดเกี่ยว กับประสบการณ์การเดินทาง กวีต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักด้วยอารมณ์โหยหาอาลัย จำเป็นต้องถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดของตนออกมาในรูปแบบวรรณคดี ดังที่ สุภาพร พลายเล็ก กล่าวไว้ว่า “นิราศเป็นวรรณคดีที่กวีถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจ ความประทับใจ จินตนาการและ ความรู้สึกนึกคิดของกวีได้โดยตรงยิ่งกว่าวรรณคดีประเภทใด” (สุภาพร พลายเล็ก, 2541: 2) ลักษณะดังกล่าวนี้เองที่ทำให้ขนบการประพันธ์ที่ปรากฏใช้ในวรรณคดีนิราศกลายเป็น ขนบนิราศ ที่กวีมักเลือกนำมาสร้างสรรคดีในวรรณคดีอื่นๆ อย่างแพร่หลาย ดังที่ สุจิตรา จงสถิตยวิวัฒนา กล่าว

การพรรณนาเชิงนิราศนี้กลายเป็น “ขนบ” ที่สำคัญประการหนึ่งใน วรรณคดีไทย เพราะนอกจากจะมีวรรณคดีประเภทนิราศ ซึ่งบรรยายการ เดินทางจากนางไป เนื้อหามักพรรณนาการเดินทางตลอดจนธรรมชาติ ที่ได้พบเห็น โดยเน้นความทุกข์ระทมแห่งการพลัดพรากและการ คร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักแล้วยังมี “บทนิราศ” ซึ่งใช้ “ขนบ” การแต่งใน ลักษณะคร่ำครวญผ่านการพรรณนาธรรมชาติแทรกอยู่ในวรรณคดีไทย เรื่องสำคัญๆ เกือบทุกเรื่องอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่าอารมณ์สะท้อนใจอันสร้างสมผ่านกลวิธีในเชิงนิราศ นี้เป็นที่นิยมอย่างสูงในวรรณคดีไทย เพราะเรามีวรรณคดีนิราศจำนวนมาก เริ่มมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจวบจนถึงปัจจุบัน และนิราศก็มี

วิวัฒนาการต่อเนื่องมาไม่ขาดสาย แม้กวีร่วมสมัยก็ยังใช้รูปแบบของนิราศ
ในการประพันธ์งานของตนเช่นกัน

(สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2541: 50-51)

ผู้วิจัยตั้งข้อสังเกตว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล นอกจากมี
ลักษณะเป็นวรรณกรรมนิราศแล้วยังเป็นนิราศสมัยใหม่ด้วย กล่าวคือ มีการคร่ำครวญความทุกข์
ของปัจเจกและการใคร่ครวญเพื่อชี้นำปัญญาแก่เพื่อนมนุษย์ ดังงานศึกษา “นิราศสมัยใหม่” ของ
ณัฐกาญจน์ นาคนวนลที่พบการขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาของนิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์
ไทยให้มีความร่วมสมัย ดังนี้

นิราศสมัยใหม่ใช้ชนบทนิราศเป็นกรอบสร้างสรรค่นวลักษณะโดย
การขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาจากการแสดงความทุกข์ที่ต้อง
พรากจากรัก ซึ่งเป็นรักและทุกข์ระหว่างบุคคล ขยายเป็นความทุกข์ที่มีต่อ
ความสูญเสียของธรรมชาติ สังคม และจิตวิญญาณมนุษย์ อันเป็นความ
เปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายที่มีต่อรูปธรรมของปัจเจกไปสู่นามธรรมอันเป็น
สากลของมวลมนุษย์ นอกจากนี้ การชี้นำและสอนให้เพื่อนมนุษย์แก้
ปัญหาเป็นนวลักษณ์ของนิราศที่แสดงการเคลื่อนที่ของความทุกข์ กวีใช้
นิราศสมัยใหม่ นำพาเพื่อนมนุษย์ก้าวข้ามออกจากวังวนของความทุกข์
ต่างจากนิราศโบราณที่กวีจ่อมจมอยู่ในห้วงทุกข์อย่างไร้ทางออก นิราศ
สมัยใหม่จึงได้แสดงบทบาทหน้าที่ของวรรณคดีในฐานะพลังทางปัญญา
ของสังคม

(ณัฐกาญจน์ นาคนวนล, 2547: 216)

กล่าวได้ว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นวรรณกรรมนิราศ
กล่าวคือ ผู้เขียนใช้เนื้อหาและความคิดเกี่ยวกับการเดินทางจากประสบการณ์ชีวิตมานำเสนอได้
อย่างลุ่มลึก ผ่านกระบวนการคร่ำครวญความทุกข์โหยหาอาลัยระหว่างการเดินทาง โดยใช้
ธรรมชาติหรือสิ่งที่ผู้เขียนพบเป็นสื่อเชื่อมโยงอันนำไปสู่การใคร่ครวญเพื่อหาทางออกจากความ
ทุกข์ด้วยสติปัญญา และมีการเคลื่อนที่ของพื้นที่และเวลาเป็นส่วนหนึ่งในการเสนอสาระสำคัญดัง
กล่าว จึงกล่าวได้ว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลคืองานเขียนร่วมสมัย
ที่สะท้อนลักษณะนิราศสมัยใหม่ ผ่านคุณค่าด้านการพรรณนาอารมณ์ความรู้สึกระดับปัจเจกไปสู่
การชี้นำปัญญาอย่างเป็นสากลซึ่งสัมพันธ์กับนิราศสมัยใหม่ ดังต่อไปนี้

ประการแรก การคร่ำครวญความทุกข์อย่างโหยหาอาลัยและการไคร่ครวญความทุกข์เพื่อเข้าใจความหมายของชีวิตผ่านประสบการณ์การเดินทางของผู้เขียน แม้ไม่ใช่การพรรณนาถึงนางอันเป็นที่รักอย่างในวรรณคดีนิราศ แต่วรรณกรรมบันทึกการเดินทางก่อให้เกิดอารมณ์สะเทือนใจและการพัฒนาจิตวิญญาณแก่ผู้อ่านจากการคร่ำครวญและไคร่ครวญดังที่กล่าวมาแล้ว ผู้เขียนได้พัฒนาการคร่ำครวญความทุกข์จากประสบการณ์ส่วนตัว นำไปสู่การไคร่ครวญความหมายของชีวิตและการดำรงอยู่กับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ซึ่งเป็นการก้าวข้ามความทุกข์ของผู้เขียนไปสู่การอธิบายความทุกข์อันเป็นสากลของมนุษย์ ดังตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการพรรณนาคร่ำครวญความทุกข์ของปัจเจก ต่อไปนี้

ในชีวิตของผู้ชายมีอันใดที่เป็นภาระเท่ากับความปราศัย ?

ทุกครั้งที่มีสมรภูมิภายนอกจบลงด้วยการพ่ายแพ้ สนามรบ “ภายใน” จะต้องดำเนินไปอีกอย่างต่อเนื่องกระทั่งไม่มีวันสิ้นสุด ผู้ชายที่พ่ายแพ้ก็เหมือนนครที่ถูกยึดครอง ไม่มีใครสามารถปลดปล่อยเขาได้ นอกจากเขาจะต้องปลดปล่อยตัวเอง [...]

และเมื่อน้ำตาแห้งเหือด ผมก็พบตัวเองเดินถือคันเบ็ดไปทุกน่านน้ำนอนกลางดินกินกลางฝนอยู่ในป่าเกือบทุกผืนที่ยังเหลืออยู่ในประเทศไทยบ่อยครั้ง พยายามจำลองภาพการดำรงอยู่ของตัวเองให้ละม้ายคล้ายคลึงสมัยเป็นนักปฏิวัติ กินข้าวหม้อสนามจำกัดสินทรัพย์ไว้เพียงหนึ่งเป็บนแผ่นหลัง อาบน้ำห้วย นอนเปลจรรยาตร์ อะไรต่อมิอะไร

ทว่าจนแล้วจนรอด ผมก็ยังคงเป็นนครที่ถูกยึดครอง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 19-20)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นความทุกข์ของผู้เขียนอันเกิดจากการยึดติดความพ่ายแพ้ของตัวเองในอดีต สมัยที่ผู้เขียนเป็นนักรบปฏิวัติอยู่ในป่า ซึ่งถือเป็นความทุกข์ส่วนบุคคลที่ผู้เขียนเปรียบตนเองเหมือน “นครที่ถูกยึดครอง” การพรรณนาความทุกข์อันเกิดจากการพลัดพรากอุดมคติที่ผู้เขียนใฝ่ฝัน ส่งผลให้ผู้เขียนเลือกจะเดินทางลี้ภัยหนีสังคมไปอยู่ตามป่าเขา การคร่ำครวญความทุกข์ที่ยกมาข้างต้นนี้เองที่นำไปสู่การไคร่ครวญเพื่อ “กอบกู้” หรือ “ปลดปล่อย” ตัวตนของผู้เขียนในเวลาต่อมา นอกจากนี้ยังมีการพรรณนาไคร่ครวญความทุกข์อันเป็นสากลของมนุษย์ เช่น

การเดินทางอาจมีความหมายหลายอย่างในห้วงนึกของผู้คน บ้างเห็นเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ บางคนใช้มันขบไล่ความน่าเบื่อในชีวิตปกติ และมีอยู่ไม่น้อยที่ออกเดินทางเพราะกระหายใคร่รู้จักสถานที่แปลกใหม่

แต่ไม่ว่าใครจะเข้าหาเที่ยวเดินทางของตนด้วยอารมณ์ใด ความจริงที่มิอาจปฏิเสธได้คือ การเดินทางเป็นการพลัดพรากอย่างหนึ่ง พลัดพรากจาก

สถานที่คุ้นเคยและผู้คนที่คุ้นหน้า กระทั่งบางที่อาจหมายถึงการถอยห่างจาก
อ้อมแขนของผู้เป็นที่รัก [...]

จากบ้านจากคนมาไกล แท้แล้วคือการเปลื้องปลดพันธนาการ ตลอดจน
จนสิ่งภายนอกของชีวิต อย่างน้อยที่สุดก็ชั่วคราว

และความจริงแท้ของชีวิตก็มีโซ่ตรวนใดอื่นนอกจากเกิดโดยลำพัง
ตายโดยลำพัง ระหว่างนั้นยังเป็นการเดินทางโดยลำพัง

เช่นนี้แล้ว ไซ้หรือไม่ว่า การเดินทางคือลานฝึกความรู้แจ้งเกี่ยวกับ
แก่นแท้ของความเป็นคน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 21,26)

ตัวอย่างนี้ผู้เขียนกล่าวถึงความหมายของ “ชีวิตกับการเดินทาง” โดยพรรณนาถึงการ
เดินทางทั้งในความหมายที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมควบคู่กัน ได้อธิบายประโยชน์ของการ
เดินทางไว้ว่า แม้การเดินทางจะทำให้เกิดการพลัดพรากซึ่งเป็นความทุกข์สถานหนึ่ง แต่ผู้คนที่ได้
ถอยตัวเองจากสิ่งแวดล้อมที่เคยอยู่และความสัมพันธ์ที่เคยมีชั่วคราว จะมีโอกาสทบทวน
ความหมายของชีวิตในช่วงเวลาของการเดินทางลำพังว่า บางทีการมีชีวิตก็ไม่ต่างอะไรกับการ
เดินอยู่บนเส้นทางที่มีการเกิดเป็นต้นสายและมีความตายเป็นปลายทาง

ประการที่สอง การเคลื่อนที่ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่ผู้วิจัยเลือกมาศึกษานี้มี
การเคลื่อนที่ 2 ลักษณะ ได้แก่ การเคลื่อนของพื้นที่และการหมุนของเวลา เช่นเดียวกับขนบนิราศ
ในวรรณคดีและกวีนิพนธ์ไทย โดยการเคลื่อนของพื้นที่ หมายถึง การเดินทางเคลื่อนที่จากสถานที่
หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่งหรือการใช้เวลาเพื่ออธิบายความหมายที่เป็นนามธรรม ดังจะเห็นจาก
ตัวอย่างต่อไปนี้

ชีวิตในทีโล่งดูไปคล้ายนารีชยา รุ่งเช้าได้อาบอุ่นตะวันก่อนผู้อื่น ค่ำลง
หลับไหลอยู่ใต้เดือนดาวพรราวพร่าง ยามเคลื่อนไหวล้วนได้แสดงลีลาครบถ้วน
แต่แท้จริง ทีโล่งเป็นแหล่งรื่นรมย์ปานนั้นหรือ ?

แดดเช้าทุกวันยังต้องเปลี่ยนเป็นแดดสาย ใต้อุ่นที่ช่วยละลายสายหมอก
สามารถกลายเป็นเปลวเพลิงแผดเผา ยังมีต้องเอยถึงยามพายุกระหน่ำเหน็บ
หนาว หามีสิ่งใดคุ้มหัว [...]

แต่ใช้ชีวิตในทีโล่ง มีหรือจะสามารถเลียงลมฝนได้อย่างต่อเนื่อง แม้เร็ว
เร็วกลางทะเลร้าง ถึงอย่างไรก็ต้องมีวันได้คลื่นทวนกระแสน

ไม่ใหญ่ยื่นหยัดโคนลงแล้วยอมทอดร่างต่ำกว่าเรือหว้าที่ยอมจำนน
เฉกเช่นบุรุษกล้า บางครั้งอาจต้องล้มลงท่ามกลางหมู่ชนที่ต่ำต้อย

อยู่ในทีโล่ง หากไม่รู้จักระวังภัย ก็มีแต่ต้องบอบซ้ำ ถูกหยามหยัน

เช่นนี้แล้ว ไซหรือไม่ว่าคนในที่โล่งมักต้องมีมุมลับของตนเองที่ซึ่งเขาสามารถหลุดพ้นจากสายตาตรวจสอบ กระทั่งใช้มันเป็นที่พักเหนื่อย เลี้ยวแผล [...] แต่ก็มีบางครั้งที่มีมุมลับกลับมีใช้สถานที่เปลี่ยวร้างห่างไกล หากเป็นใครสักคนที่สามารถบอกเล่าความในใจ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540: 67-69)

ตัวอย่างข้างต้นแสดงให้เห็นการเคลื่อนที่ของพื้นที่ซึ่งผู้เขียนเล่นกับพื้นที่ คือ “ที่โล่ง” และ “มุมลับ” ทั้งความหมายนัยตรงและความหมายเชิงโวหาร กล่าวคือ ผู้เขียนเปรียบเทียบการใช้ชีวิตใน “ที่โล่ง” ว่ามีอิสระและได้พบกับช่วงเวลาที่น่ารื่นรมย์ ขณะเดียวกัน “ที่โล่ง” กลับกลายเป็นสถานที่ที่ต้องเผชิญอุปสรรคและความทุกข์ยากไปพร้อมๆ กัน นั่นทำให้ชีวิตคนๆ หนึ่งจำเป็นต้องมี “มุมลับ” ของตัวเองไว้หลบภัยหรือพักผ่อน ประสบการณ์เหล่านี้เกิดจากการวิเคราะห์ที่ใคร่ครวญ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งจากการเดินทางไปยังพื้นที่ต่างๆ และเชื่อมโยงกับการเดินทางในชีวิตของมนุษย์ที่ต้องมีพื้นที่ให้กับความสัมพันธ์ที่แตกต่างกันไป

ตัวอย่างต่อไปนี้ ผู้เขียนแสดงให้เห็นการเคลื่อนที่อีกประเภทหนึ่ง นั่นคือ การหมุนของเวลา ซึ่งเป็นกลวิธีการเดินทางอีกทางหนึ่งของผู้เขียน โดยผู้เขียนใช้การเดินทางย้อนไปสู่อดีตเพื่อเชื่อมโยงเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับการเดินทางในปัจจุบันอย่างมีเอกภาพ กระบวนการดังกล่าวช่วยไต่สวนความทุกข์ที่เกิดขึ้นเพื่อนำไปสู่การพิจารณาชีวิต นอกจากนี้ผู้เขียนใช้การหมุนของเวลาในชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายสะท้อนให้เห็นความหมายที่สัมพันธ์กันระหว่างชีวิตกับการเดินทางซึ่งทุกคนล้วนมีจุดหมายปลายทางร่วมกัน ดังตัวอย่าง

อันที่จริง ทุกฤดูกาลล้วนมีความงามและความหมายของมัน
ขอเพียงแต่ท่านอย่ายึดติดอยู่ในฤดูเดียว

ฤดูกาลในธรรมชาติคือคล้ายส่งทอดสู่กันและกัน ชีวิตก็เป็นไปตาม
ครรลองเช่นนั้น—ฤดูร้อนซ่อนฤดูฝน ฤดูฝนเชื้อเชิญฤดูหนาว เจกเซนวัยเด็ก
ซ่อนวัยหนุ่ม และวัยหนุ่มคือการเดินทางไปสู่วัยชรา [...]

ในฤดูแล้งของชีวิต ความงามทั้งปวงล้วนผูกปมอยู่ที่ความกล้าหาญ
ในการต้อนรับมัน ท่านจึงต้องกล้าเดินผ่านความฝันที่หลุ่ร่วงเพื่ออุดหนุนสู่
การผ่านพ้น [...]

บางที่ท่านอาจต้องบอกตัวเองคล้ายๆ กันว่า การผ่านร้อนผ่านหนาว
มายาวนานในแง่หนึ่งนับเป็นคำอวยพรของฟ้าดิน

ถูกต้อง ฤดูแล้งเป็นฤดูสุดท้ายของปี และอาจเป็นฤดูสุดท้ายของคน
เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นช่วงเวลาที่ผ่านมายากที่สุดสำหรับผู้ที่ปราศจากการ
ตระเตรียม

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540: 165-167)

ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนเสนอความคิดเรื่อง “ฤดูกาล” เพื่อเปรียบเทียบการเดินทางของชีวิตในแต่ละช่วงวัย ได้แก่ การเปรียบฤดูร้อนเหมือนวัยเด็ก ฤดูฝนเหมือนวัยหนุ่ม และฤดูแล้งเหมือนวัยชรา โดยแสดงให้เห็นความต่อเนื่องเชื่อมโยงของการหมุนเปลี่ยนเวลาในชีวิตอันเป็นสิ่งที่ต้องเป็นไปตามธรรมชาติ และย้ำเตือนผู้อ่านให้เข้าใจความเปลี่ยนแปลงของช่วงวัยเพื่อจะได้ไม่หลงยึดตัวตนไว้กับฤดูใดฤดูหนึ่ง และรู้จักตระเตรียมตัวเองให้พร้อมกับการเดินทางผ่าน “ห้วงเวลาที่ผ่านยากที่สุด” สำหรับมนุษย์นั่นคือ ความตาย

ประการสุดท้าย ลักษณะนิราศสมัยใหม่ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล นั่นคือ การพรรณนาธรรมชาติหรือสิ่งที่พบเห็นระหว่างทางเพื่อสื่อความรู้สึกและแสดงความคิดเห็น ผู้เขียนนำเสนอความหมายของธรรมชาติเปรียบเทียบกับความหมายของชีวิตควบคู่กันอย่างมีนัยสำคัญ ดังจะเห็นได้จากตัวอย่างต่อไปนี้

ในโลกธรรมชาติ... การเข้ามาบรรจบกันของสรรพสิ่งจนก่อให้เกิด “ห้วงขณะแห่งความงาม” นั้น แท้จริงแล้วมิใช่ความบังเอิญ หากมีความเกี่ยวร้อยลงตัวกันราวสัมผัสของกาพย์กลอน

แจกเซ่งงานแม่บทของจิตรกรรม ภาพตะวันลับฟ้าในบางวันมีสีส้มที่ผู้ใดมีอาจเลียนแบบได้ และเช่นเดียวกับบทเพลงอมตะ เสียงน้ำค้างหยาดกระหนาบไม้แทรกสอดด้วยหิ่งห้อยหรือระงม ย่อมก่อให้เกิดคีตรสที่ซาละลึกถึงวิญญูณ

ทั้งหมดนี้มีใช่ผมนึกไปเอง ใครก็ตามที่ศึกษาเรื่องราวของธรรมชาติ ย่อมรู้ดีว่าแทบไม่มีการดำรงอยู่ของสิ่งใดเลยที่ปราศจากสายใยสอดรับกับสิ่งอื่น [...]

ผมเคยเห็นดอกกล้วยไม้ป่าเรียวย่อลงมาจากเครือไม้ น้ำค้างยังเกาะพรราวอยู่บนกลีบดอกสีม่วงหม่น ในขณะที่แสงตะวันโลมได้ ภาพเช่นนี้สามารถสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างแดด น้ำ และการดำรงอยู่ของชีวิตออกมาได้มากกว่าถ้อยคำใด

และบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เช่นนั้น มันคงจะมีใช่เรื่องเพื่อเจ้านักที่ผมจะนึกไปว่า น้ำค้างบนกลีบกล้วยไม้ป่า คือน้ำตาที่เกาะอยู่บนแก้มดุริณี แรกรุ่งผู้ตระหนกกับราตรีและแสงเช้าที่สาดส่องมาอย่างนุ่มนวล เป็นดุจดังอ้อมกอดของผู้มาคุ้มขวัญ

ในสายตามผม ปรกายน้ำค้างที่ลือตะวันออกอยู่บนกลีบดอกกล้วยไม้ป่าจะเป็นสิ่งอื่นใดไปมิได้ นอกจากบทเพลงแห่งรุ่งอรุณ เป็นกาพย์กลอนแห่งธรรมชาติที่ร้อยสัมผัสลงตัว และไม่ขัดแย้งกันระหว่างรูปแบบกับสาระ

พูดก็พูดเถอะ หากจะกล่าวว่ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นแม่แบบของศิลปะ ก็คงน้อยเกินไป บางทีอาจต้องบอกว่ามันเป็นแม่แบบของชีวิต
(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536: 22-24)

ตัวอย่างดังกล่าว แสดงให้เห็นการพรรณนาธรรมชาติเพื่อสื่ออารมณ์ความรู้สึกที่ผู้เขียนมีความประทับใจต่อธรรมชาติในแง่ของคุณค่าและความงาม โดยผู้เขียนเปรียบธรรมชาติที่ตนเองได้สัมผัสเหมือน “ภาพลักษณ์ของชีวิต” เนื่องจากเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างสอดคล้องและสัมพันธ์กันอย่างลงตัว ดุจบทกวีที่เรียบเรียงถ้อยคำและฉันทลักษณ์อย่างมีเอกภาพงดงาม ผู้เขียนยกให้ภาพประทับใจที่มีต่อธรรมชาติดังกล่าวเป็น “แม่แบบ” ในการดำเนินชีวิตของมนุษย์

กล่าวได้ว่า ลักษณะทั้ง 3 ประการข้างต้นที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลมีลักษณะนิราศสมัยใหม่ที่นำเสนอในรูปแบบงานเขียนร่วมสมัยอย่างชัดเจน จึงน่าสนใจศึกษาในประเด็นว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางกลุ่มนี้มีการสร้างสรรค์ลักษณะสำคัญเพื่อเชื่อมโยงกับงานเขียนประเภทนิราศ จนถือได้ว่าเป็น “วรรณกรรมนิราศ” ทั้งนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ายังไม่มีผู้สนใจศึกษาวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลในแง่มุมมองที่สัมพันธ์กับประเภทของวรรณคดี ประกอบกับงานวิจัยนี้ยังอาจช่วยขยายขอบเขตการศึกษานิราศสมัยใหม่ในพื้นที่ของงานวรรณกรรมร่วมสมัยได้อีกประการหนึ่ง ประเด็นศึกษานี้จึงน่าจะเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาวิจัยงานเขียนประเภทนิราศให้ลึกซึ้งกว้างขวางต่อไป

1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลในฐานะวรรณกรรมนิราศสมัยใหม่

1.3 สมมติฐานของการวิจัย

วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ถือเป็นนิราศสมัยใหม่เพราะมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทาง การคร่ำครวญทางอารมณ์อันนำไปสู่การใคร่ครวญเพื่อให้เกิดปัญญา การเคลื่อนที่ของพื้นที่และเวลา รวมถึงการพรรณนาธรรมชาติ ประกอบกัน โดยผู้เขียนมุ่งเสนอความคิดเรื่องความทุกข์ระดับปัจเจกและขยายขอบเขตไปสู่ความเข้าใจความทุกข์อันเป็นสากล

1.4 ขอบเขตของการวิจัย

งานวิจัยนี้จะศึกษาเฉพาะงานเขียนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลที่มีเนื้อหาและความคิดเกี่ยวกับการเดินทางเป็นหลัก วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง ที่ใช้ในงานวิจัยนี้มี 9 เล่ม ได้แก่

1. เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง (บันทึกชีวิตจริง; คีวันแห่งราวไพรสู่นาคกร) พิมพ์ครั้งแรก 2532
2. เพลงเอกภพ (บันทึกคนเดินทาง) พิมพ์ครั้งแรก 2536
3. ทางทากและสายน้ำเขียว (บันทึกการเดินทางป่าและส่องแก่งต้นน้ำหลังสวน) พิมพ์ครั้งแรก 2539
4. เลียบเลาะชายคาโลก (บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหิมาลัย) พิมพ์ครั้งแรก 2539
5. ฟองเวลา (ภาพยกลอนและคำรำพึง) พิมพ์ครั้งแรก 2540
6. ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้ (รวมความเรียง 8 หัวข้อ) พิมพ์ครั้งแรก 2541
7. วิหารที่ว่างเปล่า (บันทึกการเดินทางและอ่านหนังสือ) พิมพ์ครั้งแรก 2544
8. ผ่านพบไม้ผูกพัน (ห้วงคำนึงจากการเดินทาง) พิมพ์ครั้งแรก 2548
9. บุตรธิดาแห่งดวงดาว (ความเรียงว่าด้วยด้านในของชีวิต) พิมพ์ครั้งแรก 2552

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล
2. ศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
3. วิเคราะห์ข้อมูลตามสมมติฐาน
4. สรุปและอภิปรายผลการวิจัยในรูปแบบของวิทยานิพนธ์

1.6 ข้อตกลงเบื้องต้น

วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง ในงานวิจัยนี้ หมายถึง งานเขียนที่มีเนื้อหาเป็นบันทึกประสบการณ์การเดินทางของผู้เขียน มีการแสดงอารมณ์และสะท้อนความนึกคิดต่อธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่พบผ่านระหว่างเส้นทาง

นิราศสมัยใหม่ ในวิทยานิพนธ์นี้พิจารณาลักษณะนิราศสมัยใหม่จากผลการวิจัยเกี่ยวกับวรรณคดีนิราศเรื่อง **นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร** ของสุภาพร พลายนเล็ก และผลการวิจัยเกี่ยวกับนิราศสมัยใหม่เรื่อง **นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพโรจน์ธำรงงาม** ของณัฐกาญจน์ นาคนวนล ประกอบกัน ดังนี้

1. งานเขียนที่มีการเดินทางเคลื่อนที่ของผู้เขียนหรือเวลาที่ได้
2. งานเขียนที่มีลักษณะคร่ำครวญถึงสิ่งที่พลัดพรากหรือการพรรณนาความทุกข์ด้วยความโหยหาอาลัย
3. งานเขียนที่มีลักษณะการพรรณนาธรรมชาติหรือสิ่งแวดล้อมที่ผ่านพบระหว่างเส้นทาง
4. งานเขียนที่มีลักษณะการใคร่ครวญเพื่อชี้แนะปัญญาหรือพัฒนาจิตวิญญาณแก่ผู้อ่าน

1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เห็นลักษณะนิราศสมัยใหม่ที่ปรากฏในงานวรรณกรรม
2. ขยายขอบเขตการศึกษานิราศสมัยใหม่ไปสู่พื้นที่งานวรรณกรรม

1.8 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.8.1 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับนิราศ

วิทยานิพนธ์

ณัฐกาญจน์ นาคนวน. “นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์และไพรวรินทร์ ขาวงาม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษานิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพรวรินทร์ ขาวงามซึ่งมีลักษณะเด่นในการสืบทอดขนบจากนิราศโบราณ และมีการสร้างสรรค์นวลักษณ์โดยปรับใช้ขนบนิราศและเนื้อหาให้มุ่งชี้้นำความคิด มีลักษณะเป็นวรรณคดีคำสอนและขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาจากการแสดงความรักระหว่างปัจเจกชนไปสู่การจรรโลงปัญญาที่ทรงคุณค่า งานวิจัยชิ้นนี้ได้ขยายขอบเขตการศึกษานิราศด้วยการนิยามคำว่า “นิราศสมัยใหม่” ขึ้นเพื่อรองรับความเปลี่ยนแปลงของวรรณคดีนิราศที่พัฒนามาสู่การประพันธ์กวีนิพนธ์ งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นการขยายขอบเขตการศึกษานิราศจาก “วรรณคดี” สู่ “กวีนิพนธ์” และลักษณะของ “วรรณคดีนิราศ” สู่ “นิราศสมัยใหม่”

เบญจพร เนียรนาทสกุล. “จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี, เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์และไพรวรินทร์ ขาวงาม.” วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งวิจัยศึกษาเนื้อหาและกลวิธีการสร้างจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพรวรินทร์ ขาวงาม รวมถึงการสื่อความหมายของจินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติที่ช่วยให้เข้าใจสารสำคัญของงาน ผลการศึกษามุ่งชี้ให้เห็นลักษณะเด่น กลวิธี และจุดประสงค์ของกวีทั้งสามคนมีการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลางในการประพันธ์เพื่อให้ผู้อ่านเข้าถึงสารสำคัญของกวีนิพนธ์

รินฤทัย สัจจพันธุ์. "นิราศคำโคลง: การวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น."
 วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาลักษณะโครงสร้างของนิราศคำโคลงตลอดจนเนื้อหา การพรรณนาโดยละเอียดตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจนถึงปัจจุบัน จำนวน 28 เรื่อง เพื่อวิเคราะห์ เนื้อหาการพรรณนา ความหมายของชื่อนิราศ และส่วนประกอบต่างๆ ตลอดจนเปรียบเทียบ อิทธิพลที่มีต่อกันของนิราศคำโคลงสมัยอยุธยาที่รัตนโกสินทร์ ทั้งยังกล่าวถึงนิราศที่แต่งด้วย คำประพันธ์ชนิดอื่นๆ เช่น กาพย์ห่อโคลง ฉันท์ และกลอน เพื่อแสดงให้เห็นลักษณะที่แตกต่างกัน นอกจากนี้ยังศึกษาบทลำนำภาษาสันสกฤตเรื่องเมฆทูต และกตุสฬารของกาลิทาสเพื่อเปรียบเทียบลักษณะร่วมบางประการอีกด้วย ผลการวิจัยแสดงให้เห็นความคล้ายคลึงกันของวรรณคดี ชาติต่างๆ แสดงวิวัฒนาการคำประพันธ์นิราศที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และสะท้อนธรรมชาติของ มนุษย์ที่ใช้วรรณคดีเป็นเครื่องมือแสดงความรู้สึกนึกคิดอย่างประณีต

สุภาพร พลายเล็ก. "นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดขนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์
 เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งศึกษาเปรียบเทียบนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรกับวรรณคดีนิราศ สมัยรัตนโกสินทร์เพื่อชี้ให้เห็นวัตถุประสงค์ของกวี ลักษณะการประพันธ์ทั้งด้านเนื้อหาและกลวิธี รวมถึงคุณค่าทางวรรณศิลป์ที่สืบทอดลีลามาจากนิราศของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรและการสร้างสรรค์ สิ่งใหม่ๆ ขึ้นผสมผสานตามยุคสมัยควบคู่ไปกับการสืบทอดขนบ ผลการวิจัยสรุปว่า ลักษณะนิราศ ที่ปรากฏในสมัยรัตนโกสินทร์มีการสร้างสรรค์ใหม่ แม้จะยังสืบทอดขนบการประพันธ์จากนิราศ ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร งานวิจัยนี้จึงศึกษาเพื่อเข้าใจการสืบทอดและสร้างสรรค์ใหม่ของนิราศ แต่ละยุคสมัย

รัตนา โอบุสสุยิมพราย. "นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลปัจจุบัน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์." วิทยานิพนธ์ปริญญา-อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.

วิทยานิพนธ์เล่มนี้มุ่งวิเคราะห์นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ถึงปัจจุบัน ในด้านรูปแบบคำประพันธ์ เนื้อหา และกลวิธีการนำเสนอ สรุปได้ว่า ลักษณะนิราศ ตั้งแต่ช่วงรัชกาลที่ 5 เรื่อยมามีกลวิธีการนำเสนอที่หลากหลาย เช่น การใช้คำถามคำตอบและการใช้บทสนทนาโต้ตอบ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีเนื้อหาเกี่ยวกับการเตือนใจให้ข้อคิดซึ่งเป็น ลักษณะนิราศสมัยใหม่ในยุคดังกล่าว ผลการศึกษาจากงานวิจัยนี้ช่วยให้เห็นลักษณะนิราศในด้านเนื้อหาและกลวิธีการที่เปลี่ยนแปลง แม้จะยังแต่งในรูปแบบของนิราศคำกลอนแต่มีการสร้างสรรค์ที่สอดคล้องกับความนิยมงานเขียนรูปแบบใหม่ในยุค นั้น คือ วรรณกรรม นวนิยาย

สรตี ใจสะอาด. "จดหมายเหตุรายวัน พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: ต้นเค้าการเขียนสารคดีท่องเที่ยวยุคแรกของไทย." วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาลักษณะการเขียนจดหมายเหตุรายวัน พระราชานิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของจดหมายเหตุชุดนี้ พบว่ามีการใช้สำนวน ไวยากรณ์ ภาพพจน์ คำทับศัพท์ การเรียบเรียงข้อความที่มีเสียงสัมผัส ในการเสนอข้อมูลที่สะท้อนให้เห็นวัฒนธรรมของยุคสมัย นอกจากนี้ยังพบการใช้ข้อมูลที่แท้จริง การให้ความรู้ด้านภูมิประเทศ ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณี มีการแทรกนิทาน ตำนานเกี่ยวกับสถานที่ต่างๆที่เสด็จประพาส โดยทรงใช้ภาษาที่ง่าย ชัดเจน มีการแทรกอารมณ์ขัน และแทรกคำประพันธ์เพื่อให้เข้าใจสะดวกและสร้างความเพลิดเพลิน ลักษณะเฉพาะดังกล่าวสอดคล้องกับหลักเกณฑ์การเขียนสารคดีท่องเที่ยวในปัจจุบัน จึงถือได้ว่าพระราชานิพนธ์จดหมายเหตุรายวันชุดนี้เป็นต้นเค้าการเขียนสารคดีท่องเที่ยวของไทยสมัยต่อมา งานศึกษาชิ้นนี้แสดงให้เห็นการวิเคราะห์ลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมบันทึกการเดินทางต่างสมัยที่มีแบบแผนร่วมกันได้เป็นอย่างดี

ตำรา

หวังสร้างศิลป์ในกวีนิพนธ์ศิลปะพิศแพรว: การสืบทอดขนบกับการสร้างสรรค์วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่ ของสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา ตำรานี้กล่าวถึงกวีนิพนธ์สมัยใหม่ตั้งแต่จุดเริ่มต้นและพันธกิจของกวี มุ่งศึกษางานของกวีร่วมสมัยที่มีการนำขนบโบราณมาพัฒนาสร้างสรรค์ให้มีลักษณะเฉพาะของกวีแต่ละคน ได้แก่ อุษเชนี อังคาร กัลยาณพงศ์ เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ ไพวรินทร์ ขาวงาม และจิระนันท์ พิตรปรีชา ทั้งยังวิเคราะห์ให้เข้าใจโลกทัศน์ของกวีร่วมสมัยที่มีต่อธรรมชาติและ การใช้ธรรมชาติสร้างวรรณศิลป์ ตำรานี้จึงแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของธรรมชาติกับนิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ไทย

กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กาพย์เห่निราศแรมรสร้าง ของชลดา เรื่องรักษลิขิต มุ่งเสนอลักษณะเด่นของกาพย์เห่เรือ พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทั้งนี้ในแง่การแสดงอารมณ์ความรู้สึกทุกซอกซอญและการถ่ายทอดความรักเพราะพลัดพรากจากรัก ผ่านกาพย์ห่อโคลงบรรยายอาหารสำหรับคาวหวานและสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างพระราชประวัติกับพระราชนิพนธ์อันถ่ายทอดผ่านองค์ประกอบสำคัญหรือหัวใจของวรรณคดีประเภทนิราศอย่างมีเอกภาพ ช่อนความหมายได้อย่างลึกซึ้ง การใช้ภาษาอย่างไพเราะและคมคายและเพื่อให้ครอบคลุมเนื้อหาทั้ง 5 ตอน นำมาสู่การเสนอชื่อใหม่แก่วรรณคดีนี้ ได้แก่ "กาพย์เห่ชมเครื่องคาวหวาน กาพย์เห่นิราศแรมรสร้าง" ผลการวิจัยแสดงให้เห็นการวิเคราะห์ลักษณะนิราศที่ปรากฏในงานเขียนประเภทอื่นและการพิจารณาจัดประเภทงานเขียนดังกล่าวในฐานะนิราศ

บทความ

บทความเรื่อง *ม้าก้านกล้วย นิราศแรมร้างจากฝัน* ของสุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา จากวารสารภาษาและวรรณคดีไทย ปีที่ 12 ฉบับที่ 1-2 มิถุนายนและธันวาคม 2538 หน้า 75-86 กล่าวถึง กวีนิพนธ์เรื่อง *ม้าก้านกล้วย* ของ ไพวรินทร์ ขาวงาม ในแง่การเป็นนิราศสมัยใหม่ซึ่งสืบทอดขนบนิราศจากวรรณคดีไทย ผลการวิจัยสรุปว่าม้าก้านกล้วยเป็นนิราศแรมร้างจากความฝันของมนุษย์ร่วมสมัยที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วและหลากหลายของสังคม ทั้งยังต้องปรับใจรับสภาพความเลื่อมสลายของอุดมคติเดิมด้วยศักยภาพอันเข้มแข็งของมนุษย์ ผลการวิจัยนี้ช่วยขยายขอบเขตเนื้อหาและความคิดเกี่ยวกับ "นิราศสมัยใหม่" ในอีกแง่มุมหนึ่ง

บทความวิจัยเรื่อง “วรรณคดีนิราศ: วิวัฒนาการด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ” ของ ประอรรถน์ ตั้งกิตติภาภรณ์ จาก **วิทยาลัยเกษตรศาสตร์** (ฉบับสังคมศาสตร์) ปีที่ 20 ฉบับที่ 1 ผลการศึกษาสรุปได้ว่า วรรณคดีนิราศมีวิวัฒนาการจากการมุ่งเน้นคุณค่าทางอารมณ์สู่การมุ่งเน้นคุณค่าทั้งทางอารมณ์และปัญญาควบคู่กัน นอกจากนี้เนื้อหาของนิราศก็วิวัฒนาการจากการแต่งตามจินตนาการมาสู่ความเป็นจริงมากขึ้นด้วย

1.8.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

วิทยานิพนธ์

พัชรภา ตันตราจิน. “ความคิดทางสังคมการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล.”

วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2551.

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาความคิดทางสังคมการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล โดยศึกษาประวัติชีวิตของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล วิเคราะห์ความคิดในประเด็นต่างๆ ที่ปรากฏในงานเขียน เช่น การเมือง สังคม และชีวิต โดยมีลักษณะสำคัญ 3 ประการ คือ การศึกษาสภาพสังคมการเมืองและวิพากษ์วิจารณ์รัฐ การหวนคำนึงถึงสิ่งที่สังคมการเมืองไทยเคยมีและหายไปหรือกำลังจะหายไป และความใฝ่ฝันหรือสิ่งที่ต้องการให้ปรากฏในสังคมการเมืองไทย ผลการศึกษาพบว่าความคิดทางการเมืองและสังคมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลมีที่มาจากประสบการณ์ชีวิตทางการเมือง การอ่านและเรียนรู้ในมหาวิทยาลัย โดยมีรากฐานความคิดจากพุทธศาสนา คุณธรรม จริยธรรม แนวคิดเสรีประชาธิปไตย มนุษยนิยม ฯลฯ ที่มีพัฒนาการต่อเนื่องสามช่วงวัยคือปฐมวัย มัชฌิมวัย และปัจฉิมวัย

สันติ ศรีสละ. “การวิเคราะห์บทความของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล.” วิทยานิพนธ์ปริญญา

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.

งานวิจัยนี้มุ่งวิเคราะห์บทความของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผ่านโลกทัศน์ที่ปรากฏในบทความ ความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิตกับวรรณกรรม และวิเคราะห์ศิลปะการใช้ภาษารวมถึงกลวิธีการเขียน ด้วยวิธีการศึกษาแบบพรรณนาวิเคราะห์ (analytical descriptive) ผลการวิจัยพบว่าบทความของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล สะท้อนโลกทัศน์ที่กว้างไกลลึกซึ้งในด้านต่างๆ วรรณกรรมเป็นผลงานที่สร้างสรรค์มาจากประสบการณ์จริงของผู้เขียน และบทความมีลักษณะเด่นด้านศิลปะการใช้ภาษาและกลวิธีในการแต่ง

ตุลา เดชพลากุล. "การวิเคราะห์เรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล." วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2545.

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งวิเคราะห์ผลงานรวมเรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล 3 เล่ม คือ ฤดูกาลดอกไม้และคนกับเสือ ในด้านเนื้อหาและกลวิธีการประพันธ์ซึ่งเชื่อมโยงกับประสบการณ์ของผู้แต่งและบริบททางการประพันธ์ ผลการศึกษาพบว่าผลงานทั้ง 3 เล่ม คืองานเขียนที่ผู้เขียนสั่งสมจากประสบการณ์การต่อสู้ การค้นหาความหมายในชีวิตของผู้แต่ง และปฏิกิริยาต่อปัญหาสังคมในบริบทการประพันธ์ช่วง 3 ทศวรรษ โดยนำเสนอคุณค่าความเป็นมนุษย์และศักยภาพของตัวละครที่เรียนรู้และดำรงคุณธรรมอยู่ท่ามกลางปัญหาที่รุนแรงและซับซ้อน ได้แก่ ความเป็นธรรมทางสังคม ระบบสังคมและค่านิยมที่ไม่เอื้ออำนวย อีกทั้งความอ่อนแอในจิตใจมนุษย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของความทุกข์และการกระทำอันเลวร้าย มีเพียงการแสวงหาอิสระทางจิตวิญญาณเท่านั้นจึงจะเป็นทางออกเดียวของปัญหา ด้านกลวิธีการประพันธ์ ผู้แต่งใช้องค์ประกอบเรื่องสั้นสื่อความหมายได้กลมกลืนกับเนื้อหา ส่วนนวนภาษามีความเข้มข้นและซับซ้อนทางอารมณ์ เรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลจึงมีคุณค่าทางสุนทรียะและคุณค่าทางจริยธรรมกลมกลืนกันอย่างมีเอกภาพ

บทความ

บทความเรื่อง *ลีลาภาษาในวรรณกรรมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล* ของรินฤทัย สัจจพันธุ์ ตีพิมพ์ใน *เนชั่นสุดสัปดาห์* ปีที่ 18 ฉบับที่ 920-921 วันที่ 15-22 มกราคม 2553. บทความนี้มุ่งเสนอว่าภาษาวรรณศิลป์ในวรรณกรรมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ทั้งระดับคำและระดับความ เป็นสื่อความคิดอันลุ่มลึกและมีจินตนาการกว้างไกลด้วยลีลาการเขียนร้อยแก้วภาษากวีและกวีนิพนธ์ในรูปแบบของร้อยแก้ว ซึ่งนำเสนอผ่านกลวิธีทางภาษา อาทิ การสรรคำ การใช้บุคคลวัต การใช้อุปลักษณ์ การใช้สัญลักษณ์ การใช้ปฏิภาค ถ้อยคำเชิงปรัชญา เป็นต้น คุณลักษณะดังกล่าวสะท้อนความเป็นศิลปินและการประยุกต์ใช้ลีลาทางวรรณศิลป์ให้เหมาะแก่แนวคิดที่ต้องการเสนอได้เป็นอย่างดี

บทความเรื่อง *สามทศวรรษแห่งการสรรค์สร้างงานวรรณกรรมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล* ของรินทร์ สัจจพันธุ์ ตีพิมพ์ใน *เนชั่นสุดสัปดาห์* ปีที่ 18 ฉบับที่ 924-928 ตั้งแต่วันที่ 12 กุมภาพันธ์-12 มีนาคม 2553 บทความนี้กล่าวถึงความเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับตัวตนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ในชีวิตการเขียนหนังสือ ตลอดระยะเวลา 30 ปี แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาที่แยกไม่ออกจากชีวประวัติ มุมมองเกี่ยวกับชีวิตและสังคม การก้าวข้ามความทุกข์มาสู่การเจริญสติภาวนาซึ่งผู้เขียนถ่ายทอดออกมาอย่างมีวรรณศิลป์ อารมณ์สะท้อนใจ และมีปรัชญาลุ่มลึกเพื่อชี้้นำคำสอนแก่ผู้อ่านอย่างลึกซึ้ง อันเกิดจากประสบการณ์การเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลที่สั่งสมจนตกผลึก

จากการศึกษางานวิจัยและเอกสารที่เกี่ยวข้อง พบว่า การศึกษาวิจัยเกี่ยวกับวรรณคดีนิราศ ยังไม่มีงานวิจัยที่ขยายขอบเขตไปสู่งานเขียนประเภทวรรณกรรม ขณะเดียวกัน งานวิจัยที่ศึกษาผลงานของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลก็มุ่งเน้นการศึกษาแนวคิดและการใช้ภาษาในบทความวิพากษ์วิจารณ์สังคมการเมือง หรือ เรื่องสั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่า การศึกษาวรรณกรรมบันทึกการเดินทาง ของ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล เป็นงานวรรณกรรมที่ยังไม่มีการศึกษาวิจัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฐานะวรรณกรรมนิราศ จึงเป็นประเด็นที่น่าสนใจศึกษาวิเคราะห์เพื่อขยายขอบเขตของลักษณะ “นิราศสมัยใหม่” ต่อไป

บทที่ 2 วรรณกรรมบันทึกการเดินทางกับนิราศ

ในบทนี้ ผู้วิจัยมุ่งกล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่สัมพันธ์กับงานเขียนประเภทนิราศในชนบวรศิลป์ไทย เพื่อเป็นกรอบในการศึกษาและทำความเข้าใจลักษณะร่วมของรูปแบบงานเขียนเป็นสาขาสากลของมนุษย์ในหลายวัฒนธรรม ทั้งนี้ ผู้วิจัยเน้นสำรวจความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบและเนื้อหาที่สัมพันธ์กับการเดินทางเป็นหลัก เพื่อใช้เป็นแนวทางพิจารณาคุณค่าของงานเขียนประเภทนิราศในฐานะวรรณกรรมบันทึกการเดินทางประเภทหนึ่งต่อไป

2.1 ลักษณะทั่วไปของวรรณกรรมบันทึกการเดินทาง

คำว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง ผู้วิจัยบัญญัติมาจากคำว่า Travelogues หมายถึงงานเขียนประเภทหนึ่งที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางและนำเสนอด้วยรูปแบบหลากหลายเนื่องด้วยงานเขียนประเภทนี้มีความหลากหลายและไม่มีการนิยามเคร่งครัด เมื่อเปรียบเทียบกับงานประเภทอื่นๆ ในมุมมองของนักวรรณคดีศึกษาตะวันตก งานเขียนกลุ่มนี้คือส่วนผสมที่ผสมองค์ประกอบของงานเขียนหลายประเภทเข้าด้วยกัน เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับงานเขียนประเภทอื่นๆ จนไม่สามารถแบ่งประเภทได้ชัดเจน หรืออีกนัยหนึ่ง ผู้เขียนมีอิสระในการเสนอผ่านรูปแบบใดก็ได้เต็มที่ ดังตัวอย่าง

travel writing seems unlimited in its forms of expression, but though we may therefore find it hard to define the exact boundaries of this genre, it is generally understood what it contains. It ranges from the indisputable examples such as guidebook, itineraries and routes and perhaps also maps to less restricted accounts of journeys over land or by water, or just descriptions of experiences abroad. These appear in prose and poetry, and are often part of historical and (auto)biographical works.

(Zweder von Martels, ed., 1994: p. xi.)

ทั้งนี้ หากพิจารณาองค์ประกอบด้านเนื้อหาจะพบว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางนำเสนอเนื้อหาที่มีลักษณะร่วมกัน คือ ประสบการณ์การเดินทาง ซึ่งอาจบรรยายละเอียดต่างๆ ได้ตาม

สมควร เช่น แผนที่เส้นทาง วิธีการเดินทาง ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ วัฒนธรรม บ้านเรือน วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ธรรมชาติ เหตุการณ์ หรือบทสนทนากับผู้คนที่ผ่านพบตลอดทาง เป็นต้น

ปัญหาความคาบเกี่ยวของงานเขียนประเภทนี้ทำให้เกิดคำเรียกมากมายและเกิดการอภิปรายอย่างกว้างขวาง ดังปรากฏในหนังสือเรื่อง *Perspectives on Travel Writing* (2004) ที่แสดงให้เห็นชื่อเรียกที่หลากหลายในภาษาอังกฤษ อาทิ คำว่า travel book, travel narrative, journey work, travel memoir, travel story, travelogue, metatravelogue, traveller's tale, travel journal หรือ travels เป็นต้น นอกจากนี้ หนังสือดังกล่าวยังอภิปรายมิติของเนื้อหาระหว่างการเป็นบันทึกประสบการณ์จริง (non-fiction) กับการแต่งจากจินตนาการ (fiction) เพื่อเปรียบเทียบสถานะของงานเขียนที่แตกต่างกันของคำ 2 คำคือ travel writing กับ travel literature ด้วย

เช่นเดียวกับคำเรียกในภาษาไทย จะเห็นว่าคำที่ใช้เรียกงานเขียนประเภทดังกล่าวมีอยู่จำนวนไม่น้อย อาทิ สารคดีท่องเที่ยว บันทึกการเดินทาง หนังสือท่องเที่ยว จุดหมายเหตุ นิราศ เป็นต้น ขึ้นอยู่กับผู้เขียนว่าต้องการสื่อสารผ่านการเขียนรูปแบบใดและ/หรืองานเขียนนั้นสร้างขึ้นท่ามกลางบริบทสังคมอย่างไร ทั้งนี้ วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง จำเป็นต้องมุ่งเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางเป็นสำคัญ โดยมีปลายทางอยู่ที่ผู้อ่านที่จะได้รับประสบการณ์จากการเดินทางผ่านตัวหนังสือ

พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย บัญญัติและให้ความหมายของงานเขียนประเภทนี้ไว้ โดยเรียกงานเขียนลักษณะนี้ว่า “หนังสือท่องเที่ยว” แปลจากคำว่า “Travel book” พร้อมขยายความไว้ดังนี้

หนังสือที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยวซึ่งนับเป็นวรรณกรรมประเภทหนึ่ง แต่ได้ถูกละเลยมาเป็นเวลานาน...วรรณกรรมของไทยที่จัดว่าเป็นหนังสือท่องเที่ยว ได้แก่ จุดหมายราชทูตไทยไปฝรั่งเศส ของเจ้าพระยาโกษาธิบดี (ปาน), นิราศกวางตุ้ง ของพระยามหามุนี, จุดหมายเหตุราชทูตไปอังกฤษ นิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย, ไกลบ้าน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และ ปลัดปลั่งเที่ยวรอบโลก ของนายเปล่ง วิเชียมณูลักษณ์

(ราชบัณฑิตยสถาน, 2545: 454-455)

จะเห็นว่า คำจำกัดความของคำว่า "หนังสือท่องเที่ยว" ระบุลักษณะสำคัญว่าเป็นเพียงหนังสือที่มีเนื้อหา "เกี่ยวกับการเดินทางท่องเที่ยว" เท่านั้น มิได้ให้ความสำคัญกับรูปแบบว่าต้องถ่ายทอดออกมาเป็นร้อยแก้วหรือร้อยกรองโดยเฉพาะ ทั้งนี้ ปัจจัยที่มักนำมาใช้ประกอบการพิจารณาวรรณกรรมบันทึกการเดินทางแต่ละเรื่องอีกประการหนึ่งคือ "เป้าหมายการเขียน" ของผู้เขียน ดังที่ ธีรยุทธ บุญมีเสนอการจัดประเภท "บันทึกการเดินทาง" ตามเจตนาของผู้เขียนไว้ ดังนี้

ประเภทแรก เป็นสารคดีเดินทาง คือเป็นการบันทึกสถานที่ เหตุการณ์ ที่ผู้เขียนได้ไปประสบมา อาจแทรกด้วยความรู้สึกละและความเห็นที่กินใจของผู้เขียน ตัวบุคคล เหตุการณ์ สถานที่บ้าง ในกรณีนี้ผู้เขียนเป็นผู้มีประสบการณ์ บางครั้งบันทึกการเดินทางก็กลายเป็นคลังความรู้ขนาดใหญ่ให้กับผู้อ่านได้ เช่น เมืองมายา ถกเขมร ของหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมช, สมุดขำหมอน บันทึกการเดินทางของสุลักษณ์ ศิวรักษ์ เป็นต้น

ประเภทที่สอง คือบันทึกการเดินทางที่เป็นการจาริกแสวงบุญ หรือบันทึกการเดินทางโดยจิตใจของผู้เขียน งานเขียนประเภทนี้ วัตถุประสงค์ เหตุการณ์ สถานที่ จะกลายเป็นความหมายหรือสัญลักษณ์ที่สอดคล้องกับขั้นตอนการเดินทางของจิตใจผู้เขียน งานที่ดีในกลุ่มนี้ ได้แก่ บาโซ บรมกวีไฮกุของญี่ปุ่น เขียนบันทึกการเดินทางหรือการจาริกทางจิตใจของตนเป็นบทกวี เช่น Narrow Road to a Far Land, เสือดาวหิมะ (The Snow Leopard) และ Men's Lives ของ ปีเตอร์ เมททีสเซน, Crossing Open Ground ของ แบร์รี โลเปซ, Sunrise With Sea monsters ของ ปอล เรอูร์ซ์ และ Yet Being Someone Other ของ ลอเรน แวน เดอร์ โฟสต์ ทั้งสี่คนล้วนเป็นนักเขียนสารคดีทางจิตใจและจิตวิญญาณ ซึ่งก็คล้ายกับ เขียนแผ่นดิน ของเนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์

ประเภทที่สาม เกือบเป็นความตั้งใจของผู้เขียนที่จะอาศัยบันทึกการเดินทางเป็นเสียงสะท้อนแ่งคิดอย่างเป็นระบบของผู้เขียนต่อสถานที่หนึ่งๆซึ่งอาจเป็นเมือง ประเทศ ภูเขา ป่า คુંน้ำ ฯลฯ หรือตัวบุคคลที่ผู้เขียนได้พบปะได้พูดคุยด้วย นักเขียนสำคัญๆ ของโลกซึ่งถูกจำกัดด้วยรูปแบบงานประพันธ์ไม่ว่าจะเป็นนวนิยาย บทกวี เรื่องสั้น ไม่สามารถถ่ายทอดงานทางปัญญาของตนได้อย่างจุใจ มักจะใช้รูปแบบนี้ในการเสนอความคิดของตน อาทิ จอห์น รัสกิน เขียน Stones of Venice หรือ The Journey to the East และ My Belief ของ เฮอริมานน์ เฮสเส, The Monkey Grammarian ของ อ็อกเตวีโอ ปาซ และ ดี.เอช. ลอว์เรนซ์ เขียนถึงอิตาลีใน D.H.Lawrence and Italy,

วี.เอส.ไนปอล เขียน The Enigma of Arrival และงานบทความสารคดีถึง
 เดินทางหลายชั้นของ มาริโอ วาร์กัส โลซา เป็นต้น งานแนวนี้ของไทยที่เด่นก็
 ควรจะเป็นงานบางชิ้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

(ธีรยุทธ บุญมี, 2553: 6-7)

จากการพิจารณาโดยใช้เกณฑ์ "เป้าหมายการเขียน" สามารถแบ่งประเภทวรรณกรรมบันทึก
 การเดินทางได้ทั้งสิ้น 3 ลักษณะ คือ สารคดีเดินทางท่องเที่ยว, บันทึกการเดินทางเชิงจิตวิญญาณ
 และบันทึกเพื่อสะท้อนตัวตนของผู้เขียน อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง
 หลายเรื่องไม่สามารถจัดเข้าเกณฑ์ประเภทใดประเภทหนึ่งได้เด็ดขาด เนื่องจากมีการผสมผสาน
 ลักษณะประการอื่นๆ อยู่ในงานเขียนชิ้นเดียวกัน การมุ่งพิจารณาจาก "เป้าหมายการเขียน" ของ
 ผู้แต่ง ผู้วิจัยเห็นว่าอาจเป็นมุมมองหนึ่งสำหรับใช้ประกอบการศึกษางานเขียนเฉพาะบุคคล
 เท่านั้น

กล่าวโดยสรุป คำว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทาง ในงานวิจัยนี้ หมายถึง กลุ่มงานเขียนที่
 มีเนื้อหาเป็นบันทึกประสบการณ์การเดินทางเป็นหลัก มีการแสดงอารมณ์และความนึกคิดต่อ
 ธรรมชาติที่ผ่านพบระหว่างเส้นทาง โดยไม่จำกัดรูปแบบการนำเสนอหรือการประเมินคุณค่าด้วย
 มาตรฐานของงานเขียนประเภทใดประเภทหนึ่ง

2.2 นิราศ : ความทุกข์กับการเดินทาง

ผู้วิจัยเสนอว่า งานเขียนประเภทนิราศในขนบวรรณศิลป์ไทย คือ วรรณกรรมบันทึก
 การเดินทางประเภทหนึ่ง กล่าวคือเป็นงานเขียนที่ผู้เขียนนำเสนอเรื่องราวเกี่ยวกับการเดินทางและ
 ความทุกข์เป็นสำคัญ ทั้งนี้ หากพิจารณาถึงคำว่า "นิราศ" บางครั้งก็ใช้ว่า "นิรา" ที่มีปรากฏอยู่ใน
 หนังสือวรรณคดีไทยนั้นส่วนมากจะใช้ในความหมายว่า "จาก" แทบทั้งสิ้น (ชลดา เรื่องรักษลิขิต,
 2541: 73-74) จึงกล่าวได้ว่า "ภาวะพลัดพราก" หรือการเคลื่อนที่อันนำมาซึ่งความทุกข์จึงกลายเป็น
 เป็นคุณสมบัติสำคัญของงานเขียนประเภทนิราศ

คำว่า นิราศ ซึ่งเป็นศัพท์วรรณคดีไทยที่ แปลว่า "จากหรือพลัดพราก" ได้กลายมาเป็นคำ
 กำหนดเรียกแทนชื่อวรรณคดีประเภทหนึ่งในสมัยรัตนโกสินทร์ ดังพระอริยาบของสมเด็จพระเจ้า-
 บรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ตอนหนึ่งว่า

หนังสือจำพวกที่เรียกว่านิราศ เป็นบทกลอนแต่งเวลาไปทางไกล...บทกลอนแต่งในเวลาเดินทางเช่นนั้น ก็เป็นธรรมดาที่จะพรรณนาว่า ด้วยสิ่งซึ่งได้พบเห็นในระยะทางประกอบกับอารมณ์ของตน เช่นครวญคิดถึง คู่รักซึ่งต้องพรากทิ้งไว้ทางบ้านเรือน เป็นต้น กระบวนความในหนังสือนิราศ จึงเป็นทำนองอย่างว่านี้ทั้งนั้น ชอบแต่งกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ที่เรียกชื่อว่า หนังสือนิราศดูเหมือนจะบัญญัติขึ้นในชั้นรัตนโกสินทร์นี้

(กรมพระยาดำรงราชานุภาพ, 2518: 72)

ดังนั้น จะเห็นว่า การเขียนบันทึกเพื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกเชิงพรรณนาได้กลายเป็นเรื่องธรรมดาของมนุษย์เมื่อต้องประสบความทุกข์จากภาวะพลัดพราก การนำคำว่า นิราศ มาใช้เป็นชื่อเรียกบันทึกการเดินทางลักษณะนี้ในภายหลัง แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างงานบันทึกการเดินทางกับความทุกข์ที่มีควบคู่กันมานานจนกลายเป็นขนบการประพันธ์ที่มีลักษณะเฉพาะประเภทหนึ่งในวรรณคดีไทย ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ให้ความเห็นว่า

นิราศมีวิวัฒนาการในการแต่งทั้งในเนื้อหาสาระและลักษณะการพรรณนาอยู่ตลอดเวลา แต่ยังคงรักษาคุณลักษณะเฉพาะของนิราศ คือ การพรรณนาการเดินทางพร้อมทั้งสอดแทรกการรำพันถึงคู่รักเพื่อให้มีอรรถรสในคำประพันธ์ยิ่งขึ้น แม้นิราศรุ่นแรกจะมุ่งไปในทางแสดงความรู้สึกของผู้แต่ง เกี่ยวเนื่องกับความรักเพียงอย่างเดียว แต่วิวัฒนาการทำให้เนื้อหาสาระของนิราศรุ่นหลังสมบูรณ์ขึ้น ทั้งในทางให้ความเพลิดเพลินทางอารมณ์ และยังให้ความรู้และทัศนคติอื่นๆ ด้วย ในแง่ผู้แต่ง บทนิราศก็เป็นอนุสรณ์แห่งการเดินทางที่ไพเราะสละสลวยกว่าบันทึกจดหมายเหตุธรรมดา

(รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2516: 2)

เช่นเดียวกับงานวิจัยของ สุภาพร พลายน้อย ที่สรุปลักษณะนิราศด้านเนื้อหาและความคิดของวรรณคดีนิราศตั้งแต่สมัยอยุธยา-รัตนโกสินทร์ตอนต้นไว้อย่างน่าสนใจ

1. หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อพรรณนาความรักความอาลัยของคนที่มิได้นางอันเป็นที่รัก อันเนื่องมาจากการเดินทางพลัดพรากจากกัน เช่น กำสรวลโคลงสั้น นิราศนรินทร์ ของนายนรินทร์วิเศษ นิราศพระบาท ของสุนทรภู่

2. หนังสือที่กล่าวถึงความรักความอาลัยที่เกิดจากการพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รัก หรือการไฝหานางอันเป็นที่รักโดยไม่มีการเดินทาง แต่ใช้การพลัดพรากจากนางอันเป็นที่รักเป็นแกน แล้วใช้การหมุนเวียนเปลี่ยนกาลเวลาเป็นแนวทางสำหรับกล่าวถึงนางอันเป็นที่รัก เช่น ทวาทศมาส, นิราศเดือน ของนายมี

3. เป็นหนังสือที่ผู้แต่งอาศัยเรื่องราวการพลัดพรากของตัวละครเอกในวรรณคดีเก่าเป็นเค้าโครงในการพรรณนาคร่ำครวญถึงความอาลัยรัก เช่น ราชาพิลาปคำฉันท์, นิราศอิเหนา ของสุนทรภู่

4. หนังสือที่แต่งขึ้นเพื่อบันทึกหรือบรรยายสภาพการเดินทางและสิ่งที่ประสบพบเห็นระหว่างการเดินทางหรือหมุนเวียนเปลี่ยนกาลเวลาตลอดจนสะท้อนทัศนะของกวีที่นึกคิดขณะที่แต่ง ทั้งนี้ ไม่เน้นการกล่าวถึงความรู้สึกต่อนางอันเป็นที่รัก เช่น กาพย์ห่อโคลงนิราศธารทองแดง, นิราศนครวัดคำกลอน ของพระยาอนุศาสน์จิตรกร, นิราศลอนดอน ของหม่อมราโชทัย

(สุภาพร พลายเล็ก, 2541: 16)

เช่นเดียวกับความเห็นของ ประอรรถัน ตั้งกิตติภาภรณ์ ที่สะท้อนลักษณะด้านเนื้อหาและความคิดที่เปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยจากการประพันธ์งานเขียนประเภทนิราศที่นิยมแต่งด้วยฉันทลักษณ์อันหลากหลายกระทั่งถึงยุคสมัยเริ่มมีการบันทึกการเดินทางด้วยลักษณะการเขียนแบบร้อยแก้วในสมัยรัชกาลที่ 5 ว่า

จากการศึกษาวรรณคดีนิราศแต่ละยุคสมัยทำให้เห็นวิวัฒนาการด้านเนื้อหาอย่างเด่นชัด กล่าวคือ เนื้อหาของวรรณคดีนิราศจากสมัยอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีวิวัฒนาการจากการมุ่งเน้นพรรณนาอารมณ์เศร้าโศกและอาลัยคนรักมาเป็นการบันทึกสิ่งที่พบเห็นในระหว่างการเดินทางโดยสอดแทรกการคร่ำครวญถึงคนรักบ้างหรืออาจจะไม่คร่ำครวญเลย นอกจากนั้นยังสอดแทรกประสบการณ์ของกวีและความคิดเห็นของกวีด้วย วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ 5 มาจนถึงสมัยปัจจุบันมีเนื้อหาหลากหลายมากขึ้น อาทิ เนื้อหาบันทึกการเดินทางไปต่างแดน...มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการเมืองมากขึ้น

(ประอรรถัน ตั้งกิตติภาภรณ์, 2542: 39-40)

ลักษณะทั่วไปอีกประการหนึ่งของงานเขียนประเภทนิราศ คือการใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลางอารมณ์ความรู้สึกและเชื่อมโยงกับการแสดงความคิดเห็นของกวี ลักษณะนี้ได้รับความนิยมจนกลายเป็นแบบแผนความสัมพันธ์ระหว่างเนื้อหาและความคิดที่ประสานกลมกลืนกับการพรรณนาธรรมชาติและเป็นงานเขียนที่กวีนิยมประพันธ์เรื่อยมาสืบจนปัจจุบัน ดังความเห็นของ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ความว่า

นิราศเป็นวรรณคดีประเภทที่พรรณนาธรรมชาติเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของเรื่อง นิราศคือวรรณคดีที่แต่งขึ้นเมื่อผู้แต่งต้องเดินทางจากบ้านและจากคนรัก การเดินทางสมัยก่อนใช้เวลาเนิ่นนาน ผู้ที่รู้จักแต่งหนังสือจึงคิดแต่งคำประพันธ์เพื่อบรรเทาความคิดถึงผู้ที่จากมาและบันทึกการเดินทางอันยาวนานนั้น กวีจึงมักใช้ธรรมชาติที่พบเห็นระหว่างการเดินทางเป็นกลอุบายเพื่อพรรณนาความรู้สึกนึกคิดของตน จนทำให้กลายเป็น “ขนบ” อย่างหนึ่งของการแต่งนิราศที่นิยมกันสืบมา

(รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2516: 15)

“ขนบนิราศ” จึงเป็นขนบวรรณศิลป์ประการหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะตัว และกวีนำขนบนิราศนี้มาใช้สร้างสรรคผลงานสอดแทรกทั้งในนิราศเรื่องยาวและบทแทรกในวรรณคดีไทยมากมาย ดังว่า

การพรรณนาเชิงนิราศนี้กลายเป็น“ขนบ”ที่สำคัญประการหนึ่งในวรรณคดีไทย เพราะนอกจากจะมีวรรณคดีประเภทนิราศ ซึ่งบรรยายการเดินทางจากนางไป เนื้อหามักพรรณนาการเดินทางตลอดจนธรรมชาติที่ผู้พบเห็น โดยเน้นความทุกข์ระทมแห่งการพลัดพรากและการคร่ำครวญถึงนางอันเป็นที่รักแล้วยังมี“บทนิราศ”ซึ่งใช้“ขนบ”การแต่งในลักษณะคร่ำครวญผ่านการพรรณนาธรรมชาติแทรกอยู่ในวรรณคดีไทยเรื่องสำคัญๆ เกือบทุกเรื่องอีกด้วย

อาจกล่าวได้ว่า อารมณ์สะท้อนใจอันสร้างสมผ่านกลวิธีในเชิงนิราศนี้เป็นที่นิยมอย่างสูงในวรรณคดีไทย เพราะเรามีวรรณคดีนิราศจำนวนมากเริ่มมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้นจวบจนถึงปัจจุบัน และนิราศก็มีวิวัฒนาการต่อเนื่องมาไม่ขาดสาย แม้กวีร่วมสมัยก็ยังใช้รูปแบบของนิราศในการประพันธ์ของตนเช่นกัน

(สุจิตรา จงสถิตยวิวัฒนา, 2541: 50-51)

หากพิจารณาคุณสมบัติข้างต้น งานเขียนประเภทนิราศคือวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างความทุกข์กับการเดินทาง ซึ่งสอดคล้องกับประสบการณ์ความทุกข์ของมนุษย์แต่ละอารยธรรมในประวัติศาสตร์ที่มักเป็นเรื่องของความทุกข์ยากลำบากของการเดินทางในมิติต่างๆ ของชีวิต เช่น การอพยพ การทำสงคราม การแสวงหา การจาริกแสวงบุญ ฯลฯ สอดคล้องกับศัพท์สันนิษฐานของคำว่า Travel อันหมายถึง การเดินทาง ว่า

ทั้งนี้รากศัพท์ของความหมายของการเดินทางหรือ Travel นั้นเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับการทำงาน โดยคำคำนี้หมายความว่า ผู้ที่ต้องทนทุกข์ทรมานด้วย Travail อันเป็นคำที่มาจากรากศัพท์ภาษาละตินว่า tripalium อันเป็นเครื่องมือในการทรมาน การเดินทางจึงเป็นการทรมานตนเอง การจาริกแสวงบุญทางศาสนา (เพื่อให้ได้ปัญญาทางศาสนา) ไปสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

(Michael Mewshaw, 2005: 4 อ้างถึงใน ธเนศ วงศ์ยานนาวา, 2553: 182)

เช่นเดียวกับวรรณกรรมชิ้นเอกของโลกหลายต่อหลายเรื่องที่มีเนื้อหาสำคัญของเรื่องเกี่ยวข้องกับการเดินทาง ไม่ว่าจะเป็นมหากาพย์โอดิสซีย์ (Odyssey), รามายณะ (Ramayana) หรือ ดอน กีโฆเต้ (Don Quixote) ฯลฯ ทั้งนี้ วรรณคดีไทยหลายต่อหลายเรื่องล้วนมีการเดินทางเป็นองค์ประกอบสำคัญของเรื่องเช่นเดียวกัน พระอภัยมณี ตะเลงพ่าย สมุทโฆษ เป็นต้น จึงกล่าวได้ว่า รากฐานของวรรณคดีคือการเดินทางและรากฐานของการสร้างสรรค์งานวรรณกรรมจึงมีรากฐานมาจากงานเขียนเกี่ยวกับการเดินทาง นอกจากเรื่องเล่าในวรรณคดีแล้ว รูปแบบของบันทึกการเดินทางยังปรากฏทั่วไปในงานเขียนประเภทอื่นอีก ตั้งแต่รากฐานงานบันทึกทางประวัติศาสตร์ เช่น งานของ Herodotus มาสู่งานของ Montesquieu ไล่เรื่อยมาจนถึงงานบรรยายทางชาติพันธุ์วรรณา (ethnography) ล้วนแต่เป็นผลงานที่อยู่ในรูปแบบบันทึกการเดินทาง แม้จะไม่ได้มีระเบียบวิธีในการศึกษาแบบวิชา (disciplines) แต่ก็ถูกจัดระเบียบว่าผลงานเหล่านี้มีลักษณะที่แตกต่างไปจากผลงานเขียนเชิงท่องเที่ยวทั่วไป (ธเนศ วงศ์ยานนาวา: 2553, 182)

ด้วยเหตุนี้ การเดินทางในความหมายเชิงภาษาจึงแตกต่างกับ การท่องเที่ยว โดยสิ้นเชิง กล่าวคือ การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลังพ้นศตวรรษแห่งการล่าอาณานิคม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีบทบาทเปลี่ยนโลกที่เคยกว้างใหญ่ให้เล็กลง มนุษย์รู้จักการเดินทางรูปแบบใหม่ที่เรียกว่า "การท่องเที่ยว" เป็นการเดินทางที่ไม่มีเหตุผลใดเกี่ยวข้องกับการสงคราม การค้าขาย การเผยแผ่ศาสนา หรือการสำรวจศึกษาวิชาการอีกต่อไป เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมให้ความสำคัญกับการพักผ่อนและแสวงหาความบันเทิงจากประสบการณ์แปลกใหม่ การเดินทางรูปแบบใหม่นี้ส่งผลต่อรูปแบบบันทึกการเดินทางเช่นกัน ปรากฏการณ์นี้ลดทอนความหมายของ "การเดินทาง" จากเดิมที่เคยเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างความทุกข์หรือปัญญาของมนุษย์ กลายเป็น

เรื่องของคุณสุขและกิจกรรมเชิงเศรษฐกิจ ดังจะเห็นได้จากความลักลั่นระหว่างบทบาทของ "นักเดินทาง" กับ "นักท่องเที่ยว" ในภาวะสมัยใหม่ ดังนี้

การเป็นนักเดินทางจะมีลักษณะที่แตกต่างไปจากนักท่องเที่ยวในยุคของการท่องเที่ยว (tourism) ที่เน้นถึงความรวดเร็ว สั้น สะดวกสบาย ไปกันเป็นกลุ่ม มีความปลอดภัย ไม่ต้องเสี่ยงภัยอะไรทั้งสิ้น ฯลฯ ด้วยการขยายตัวของ การท่องเที่ยวทำให้การเดินทางหมดไป แม้ว่าจะมีผู้คนที่พยายามเป็นนักเดินทางมากกว่านักท่องเที่ยวก็ตาม...ตลอดจนการเดินทางขนส่งก็ย่นระยะเวลาไปอย่างมาก การท่องเที่ยวจึงเป็นไปแบบความสะดวกสบาย (comfort) มากกว่าที่จะเป็นไปด้วยความยากลำบาก

(ธเนศ วงศ์ยานนาวา: 2553,182)

ปัจจัยที่ทำให้ นักเดินทาง กับ นักท่องเที่ยว มีความหมายต่างกันเนื่องจากคนสองกลุ่มมีเป้าหมายคนละประเภท เป้าหมายของนักเดินทางไม่ใช่การมุ่งไปถึงปลายทางเพียงอย่างเดียว หากให้ความสำคัญต่อการสำรวจและเรียนรู้หาประสบการณ์ระหว่างทางด้วย ตรงกันข้ามกับนักท่องเที่ยวที่มักคาดหวังความสุขและประทับใจจากจุดหมายเท่านั้น นั่นทำให้นักท่องเที่ยวจำนวนไม่น้อยเข้าใจผิดหรือเผลอฝันว่าเป็นนักเดินทางในการเดินทางของตัวเอง

ทั้งนี้ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ ได้แสดงความเห็นว่างานเขียนประเภทนิราศเป็นวรรณกรรมในฐานะบันที่การเดินทางประเภทหนึ่งที่ไม่จำกัดรูปแบบการนำเสนอ ยุคต่อมาที่นักเขียนหันมานิยมการเขียนร้อยแก้วมากขึ้น ความหมายและลักษณะสำคัญบางประการของนิราศจึงถูกนำมาปรับใช้กับงานเขียนร้อยแก้วเชิงสารคดีท่องเที่ยว ซึ่งสะท้อนความสับสนของวรรณกรรมบันทึการเดินทางร้อยแก้วยุคแรกของไทยที่ผูกพันกับงานเขียนนิราศในฐานะวรรณกรรมบันทึการเดินทางประเภทหนึ่ง ดังว่า

นิราศนอกจากจะแต่งเป็นร้อยกรอง ด้วยโคลงและกลอนแล้ว ยังแต่งเป็นร้อยแก้วอีกด้วย แต่มีอยู่เพียงไม่กี่เรื่อง ได้แก่ นิราศนครวัด ของสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช และนิราศลอนดอน ของ "แมลงหวี่" (หม่อมราชวงศ์ เสนีย์ ปราโมช) นิราศดิบ ของ'รงค์ วงษ์สวรรค์' เป็นต้น เนื่องจากแต่งเป็นร้อยแก้ว จึงมีลักษณะต่างไปจากนิราศอื่นๆ มาก เพราะมีลักษณะเป็นจดหมายเหตุหรือบันทึการเดินทางมากกว่า โดยเฉพาะในนิราศนครวัด ผู้นิพนธ์ทรงบันทึการเดินทางและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประจำวันเลยทีเดียว ส่วนนิราศดิบเป็นนิราศสมัยใหม่เล่าเรื่องการเดินทางไปซานฟรานซิสโกและใช้ชีวิตอยู่ที่นั่น การบรรยายใช้สำนวนแบบของ'รงค์ วงษ์สวรรค์' นิราศร้อยแก้วนี้จึงมี

ลักษณะเป็นทำสารคดีท่องเที่ยวมากกว่า และในปัจจุบัน การเขียนสารคดีท่องเที่ยวไปยังสถานที่ต่างๆทั้งในประเทศและนอกประเทศเป็นที่นิยมกันมาก จนอาจกล่าวได้ว่า เป็นงานเขียนที่มีส่วนสืบเนื่องมาจากการแต่งนิราศในสมัยก่อนก็เป็นได้

(เรีนฤทัย สัจจพันธุ์, 2516: 219)

เช่นเดียวกับทัศนะของ เวียง-วชิระ บัวสนธิ² ว่าด้วย "การเดินทาง" กับ "การท่องเที่ยว" ในบทบรรณาธิการบันทึกของหนังสือเพลงเอกภาพ อธิบายลักษณะงานเขียนบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลว่าเป็นการเดินทางที่แตกต่างจากการเที่ยวท่องเที่ยวไปตามสถานที่ต่างๆ เนื่องจากเป็นการสำรวจเส้นทางในภูมิประเทศของจิตใจ หรือที่ให้คำจำกัดความว่า "การเดินทางภายใน" ดังนี้

โดยทั่วไป การตัดสินใจจะไปเยือนสถานที่ใดสถานที่หนึ่งของนักท่องเที่ยวมักพิจารณาจากปัจจัยหลากหลาย โดยเฉพาะความสะดวกสบายหรือบริการที่จะได้รับ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องที่หลับที่กิน ตลอดจนจุดจับจ่ายใช้สอย

ธุรกิจท่องเที่ยวถือกำเนิดเกิดขึ้น ก็เพื่อตอบสนองปรารถนาประดามีแก่ผู้มาเยือน ภายใต้งื่อนไขแห่งการซื้อขายจ่ายรับเป็นสำคัญ

ดังนั้น หากนักท่องเที่ยวจะมีข้อเรียกร้องต้องการเอาจากผู้ที่เกี่ยวข้องในกรณีนี้อย่างไม่หยุดหย่อน ย่อมไม่ยากที่จะเข้าใจ...ในเมื่อตกลงกันว่ามันเป็นการซื้อขายเสียแล้ว

กล่าวสำหรับนักเดินทาง การพาตัวเองออกไปพบเจอทัศนียภาพ หรือสถานที่ใหม่ๆ ก็นับเป็นเงื่อนไขสำคัญในการเรียนรู้เช่นกัน อย่างน้อยก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าสภาพห้อมล้อมที่ต่างไปจากความเคยชินนั้นมีพลังโดยตัวมันเองที่สามารถปลุกเร้าให้เกิดการเพ่งพิศได้มากกว่าความซ้ำซากจำเจซึ่งพบเห็นอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน แต่ก็มีได้หมายความว่าถ้าปราศจากสิ่งนี้เสียแล้ว ไซ้จะเป็นอุปสรรคเสียทีเดียว เนื่องเพราะยังมีการเดินทางอีกอย่างที่ไม่ขึ้นต่อสถานที่เสมอไป

เรียกมันว่า... การเดินทางภายใน

และเมื่อใดก็ตามที่พิจารณาถึงปรารถนาของบรรดานักเดินทางทั้งหลาย เราจะสังเกตได้ว่า สถานที่ปลายทางที่พวกเขาหมายมั่นจะไปให้ถึงนั้นมีชื่อว่า "ความเข้าใจชีวิต"

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536: 8-10)

² บรรณาธิการสำนักพิมพ์สามัญชน.

ความหมายคำว่า การเดินทาง ที่อ้างอิงในงานวิจัยนี้เป็นการเดินทางดังความหมายที่กล่าวมาข้างต้น หมายถึง การเดินทางที่สัมพันธ์กับประสบการณ์ความทุกข์ซึ่งแตกต่างจากการเดินทางแบบท่องเที่ยว เนื่องจากเป็นการเดินทางที่จุดหมายไม่ใช่สาระสำคัญเท่ากับการค้นพบสถานที่ที่ไม่ต้องเดินทางไปก็ถึง นั่นคือ "บ้าน" ในความหมายเปรียบเปรยถึง "พื้นที่ของจิตใจ" หรือค้นพบความสงบในตัวเอง อันสอดคล้องกับปรัชญาตะวันออกที่ให้ความสำคัญกับ "การเดินทางภายใน" หรือวิถีทางของการฝึกเพ่งพิจารณาเข้าไปภายในจิตใจของตนเอง ดังบทกวีของ มัตซึโอะ บาโช³ ว่า

แต่ละวันคือการเดินทาง
และการเดินทางก็คือบ้าน

กล่าวได้ว่า การเดินทาง จากความหมายดังกล่าวจึงสัมพันธ์กับการเดินทางเชิงจิตวิญญาณ (spiritual journey) กล่าวคือ การค้นหาประสบการณ์ชีวิตอันลึกซึ้ง เพื่อค้นหาความหมายของชีวิต ควบคู่ไปกับการเดินทาง ประกอบด้วย การเดินทางภายนอกและการเดินทางภายใน ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับนักเดินทางว่าจะเรียนรู้ประสบการณ์เหล่านั้นให้เกิดปัญญาแก่ชีวิตได้อย่างไร

วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลเสนอเรื่องราวการเดินทางที่สัมพันธ์กับความทุกข์ในชีวิตของผู้เขียนซึ่งไม่ได้มีเพียงการเดินทางภายนอกเท่านั้น เมื่อผู้อ่านติดตาม "การเดินทางของความทุกข์" ไปจนถึงที่สุดของความหมายแล้ว จุดหมายปลายทางแท้จริงกลับไม่ใช่สถานที่ใดสถานที่หนึ่งที่ผู้เขียนมุ่งไปสู่แต่แรก หากเป็นบทเรียนที่ได้เรียนรู้จากการเดินทางเข้าไปสำรวจความคิดและจิตใจจากการเฝ้ามองความหมายของสรรพสิ่งตลอดเส้นทาง ผู้เขียนอธิบายความหมายของการเดินทางที่เรียนรู้ประสบการณ์เชิงจิตวิญญาณระหว่างเส้นทางหรือที่เรียกว่า การเดินทางภายใน ไว้ในตอนหนึ่งของความเรียงชื่อ *โบสถ์ในบ้าน วิหารในใจ* ดังนี้

คนบางคนมองพระจันทร์เป็นเพียงก้อนหินที่ลอยได้ แต่บางท่านกลับมองเห็นบุตรหลานของดวงตะวัน คนจำนวนหนึ่งรอคอยดวงอาทิตย์ขึ้นเพื่อหามุมปลูกสร้างรีสอร์ทโรงแรม แต่อีกจำนวนหนึ่งรอรุ่งอรุณเพื่อสบตากับเอกภพ

ยังไม่ต้องเอ่ยถึงภาพอื่นๆ ที่ผ่านเข้ามาในแต่ละเที่ยวเดินทาง... รถ เรือ สัตว์ พาหนะ ผู้คน เหล่านี้แต่ละท่านล้วนมองเห็นไม่เหมือนกัน

สิ่งที่ท่านเห็นคือสิ่งที่ท่านคิด ยิ่งท่องโลกทั้งโลกก็ยิ่งได้เห็นความคิดของตนเองอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 56)

³ บทกวี เส้นทางสายน้อยสู่ดินแดนแสนไกล (Narrow Road to a Far Province) ของ มัตซึโอะ บาโช กวีเอกแห่งญี่ปุ่น ผู้ให้กำเนิดบทกวีไฮกุ (Haiku) เติมนามหลายร้อยกิโลเมตรทั่วประเทศญี่ปุ่นเพื่อแต่งบทกวี เมื่อราว 300 ปีก่อน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงสรุปว่า นิราศเป็นงานเขียนตามขนบวรรณศิลป์ไทยที่ครอบคลุมรูปแบบการประพันธ์ที่หลากหลาย กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ไม่มีข้อจำกัดด้านรูปแบบการประพันธ์ มีเพียงเนื้อหาที่เป็นลักษณะเด่นร่วมกันของงานเขียนประเภทนิราศทุกสมัย ทั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นิราศนับเป็นงานเขียนที่จัดเป็นวรรณกรรมบันทึกการเดินทางรูปแบบหนึ่ง เนื่องจากมีการนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความทุกข์และการเดินทางในความหมายที่แตกต่างกับการท่องเที่ยว ขณะที่งานวิจัยศึกษานิราศสมัยต่างๆ แสดงให้เห็นการเปลี่ยนแปลงของรูปแบบเชิงฉันทลักษณ์ งานวิจัยที่ศึกษาพัฒนาการเชิงเนื้อหาและความคิดกลับแสดงให้เห็นการสร้างเอกลักษณ์อันโดดเด่นและร่วมสมัย กล่าวคือ มีการขยายขอบเขตความหมายของการเดินทางจากความทุกข์ของปัจเจกไปสู่การชี้นำปัญญาแก่เพื่อนมนุษย์ในสังคมด้วย

บทที่ 3

ความทุกข์กับการเดินทาง:

เนื้อหาสำคัญในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

บทนี้ ผู้วิจัยมุ่งเสนอประเด็นความทุกข์กับการเดินทางซึ่งเป็นเนื้อหาและความคิดสำคัญที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่นำมาศึกษาทั้ง 9 เล่ม จะเห็นได้ว่าลักษณะการความทุกข์ของผู้เขียนนั้นมิได้หยุดนิ่ง หากสัมพันธ์กับประสบการณ์การเดินทางที่เปลี่ยนแปลงไปแต่ละช่วงวัยของชีวิตผู้เขียน ทั้งนี้ ผู้วิจัยต้องการวิเคราะห์เนื้อหาและความคิดสำคัญในบันทึกการเดินทางแต่ละเล่ม เพื่อเชื่อมโยงมุมมองต่อความทุกข์อันที่มีมาจากสาเหตุเดียวกันและอธิบายความสืบเนื่องของความทุกข์ที่สัมพันธ์กับการเดินทาง อันจะนำไปสู่ความเข้าใจกระบวนการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญและปัญญาของผู้เขียนได้ในที่สุด

ผู้วิจัยใช้คำว่า “เนื้อหา” และ “ความคิด” ในฐานะ “สาร” ของงานประพันธ์ ดังคำอธิบายที่ ม.ล.บุญเหลือ เทพยสุวรรณ ให้ความหมายไว้ใน *วิเคราะห์วรรณคดี* ว่า

เนื้อหา หมายถึง สิ่งที่อยู่ในงานเขียน หรืองานประพันธ์เรื่องหนึ่งหรือชิ้นหนึ่ง เนื้อหาของงานประพันธ์ที่สำคัญที่สุด คือ สารที่ผู้แต่งเจตนาส่งให้ผู้อ่าน เช่น เนื้อหาของนิราศเมืองแกลง ก็คือเรื่องที่สุนทรภู่เล่าทั้งหมด และสารของสุนทรภู่ที่สำคัญที่สุด ก็คือ ความยากลำบากในการเดินทาง อาจเทียบกับภาษาอังกฤษอีกด้วยว่า message หรือ thought หรือ idea...เนื้อหาที่ห่อหุ้มสารอันแท้จริงไว้นี้มักแยกออกจากสารยากในบทกลอนสั้นๆ เช่น นิราศหรือลิลิต แต่ในนิยายเรื่องยาวเราก็จะเห็นได้ง่ายขึ้น

(บุญเหลือ เทพยสุวรรณ, 2522: 192-194)

จากคำอธิบายข้างต้น “เนื้อหา” หมายถึง เรื่องราวทั้งหมดที่ปรากฏในงานเขียน สะท้อน “ความคิด” หรือ “สาร” ซึ่งเป็นสิ่งที่ผู้เขียนต้องการสื่อแก่ผู้อ่าน ในงานวิจัยนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาเนื้อหาทั้งหมดโดยพิจารณาเนื้อหาแต่ละเล่มตามลำดับ วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่นำมาศึกษาจำนวน 9 เล่ม ดังข้อมูลที่แสดงรายละเอียดของหนังสือแต่ละเล่มในตารางต่อไปนี้

ลำดับ	ปีที่พิมพ์ ครั้งแรก	พิมพ์ซ้ำ (ครั้งที่)	ชื่อเรื่อง	ประเภท
1	2532	12	เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง (บันทึกชีวิตจริง; คีนวันแห่งราวไพรสูงนาคร)	ความเรียง/ร้อยแก้ว
2	2536	5	เพลงเอกภพ (บันทึกคนเดินทาง)	ความเรียง/ร้อยแก้ว
3	2539	3	ทางทากและสายน้ำเขียว (บันทึกการเดินทางป่าและล่องแก่งต้นน้ำหลังสวน)	ความเรียง/ร้อยแก้ว
4	2539	3	เลียบเลาะชายคาโลก (บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหิมาลัย)	ความเรียง/ร้อยแก้ว
5	2540	2	ฟองเวลา (ภาพยกถลอนและคำรำพึง)	ความเรียง/ร้อยแก้ว บทกวี/ร้อยกรอง
6	2541	2	ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้ (รวมความเรียง 8 หัวข้อ)	ความเรียง/ร้อยแก้ว
7	2544	3	วิหารที่ว่างเปล่า (บันทึกการเดินทางและอ่านหนังสือ)	ความเรียง/ร้อยแก้ว
8	2548	4	ผ่านพบไม่ผูกพัน (ห้วงคำนึงจากการเดินทาง)	ความเรียง/ ร้อยแก้วกึ่งร้อยกรอง
9	2552	2	นุตริตาแห่งดวงดาว (ความเรียงว่าด้วยด้านในของชีวิต)	ความเรียง/ ร้อยแก้วกึ่งร้อยกรอง

ผลงานที่เลือกมาศึกษา พิจารณาจากกลุ่มงานเขียนที่สะท้อนเนื้อหาและความคิดที่ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตเกี่ยวกับความทุกข์และการเดินทางได้อย่างเข้มข้น ทั้งนี้ ความทุกข์ที่ปรากฏในงานเขียนแต่ละเรื่องหรือแต่ละเล่มเกิดขึ้นต่างบริบทเหตุการณ์กัน ผู้วิจัยเห็นว่ามิเพียงการเชื่อมโยงความทุกข์กับชีวประวัติของผู้เขียนแต่ละช่วงวัยมาเรียงร้อยแล้วอภิปรายเท่านั้น จึงจะช่วยให้เข้าใจมุมมองต่อความทุกข์ของผู้เขียนที่สืบเนื่องและเปลี่ยนแปลงไปสู่ปัญญาได้ดียิ่งขึ้น

3.1 ภูมิหลังชีวิตของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

เสกสรรค์ ประเสริฐกุลเกิดที่หมู่บ้านชาวประมงปากอ่าวแม่น้ำบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา จบการศึกษาปริญญาเอกจากมหาวิทยาลัยคอร์เนล สหรัฐอเมริกา ปัจจุบันเป็นนักเขียนที่มีผลงานตีพิมพ์รวมแล้ว มากกว่าสามสิบเล่ม และได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติสาขาวรรณศิลป์ ประจำปี พ.ศ.2552 ครั้งหนึ่งผู้เขียนคือผู้นำนักศึกษาต่อต้านรัฐบาลเผด็จการทหารในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และตัดสินใจเดินทางเข้าป่าเพื่อร่วมปฏิบัติการกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ไม่นานก่อนเกิดเหตุการณ์ 16 ตุลาคม 2519 แต่ก็ต้องผิดหวังในแนวทางปฏิวัติของพรรคฯ จึงถอนตัวออกมา

ความรู้สึกลึกซึ้งที่ต่ออำนาจรัฐและการผูกติดตัวตนไว้กับภาพลักษณ์ทางประวัติศาสตร์ของตัวเองได้สร้างความทุกข์อย่างร้ายลึกในจิตใจ ตัวตนที่หยิ่งทะนงถูกกระทบกระเทือนอย่างรุนแรง ผู้เขียนนิยามตัวเองว่าไม่ต่างอะไรกับ "สิ่งชำรุดทางประวัติศาสตร์" แม้ว่าสงครามกลางเมืองจะสิ้นสุดลงแล้ว ผู้เขียนยังคงรบพุ่งกับตัวเองและสังคมรอบข้างไม่เคยยุติใช้เวลาหลายสิบปีหมดไปกับการเดินทางหลีกหนีสังคมสู่ธรรมชาติป่าเขาและออกทะเล เพียงเพื่อค้นหาตัวตนและกอบกู้ศักดิ์ศรีที่สูญหายไปกลับมา

ประสบการณ์จากการเดินทางนี้เองได้พาผู้เขียนดิ่งลึกเข้าไปสำรวจด้านในของชีวิตและวิจารณ์ตนเองอย่างเอาเป็นเอาตาย กระทั่งชีวิตล่วงเลยสู่วัยห้าสิบกว่าๆ จึงเพิ่งบังเอิญค้นพบว่าผู้เขียนตกเป็นเหยื่ออุปาทานที่ตัวเองจินตนาการสร้างขึ้นมาตลอดเวลา เมื่อนิยามตัวตนขึ้นมาจากคำศัพท์มากมาย อาทิ นักรบ นักเลง ลูกผู้ชาย นักคิด นักบวช นักปฏิวัติ แล้วพยายามตัดแต่งชีวิตให้เป็นไปตามคำจำกัดความที่ยึดมั่นถือมั่น ทำให้ติดอยู่กับภาพลวงตาที่ผู้เขียนยอมทำทุกอย่าง กระทั่งยินดีทะเลาะกับโลกและตัวเอง

เมื่อเสกสรรค์ ประเสริฐกุลทบทวนชีวิตที่ผ่านมาพบว่าแม้แต่รอยเลือดและคราบน้ำตาทั้งของตัวเองและผู้อื่นที่ทิ้งไว้รายทาง ผู้เขียนจึงพยายามหาทางเยียวยาจิตวิญญาณที่บอบช้ำอย่างจริงจัง ด้วยการเดินทางเข้าไปเฝ้าดูจิตของตัวเองเพื่อให้มีสติรู้ตัว เลิกคิดว่าตัวเองเป็นใคร เรียนรู้ที่จะเฝ้าดูจิตใจอย่างเท่าทัน ลดทอนความสำคัญของตัวตนที่เคยผูกติดไว้กับข้อมูลในอดีต เข้าใจว่าความคิดเหล่านั้นสร้างบาดแผลให้ชีวิตที่ผ่านมามากมายเพียงใด ทั้งนี้ผู้เขียนไม่เพียงหยุดคิดเรื่องอดีตเท่านั้น แม้แต่อนาคตก็พยายามไม่คิดถึง ด้วยตระหนักถึงความจริงว่าทุกสิ่งทุกอย่างที่เคยคิดเคยฝันว่าเป็นชีวิตของตนนั้นได้พังพินาศไปหมดสิ้นแล้ว

3.2 มุมมองต่อความทุกข์ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลนำเสนอเนื้อหาและความคิดเกี่ยวกับการเดินทางและความทุกข์ที่สัมพันธ์กับชีวประวัติของผู้เขียน ซึ่งมีคุณค่าในฐานะบันทึกความรู้สึกนึกคิดของปัจเจกชน และมีคุณค่าในฐานะวรรณกรรมบันทึกประวัติศาสตร์ความทรงจำและการสูญเสียของผู้ที่เคยมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 อย่างเข้มข้น (จากวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่เลือกมาศึกษา) สะท้อนผลกระทบต่อความคิดและจิตใจของผู้เขียน หลังจากเลือกเดินทางเข้าป่าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (บทกวีบางบทที่ถูกเขียนขึ้นก่อนเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เล็กน้อย) ต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2552) เริ่มตั้งแต่ช่วงเวลาในวัยหนุ่มนักศึกษาของผู้เขียนจนถึงวัย 60 ปี และมีการหยุดเขียนหนังสือในบางช่วงของชีวิต

3.2.1 เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง: เหลือแห่งชะตากรรม

เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง (บันทึกชีวิตจริง: คีนวันแห่งราวไพรสู่นาคกร) รวมเล่มตีพิมพ์ครั้งแรก เมื่อ พ.ศ.2532 หลังจากผู้เขียนเดินทางออกจากป่าเมื่อปี พ.ศ.2523 นำเสนอเหตุการณ์ในช่วงชีวิตที่เสกสรรค์ ประเสริฐกุลยังเป็นนักศึกษาในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และช่วงเข้าไปใช้ชีวิตในป่าในฐานะนักรบปฏิวัติร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย กระทั่งวันสุดท้ายที่ผู้เขียนตัดสินใจวางปืนแล้วยอมออกจากป่าเพื่อเข้ามาพบกับทางการไทย

หนังสือเล่มนี้เกิดจากการรวมงานเขียนสองชิ้นที่เคยตีพิมพ์มาก่อนหน้าคือ มาจากป่าชายเลน กับ เพลงน้ำระบำเมฆ มาเป็นบันทึกการเดินทางชื่อ **เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง** ซึ่งได้มาจากชื่อบันทึก 1 ใน 8 เรื่องสั้นที่อยู่ในเล่ม ได้แก่ *สะพานไม้และสายน้ำเขียว สงครามและความรัก หญิงสาวกับลูกนกขุนทอง ลุงไฟ: นักรบผู้เลือนหายไป ชีวิตเปลี่ยนไปหัวใจเปลี่ยนตาม เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง: ความทรงจำอันขาดวิ่นของนักเดินทางผู้ว่าเหว่ ชีวิตและการเขียนหนังสือ และหยาดน้ำตาบนแผ่นแก้วของกาลเวลา*

ลักษณะเด่นของ **เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง** คือการเป็นตัวแทนเรื่องเล่าเสียงหนึ่งในประวัติศาสตร์สังคมไทยของปัญญาชนหนุ่มสาวในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 ที่นักวิจารณ์ขนานเรียกว่า วรรณกรรมบาดแผล ของนักเขียนที่ประสบความล้มเหลวจากอุดมการณ์สังคมนิยม (Socialism) ซึ่งนิยมผลิตงานวรรณกรรมสังคมนิยม (Realistic) สะท้อนปัญหาความเหลื่อมล้ำระหว่างชนชั้น บันทึกการเดินทางเล่มนี้นำเสนอในรูปแบบบันทึกความทรงจำ (memoir) กึ่ง

อัตชีวประวัติ (autobiography) ผ่านมุมมองแบบปัจเจก เนื้อหาในแต่ละเรื่องจะไม่ต่อเนื่องกันตามลำดับเวลา แต่สัมพันธ์กันในแง่บริบทเหตุการณ์

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล สอดผสานบันทึกความทรงจำในวัยเยาว์ ชะตากรรมขณะเป็นนักรบปฏิวัติในป่าและชีวิตหลังจากนั้นที่ต้องจมอยู่กับความรู้สึกพ่ายแพ้ไว้ในเรื่องเล่าแทบทุกตอน สะท้อนความทุกข์รำลึกที่ได้กลายเป็นสงครามภายในจิตใจของผู้เขียนต่อมาเป็นเวลาหลายสิบปี บทแรกชื่อ สะพานไม้และสายน้ำเขียว เริ่มต้นไว้ดังนี้

เรื่องราวบางอย่างดูเหมือนจะฝังตัวอยู่ในความทรงจำของเราอย่างตื้น
 รื้น มันวนกลับมาหลอกหลอนในคำคืนที่เราเฝ้า ในห้วงขณะที่เราปล่อยใจ
 ให้ล่องลอยไปตามเสียงคลื่น หรือสายลมหวิว กลับมาครั้งแล้วครั้งเล่าเหมือน
 กระแสน้ำที่พัดวน กลายเป็นเพลงเศร้าประจำชีวิตที่แผ่วผิวอย่างไม่เลือกที่
 ทุกครั้งที่เราสะดุดกับปัจจุบัน (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 17)

ข้อความข้างต้น ผู้เขียนใช้เปิดเรื่องเข้าสู่เหตุการณ์เดือนกันยายน 2523 ช่วงเวลาที่ผู้เขียนและคณะเดินทางกำลังฝ่าสายฝนและความรกเรื้อของป่าครึ้มของห้วยขาแข้งเพื่อไปมอบตัวกับเจ้าหน้าที่ทางการไทย เหตุการณ์นี้นับว่าเป็นความล้มเหลวครั้งใหญ่ในชีวิตของผู้เขียนซึ่งเกิดขึ้นสมัยเป็นนักปฏิวัตินานกว่า 6 ปี หากแต่ไม่ใช่ครั้งแรก เมื่อย้อนกลับไปยังวัยหนุ่มที่ผู้เขียนตัดสินใจหยุดเส้นทางการศึกษาของตัวเอง ทำลายความหวังของพ่อแม่ แล้วอุทิศตนให้บทบาทหน้าที่ 'นักรบ' ของประชาชนเพื่อเป็นความหวังของบ้านเมือง เหตุการณ์นี้ทำให้ผู้เขียนระลึกถึงการทำร้ายความรู้สึกคนที่รักตนเองมาหลายครั้งแล้ว ดังว่า "แม่คือนางฟ้าที่ถูกสวรรค์ลงโทษให้มาเกิดเป็นแม่ของคนอย่างผม" (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 19)

นอกจากการปฏิวัติที่ล้มเหลวจะกลายเป็นความทุกข์ใหญ่หลวงของเสกสรรค์แล้ว ประโยคตัดพ้อตัวเองข้างต้นก็นับเป็นบาดแผลฉกรรจ์ในชีวิตวัยเยาว์ของผู้เขียนเช่นกัน กล่าวคือความรู้สึกผิดต่อแม่บังเกิดเกล้าของผู้เขียนเอง ในฐานะลูกชายคนโตของครอบครัวที่ไม่มีโอกาสดูแลและแสดงความกตัญญูเป็นครั้งสุดท้าย คุณธรรมอันถือว่าเป็นภาระสำคัญยิ่งสำหรับคำว่า 'ลูกผู้ชาย' ในความหมายที่ผู้เขียนปรารถนาจะเป็น

ในเดือนพฤศจิกายน 2520 ขณะที่เสกสรรค์อยู่ในป่าบนภูหินร่องกล้า เขาเพิ่งได้รับข่าวการเสียชีวิตของแม่ หลังจากแม่ลาโลกนี้ได้ 4 เดือนแล้ว เสกสรรค์ที่กำลังสวมบทบาท 'นักรบ' จึงทำได้เพียงลุกไปนั่งเพียงลำพังแล้วพูนหน้าร้องไห้ลงกับลำกล้องปืน ความทุกข์ครั้งนี้ได้รื้อฟื้นความทรงจำเกี่ยวกับแม่ขึ้นมาใหม่ โดยย้อนเล่าถึงเหตุการณ์สะท้อนใจระหว่างแม่กับผู้เขียนในวัยเด็กเนื่องจากครอบครัวยากจน แม่ต้องหาเช่ากินค่าเพื่อเลี้ยงหลายปากท้องในบ้าน แต่ผู้เขียนกลับ

คิดสั้น แอบขโมยเศษเงินในกระปุกออมสินของแม่ไปเล่นไฟกับเผื่อต่อทุนให้แม่ได้บ้าง แต่โชคกลับไม่เข้าข้าง การกระทำนี้ทำร้ายความรู้สึกแม่อย่างยิ่ง แม่มีนิสัยตระหนง เด็ดเดี่ยว และพูดน้อย แม่เอ๋ยเพียง “ถึงขนาดนี้แล้วมันจะยังทำกันได้อะไร” ก่อนจะร้องไห้สะอึกสะอื้น ทั้งอารมณ์สะเทือนใจไว้ให้ผู้เขียนที่มักนิยามตัวตนด้วยบทบาท “ลูกผู้ชาย” เสกสรรค์บรรยายความรู้สึกผิดของเขาไว้ว่า

ผมนั่งเงยบกริบพร้อมกับแอบชำเลืองดูหยาดน้ำตาบนแก้มที่เกรียมกร้าน ในวบหนึ่งผมอยากจะกอดและพูดอะไรกับแม่บ้าง แต่ก็รู้สึกว่าจะจาก เช่นนั้นออกจะเป็นการแสดมมากเกินไปสำหรับคนที่รับบทเศร้าโดยกำเนิดอยู่แล้วอย่างพวกเรา ผมรู้ว่าแม่ไม่ได้เสียดายเงิน แต่เสียใจที่เราทำร้ายกันเอง ขณะที่โลกกำลังสนุกในเรื่องนี้อย่างยิ่ง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 22)

หากอาการโหยหาอดีต (Nostalgia) ของคนหนึ่งคนหรือสังคมหนึ่งๆ คือการรำลึกถึงความทรงจำหรือยุคสมัยด้วยเชื่อว่าอ้อมดีกว่าปัจจุบัน (Good old day) ที่เป็นอยู่และอนาคตที่ไม่มีหวัง ไร้ความสุขและทำให้รู้สึกแปลกแยก นับเป็นเรื่องเศร้าสะเทือนใจ หากการโหยหาอดีตของคนหนึ่งคน เมื่อทราบข่าวการเสียชีวิตของแม่คือความทรงจำที่ทำให้แม่ร้องไห้ ผู้เขียนประหวัดถึงอดีตในวัยเด็กที่เคยอยู่กับแม่ แต่ไม่มีภาพสวยงามปรากฏ มีเพียงเรื่องคาใจที่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกผิดจนถึงปัจจุบัน การไร้เหตุการณ์ที่รู้สึกผิดบาปมาชดเชยความเศร้าจากข่าวการตายของแม่จึงไม่ต่างอะไรกับการรดน้ำมันรดกองไฟแห่งความทุกข์ให้ลุกโชนในใจของผู้เขียนยิ่งกว่าเดิม

เรื่อง สะพานไม้และสายน้ำเขียว เสกสรรค์ยังแทรกเหตุการณ์หนึ่งที่ใช้ “เหยีย” เป็นสัญลักษณ์เพื่อสมมติภาพชีวิตของตัวเองขณะเดินทางข้ามสายน้ำเขียวกราก ดังนี้

น้ำในลำห้วยกำลังอยู่ในระดับสูงสุดของช่วงปลายฤดูฝน กระแสน้ำซุนขึ้นราวกับทะเลโคลนเดือดพล่าน มันท่วมท้นล้นหลากออกมาไกลทั้งสองฟากฝั่ง ตลอดแนวลำห้วยมีพุ่มไม้ที่จมปริ่มปรากฏให้เห็นกระจัดกระจาย มันโยกสะท้านอยู่ไปมาเหมือนผู้คนที่กำลังตะเกียกตะกายร้องขอความช่วยเหลือ ไม้บางต้นลอยมาจากเหนือน้ำทั้งรากทั้งโคน บ้างก็จัดอยู่กับพุ่มไม้ที่ยังไม่ถูกถอน

ที่ฝั่งตรงข้ามเยื้องไปจากเส้นทางของพวกเราเล็กน้อย เหยียขนาดใหญ่มากตัวหนึ่งถูกพัดมางัดติดกับกิ่งไม้ ผลุบๆ โผล่ๆ อยู่ตามแรงกระซอกของสายน้ำ จะป็นขึ้นฝั่งก็ไม่ไหว จะปลดตัวให้ลอยไปตามสายน้ำเขียวก็ทำไม่ได้ ดูเป็นภาพที่น่าเวทนาไม่น้อย

มันเป็นเหยี่ยวตัวโตเต็มที่ และคงจะผ่านอะไรมามากก่อนที่จะถูกกระแสน้ำตึงไว้

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 18)

ตัวอย่างข้างต้น เสกสรรค์บรรยายฉาก“เหยี่ยว”ตัวหนึ่งกำลังผีนตัวเกาะกิ่งไม้ท่ามกลางกระแสน้ำเชี่ยวเพื่อรักษาชีวิตไว้ “จะปีนขึ้นฝั่งก็ไม่ไหว จะปลดตัวให้ลอยไปตามสายน้ำเชี่ยวก็ทำไม่ได้” อาจกล่าวได้ว่าไม่ต่างอะไรกับชะตากรรมของผู้เขียนเอง ความทุกข์ที่เกิดจากความขัดแย้งในใจ เมื่อเส้นทางนักปฏิบัติไม่ประสบความสำเร็จ การกลับไปใช้ชีวิตในสังคมเมืองที่จากมาก็หนีไม่พ้นข้อกล่าวหาว่าเป็นผู้ก่อการร้าย กล่าวได้ว่า ผู้เขียนใช้ชีวิตดิ้นรนของ “เหยี่ยวตัวโตเต็มที่” เป็นตัวแทนชีวิตหนึ่งที่ไม่อาจผีนธรรมชาติหรือชะตากรรมได้ ไม่ต่างอะไรกับความรู้สึกภายในจิตใจของผู้เขียนที่กำลังอยู่ในวัยหนุ่มฉกรรจ์

วิธีการเล่าเรื่องผ่านการเฝ้ามอง “ชีวิตอื่น” ในฐานะเหยี่ยวของชะตากรรม แทบไม่ต่างอะไรกับผู้เขียนที่เฝ้ามองเส้นทางชีวิตในป่า ทำให้ต้องฆ่าชีวิตอื่นด้วยความจำเป็นบ่อยครั้ง ผู้เขียนใช้เหตุผลการทำบาปเพื่อความอยู่รอด แม้ว่าจะขัดแย้งกับศีลธรรมในสายตาคนทั่วไป โดยอ้างคำกล่าวของ คาลิล ยิบราน⁴ ที่ว่า “บางทีคุณธรรมจักได้มาด้วยบาปกรรม” ทว่าความเข้าใจดังกล่าวกลับไม่ได้บรรเทาทุกข์ในใจของผู้เขียนให้เบาบางลงได้เลย เคาระหกรรมจากการ “ฆ่า” ยังคงตรึงตาผู้เขียนอย่างแจ่มชัด

ครั้งแรกที่เอามือคลำช่องกระดูกตรงซอกคอหนู ผมรู้สึกกระดูกกระอ่วนซอบกล และยิ่งกระดูกกระอ่วนเมื่อต้องดันมีดยาวหนึ่งศอกเข้าไปในนั้น เลือดแดงอุ่นที่สาดกระเซ็นออกมาตามแรงบีบของหัวใจชุ่มเย้ยมาตามท่อนแขนของผม ก็ได้แต่ปลงว่า นี่คือการอยู่รอดของมนุษย์อีกจำนวนหนึ่ง

ผมเกลียดดวงตาของหนูที่มันมองผมและเสียงโอดโอยของมันเวลามีดตีผมเข้าไปในเนื้อ เพราะลึกๆแล้วผมรู้ว่ามันเจ็บ แต่มันไม่มีทางรู้หรือกว่าผมก็เจ็บกับเสียงและภาพแห่งความจริงเหล่านี้ ยิ่งมันมองผมเท่าใด ผมก็ยิ่งทรมานทรมายในอารมณ์เท่านั้น

เคยมีลูกหมาขนาดหมาว้ายรุ่นตัวหนึ่ง ผมแทงมันด้วยมีดพับจนมีดเข้าไปทั้งด้าม รวมทั้งบางส่วนของมือผมด้วย แต่มันก็ไม่ยอมตายง่ายๆ ผมรู้สึกเหมือนถูกงูพิษอย่างแสนสาหัส หนรีหันขวางและกระวนกระวาย ทาง

⁴ นักเขียนและกวีชาวเลบานอน

เดียวที่จะหนีพ้นจากสภาพนี้ คือส่งมันไปเกิดใหม่ให้เร็วที่สุด ผมหันไปคว้า
หินลับมีดก้อนใหญ่ขึ้น แล้วฟาดหัวมันลงไปอย่างไม่นับ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 76)

นัยหนึ่งผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า การฆ่าชีวิตอื่นเพื่อต่อลมหายใจตัวเองนั้น รวากับจะเป็น
กฎเกณฑ์ของความสัมพันธ์ที่ดำเนินคู่กับความโหดร้ายของการอยู่ป่า อากาศทรมันทรมานก่อนตาย
ของหมูที่ถูกฆ่า แม้เกิดขึ้นเพียงช่วงเวลาสั้นๆ แต่ “ภาพแห่งความจริง” เหล่านั้นยังคงติดค้างอยู่ใน
ความรู้สึกของ ผู้เขียนที่ต้องมีลมหายใจต่อไปอีกนาน ทั้งนี้ สิ่งที่เป็นความทุกข์ในใจซึ่งน่ากลัว
ยิ่งกว่า คือความคุ้นชินกับบาปวิถีเหล่านี้แล้วต่างหาก ผู้เขียนบรรยายถึงเหตุการณ์ที่เดินเข้าไปฆ่า
หมาตัวหนึ่งที่กำลังนอนหลับ หลังจากขโมยอาหารไปกิน ความว่า

ผมเห็นมันนอนหลับอยู่หน้ากระท้อหลังหนึ่ง จึงย่องเข้าไปโดยซ่อน
ขวานไว้ข้างหลัง พอได้ระยะ ผมก็ใช้สองมือเงื้อขวานขึ้นสุดลำ พลิกทางสัน
จามไปบนหัวมันเต็มเหนี่ยว เจ้าหมาชี้ขโมยกระเดื่องขึ้นทั้งตัวแต่ไม่ร้องสักแอะ
เลือดเอ่อออกมาจากไรฟันและช่องจมูกอย่างฉับพลัน ผมโยนขวานลงกับพื้น
แล้วลากหางมันเดินดุ่มๆ ไปริมห้วยท่ามกลางสายตางุนงงและเสียงหวีด
ตระหนกของผู้ขวัญอ่อนที่พบเห็น

เย็นวันนั้นผู้หิวโหยต่างอิมหน้ากับเนื้อหมาอบเข้าปากกันทั่วหน้า ส่วน
ผมในฐานะผู้ปรุมิได้ตักมันเข้าปากเลยแม้แต่คำเดียว นับเป็นการล้างแค้น
อย่างบริสุทธิ์ ไม่มีประโยชน์อื่นใดมาแทรกแซงทั้งสิ้น

หัวใจบางซีกของผมตายด้านเสียแล้ว

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 79-80)

การฆ่าหมาหัวขโมยตัวหนึ่งเป็นเรื่องเกินกว่าเหตุหรือไม่ ผู้เขียนมีเหตุผลให้การกระทำของ
ตัวเองว่าเป็น “การล้างแค้นอย่างบริสุทธิ์” โดยไม่แสดงให้เห็นว่ารู้สึกผิดหรือไม่ มีเพียงการแสดง
ความรับผิดชอบต่อเหตุการณ์เพื่อพิสูจน์ว่าไม่มีประโยชน์อื่นใดมาเคลือบแฝงการฆ่าครั้งนี้ ด้วย
การที่ผู้เขียนไม่กินเนื้อหมาที่ตนฆ่าแม้แต่คำเดียว ขณะที่คนรอบตัวซึ่งกรีดร้องในเหตุการณ์นั้นกิน
อาหารที่ปรุจจากเนื้อหมาตัวนั้นอย่างเอร็ดอร่อย ผู้วิจัยเห็นว่าความขัดแย้งเกิดจากการปะทะกัน
ระหว่างความหมายของคำว่า “ศักดิ์ศรี” กับ “สัญชาตญาณ” ภายในใจของผู้เขียนที่สมมติตัวตน
ของ “นักรบ” ไว้อย่างเคร่งครัด และไม่ว่าจะด้วยเหตุผลกลใด ความทุกข์จากเหตุการณ์ครั้งนี้คือ
ความไม่รู้สึกดีว่า ผู้เขียนถูกลดทอนความเป็นมนุษย์ไปขนาดนี้ได้อย่างไร

ขณะเดียวกัน ผู้เขียนได้เรียนรู้ศักระศิกดิ์ศรีของนักสู้ที่แท้จริงจาก ‘พญาเหยี่ยวแห่งลุ่มน้ำแม่จัน’ สัตว์เดรัจฉานที่ต่อสู้ชีวิตด้วยความอหังการจากสัญชาตญาณ ซึ่งได้กระตุ้นคุณค่าคำว่า “นักรบ” ของผู้เขียนให้กลับมาชัดเจนอีกครั้งและบทเรียนครั้งนี้ก็จบลงด้วยบาปกรรมจากการฆ่า เช่นเคย

ขาด!...มันโหดใส่ผมอย่างอาชญา เล็บมีดโกนกรีดหลังมือผมเป็นทางยาว เลือดเอ่อขึ้นมาเหมือนตาน้ำ ดีแต่ว่าซึกมือออกมาทันส่วนหนึ่ง ไม่เช่นนั้นคงกรีดลึกกว่านี้ (...)

มันตายอย่างสมศักดิ์ศรี ส่วนผมมันไม่ได้เพิ่มเกียรติภูมิอะไรให้ตัวเอง แม้แต่น้อย ไม่ได้บรรลุเป้าหมายอันใดสูงส่งนอกจากได้ประทังความหิวไป อีกมือหนึ่ง ชีวิตป่าไม่มีที่ว่างสำหรับการตีสองหน้า เมื่อคุณหิวคุณก็ต้องหาอาหาร ซึ่งในหลายๆกรณีหมายถึงการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต สัตว์ป่าเป็นเช่นนั้น คนอยู่ป่าก็เป็นเช่นนั้น เราล่าเพื่อความอยู่รอด หากจะมีบาปกรรมอันใดตามมาก็คงจะต้องยอมรับอย่างหน้าขึ้นตาบานและปิดไปให้ใครไม่ได้

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 85-86)

นอกจากความตายของพญาเหยี่ยวจะทำให้ผู้เขียนค้นพบนิยาม “นักรบ” ที่ตามหาและน่าละอายว่าวิถีสัตว์ป่ากลับนำศรัทธากว่าตัวตนที่ผู้เขียนเป็นแล้ว ฉากการต่อสู้ยังทำให้ผู้เขียนตระหนักความจริงของชีวิตในป่าที่ต้องดิ้นรนเพื่อความอยู่รอดว่า ไม่สามารถ “ตีสองหน้า” แจกเช่นชีวิตของคนในสังคมเมือง ซึ่งใช้ชีวิตอยู่บนบาปกรรมที่ยืมมือผู้อื่นกระทำทั้งสิ้น ดังที่ผู้เขียนสะท้อนความอัดอั้นด้วยน้ำเสียงเสียดสี ไว้ดังนี้

ในสังคมอันซับซ้อนร้อนระอุ ปฏิเสธมิได้ว่าคนจำนวนมากสามารถยกย้ายถ่ายบาปของตนไปยังผู้อื่นด้วยอำนาจชื่อ เบื้องหลังกระเป๋าทือของหญิงสาวพราวเสน่ห์คือซอกศอกของวัว ควาย แกะ ฐู กระทั่งเหี้ย และตะกวด รองเท้าของเศรษฐีร้อยล้านคือชิ้นส่วนกวางที่ถูกฆ่าไปเมื่อปีกลาย งานเลี้ยงส่งข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ใช้ซากหมูที่ถูกแทงคอเมื่อค่ำคืนก่อน และยาบำรุงของผู้มีอันจะกินทำจากเลือดน้ำลายของนกตัวเล็กๆ

สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่เรื่องผิด สิ่งที่ผิดคือคนบางคนลืมไปว่าแท้แล้วเขาคือผู้จ้างประหารวานฆ่าสรรพสัตว์นานาชนิด ลืมจนกระทั่งสามารถเหือดดาลได้เมื่อเห็นรูปคนหัวปลาถือคันเบ็ด หรืออ่านข่าวพบว่าชาวบ้านยังคงยิงนกเอามาแกง ชีวิตป่าไม่อนุญาตให้มีการทุจริตทางอารมณ์ขนาดนั้น สำนึกและปฏิบัติต้องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 85-86)

การเปรียบเทียบวิถีดำรงชีพในป่าที่ตรงไปตรงมากกว่าวิถีของคนในสังคมเมืองที่มีจิตบิดเบี้ยว ได้สร้างความขัดแย้งรุนแรงในใจผู้เขียน ซึ่งเป็นตัวแทนชนชั้นกลางที่มีการศึกษาและปรารถนาจะเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นไปตามอุดมการณ์ที่หวังไว้ ด้วยเหตุที่ผู้เขียนไม่สามารถประนีประนอมกับเงื่อนไขของชีวิตและไม่อนุญาตตนเองให้ ‘ทุจริตทางอารมณ์’ เช่นคนอื่นๆ ในสังคม ผู้เขียนจึงไม่ต่างอะไรกับนักโทษที่ถูกจองจำในอุดมการณ์ของตัวเอง กลายเป็นคนมีพฤติกรรมแปลกแยกและ ‘เป็นอื่น’ จากผู้คนรอบข้างไปโดยปริยาย ไม่ต่างกับตัวละครที่โลดแล่นอยู่ในประสบการณ์จริงของผู้เขียนขณะใช้ชีวิตอยู่ในป่าที่ตกเป็นเหยื่อของชะตากรรมในเรื่อง ‘หยาดน้ำตาบนแผ่นแก้วของกาลเวลา’ ดังตัวอย่าง

เจ้าลูกหมู : ทารกของหญิงสาวจะเหยียงอยู่ในความดูแลบ่อนนมร่วมเต้าเดียวกับหญิงคนรักของผู้เขียนซึ่งกำลังมีลูกอ่อนอายุไล่เลี่ยกัน โชคร้ายต้องกำพร้าแม่ หลังจากกระต๊อบลูกเข้าไปหาของป่าแล้วถูกกองกำลังไม่ทราบฝ่ายยิงทะเลอกเสียชีวิต โชคดีที่เจ้าลูกหมูรอดชีวิตปาฏิหาริย์ดังภาพสะท้อนใจที่ผู้เขียนบรรยายไว้

...เวลาผ่านไปอีกเกือบทั้งวัน จึงมีคนไปพบร่างแม่ลูกอ่อนนอนจมกองเลือดอยู่ข้างทางป่า มีเด็กตัวเล็กๆ ดิ้นกระเด่วอยู่ข้างกาย พยายามไขว่คว้าเต้านมเพื่อนเลือดของแม่อยู่พัลวัน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 103)

หมีเอื้อ : เด็กสาวชาวม้ง ร่างแคระแกร็น เนื้อตัวสกปรก ผิวหนังเว้าแห้ง ผมเผ้ากระเซิงไม่สมประกอบทั้งกายและใจ อยู่ปะปนกับบรรดานักบวชปฏิบัติในค่าย เนื่องจากถูกพ่อเลี้ยงทำร้ายจนทุพพลภาพ อยู่ในสภาพที่ผู้เขียนใช้คำว่า ‘ครึ่งคนครึ่งสัตว์’ เป็นที่สมเพชเวทนา พุดจาภาษาคนไม่รู้เรื่อง ปีนปายต้นไม้ นอนซุกกับดิน เหตุการณ์ที่ทำให้ผู้เขียนไม่มีวันลืมคือ ครั้งเมื่อหมีเอื้อพลัดตกเหวข้างทาง ร้องเสียงโหยหวน พอมีคนช่วยชีวิตขึ้นมาได้ รอยยิ้มประหลาดก็ปรากฏบนใบหน้า จนกลายเป็นภาพค้างคาใจผู้เขียนเรื่อยมา

สักพักหนึ่งพวกเราจึงช่วยเอามันขึ้นมาจากกันเหวได้สำเร็จ ซึ่งก็ทำให้เจ้าหมีเอื้อแยกเขี้ยวแถมเหิงอกยิ้มด้วยความดีอกดีใจ ผมมองสีหน้าแววตาของมันแล้วอดรู้สึกไม่ได้ว่ามีเลศนัยชอบกล คล้ายๆ มันจะบอกว่าเห็นใหม่ แก่เสียรู้ซ้ำอีกแล้ว อย่าเพิ่งภูมิใจอะไรนักหนา ยังมีเหวใหญ่อีกเหวหนึ่ง ซึ่งพวกแกก็ไต่ขึ้นมาไม่ได้เหมือนกัน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 109-110)

กะเหรี่ยง: ผู้เขียนศรัทธาต่อชาวกะเหรี่ยงทั้งในแง่วิถีพรานป่าที่กินอยู่สมถะและรักษาธรรมชาติ นอกจากนี้ยังสะท้อนใจกับชะตากรรมของกลุ่มชาติพันธุ์นี้ที่ดิ้นรนสู้รบกับทหารพม่าเป็นเวลานานหลายปี ด้วยความหวังจะปลดปล่อยตนเองเป็นอิสระ กระทั่งฤกษ์องค์ที่ 7 ผู้นำขบวนการคนสุดท้ายถูกจับตัวไป ทิ้งไว้เพียงคำทำนายว่า สักวันหนึ่งจะมีพี่น้องจากทางทิศตะวันออกจะมาช่วย นั่นทำให้ผู้เขียนที่เดินทางเข้ามาพร้อมอุดมการณ์ของขบวนการปฏิวัติคอมมิวนิสต์ในเวลานั้น กลายเป็นความหวังและได้รับการร่วมมือที่ดีจากพี่น้องกะเหรี่ยงเสมอมา ชนชาตินี้จึงสมควรใจเป็นแนวร่วมที่ดีเสมอมา เมื่อทราบว่าผู้เขียนจะยุติการปฏิวัติลง ความพ่ายแพ้จึงไม่ได้เป็นของผู้เขียนคนเดียว แต่เป็นความสิ้นหวังที่จะกอบกู้ตนเองนี้ของชนชาตินี้ไปด้วย สำหรับผู้เขียนที่ศรัทธาชีวิตแบบ ‘ลูกผู้ชาย’ การเสียน้ำตาของนักรบกะเหรี่ยงที่ร่วมลำบากกันมา จึงสร้างความร้าวรานใจแก่ผู้เขียนที่ตัดสินใจออกจากป่าเป็นอย่างยิ่ง ดังว่า

ผมต่ำต้อยและอ่อนแอเกินไปที่จะเช็ดน้ำตาให้เขาได้ นี่มันไม่ใช่ น้ำตาของลูกผู้ชายธรรมดาๆ คนหนึ่งเท่านั้น หากเป็นน้ำตาของชนชาติซึ่งถูกเหยียดหยามมานานนับศตวรรษ วันนี้ก็เช่นเดียวกับวันอื่นๆ ที่ผ่านมา เขาค้นพบว่าพันธนาการนั้นจะยังคงอยู่ต่อไป น้ำตาคนกล้า คือ รันทดของแผ่นดิน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 117)

ดังตัวอย่างที่ยกมาจะเห็นว่า เรื่องเล่าของเสกสรรค์ขณะเป็นนักรบปฏิวัติในป่าได้ทำหน้าที่สะท้อนภาพหลายชีวิตที่ต้องตกเป็น ‘เหยื่อ’ ของชะตากรรมอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยง ไม่ว่าจะป็นทหารกชาวกาพำร่าแม่ หญิงสาวชาวม้งที่ถูกทำร้ายจนพิการทั้งกายและใจ น้ำตาของนักรบชนชาติกะเหรี่ยง รวมถึงสัตว์หลายชีวิตที่ถูกฆ่าหรือดิ้นรนเอาชีวิตรอดจากความตาย ประสบการณ์เหล่านี้ได้พาผู้เขียนไปสู่คำถามที่ยากที่สุดสำหรับการก่อเกิดและดำรงอยู่ของมนุษย์ นั่นคือ

ชีวิตคืออะไร...

ผมเฝ้าถามตัวเองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทำไมเราจึงเป็นเสมือนเครื่องเล่นเครื่องทดลองของบางสิ่งบางอย่างที่ไม่อาจสัมผัสได้ ทำไมหลายคนจึงต้องเกิดมาและจากไปอย่างไรเหตุผล มันเป็นเช่นนี้มานานและดูเหมือนจะไม่มีที่ท่าสิ้นสุดลง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 120)

อีกประการหนึ่ง กล่าวได้ว่า ผู้เขียนเองก็ตกอยู่ในสถานะ ‘เหยื่อ’ ของชะตากรรมไม่ต่างอะไรจากหลายชีวิตที่ยกตัวอย่าง กล่าวคือ ผู้เขียนได้กลายเป็นอื่นจากสังคม(ป่า)ในคณะปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ประกอบกับความจำเป็นที่ต้องออกจากป่ามาพบกับ

เจ้าหน้าที่ ส่งผลให้ตัวเองรู้สึกกลายเป็นอื่นจากสังคม(เมือง) ในฐานะ ‘ผู้ก่อการร้าย’ เรียกได้ว่าเป็นอาการ ‘กลับไม่ได้ ไปไม่ถึง’ ของผู้เขียน สะดากกรรมของอดีตผู้นำนักศึกษาล้มล้างเผด็จการทหารที่มุ่งสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นแก่ประชาชนทุกคน อุดมคติที่ไม่มีวันเป็นจริงนี้ยังคงหลอกหลอนผู้เขียนต่อไปอีกเป็นเวลาหลายปี **เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง** คือบันทึกการเดินทาง “จากคืนวันแห่งราวไพรสู่นาคร” ที่เป็นตัวแทนถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดและชีวิตจริงของคนเดือนตุลาที่เข้าไปใช้ชีวิตในป่าช่วงก่อน พ.ศ.2523 ได้เป็นอย่างดี

3.2.2 เพลงเอกภพ: ชีวิตเป็นเพียงนัดตัวหนึ่ง

เพลงเอกภพ (บันทึกคนเดินทาง) ตีพิมพ์เมื่อปี พ.ศ.2536 เป็นบันทึกการเดินทางในช่วงชีวิตที่ผู้เขียนต้องการปลีกหนีจากสังคมเมืองไปใช้ชีวิตท่ามกลางธรรมชาติ ผู้เขียนถ่ายทอดลักษณะภูมิประเทศระหว่างทางพร้อมสอดแทรกความรู้สึกนึกคิดที่ประหวัดคิดถึง ‘บาดแผล’ จากเส้นทางชีวิตในอดีตอันล้มเหลว มีทั้งหมด 8 เรื่องย่อย ได้แก่ *ธรรมชาติคือภาพลักษณ์ของชีวิต คนบนภูเขา ผ่าฝนบนเกลียวคลื่น เราเรียกมันว่าชีวิตที่ดี เพลงเอกภพ คนบนเกาะ ในอ้อมกอดของภูเขา และสายน้ำและทางช้าง ธรรมชาติและผู้คนที่ผู้เขียนผ่านพบระหว่างทางได้กระตุ้นให้เกิดคำถามถึงความเกี่ยวข้องของระหว่างมนุษย์กับสรรพสิ่งรอบตัว*

ลักษณะเด่นของบันทึกการเดินทางเล่มนี้ คือ ท่าทีการประนีประนอมกับชีวิตมากขึ้นกว่าสมัยปฏิวัติ หลังจากเผชิญความพ่ายแพ้ในสงครามเพื่อประชาชน ผู้เขียนต้องดำเนินสงครามแห่งความขัดแย้งในจิตใจต่อมาเนิ่นนานระหว่างชีวิตจริงกับแนวอุดมคติ ภาพตัวตนของปัจเจกชนที่ผู้เขียนเคยสมมติไว้สูงส่ง จึงแปรเปลี่ยนเป็นบุคคลโดดเดี่ยวและแปลกแยก ไม่อาจละวางตัวตนเก่าๆ ไม่สามารถปรับเข้ากับสังคมปกติ ทำให้ผู้เขียนตั้งครุ่นคิดอย่างเอาเป็นเอาตายเพื่อค้นหาความหมายการดำรงอยู่ของชีวิต ดังตอนหนึ่งของคำถามที่ว่า

หรือว่าชีวิตคนเรา แท้จริงแล้วแบ่งออกเป็นสอง ซีกหนึ่งเราเป็นช้าง อีกซีกหนึ่งเราเป็นควาญ ทุกค่ำเช้าต้องเขียนตีตัวเองเพื่อที่จะไปข้างหน้า

เราปรารถนาที่จะไปถึงจุดหมายอะไรสักอย่างซึ่งบางทีก็เป็นเพียงความอยู่รอด บางครั้งก็แค่การยอมรับของคนอื่นและมีอยู่บ่อยครั้งหลายหนที่เป็นเพียงความรู้สึกดีๆ สักวูบกับตัวตนที่เรายึดมั่น

พึงพอใจเมื่อบรรลุภารกิจ ทว่าความเจ็บปวดรวดร้าวเล่าก็มีใช้ของใครที่ไหน

อย่างดีที่สุด ในยามที่หนทางมันทึรกันดารนัก เราก็อาจจะพา “ข้าง”
ลงไปเล่นน้ำบ้าง ร้องเพลงให้มันฟังบ้าง รักษาเอกภาพอันเปราะบางเอาไว้
เพื่อจะได้เดินร่วมกันต่อไป

สายน้ำ เกาะแก่ง แกวดาว แผลบนหน้าผากข้าง และรอยยิ้มของชาย
ผู้ยากไร้ ทำให้ผมอดสงสัยไม่ได้ว่าตัวเองมาทำอะไรอยู่ที่นี่

ไม่ใช่ที่อุ้มผาง

ผมหมายถึงบนพื้นพิภพแห่งนี้

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536: 223)

ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนตั้งคำถามกับการดำรงชีวิตอยู่ของตัวเองว่าเพราะเหตุใด การมีชีวิต
อยู่ของผู้เขียนจะต้องประสบความเจ็บปวดรวดร้าวขนาดนี้ โดยเปรียบเทียบกับการเดินทางไปข้าง
หน้าของ ‘ข้าง’ กับ ‘ความญ’ ที่ต้องเขี่ยดินตึงค้ำกันเพื่อลงโทษบ้าง พาดงเล่นน้ำเพื่อให้รางวัลบ้าง
เพียงเพื่อจะใช้ชีวิตไปถึงจุดหมายข้างหน้า ซึ่งเปรียบเหมือนชีวิตที่ประกอบด้วยจิตใจ ความคิดและ
ร่างกายที่ต้องประสานและขัดแย้งกันตลอดเวลา ไม่ต่างจากสายน้ำที่ต้องมีเกาะแก่งเป็นแรงขวาง
ความจริงดังกล่าวนำมาซึ่งความสับสนและคำถามว่า ‘ชีวิตเกิดมาทำไม’ กระทั่งผู้เขียนได้สัมผัส
ปรากฏการณ์ความงามหนึ่งที่น่าไปสู่การใคร่ครวญเพื่อเชื่อมโยงแบบแผนธรรมชาติเข้ากับ
แบบแผนการใช้ชีวิต ดังนี้

ในโลกธรรมชาติ...การเข้ามาบรรจบกันของสรรพสิ่งจนก่อให้เกิด
“ห้วงขณะแห่งความงาม” นั้น แท้จริงแล้วมิใช่ความบังเอิญ หากมีความเกี่ยว
ร้อยลงตัวกันราวสัมผัสของกายกอลอน

ฉากเซ่นงานแม่บทของจิตกรรม ภาพตะวันลับฟ้าในบางวันมีสีส้มที่
ผู้ใดมิอาจเลียนแบบได้ และเช่นเดียวกับบทเพลงอมตะ เสียงน้ำค้างหยาด
กระทบใบไม้แทรกสอดด้วยหริ่งหริดเรไรระงม ย่อมก่อให้เกิดคีตรสที่ซาละลึก
ถึงวิญญาน

ทั้งหมดนี้มีใช่ผมนี้ไปเอง ใครก็ตามที่ศึกษาเรื่องราวของธรรมชาติ
ย่อมรู้ดีว่าแทบไม่มีการดำรงอยู่ของสิ่งใดเลยที่ปราศจากสายใยสอดรับกับสิ่ง
อื่น [...]

ผมเคยเห็นดอกกล้วยไม้ป่าเรียวย่อยลงมาจากเครือไม้ น้ำค้างยังเกาะ
พราวอยู่บนกลีบดอกสีม่วงหม่น ในขณะที่แสงตะวันโลมได้ ภาพเช่นนี้
สามารถสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างแดด น้ำ และการดำรงอยู่ของชีวิตออก
มาได้มากกว่าถ้อยคำใด

และบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เช่นนั้น มันคงจะมีใช่เรื่องเพื่อเจ้า
นักที่ผมจะนึกไปว่า น้ำค้างบนกลีบกล้วยไม้ป่า คือน้ำตาที่เกาะอยู่บนแก้ม

ตรุณีแรกรุ่งนผู้ตระหนกกับราตรีและแสงเช้าที่สาดส่องมาอย่างนุ่มนวล เป็น
 ดุจดั่งอ้อมกอดของผู้มาคู่ขวัญ ในสายตามม ประกายน้ำค้างที่ลือตะวันตกอยู่
 บนกลีบดอกกล้วยไม้ป่า จะเป็นสิ่งอื่นใดไปมิได้ นอกจากบทเพลงแห่ง
 รุ่งอรุณ เป็นภาพลักษณ์แห่งธรรมชาติที่ร้อยสัมผัสลงตัว และไม่ขัดแย้งกัน
 ระหว่างรูปแบบกับสาระ

พุดก็พุดเถาะ หากจะกล่าวว่ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นแม่บทของ
 ศิลปะก็คงน้อยเกินไป บางทีอาจต้องบอกว่ามันเป็นแม่แบบของชีวิต

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536: 22-24)

เสกสรรค์ใช้การพรรณนา “ห้วงขณะแห่งความงาม” ของธรรมชาติเพื่ออธิบายลักษณะการ
 ของความงามที่แท้จริงว่า เป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวกันอย่างบังเอิญว่าสอดคล้อง
 ลงตัวของสรรพสิ่งและเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง ดังที่ผู้เขียนเปรียบไว้ว่าเป็นความประสานกลมกลืนกัน
 รวกับ “ภาพลักษณ์แห่งธรรมชาติที่ร้อยสัมผัสลงตัว” เป็นแบบแผนของความสัมพันธ์ที่ปราศจาก
 ความขัดแย้งใดๆ อย่างไรก็ดี หากสังเกตจะพบว่า ตัวตนของผู้เขียนแทบไม่มีบทบาทส่วนร่วมใด
 เลยกับการดำรงอยู่ของความงาม ณ โมงยามนั้น ประสบการณ์จากการเผชิญหน้าความยิ่งใหญ่
 และงดงามของธรรมชาติครั้งนี้ ได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้ผู้เขียนต้องกลับมาทบทวน
 ความสัมพันธ์ที่เคยมีกับผู้คนรอบข้าง นำมาปรับใช้แบบแผนชีวิต รวมถึงส่งอิทธิพลต่อานิยาม
 คำว่า ‘ความดี ความงาม และความจริง’ ซึ่งเป็นคุณค่าสมมติที่ผู้เขียนยึดมั่นตลอดมา

เพลงเอกภพ คือบันทึกการเดินทางของผู้เขียนที่พาตัวเองไปอยู่ท่ามกลางแหล่งธรรมชาติ
 ต่างๆ ป่าเขาและท้องทะเล ได้มอบประสบการณ์ที่เป็นบทเรียนให้ผู้เขียนตระหนักว่า ชีวิตเป็นเพียง
 สิ่งเล็กๆ บทพื้นพิภพ เช่นเดียวกับโลกที่เป็นองค์ประกอบเล็กๆ ของจักรวาล สำหรับผู้เขียน
เพลงเอกภพ คือการเปรียบชีวิตหนึ่งๆ เป็นเพียงตัวโน้ตหนึ่งเสียงที่ตั้งขึ้นซับซ้อนเป็นเพียงส่วน
 เล็กน้อยในบทเพลงยิ่งใหญ่ของจักรวาล การตระหนักเช่นนี้ สร้างสำนึกแห่งความเข้าใจตนเองว่า
 ตัวตนของผู้เขียนไม่ได้สลักสำคัญและปราศจากความหมายใดๆ เมื่อเปรียบเทียบกับความ
 ต้องการแห่งอึดตา ที่ทำให้ผู้เขียนหลงคิดว่ามีภาระสำคัญที่จะต้องเปลี่ยนแปลงชะตาแห่งโลกไปสู่
 สิ่งที่ดีกว่า สำหรับผู้เขียน ความทุกข์ใน **เพลงเอกภพ** จึงเป็นการค้นพบความจริงว่าชีวิตเป็นเพียง
 ช่วงขณะสั้นๆ ที่ไร้ความหมายในช่วงเวลาของเอกภพอันยาวนานเป็นนิรันดร์

3.2.3 ทางทากและสายน้ำเขียว: สังคมอุดมคติจำลอง

ทางทากและสายน้ำเขียว (บันทึกการเดินทางป่าและล่องแก่งต้นน้ำหลังสวน) เคยเป็นบทความทยอยตีพิมพ์ต่อเนื่องในนิตยสาร **Weekend** ตั้งแต่ฉบับ 7-13 มกราคม จนถึงฉบับ 18-24 มีนาคม 2538 ได้รับการรวมเล่มพิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2539 เรื่องราวการเดินทางของของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลกับคณะเดินทางกลุ่มหนึ่ง ประกอบด้วยมิตรสหายและคนนำทางจำนวนทั้งสิ้น 15 คน เดินทางเข้าไปในป่าลึก ต้นแม่น้ำหลังสวน จังหวัดชุมพร

ลักษณะเด่นของ**ทางทากและสายน้ำเขียว** คือเป็นบันทึกการเดินทางขนาดยาว นำเสนอการเดินทางเข้าป่าของเสกสรรค์ในวัยกว่าห้าสิบปี พร้อมกับคนรักและเพื่อนร่วมทาง เผชิญกับดงทาก สายฝนกระหน่ำ และหลงทางในป่า ที่ผู้เขียนเน้นย้ำความคิดเกี่ยวกับสังคมอุดมคติของผู้เขียนตลอดการเดินทาง กล่าวคือ การได้ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางมิตรแท้และคนที่รัก ดังที่ เสกสรรค์เปรียบคณะเดินทางที่เคลื่อนที่พักแรมในป่าเป็น “ชุมชนอันปราศจากที่ตั้ง เป็นอะไรบางอย่างที่ทำให้ผมอยู่มาได้ ในสังคมที่ไม่มีใครหยุดรอให้เด็กข้ามถนน ในประเทศที่ความเหงาได้กลายเป็นชีวิตประจำวัน” อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ความทุกข์ของผู้เขียนในบันทึกการเดินทางเรื่องนี้ คือการตระหนักรู้ว่าชีวิตอุดมคติเกิดขึ้นระหว่างเส้นทางเป็นเพียงเรื่องชั่วคราว มนุษย์ประเภทเดียวกับผู้เขียนในสังคมปกติเหลือน้อยเต็มที อีกทั้งความดีงามที่ยึดถือก็ไม่ใช่หลักประกันความอยู่รอดในสังคมจริง

...ฮัอน โจ เหน่ง ปุย ไม่ใช่คนที่โลกรู้จัก แต่ผมชอบพอกับพวกเขามาเป็นเวลานานปี ในสายตาของคนอื่น เขาอาจจะเป็นเพียงพ่อค้าเร่ คนขายเศษเหล็กหรือคนส่งหนังสือ แต่สำหรับผม คนเหล่านี้คือกัลยาณมิตร เป็นผู้ชายในความหมายที่สูงส่ง และเป็นเพื่อนที่ผมพร้อมทิ้งลาภยศเพื่อคบหา

ผมรู้ว่าคงมีผู้คนในวงการปัญญาชนจำนวนหนึ่งมักติฉินนินทาผมว่าชอบทำตัวไฮโซโอหัง คบยาก หรือไม่ก็เป็นคนโดดเดี่ยวโดยลำพัง แต่ไม่ว่าพวกเขาจะครหาผมไว้เช่นใดก็ตาม ข้อเท็จจริงยังคงมีอยู่ว่าผมเป็นคนมีเพื่อน และรักเพื่อน เพียงแต่ว่านิยามคำว่าเพื่อนของผมออกจะเคร่งครัดกว่าที่ใช้กันอยู่ทั่วไป

ที่เป็นเช่นนั้นมิใช่เพราะผมปิดประตูใส่เพื่อนมนุษย์ โดยส่วนลึกที่สุดแล้ว ผมกลัวความโดดเดี่ยวอ้างว้างยิ่งกว่าสิ่งอื่นใด แต่ก็มีอยู่บ่อยครั้ง ที่ผมรู้สึกว่าการเดินทางคนเดียวยังน่ากลัวน้อยกว่าอยู่ท่ามกลางมิตรภาพที่ฉาบฉวย

ผมใฝ่ฝันเสมอที่จะได้อยู่ท่ามกลางมิตรสหายที่มีความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ก: 26-27)

เสกสรรค์ ประเสริฐกุลต้องใช้ชีวิตอยู่ในป่าเสี่ยงเป็นเสี่ยงตายอยู่หลายปี “ความไว้วางใจ” จึงเป็นคุณสมบัติที่ผู้เขียนให้ความสำคัญเป็นพิเศษ เนื่องจากเป็นชีวิตที่ต้องแขวนอยู่กับความตาย ประกอบกับอุดมการณ์และนิยามคำว่าเพื่อนที่ผู้เขียนยึดมั่นได้ผลักดันตัวเขาให้ห่างไกลจากสังคมที่สังกัดทุกที ความทุกข์ของผู้เขียนจึงหนีไม่พ้นความโดดเดี่ยวล้าพังที่ต้องเผชิญและความไม่จริงใจจากคนรอบข้าง ด้วยเหตุนี้ เมื่อผู้เขียนคบหามิตรสหายจึงไม่สนใจความยากไร้ การศึกษา หรืออาชีพ แต่เลือกคบคนจากความจริงใจ ซึ่งได้กลายเป็นความทุกข์ประการหนึ่งอันเนื่องมาจาก มิตรสหายในอุดมคติเช่นนี้ย่อมหายากขึ้นทุกที

คนอย่างพวกเราอีกไม่นานก็สูญพันธุ์(...) เราต่างรู้สึกว้าโลกที่เรา ขึ้นขอบกำลังเลือนหายไปจากแผนที่ทางวิญญาณของมนุษย์มากขึ้นทุกที โลกของชายจริงหญิงแกร่งและมิตรภาพที่ถาวร โลกที่คำว่าเพื่อน ความรัก และความรับผิดชอบ เป็นมากกว่าถ้อยคำโฆษณา บางทีนั่นอาจเป็นสาเหตุ ทำให้พวกเราทุกคนผูกพันกันด้วยสำนึกว่าเรามีกันอยู่แค่นี้ มันเป็นส่วนสำคัญของ ส่วนส่วนน้อยซึ่งในเบื้องลึกที่สุดแล้วเสียบเหงาและหดหู่

ใช่ ผมเห็นโลกมามากเกินไปที่จะเชื่อว่าความดีและความงามคือหลัก ประกันของความอยู่รอด หากประสงค์สร้างสิ่งเหล่านั้น ก็มีแต่ต้องงูใจตัวเอง ด้วยความรักและความกล้าหาญ รักที่จะทำดี ไม่ว่าจะต้องจ่ายราคาแพงเท่าใด กล้าที่จะดำเนินชีวิตที่เราเลือกแม้ว่าในแง่การตลาดแล้ว “จุดขาย” ของตัวเองอาจจะลดน้อยลง ประวัติศาสตร์เคยบอกขี้ได้แม้แต่ชนชาติที่ งดงามอย่างอินเดียแดง แม้แต่เสือก็ยังต้องเสียผืนป่าให้ฝูงวัวนมวัวเนื้อ เช่นนี้แล้วคุณจะทำอย่างไรกับอนาคตจากบุคลิกภาพโอ้อ่ากล้าหาญ เสือต้อง สูญพันธุ์ก่อนหาก นี่เป็นแนวโน้มที่ไม่อาจหวนคืน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ก: 36-37)

สาเหตุประการหนึ่งที่ทำให้เสกสรรค์ หวงแหวนมิตรภาพเช่นนี้ เกิดจากการต้องทนอยู่ร่วมกับคนที่คอยเอาเปรียบคนอื่น ไม่ต่างจาก “ทาก” ที่สูบเลือดสูบเนื้อคนที่ตัวยกกว่าตนเอง น้อยคนที่จะคงยึดมั่นในเส้นทางของ ‘ความดี’ และ ‘ความงาม’ ด้วยความรักและความกล้าหาญ ในความคิดของผู้เขียน คนที่เชื่อในคุณธรรมเหล่านี้เป็นเพียงคนส่วนน้อย แตกต่างจากคนส่วนใหญ่ที่ต้องสูญเสียคุณธรรมของตนไปเพื่อความอยู่รอด ความทุกข์ของผู้เขียนคือการตระหนักว่าตนเองไม่ต่างอะไรจากชนพื้นเมือง หรือ สัตว์ใกล้สูญพันธุ์ ที่แม้จะมีวิถีชีวิตที่น่านับถือเพียงใด สุดท้ายก็ต้องหายไปจากประวัติศาสตร์หรือธรรมชาติในที่สุด

เราเดินลุยห้วยกันไปตามสบาย สักพักก็มาถึงจุดบรรจบระหว่างห้วยเล็กกับห้วยใหญ่ซึ่งเป็นต้นแม่น้ำหลังสวนระหว่างทางเราผ่านต้นพญายักษ์ต้นหนึ่ง ซึ่งทำให้ทุกคนต้องหยุดชื่นชมอยู่ครู่ใหญ่ มันเป็นไม้ป่าต้นใหญ่ที่สุดเท่าที่ผมเคยเห็นมาในชีวิต (...) ผมเคยถามต้องถึงสถานภาพทางกฎหมายของป่าแถวนี้ ได้ความว่าเป็นป่าสงวนซึ่งปราศจากเจ้าหน้าที่ดูแล สมัยก่อนเคยเป็นเขตเคลื่อนไหวของฝ่าย “ปฏิวัติ” สมัยนี้มันกำลังถูกรุกเข้ามาเรื่อยๆ โดยผู้คนที่ต้องการทำกิน

บอกไม่ถูกเหมือนกันว่า ผมมองต้นพญายักษ์แล้วรู้สึกอย่างไร ในด้านหนึ่งก็อยากให้มันอยู่ต่อไปอีกนานแสนนานเพื่อให้คนอย่างพวกเราฝ่าตากเข้ามาชม ในอีกด้านหนึ่งก็ไม่แน่ใจนักว่า ป่าต้นน้ำหลังสวนทั้งผืนจะถูกแปรให้เป็นไร่กาแฟเมื่อใด และเมื่อเปรียบเทียบกับชีวิตเฉพาะหน้าของผู้ยากไร้กับความปรองดองในระยะยาวระหว่างคนกับธรรมชาติ ผมเองควรยืนอยู่ตรงไหน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ก: 48-49)

การศึกษานันทนาการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จำเป็นต้องพิจารณาชีวประวัติและอุดมการณ์ทางสังคมของผู้เขียนประกอบกัน ผู้วิจัยพบว่า นอกจากผู้เขียนจะมีความทุกข์ที่เป็นรูปธรรมอันเกิดจากการล้มเหลวของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่สิ้นสุดลงเมื่อ พ.ศ.2523 ความทุกข์หลังจากนั้น คือการเผชิญหน้าความขัดแย้งที่เกิดขึ้นจากการปะทะกันระหว่างกระแสการพัฒนากับการอนุรักษ์ซึ่งเป็นคู่ปรับกันตลอดกาล เมื่อกลับไปศึกษางานเขียนประเภทเรื่องสั้นยุคแรก⁵ ของผู้เขียนจะพบการสะท้อนความทุกข์ยากของคนยากไร้ อันเนื่องมาจากความไม่เท่าเทียมระหว่างชนชั้นในโครงสร้างสังคมที่เอื้อให้เกิดความเหลื่อมล้ำและเอาัดเอาเปรียบกันได้ง่ายอย่างไรก็ดี ปัญหาความขัดแย้งในชีวิตจริงกลับมีเงื่อนไขซับซ้อนกว่าเหตุการณ์ในเรื่องสั้นของผู้เขียน หรืองานวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่มักยื่นอยู่เคียงข้างคนยากไร้ ดังจะเห็นได้จาก การทำไร่กาแฟอุตสาหกรรมที่กำลังคืบคลานสู่พื้นป่าต้นน้ำหลังสวนเข้ามาพร้อมกับความเจริญ เหตุการณ์ดังกล่าวได้สร้างความกระอักกระอ่วนใจให้ผู้เขียนในฐานะนักปฏิวัติที่ปฏิเสธการพัฒนาจากระบบทุนและต้องการอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ ขณะเดียวกันก็ปฏิเสธไม่ได้ว่าในระยะสั้น ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านจะอยู่ดีกินดีขึ้นเพียงใด อันเป็นภารกิจที่ผู้เขียนไม่อาจทำให้เป็นจริง

แม้จะเป็นเพียงช่วงเวลาหนึ่งสำหรับที่ผู้เขียนได้ใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับมิตรสหายใน **ทางทากและสายน้ำเขียว** (บันทึกการเดินทางป่าและล่องแก่งต้นน้ำหลังสวน) การเดินทางฝ่าฟันตัวทากและล่องแก่งฝาสายน้ำเขียวกรากได้สร้างมิติของพื้นที่และเวลาพิเศษในการจำลองสังคมอุดมคติ

⁵ รวมเรื่องสั้น **ฤดูกาล** (พ.ศ.2524) และ **ดอกไม้** (พ.ศ.2527) ของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

สำหรับผู้เขียนขึ้นมาผ่านการใช้ชีวิตร่วมกันมิตรสหาย นอกจากเพื่อรำลึกความทรงจำ ยังเป็นการยืนยันแก้ไขให้ผู้เขียนยอมรับว่า ชีวิต สังคม หรืออุดมการณ์ ที่เคยฝันไว้มีโอกาสเป็นจริงได้ยากเพียงใด หรือหากเป็นจริง สังคมดังกล่าวก็เป็นเพียงคนส่วนน้อยที่ใช้ชีวิตอยู่ได้ยากบนทางทากูดเลือดเนื้อและรบกวนเวลาสูญพันธุ์

3.2.4 เลียบเลาะชายคาโลก : เวลากับการเปลี่ยนแปลง

เลียบเลาะชายคาโลก (บันทึกการเดินทางไปเยือนเทือกเขาหุหลง) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ. 2539 บันทึกการเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ที่ร้อยเรียงจากประสบการณ์การไปเยือนเทือกเขาหุหลงชื่อซาน เขตลี่เจียง มณฑลยูนนาน สองครั้ง คือในเดือนมีนาคม พ.ศ.2536 และอีกครั้งเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ.2538 ตีพิมพ์เผยแพร่ในนิตยสาร GM ฉบับที่ 147-151 รวมกับงานเขียนบันทึกการเดินทางไปเยือนอุทยานจิ่วไซโกว ต้นแม่น้ำแยงซีทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของมณฑลเสฉวน ในช่วงปลายเดือนเมษายน พ.ศ.2539 เผยแพร่ครั้งแรกในนิตยสาร Weekend ฉบับ 25-31 พฤษภาคม ถึงฉบับ 6-12 กรกฎาคม พ.ศ.2539 ก่อนจะรวมเล่มโดยผ่านการปรับแก้บ้างเล็กน้อยจากผู้เขียน

ลักษณะเด่นของบันทึกการเดินทาง **เลียบเลาะชายคาโลก** เล่มนี้คือ แนวคิดว่าด้วยการยอมจำนนต่อธรรมชาติและกาลเวลา หลังจากผู้เขียนดั้นด้นเดินทางไปชมทัศนียภาพ เรียนรู้วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อย และสัมผัสชีวิตชนบทที่ค่อยเปลี่ยนแปลงสู่ความเป็นเมืองขึ้นทุกที สิ่งเหล่านี้คือตัวอย่างเชิงรูปธรรมที่ทำให้ผู้เขียนตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งจิตวิญญาณของประเทศจีนที่ค่อยๆ เปิดรับความเจริญทางวัตถุมากขึ้นตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐบาลสมัยนั้น กล่าวได้ว่า บันทึกการเดินทางเล่มนี้ เปรียบเหมือนเส้นทางกลับสู่สามัญของอดีตนักรบปฏิวัติคนหนึ่ง ที่จดจำบ้านของตัวเองไม่ได้อีกต่อไป ความสะเทือนใจของผู้เขียนจึงหาใช่เกิดจากการตื่นตะลึงความงามภูมิประเทศอย่างไรที่เปรียบแต่ยังหมายรวมถึงการเดินทางเพื่อเผชิญความจริงว่า ไม่มีความยิ่งใหญ่ใดที่มนุษย์สร้างจะเปรียบทานกับความยิ่งใหญ่แห่งธรรมชาติ เมื่อถูกทดสอบจากกาลเวลา

เทือกเขาหุหลง มีชื่อเต็มว่า หุหลงชื่อซาน หรือ อวี๋หลงเสวี่ยซาน (Yulong Xue Shan) มีฉายาภาษาไทยว่า เทือกเขาหิมะมังกรหยก อยู่บริเวณรอยต่อแผ่นดินระหว่างทิเบตกับยูนนาน ผู้เขียนเล่าถึงความยากลำบากจากการเดินทางโดยรถ บนถนนที่ตัดเลาะเลื้อยไปตามภูมิประเทศที่มีลักษณะคดเคี้ยว วกวนและทุรกันดาร ทั้งนี้ ผู้เขียนบรรยายภาพจากการสังเกตทิวทัศน์ของเทือกเขาหุหลงที่ค่อยๆ เข้าใกล้ทุกขณะ ถ่ายทอดผ่านความรู้สึกจากเส้นทางลัดเลาะไหล่เขาแคบชัน และเสี่ยงอันตรายในบางระยะของเส้นทาง ดังนี้

ไม่ว่าจะลัดเลาะไปทางใดก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ผมสังเกตเห็นก็คือยอดเขา ภูเขาหลงมักจะปรากฏให้เห็นเสมอ และมันเป็นเช่นนั้นตั้งแต่รถของเราเริ่มลดระดับลงสู่หุบสี่เจียง บางทีมันก็เป็นแค่ภาพภูเขาสี่ครามครอบงำเนินกว้างสุด สายตา บางครั้งมันเปลี่ยนเป็นมณฑุภูหินลอยฟ่องอยู่กลางปุยมเมฆ และบางที่บางแห่งก็เป็นกำแพงพาดฟ้าอยู่หลังทุ่งดอกไม้สีเหลือง เป็นอะไรได้มากมายหลายอย่าง สุดแท้แต่การห้อมล้อมของสิ่งที่ต่ำต้อยกว่า ทว่าเหนือสิ่งอื่นใด มันเป็นมหาสถาปัตยกรรมแห่งกาลเวลาที่ยืนหยัดสิ่งก่อสร้างทั้งปวง

ภูเขาสูงตระหง่านลูกหนึ่ง บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่ง สองสิ่งนี้ใช่หรือไม่ว่า ละม้ายคล้ายกัน เพียงอยู่หนึ่งเฉยก็สามารถกำหนดวิถีผู้อื่น เมื่อหลุดเข้าไปใน ปริมณฑลแล้ว ย่อมยากนักที่จะปฏิเสธการดำรงอยู่ของมัน ไม่ว่าท่านจะขยับไปทางทิศใด ซอนซุกอยู่ในซอกมุมไหน มันล้วนปรากฏตัวอยู่ในฉากหลัง

ใช่...เข้าเมืองสี่เจียงมิอาจมองข้ามภูเขาหลงจ้อซาน

แล้วในชีวิตของเราเองเล่า คงต้องมีอยู่บ้างบางช่วงที่มีอาจดั้นพัน ร่มเงาของใครบางคน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539: 59-60)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนใช้ความยิ่งใหญ่ของขุนเขาเปรียบเทียบกับตัวตนของมนุษย์ ขณะเดินทางอยู่ใน 'ปริมณฑล' ต่างๆ ของขุนเขา ซึ่งทำให้มองเห็นขุนเขาหยุดหลงแปรเปลี่ยนไปเป็น รูปลักษณะต่างๆกัน ผู้เขียนจึงตกอยู่ในอาการรับรู้ที่ตนเองไม่อาจหนีพ้นความยิ่งใหญ่ของขุนเขา ทั้งนี้ ไม่ต่างอะไรกับการสมมติตัวตนของมนุษย์คนหนึ่ง ซึ่งหากจะได้ตัวตนที่นิยามไว้ว่า 'ยิ่งใหญ่' หรือ 'สูงส่ง' ย่อมต้องผ่านการเปรียบเทียบบริบทแวดล้อมที่ถูกสมมติให้ 'ต่ำต้อย' หรือ 'ด้อยกว่า' แทบทั้งสิ้น อย่างไรก็ตามที่ผู้เขียนเรียนรู้ผ่านความยิ่งใหญ่ของขุนเขาหยุดหลง มี 2 ประการ คือ ประการแรก ความยิ่งใหญ่ที่เกิดจากลักษณะกายภาพที่เป็นจริง เมื่อผ่านกาลเวลา ย่อมดำรง อยู่ถาวรกว่าสถานะของตัวตนที่สมมติให้ยิ่งใหญ่เป็นธรรมดา ประการที่สอง ผู้เขียนเรียนรู้ ธรรมชาติของการหลงยึดติดในตัวตนที่สูงส่งและอุดมการณ์ยิ่งใหญ่ ว่าส่งผลกระทบต่อชีวิตและ คุณค่าความสัมพันธ์ของผู้คนที่อยู่รอบข้างเพียงใด ทั้งสองประการนี้คือเหตุอันนำมาซึ่งห้วงโซ่ของความทุกข์ไม่สิ้นสุด

นอกจากความขัดแย้งภายในที่ผู้เขียนแสดงผ่านการคร่ำครวญและใคร่ครวญอยู่ สม่่าเสมอ การเดินทางยังช่วยสะท้อนความจริงว่า ความขัดแย้งเป็นเรื่องเกิดขึ้นได้ทุกพื้นที่ ทุกวัฒนธรรม ทุกสัญชาติและตลอดกาลสมัย ไม่เว้นแต่หมู่บ้านเล็กๆ ในเมืองสี่เจียง เมื่อชาวบ้าน กัดดันฝ่ายปกครองให้ปรับปรุงเรื่องถนนหนทาง และรื้อบ้านเรือนเก่าที่เปี้ยชืด ขยับขยายให้ ทันสมัย ขณะที่ผู้นำสี่เจียงอยากอนุรักษ์รักษาเหง้าและเมืองเก่าไว้เป็นจุดขาย จึงได้ออกกฎควบคุม

การก่อสร้างในเขตเมืองเก่าให้เป็นตามแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิม ประเด็นดังกล่าวทำให้ผู้เขียนนึกถึงประเด็นขัดแย้งเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมโบราณทุกหนแห่ง

ระหว่างชาวบ้านที่ต้องการปรับปรุงชีวิตเฉพาะหน้าของตัวเองกับ ปัญญาชนซึ่งมองโลกในมุมกว้าง บ่อยครั้งที่ทั้งสองฝ่ายต่างตกอยู่ในหล่ม ความขัดแย้งที่แทบหาทางออกไม่ได้ [...] คิดอย่างไม่เอาตัวเองเป็นหลักแล้ว ผมก็ไม่แน่ใจเหมือนกันว่าควรยืนอยู่ข้างใคร เรื่องราวของมนุษย์บางครั้งถูก ผิดยากตัดสิน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ข: 67)

การสัมผัสความเปลี่ยนแปลงของสถานที่ วัฒนธรรม และความคิดของผู้คนในสาธารณรัฐ ประชาชนจีน ดินแดนที่เคยเป็นศูนย์กลางความเชื่อมั่นเข้มข้นในอุดมการณ์คอมมิวนิสต์กำลังหด หายไป ภายในเวลาไม่กี่ปี ผลพวงจากแผนพัฒนาประเทศของผู้นำจีนสมัยตั้งเสี่ยวผิงได้เปลี่ยน วิถีคิดของผู้คนสมัยใหม่ให้หมกมุ่นการสร้างความเท่าเทียมทางชนชั้นเพื่อตัวตัวเองมากกว่าเพื่อ ส่วนรวม ผู้เขียนพบว่าความคิดที่เคยจะกำหนด ควบคุม หรือเปลี่ยนแปลงชะตากรรมโลกให้เป็น ไปตามอุดมการณ์ที่วาดหวังไว้เป็นเพียงความฝันที่ไม่มีวันเป็นจริง การรับรู้ชะตากรรมของ นักปฏิวัติในอดีตชื่อ ‘หลิวเส้าฉี’ ที่ครั้งหนึ่งถูกมองว่าเป็นกบฏของแผ่นดินจีน แต่ภายหลังการเสีย ชีวิตไปไม่กี่ปี เขากลับได้รับยกย่องให้เป็น ‘วีรบุรุษ’ คนสำคัญของประวัติศาสตร์สมัยใหม่จีน ทำให้ ผู้เขียนตั้งคำถามว่าแม้แต่สิ่งที่เรียกว่า ‘ความดี’ ก็อาจเป็นคุณค่าสมมติที่ไม่มีอยู่จริง ดังว่า

คุณงามความดีของใครก็ตาม ในสายตาผู้อื่นแล้วเป็นเรื่องยากจะ ประเมินยิ่ง ในยามมีชีวิตอยู่โลดแล่นบนเวทีย่อมต้องมีมิตรมีศัตรู เพ็ชิ่งพล้ำ ถูกประณาม มีชัยคนหอมล้อม มีอาชญากรรมใดเป็นความจริงยังยืน ความ เทียงธรรมของประวัติศาสตร์ มักจะมาซ้ำไปก้าวหนึ่งเสมอ กระทั่งหลงลืมที่ จะพิจารณาเรื่องราวของผู้คนจำนวนไม่น้อย

ทุกครั้งที่นึกถึงความยิ่งใหญ่โอฬารของเทือกเขาหยูหลงกับความสง่า งามของแม่น้ำจินซาที่ไหลเอื่อยอยู่บนความสูง ผมก็มักจะถามตัวเองว่ามัน เป็นไปได้ไหมว่าพวกเราล้วน ‘เดินทางผิด’ กันมาทั้งหมด เราเล็กมากเมื่อ เทียบกับขุนเขาและสายน้ำ

ไม่ว่าจะยึดถืออันใดมาเสริมแต่งความสำคัญ ทำยที่สุดแล้วก็ยังไร้ ความหมายสิ้นดีในสายตาของฟ้าดิน

น้ำแยงซีไหลไปบูรพา

คลื่นซัดพาวีรชนหล่นลับหาย

ถูกผิดแพ้ชนะ, วัฏจักรเวียนว่างตาย

สิงขรยั้งคง ตะวันยังฉาย

นานเท่านาน⁶

เนื้อร้องของเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่องสามก๊กที่อนันต์ชาติใจผมและ
ทำให้นั่งซึ้งเศร้าได้เป็นบางครั้ง

มันจริง แต่ก็ยากนักที่จะน้อมรับมาขึ้นนำตัวตน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ข: 81-82)

ทั้งนี้ ประสบการณ์การเดินทางไปชิมชมสถาปัตยกรรม กินอาหารพื้นเมือง ชมการแสดง
พื้นบ้าน ตามรอยชนเผ่านาซี (Naxi) ที่กำลังสาบสูญในดินแดนสิบสองปันนา รวมถึงการเดินทาง
แม่น้ำแยงซีไปสำรวจเส้นทางเดินทัพประวัติศาสตร์ของกองทัพแดง ทำให้ผู้เขียนเห็นความจริงของ
ชีวิตว่าทุกสิ่งล้วนอยู่ภายใต้เงื่อนไขของความเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ ยังรู้ถึงความยิ่งใหญ่และ
งดงามของธรรมชาติที่ดำรงอยู่คู่กาลเวลา จากการสัมผัสทัศนทัศน์ของขุนเขาและสายน้ำ ซึ่งสอน
สั่งธรรมแห่งความผันแปรและไม่แน่นอนของชีวิตได้เป็นอย่างดี ด้วยเหตุนี้ การเดินทาง ในนิยาม
ความหมายของผู้เขียน จึงเป็นประสบการณ์จากการศึกษา ‘ภูมิประเทศภายนอก’ ของสถานที่ไป
พร้อมกับการสำรวจ ‘ภูมิประเทศภายใน’ อันหมายถึงสภาพจิตใจตนเอง

คนเดินทาง ไม่ว่าจะไปถึงไหน อย่างน้อยต้องเอาตัวเองไปด้วย

ที่กล่าวเช่นนี้ แน่นนอนมิได้เป็นแค่ประโยคตีรวนหรือสำนวนโก้เก๋ หาก
มันเป็นข้อเท็จจริงที่แต่ละคนบนพื้นพิภพล้วนมี ‘ภูมิประเทศภายใน’ ซึ่งต่าง
ต่างจากผู้อื่นกระทั่งแตกต่างกันไปในแต่ห้วงเวลา

ภูมิประเทศภายนอกงดงามปานใด หากในใจเอาแต่หุดหู่เศร้าหมอง
ห้วงยามแห่งความปิติบางทีก็ไม่สามารถก่อเกิดน้ำเขียว เนินชัน หากข้างใน
ฮึกเหิมหาญ บางทีการท่องลุยไปในสภาพเสียเปรียบ กลับกลายเป็น
ความเบิกบานหรรษา

ใช่ สตรีเฝ้าเดินทางบางทีเพียงแคเปลี่ยนที่ร้องไห้ บุษขผู้แห้วใจไว้
ในไหเหล้า แม้ไปไกลสุดขอบฟ้าก็เพียงย้ายที่มันเมา โลกกว้างหนทางซับซ้อน
คนพันฝ่าได้ แต่ภูมิประเทศภายในบ่อยครั้งกลับให้กำเนิดเส้นทาง
ยอกย้อน หมุนวน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ข: 107)

⁶ คำแปลภาษาไทยโดย ทองแถม นาถจำนง

เลียบเลาะชายคาโลก (บันทึกการเดินทางไปเยือนเทือกเขาหิมาลัย) คือบันทึกประสบการณ์การเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นรูปธรรมและตรงไปตรงมาที่สุดของผู้เขียน ความยิ่งใหญ่ของขุนเขา ความงดงามของสายน้ำ รวมถึงความเปลี่ยนแปลงของโลกสมัยใหม่ที่กำลังพลิกโฉมหน้าแผ่นดินจีน ทำให้ผู้เขียนต้องกลับมาทบทวนชะตากรรมของตนเองไปพร้อมกับความเป็นไปของประวัติศาสตร์โลก ความยิ่งใหญ่แท้จริงของธรรมชาติได้ลดทอนตัวตนของผู้เขียนให้เล็กลง ขณะที่กาลเวลาได้สอนบทเรียนแห่งความไม่จีรังจากการเสื่อมคลายของอุดมการณ์ของอดีตประเทศคอมมิวนิสต์อย่างสาธารณรัฐประชาชนจีน สำหรับผู้เขียน การเดินทางไปเยือนดินแดนสูงสุดจรดหลังคาโลกได้ทำให้ผู้เขียนเห็นสัจธรรมของโลกและชีวิตในมุมสูงและกว้างที่แจ่มสว่างเปล่าเสียจนไม่หลงเหลือสิ่งใดไว้ให้จับต้องยึดเหนี่ยวความเชื่อได้อีกต่อไป

3.2.5 ฟองเวลา: ชีวิตคือสิ่งชั่วคราว

ฟองเวลา (ภาพยนตร์และคำรำพึง) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2540 รวมความเรียงร้อยแก้วที่มีลีลาอย่างบทกวีและรวมบทกวี ทำหน้าที่ถ่ายทอดประสบการณ์ชีวิตและความรู้สึกนึกคิดแต่ละช่วงวัย ภายในเล่มแบ่งเป็น 4 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ *ฟองเวลา, คลื่น, รั้วลายแห่งความซับซ้อน และอนัตตา* แต่ละส่วนได้แบ่งตามเนื้อหาความเข้าใจชีวิตและลำดับตามเวลาอย่างสังเขป ตั้งแต่สมัยที่ผู้เขียนยังเป็นนักศึกษาต่อสู้เพื่อขับไล่วิทยาการทหาร ทั้งก่อนและหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 ช่วงแห่งความพ่ายแพ้ผิดหวังจากการปฏิวัติ ช่วงแห่งการปฏิเสธสังคมแล้วทิ้งชีวิตไปเข้าป่าออกทะเล ช่วงแห่งการรำลึกบทเรียนและสำรวจบาดแผลจากประสบการณ์ชีวิต จนถึงช่วงแห่งการพิจารณาชีวิตแบบโลกุตระธรรม ทั้งนี้ นอกจากผู้เขียนจะใช้บทกวีและความเรียงเป็นเครื่องมือสื่อสารแล้ว **ฟองเวลา** ยังมีภาพถ่ายจากมุมมองผู้เขียนขณะเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ มาช่วยสื่อความหมายเชิงนามธรรมผ่านรูปภาพทางหนึ่งด้วย

ลักษณะเด่นของ **ฟองเวลา** คือการนำเสนอความคิดว่า 'ชีวิตคือการเดินทาง' โดยไม่จำเป็นต้องเดินทางไปสถานที่ใดก็ได้ ผู้เขียนเสนอชีวิตแต่ละช่วงวัยผ่านบทกวี และความเรียงที่จัดหมวดหมู่ไว้ตามช่วงชีวิตในทุกระยะการเปลี่ยนแปลงเชิงความคิดและอารมณ์ วิธีการนำเสนอเช่นนี้ คือการใช้ทั้งชีวิตของผู้เขียนเป็นเส้นทางเพื่อให้ผู้อ่านได้เดินทางและเรียนรู้ไปพร้อมกับผู้เขียน เรียกได้ว่าเป็น การเดินทางเชิงจิตวิญญาณ (spiritual journey) ที่มีเป้าหมายคล้ายกับการจาริกแสวงบุญของนักบวช นั่นคือ เพื่อเข้าใจว่าชีวิตคือสิ่งชั่วคราว การเกิดและตายของชีวิตหนึ่งๆ ในกระแสเวลา ไม่ต่างอะไรกับฟองสบู่ที่เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะสั้นๆ ก่อนจะแตกสลายไป บันทึกการเดินทางเล่มนี้นับเป็นจุดเริ่มต้นของการค้นหาความหมายชีวิตที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งในธรรมชาติอย่างไม่อาจแบ่งแยกได้

หวัง คือบทกวีที่เป็นตัวแทนสะท้อนจิตวิญญาณของผู้เขียนในช่วงวัยหนุ่มสาวที่เปี่ยมความหวังได้อย่างแจ่มชัด ในตอนท้ายผู้เขียนลงช่วงเวลาที่ยืนยันไว้ว่า ฤดูฝน, 2516 นับว่าเป็นช่วงที่บ้านเมืองมีบรรยากาศคุกรุ่นและเป็นเวลาไม่กี่เดือนก่อนจะเกิดเหตุการณ์วันมหาวิปโยคซึ่งเกิดขึ้นในเดือนตุลาคม (ปีเดียวกัน) และเป็นจุดหักเหที่เปลี่ยนชะตากรรมของผู้เขียนให้ล้มลุกคลุกคลานเป็นเวลาอีกหลายปีต่อมา

วันนี้มีด...ไซมีดสนิท

ไฟดวงนิตยังมีแสง
ขอเพียงลมพัดมาแรง
ถ้ามอดแดงก็จะลาม

ทุ่งนี้รัก...ไซรักหมด

นั่นข้าวสดชื่นแทรกหนาม
ขอเพียงฝนจากฟ้าคราม
ข้าวจะงามท่วมหญ้าคา

ถึงเธอสิ้น...ไซสิ้นหวัง

ฉันจะยังแสวงหา
ขอเพียงช่วงกาลเวลา
มวลประชาจะรวมพลัง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2516: 25)

บทกวี หวัง ปลุกเร้านักศึกษาให้ตื่นตัวกับความเปลี่ยนแปลงที่กำลังจะเกิดขึ้นกับสังคมไทย ผลผลิตจากความหวังของผู้เขียนที่อยากให้ 'ไฟ' แห่งความหวังและการต่อสู้โหมกระพือ คือหลักฐานของการแสวงหาแนวทางสร้างสรรค์สังคมให้เป็นที่ไปตามอุดมคติอย่างใจปรารถนา โดยใช้ข้าวเป็นตัวแทนของมวลชนที่กล้าต่อเติบโตเมื่อ 'สายฝน' อันเป็นตัวแทนของ 'โอกาส' มาถึง

การผูกมัดชะตาชีวิตตนเองไว้กับชะตากรรมของบ้านเมืองมากเกินไป เป็นเหตุให้เสกสรรค์ ตกเป็นเหยื่อของชะตากรรมในเวลาต่อมา เมื่อผู้เขียนต้องเดินทางเข้าร่วมขบวนการปฏิวัติกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แต่ต้องผิดหวังกับแนวทาง และยอมรับความพ่ายแพ้ด้วยการเดินออกมาจากป่าสู่สังคมเมืองที่ผู้เขียนเคยก่นประณามและรังเกียจ ซึ่งทำให้ชีวิตหลังจากนี้คือห้วงยามแห่งความโดดเดี่ยวเพียงลำพัง เนื่องจากผู้เขียนไม่สามารถประนีประนอมกับการเอารัดเอาเปรียบหรือปรับตัวเข้ากับพฤติกรรมของผู้คนที่ไม่จริงใจต่อกันได้ ผู้เขียนกลายเป็น

คนแปลกแยกโดยปริยาย และใช้วันเวลาในชีวิตสูญหายไปกับการเดินป่าและออกทะเลเพื่อ
แสวงหาตัวตนใหม่และเยียวยาตนเอง ผู้เขียนพรรณนาความรู้สึกเบื่งลี้กโดยผูกโยงไว้กับ
อุปลักษณะทางธรรมชาติที่สะท้อนความ 'โดดเดี่ยว' ดังนี้

ทะเล คนกล้า ฟากว่าง
อ้างว่าง เพียงกัน ฉันทเห็น
ขุนเขา ตะวัน จันทร์เพ็ญ
โดดเด่น แต่ว่า เดี่ยวดาย

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2528: 55)

ในช่วงชีวิตหนึ่ง ผู้เขียนเคยมีความเชื่อว่า คนหนึ่งคนจะสามารถแบ่งแยกความถูก-ผิด,
ชั่ว-ดี และสีขาว-ดำ ออกจากกัน แต่เมื่อความฝันที่จะเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นไปตามรูปแบบที่ใจ
ต้องการล่มสลายลง จากที่เคยเป็นนักรบของประชาชน ผู้เขียนก็ไม่รู้จะรบเพื่ออะไรหรือสู้กับใครอีก
ขณะที่คนรอบข้างต่างนิยามว่าผู้เขียนคือผู้ก่อการร้าย สิ่งที่เหลืออยู่ภายในใจคือ คำถามที่สร้างแต่
ความขัดแย้งกับตนเองและผู้อื่น การแสวงหาตัวตนใหม่เพื่อหาความหมายของคำว่า 'ชีวิตที่ดี'
ทำให้กระทบกระทั่งกับผู้คนรอบกาย จนชีวิตต้องมีวีรกรรมรอบซ้ำอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สิ่งเหล่านี้
นำความพลัดพรากมาสู่ชีวิตโดยไม่จำเป็น และความพลัดพรากนี้เอง คือความทุกข์ที่สุดของการ
ถือกำเนิดมา ผู้เขียนใช้วีรกรรมของสรรพสิ่งรอบตัวเพื่ออธิบายความซับซ้อนของการก่อเกิดมาของ
ชีวิต ในความเรียง 'วีรลายแห่งความซับซ้อน' ตอนหนึ่งว่า

ขณะอยู่โดยลำพัง มีบ้างบางครั้งที่ผมชอบดูใบไม้ลอยมีดบนท่อนแขน
ของตนเอง ยามนั้นหัวใจมักล่องลอยสู่วังนิก

วีรแผลบนเรือนร่าง ดูภายนอกอาจลึกลับหรือกระทั่งคุกคามคนอื่น ทว่า
เนื้อแท้กลับซุกซ่อนนิยายเศร้าที่รอคอยผู้อ่านพบ

เช่นเดียวกับรอยสักอันน่าเกรงขามบนผืนผิวของผู้ชายที่โตแล้ว หาก
มิใช่ไว้เชิญสายตาของหญิงสาว ก็เพียงปิดทับความทรงจำเบื่งลี้ก

วีรลายและความซับซ้อน สองประการนี้มักดำรงอยู่คู่กัน บางครั้งอย่าง
แรกอาจอำพรางอย่างหลัง บางทีก็เป็นผลพวงของมัน

ถอยไปหลายปีก่อน ผมเคยเฝ้าสังเกตการจากไปของก้านมะละกอ
แต่ละก้านที่หล่นร่วงลั่นทั้งรอยบากไว้บนลำต้น ยิ่งสูงรอยลายยิ่งปะแต้ม
เต็มตัว การเติบโตดูจะแยกไม่ออกจากการพลัดพราก [...]

ผมเป็นคนรักก้อนหิน และยามผ่านไปเยือนที่ใดมักเก็บก้อนหินติดมือ
มาด้วย ผมพบว่า ก้อนหินที่ดูธรรมดาจำนวนไม่น้อยมีลวดลายซับซ้อนและ

มีลักษณะเฉพาะตัวอย่างยิ่ง ลวดลายเหล่านี้มาจากการเคลื่อนไหวของเปลือกโลกซึ่งให้กำเนิดอุณหภูมิจนร้อนจนวัดเป็นองศาแทบไม่ได้

หินต่างชั้นถูกบดเข้าหากัน บ้างถูกหลอมรวมจนกลายเป็นเถ้าถ่านและจารึกลวดลายไว้ในเนื้อหินชั้นวันรันดร์

ลายหิน แท้จริงแล้วก็นับเป็นบาดแผลอีกชนิดหนึ่ง

ริ้วลายยังไม่เคยเป็นเรื่องบังเอิญ หากแต่มีบทบาทหน้าที่สำคัญในการดำรงอยู่ หรือไม่ก็สะท้อนวิถีการเคลื่อนไหว

ปลาบางตัวมีดอกดวงอยู่บนแพนหางเพื่อลวงศัตรูที่เข้ามาด้านหลังว่า มันกำลังจ้องกลับไปเหมือนกัน

ลูกกวาดลูกหมูปามีลายพร่างติดตัวมาตั้งแต่แรกเกิด และจะไม่ยอมเปลี่ยน 'ชุดนอน' จนกว่าจะเติบโตใหญ่ถึงขั้นดูแลตัวเองได้

ส่วนลายเสือ ผมคงไม่ต้องอธิบายก็ได้ว่ามีบทบาทแค่ไหนในการซ่อนใจดีเหยื่ออย่างเงี้ยวกริบ ท่ามกลางความรทึบและเต็มไปด้วยแสงเงาที่เหลื่อมล้ำอย่างป่าเมืองร้อน เกือบจะไม่มีลวดลายอันใดที่กลมกลืนกับสิ่งแวดล้อมได้เพียงนี้ (...)

อย่างไรก็ตาม ถ้าพูดถึงเรื่องริ้วรอยของเปลือกไม้ บางทีข้อความที่ส่งออกมาอาจไม่โจ่งแจ้งปานนั้น ทว่ามันก็บ่งบอกลักษณะของสายพันธุ์

ไม้อื่นที่ขึ้นมักมีผิวเปลือกเรียบลื่นและมีสีส้มออกนวลเนียน ไม้ที่อยู่ค่อนข้างไปทางแล้ง หากผิวไม่แตกเป็นร่องลึก ก็มักหยาบกร้านขรุขระแกร่ง

ยิ่งผ่านดูเนื้อไม้ พบวงแหวนแห่งฤดูกาลอัดละเอียดแค่นั้น ยิ่งระบุห่วงวิฤตที่เคยผ่าน ฯลฯ

ใช่ ริ้วลายและความซับซ้อน สองประการมักดำรงอยู่คู่กัน บางครั้งอย่างแรกอาจอำพรางอย่างหลัง บางทีก็เป็นผลพวงของมัน

ชีวิตมิใช่อื่นใด หากเป็นเพียงรอยโคกเล็กๆ บนผ้าห่อศพของกาลเวลา

ฟ้ากลางคืนมีดาวดาษ ดูราวอัญมณีเคลื่อนกล่น

แต่ริ้วลายแห่งราตรี บ่อยครั้งกลับแวววาวอยู่ในหยาดน้ำตาคน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540: 59-63)

ราวกับผู้เขียนจะบอกว่า ริ้วรอยของสรรพสิ่งคือพิมพ์เขียวของแต่ละชีวิตที่ก่อผลแห่งความเป็น 'ตัวตน' มาจนถึงปัจจุบัน ความยึดติดริ้วรอยดังกล่าวนั้นคือการยึดโยงสัมพันธ์ปัจจุบันกับอดีต ซึ่งทำให้เกิดผลพวงของความทุกข์ที่ไม่ยอมปล่อยวาง ประกอบกับเมื่อชั่วโมงเดินทางในชีวิตผู้เขียนเพิ่มมากขึ้น เสกสรรค์จับกล้องและปากกาออกสำรวจสิ่งละอันพันละน้อยในโลกกว้าง โดยไม่ลืมสำรวจซอกมุมของพื้นที่ภายในหัวใจ จากตัวอย่างข้างต้นจะพบว่า ผู้เขียนได้เรียนรู้ที่จะเชื่อมโยง

ความหมายของสิ่งต่างๆที่ผ่านพบ เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ความทุกข์อันเกิดจากความรู้สึก พ่ายแพ้ ล้มเหลว ขัดแย้ง แปรกแยก และพลัดพราก ผ่านรูปรอยของต้นไม้ หินผา ปลา กวาง หมู เสือหรือรอยสัก เพื่อสร้างรูปธรรมนำความเข้าใจสู่ความทุกข์ที่ซ้อนทับหนักแน่นในใจผู้เขียนตลอด เวลาหลายปี ทว่าความเข้าใจก็ยังไม่สามารถทำให้ผู้เขียนอยู่ร่วมกับความทุกข์ได้อย่างกลมกลืน อย่างไรก็ตามเมื่อสรรพสิ่งล้วนต่างมีริ้วรอยเพิ่มขึ้นตามวันเวลาที่ผันผ่านเป็นเรื่องสามัญ แต่ละริ้วรอย จึงสะท้อนสัจธรรมประการหนึ่งแก่มนุษย์ได้เป็นอย่างดี นั่นคือ ความทุกข์เป็นเรื่องธรรมดาของชีวิต

กล่าวโดยสรุป สถานะของ**ฟองเวลา**⁷ คือหนังสือรวมบทกวีกลอนและคำรำพึงที่จำลอง ภาพย่อชีวิตแต่ละช่วงวัยของผู้เขียน ถ่ายทอดหวังรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนเป็นบทตอนสั้นๆ เกิดขึ้น แล้วจบไปตลอดทั้งเล่ม โดยเริ่มบันทึกจากช่วงวัยหนุ่มก่อนจะคลี่คลายไปสู่การหาคำตอบให้ชีวิต ในบั้นปลาย นัยหนึ่ง **ฟองเวลา** จึงอาจหมายความเชิงโศกถึงการยืนยันการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง ในสากลจักรวาลว่าเป็นเพียงความเล็กน้อยของฟองอากาศที่ผุดพรายขึ้นมาในระหว่างกระแสธาร ของกาลเวลา ณ ขณะใดขณะหนึ่งเพียงชั่วครู่ ก่อนจะแตกสลายไปอย่างไร้ผู้ใดรู้เห็นหรือจดจำ

3.2.6 ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้ : บาดแผลจากอดีต

ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้ (รวมความเรียง 9 หัวข้อ) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2541 คือบันทึก การเดินทางของชีวิตและความทรงจำ ผู้เขียนพินิจวิเคราะห์สิ่งที่พบผ่านทั้งในสถานที่ต่างๆ และ แต่ละสถานการณ์ชีวิตอย่างละเอียดลออ เนื้อหาส่วนใหญ่คือการกลับไปทบทวนความพ่ายแพ้ และบาดแผลในอดีตว่ามีสาเหตุมาจากอะไร สิ่งที่ผู้เขียนได้เรียนรู้คือความกล้าจะกลับไปเผชิญ หน้าที่กับความทรงจำและสำรวจความสัมพันธ์ของบุคคลต่างๆ ที่ผู้เขียนเคยทำหล่นหายตลอด หลายปีที่เลือกเส้นทางชีวิตด้วยวิถีหลักหนีสังคมผู้ธรรมดา เพื่อพบว่าผลกระทบจากการตัดสินใจ ใดๆ ของคนหนึ่งคน ย่อมส่งอิทธิพลเป็นวงกว้างแก่คนรอบข้างในชีวิตเราอย่างคาดไม่ถึง กล่าวได้ ว่า การเดินทางสำรวจชีวิตในความเรียงทั้ง 9 หัวข้อนี้ ได้หาคำถามเป็นบทสรุปการเลือกเส้นทาง ชีวิตของผู้เขียนตลอดหลายปีที่ผ่านมาไว้ในประโยคเดียวว่า “ชีวิตดำเนินมาถึงจุดนี้ได้อย่างไร”

ลักษณะเด่นของ **ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้** คือ ความโศกเศร้าที่เกิดจากการกลับไป ทบทวนอดีตและเปิดเปลือยบาดแผลในใจของตัวเองอย่างจริงจัง ประกอบกับการพิจารณา ปัจจุบันจากการเชื่อมโยงประสบการณ์การเดินทางไปยังสถานที่ต่างๆ ได้อย่างลึกซึ้งผ่าน ความเรียง 9 หัวข้อ ได้แก่ **ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้ ผู้ชาย สายน้ำและความหมายของสายพันธุ์**

⁷ **ฟองเวลา** เป็นวรรณกรรมบันทึกการเดินทางเพียงเล่มเดียวของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลที่มีการรวมพิมพ์บทกวีไว้ใน หนังสือ หากพิจารณาเทียบกับบันทึกการเดินทางเล่มอื่นๆ อาจมองได้ว่าเป็นกลวิธีหรือการสร้างหลากหลายให้บันทึกการ เดินทางทั้งหมดที่นำเสนอด้วยรูปแบบร้อยแก้วเป็นส่วนใหญ่ (ผู้วิจัย)

ปลาบางตัว เด็กหนุ่มกับชายชรา ทางป่าทางคน รูปปั้นและงานแกะ ท่ามกลางโบราณสถาน มนต์รักลูกเป้ง และฝ่าลมหนาว: เยือนภูผาแห่งความหลัง บ้านที่การเดินทางเล่มนี้แตกต่างจาก บ้านที่การเดินทางในยุคสมัยก่อนหน้านี้ตรงที่ผู้เขียนค้นพบว่า ความทุกข์ทั้งหมดทั้งมวลที่ตนแบก ไว้อยู่นาน ตนเองเท่านั้นจึงจะเป็นผู้ปลดวางลงได้

ในชีวิตของผู้ชายมีอันใดที่เป็นภาระเท่ากับความปราศรัย ?

ทุกครั้งที่สมรภูมิภายนอกจบลงด้วยการพ่ายแพ้ สนามรบ “ภายใน” จะต้องดำเนินไปอีกอย่างต่อเนื่องกระทั่งไม่มีวันสิ้นสุด ผู้ชายที่พ่ายแพ้ก็เหมือนนครที่ถูกยึดครอง ไม่มีใครสามารถปลดปล่อยเขาได้ นอกจากเขาจะต้องปลดปล่อยตัวเอง [...]

และเมื่อน้ำตาแห้งเหือด ผมก็พบตัวเองเดินถือคันเบ็ดไปทุกน่านน้ำ นอนกลางดินกินกลางฝนอยู่ในป่าเกือบทุกผืนที่ยังเหลืออยู่ในประเทศไทย บ่อยครั้ง พยายามจำลองภาพการดำรงอยู่ของตัวเองให้ละม้ายคล้ายคลึง สมัยเป็นนักปฏิวัติ กินข้าวหม้อสนาม จำกัดสินทรัพย์ไว้เพียงหนึ่งเป็บน แผ่นหลัง อาบน้ำห้วย นอนเปลจรรยาตร์ อะไรต่อมิอะไร...

ที่ว่าจนแล้วจนรอด ผมก็ยังคงเป็นนครที่ถูกยึดครอง [...]

แต่ถ้าผู้ชายคนหนึ่งได้เทใจทุ่มชีวิตให้กับอะไรสักอย่างกระทั้งนิยาม ความถูกต้องดีงามไว้กับสิ่งนั้น ชัยชนะในเรื่องนี้ย่อมหมายถึงการเดินทางไปพบกับความครบถ้วนของตัวตนในเบื้องลึกของความรู้สึก

ส่วนการพ่ายแพ้ย่อมไม่อาจเป็นอื่น นอกจากการถอนรากถอนโคนชีวิตของเขา ชีวิตที่อาจอบกู่ขึ้นมาใหม่ได้ แต่จะไม่มีวันเหมือนเดิม

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 20)

ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนเปรียบตัวเองเป็น “นครที่ถูกยึดครอง” โดยอ้างอิงจากความเป็น “ลูกผู้ชาย” ซึ่งมักเติมพันชัยชนะและพ่ายแพ้ไว้สูงส่งเสมอ หลังสงครามปฏิวัติสิ้นสุดลง ผู้เขียนกลายเป็นมนุษย์กลวงเปล่า เนื่องจากตัวตนของ ‘นักรบ’ ที่เคยสมมติคุณค่าไว้ ไม่หลงเหลือความหมายใดๆ ให้นิยาม เพราะไม่รู้จะไปรบกับใครอีก “นครที่ถูกยึดครอง” จึงเป็นคำเปรียบเปรยถึงสภาพจิตใจ ที่กลายเป็นซากปรักหักพัง ผู้เขียนก่อ ‘สงครามภายใน’ เพื่อกอบกู้ตัวตนขึ้นมาใหม่ แม้จะกอบกู้ได้ สำเร็จ ผู้เขียนก็กลับมาชนะในสงครามจริงที่จบลงไปแล้วไม่ได้อยู่ดี กลายเป็นผู้แพ้ที่ทำได้เพียงเยียวยาตัวเองเท่านั้น นั่นเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้เขียนชื่นชม ลุงไฟ (อัสนี พลจันทร์) ที่เลือกเดินบนเส้นทางของ ‘นักรบ’ จนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต

ผู้คนและขบวนแถวที่เคยกีดกักร่อนวิญญานสู้รบของลุงมาก่อน มีหรือ
จะต้อนรับจิตวิญญานของคนอย่างผม

ผมแพ้ และหลังจากนั้นไม่นานลุงก็แพ้ ขบวนปฏิวัติที่เราเคยสังกัดสิ้น
สลายลง

แต่การพ่ายแพ้ของผม ถึงอย่างไรก็ยังต่ำต้อยกว่าการพ่ายแพ้ของลุง
ผมยอมเดินลงจากภูเขามายอมจำนน ขณะที่ลุงเลือกที่จะเดินข้ามเทือกเขา
ไปสู่การสาบสูญ

คนที่ปลดลุงออกจากตำแหน่งนำในพรรคปฏิวัติล้วนลงมามอบตัว
ไม่มีใครอยู่ต่อเพื่อปลดลุงออกจากตำแหน่งนักปฏิวัติ

พูดตามความจริง ท่ามกลางการพ่ายแพ้ของ ‘สงครามประชาชน’
ลุงไฟนับเป็นนักรบคนเดียวที่ไม่เคยล้มชิมรชชาติของ ‘การพ่ายแพ้’ ใน
ความหมายที่นักรบทั่วไปต้องกล้ำกลืน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 18-19)

กล่าวได้ว่า การพ่ายแพ้ของลุงไฟ โดยการยอมเดินหายสาบสูญเข้าไปในป่า ไม่ยอมมา
มอบตัวกับทางการ ก่อนจะพบว่าเสียชีวิตในป่าในเวลาต่อมา จึงเป็นการพ่ายแพ้อย่างมีเกียรติ
สูงสุดสำหรับผู้เขียน การพ่ายแพ้โดยไม่ยอมแพ้ คือ การยืนหยัดจะต่อสู้เพื่ออุดมการณ์ของตัวเอง
อย่างถึงที่สุด และไม่มีใครแย่งชิงความหมายของ ‘ตัวตน’ ไปได้ ขณะที่ผู้เขียนยอมมอบตัวกับ
ทางการด้วยเหตุผลและความจำเป็นนานาประการ นั้นทำให้ผู้เขียนเกิดคำถามค้างคาใจต่อ
การตัดสินใจยอมแพ้ของตัวเองเรื่อยมา แน่نونว่า การพ่ายแพ้ของลุงไฟ กับ การยอมแพ้ของ
ผู้เขียน ในชะตากรรมใกล้เคียงกันจึงถูกให้คุณค่าแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิงในสายตาของคนรอบตัว

เมื่อกลับไปสำรวจความสัมพันธ์กับคนในครอบครัว ผู้เขียนจึงพบว่าตลอดหลายปีที่ผ่านมาผู้เขียน
เลือกใช้ชีวิตสันโดษกับคลื่นลมทะเลและป่าเขาเงาไม้ กิจกรรมเหล่านั้นได้ทำให้ผู้เขียนเกิดระยะ
ห่างกับลูกชายและไม่ได้ให้เวลาใกล้ชิดเท่าที่ควรจะ กระทั่งวันที่ลูกชายของตัวเองต้องเดินทางไกล
ความสัมพันธ์ที่ถูกกละเลยจึงได้รับการตรวจสอบใหม่อีกครั้ง และทำให้ผู้เขียนระลึกถึงวัยหนุ่มที่ต้อง
เดินทางจากพ่อตัวเองไปใช้ชีวิตรอนแรมอยู่เป็นเวลานาน ผู้เขียนให้คุณค่าของตัวตนในนามของ
‘ลูกผู้ชาย’ ไว้สูงส่ง ดังตัวอย่างจาก ‘เด็กหนุ่มกับชายชรา’ ตอนหนึ่งว่า

ลูกผู้ชายที่แท้จริงเมื่อถึงเวลาต้องไปยอมต้องไป และนั่นคือเหตุผลว่า
ทำไมห้วงยามพลัดพรากจากคนที่เขารักจึงเป็นเรื่องโศกสลดกว่าธรรมดา[...]

ใช่ ผมเข้าใจความรู้สึกของลูกที่ทั้งว่าเหว่ตื่นเต้นและวาดหวังเคล้า
ระคน แต่พูดก็พูดเถอะ นี่เป็นครั้งแรกที่ผมหวนย้อนไปเข้าใจความรู้สึกของ
พ่อในวันที่ตนเองจากมา

ถึงวันนี้ ผมจึงไม่มีสิทธิ์ที่จะไปห้ามลูกชายของผมมิให้ออกเดินทาง
จริงอยู่ อาจจะไม่ใช้สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมทุกชนิดที่ต้องแยกตัวออกจาก
ครอบครัวเดิม แต่ถ้ากล่าวสำหรับสัตว์ใหญ่เช่น เสือ ช้าง แล้ว ตัวผู้ล้วนต้อง
แยกไปเติบโตตามลำพัง มันอาจจะเป็นคำสาปแช่ง หรือว่าเป็นคำอวยพร
จากฟ้าดิน ผมไม่รู้ แต่ที่พอมีบทเรียนอยู่บ้าง นี่คือการเจ็บแสบที่แยกไม่
ออกจากการเติบโตของเพศพันธุ์ที่ผมสังกัด

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 39-40)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนได้ลิ้มรสความทุกข์ในรูปแบบของการพลัดพราก ขณะเดียวกัน
ได้ทบทวนว่าเคยสร้างทุกข์นี้มาก่อนแล้วสมัยที่ตนเองยังเป็นหนุ่ม ผู้เขียนให้ความหมายของ
การพลัดพรากว่าเป็นดังธรรมชาติที่ ‘ลูกผู้ชาย’ ล้วนทุกเผชิญ อย่างไรก็ตาม การพลัดพรากล้วนเป็น
ธรรมชาติที่ทุกชีวิตทุกเผชิญ แต่เมื่อผู้เขียนนิยามความหมายโดยเน้นให้เป็นปรากฏการณ์สำคัญ
แก่ ‘เพศพันธุ์’ ที่ผู้เขียนเลือกสังกัดเช่นนี้ นั้นย่อมก่อถมแน่นความทุกข์ทุกครั้งเมื่อผู้เขียนเรียก
ตัวตนของเขาว่า ‘ลูกผู้ชาย’

อนึ่ง ความเรียงชื่อ *รูปปั้นและงานแกะ* ผู้เขียนถ่ายทอดประสบการณ์จากการเดินทางไป
สำรวจมนุษย์ผ่านศิลปะวัฒนธรรม ประวัติศาสตร์ และวรรณคดี เพื่อเข้าใจจิตวิญญาณเชิงอุดมคติ
ที่คนละรุ่นยึดถือและเลือกวิถีการถ่ายทอดแก่คนรุ่นต่อมาอย่างลึกซึ้งแบบคาย ดังตัวอย่างที่ผู้เขียน
เพิ่งจะมีโอกาสเฝ้ามองพระพุทธรูปและพิจารณาปรัชญาที่ซ่อนอยู่ในความงามเชิงอุดมคติของ
ศาสนาพุทธอย่างพิถีพิถัน ทั้งที่ผู้เขียนมีวิถีชีวิตผูกพันกับวัดตั้งแต่สมัยยังเป็นเด็กวัด ปรนนิบัติรับใช้
พระสงฆ์องค์เจ้าอยู่นานหลายปี ก่อนจะออกไปสร้างสงครามกับผู้อื่นและตัวเองอยู่นานหลายปี
ความว่า

งานตะวันออกแม้จะมีพื้นฐานมาจากความเป็นจริงตามธรรมชาติอยู่
ไม่น้อย แต่ก็มุ่งพาผู้ชื่นชมไปสู่ความจริงอีกชั้นหนึ่งซึ่งอาจจะเป็นทั้งความคิด
เตือนใจและข้อเท็จจริงที่สัมผัสด้วยตาเปล่ามิได้หรือแม้แต่กฎเกณฑ์ของโลก
ชีวิต และจักรวาล ซึ่งลำพังพิจารณาแค่ผิวนอกของรูปสลักจะไม่มีวันเข้าถึง
ตัวอย่างที่ชัดเจนมากอย่างหนึ่งในเรื่องนี้คือ พระพุทธรูป ซึ่งไม่ว่าจะดู
อย่างไร ก็จะพบว่าสัดส่วนโดยทั่วไปไม่ตรงกับสัดส่วนที่เป็นจริงของมนุษย์
กระนั้นก็ตาม รูปทรงของพระพุทธรูปทุกองค์ก็เป็นรูปทรงของมนุษย์ แต่เพียง
ว่าไม่ได้มุ่งสะท้อนสมบุรณ์แบบทางกายภาพเฉกเช่นรูปปั้นฝรั่ง หากมุ่งแสดง
ความสมบุรณ์แบบทางจิตวิญญาณ หรือความล้ำเลิศของมนุษย์ในเชิง
นามธรรม

พูดก็พูดเถอะ ผมเองมาเข้าใจแนวคิดที่ซ่อนอยู่ในพระพุทธรูปข้าเต็มที ทั้งๆที่อยู่วัดมาตั้งแต่เด็ก สาเหตุที่เริ่มเข้าใจขึ้นมาบ้าง เกิดจากเมื่อครั้งไปนั่งฟังดูพระพักตร์ของพระพุทธรูปองค์หนึ่งในพุกาม ซึ่งให้ความอบอุ่นสบายใจอย่างบอกไม่ถูก จนในที่สุดผมจึงตระหนักขึ้นมาได้ว่ารูปปั้นพระพุทธรูปเหล่านั้น แท้จริงแล้วมิได้เป็นเพียงรูปปั้นมหาบุรุษที่เคยมีชีวิตอยู่เมื่อกว่า 2,500 ปีก่อน หากเป็นรูปปั้นของความเมตตา ซึ่งก็คือความสมบูรณ์แบบของมนุษย์ในด้านจิตวิญญาณนั่นเอง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 61-62)

หรืออีกตัวอย่างหนึ่ง

‘หน้ากาล’ หรือ ‘เกียรติมุข’ เป็นประติมากรรมที่แสดงแง่คิดในการดับโทสะมากกว่าแสดงหน้าตาของสิงโต ในตัวคนเราทุกคนใช้หรือไม่ว่าล้วนมีสัตว์ประหลาดถูกล่ามร้อยไว้ภายใน โกรธใครก็ปล่อยมันออกมา ครั้นพอทำร้ายใครไม่ได้ก็ต้องทำร้ายตัวเอง เพราะฉะนั้นหากจะวัดความงดงามลึกซึ้งของรูปปั้นนี้ ก็คงต้องดูที่ผลสะท้อนทางจิตวิญญาณว่าส่งออกมาได้มากน้อยเพียงใด หรือกล่าวอีกแบบหนึ่งก็คือ ช่วยเตือนสติเราในเรื่องโทสะจริตได้แค่ไหน [...]

เสียดายที่ผมแกะไม้แกะหิน หรือหล่อสำริดไม่เป็น จึงได้แต่เขียนหนังสือ และใช้ชีวิตแกะสลักวิญญาณตัวเองไปวันๆ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 63-64)

ผู้เขียนกล่าวว่าปฏิมากรรมของตะวันตกโดยเฉพาะพระพุทธรูปคือการนำเสนอธรรมชาติที่เป็นความจริงของโลก ผ่านการถ่ายทอดความงามเชิงอุดมคติ ซึ่งมุ่งเสนอ ‘ตัวตน’ ที่เป็นแบบแผนอันเลิศเชิงนามธรรมที่มนุษย์ควรไปให้ถึง ความหมายต่างๆนี้ ไม่ว่าจะเกิดจากการให้นิยามภายหลังหรือเป็นเจตนาของผู้สร้างสรรค์แต่แรกที่ต้องการจะถ่ายทอดอุดมคติเหล่านั้นผ่านอวัจนะภาษาของรูปทรงประติมากรรมก็ตาม ในแง่หนึ่งก็นับว่าประติมากรรมลักษณะนี้ได้ทำหน้าที่ขัดเกลาและ‘สลักเสลา’ตัวตนของมนุษย์ให้ไปสู่จุดหมายอันสูงส่ง อย่างไรก็ตาม ‘อุดมคติ’ เมื่อนำไปใช้ผิดทางก็อาจสร้างหายนะแก่มนุษย์ได้อย่างมหันต์ ดังตัวอย่างที่ผู้เขียนยกมาเปรียบเทียบระหว่างประวัติศาสตร์ของพระเจ้าซัฟวรมันที่ 2 กษัตริย์อาณาจักรขอมโบราณกับสมัยของพลพต ผู้นำลัทธิคอมมิวนิสต์ของเขมรแดง

ในคริสต์ศตวรรษที่ 12 พระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 ทรงมีศรัทธาแรงกล้าในลัทธิพราหมณ์ จึงสร้างศาสนสถานด้วยแรงงานมนุษย์กว่าหนึ่งแสน และใช้หินกว่าหกแสนลูกบาศก์เมตรเพื่อแปรจินตนาการเรื่องวิษณุเทพ เขาพระสุเมรุ และห้วงมหรรณพออกมาในรูปแบบสถาปัตยกรรม

ก่อนไปทางปลายศตวรรษที่ 20 พลพตกับคณะเขมรแดงของเขามีศรัทธาแรงกล้าในลัทธิคอมมิวนิสต์จึงคิดสร้างกัมพูชาให้เป็นสาธารณรัฐสังคมนิยม ในช่วงเวลาข้ามคืน 'นครวัด' ของพลพตไม่ใช่อาคารสถานที่ หากทว่าเป็นเขมรทั้งประเทศที่มีเอกราช ปราศจากชนชั้นและยังประกอบด้วยชาวกัมพูชาที่เป็นโซเซียลลิสต์สมบูรณ์แบบราวรูปสลักนางอัปสรอันหาที่ติไม่ได้

สิ่งที่ต่างกันระหว่างพระเจ้าสุริยวรมันที่ 2 กับพลพตก็คือ ขณะที่ฝ่ายแรกสั่งให้ไพร่พลแกะหินที่ล้นเกินทิ้ง เพื่อคงไว้ซึ่งรูปสลักในจินตนาการฝ่ายหลังได้สั่งให้แกะชีวิตที่ไม่พึงปรารถนาออกไป เพื่อแผ่นดินเขมรจะปรากฏเป็นรูปลักษณะที่ต้องการ

เมื่อเกือบหนึ่งพันปีก่อน ผมเชื่อว่าเศษหินที่ถูกขนไปทิ้งน่าจะมีมากกว่าหินที่เหลือเป็นงานประติมากรรมและสถาปัตยกรรมในนครวัดแต่ศพคนที่เขมรแดงตั้งหน้าตั้งตากลบฝังในระหว่าง พ.ศ.2518 ถึง พ.ศ.2523 ถึงอย่างไรก็ไม่อาจถูกมองได้ว่าเป็นแค่วัสดุที่ล้นเกินมาจากงานศิลปกรรม

ตัดเรื่องโหดเหี้ยมทิ้งไป ภาพเปรียบเทียบของทั้งสองกรณี อย่างน้อยก็พิสูจน์ให้เห็นว่าสถาปัตยกรรมทางสังคมสร้างยากกว่าศิลปวัตถุมากมายหลายเท่าตัว

โลกยังคงจำแนกความแตกต่างอยู่ระหว่างหินกับคน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 70-71)

เบื้องหลังของความยิ่งใหญ่และงดงามของอุดมคติ ล้วนมีอีกด้านหนึ่งที่ไม่น่าอภิรมย์เสมอ ผู้เขียนกลับพิจารณาเส้นทางการสถาปนาอุดมคติผ่านการออกแบบสถาปัตยกรรมอย่างปราสาทหินนครวัด เพื่อให้ได้คติในลัทธิพราหมณ์ กับสถาปัตยกรรมทางสังคมอย่างคอมมิวนิสต์ เพื่อให้ได้รูปแบบชีวิตที่เป็นอุดมคติ ผู้เขียนพบว่า เส้นทางการทั้งสองสิ่งในประวัติศาสตร์ชนชาติเขมร ล้วนแลกมาด้วยความเจ็บปวด เลือดเนื้อ กระทั่งชีวิตของคนจำนวนไม่น้อย เพียงเพื่อจะขึ้นรูปอุดมคติให้เกิดขึ้นจริง ความน่ากลัวของความคิดแบบนี้คือการยอม 'แกะชีวิตที่ไม่พึงปรารถนาออก' หรือ 'ตัดแต่งวัสดุที่ล้นเกินทิ้ง' นี่คือการน่ากลัวประเภทเดียวกับที่ผู้เขียนเคยพลัดหลงเข้าไปยึดถือในวัยหนุ่มอยู่เป็นเวลานาน

ในความเรียง *ฝ่าลมหนาว: เยือนภูผาแห่งความหลัง* ผู้เขียนเดินทางกลับไปสู่ปัจจุบันของหมู่บ้านที่ผู้เขียนเคยมี 'ตัวตน' และผูกพันกับผู้คนและพื้นที่แถวนี้ในอดีตครั้งยังเป็น 'สหายไท' เป็นนักรบปฏิวัติของชาวบ้าน การกลับไปเยือนภูผาครั้งนี้อีกครั้ง ผู้เขียนและชาวบ้านห้วยตีนตั้งได้ถามสารทุกข์สุกดิบ รำลึกอดีต และแลกเปลี่ยนข่าวการล้มหายตายจากของผู้คนที่เคยร่วมประสบการณ์ในช่วงเวลาสู้รบกันมา เมื่อพูดคุยถึงความทุกข์ ชาวบ้านร้องทุกข์เกี่ยวกับปัญหาปากท้องของตนเรื่องต่างๆ เช่น บัตรประชาชน กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกิน เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่ม กระทั่งฝากลูกหลานเข้าโรงเรียน สถานการณ์นี้ทำให้ผู้เขียนระอึกระอวนไม่น้อย เนื่องจากการมีชีวิตอยู่ในกรุงเทพฯ ไม่ได้เป็นเครื่องการันตีว่าจะมี 'ชีวิตที่ดี' อย่างที่ชาวบ้านเข้าใจ จนทุกวันนี้ ผู้เขียนยังไม่อยู่ในสถานะจะช่วยเหลือใครได้ กระทั่งมาถึงจุดสะเทือนใจเมื่อบทสนทนากับชาวม้งสองคนที่สนิทคุ้นเคยในฐานะเด็กชายวัยรุ่นที่ช่วยนำทางผู้เขียนในป่าเมื่อหลายปีก่อน เอ่ยขึ้นกับผู้เขียนว่า

“ผมเคยไปถามที่อยู่สหายไทที่อำเภอ เขาบอกว่ารู้จัก ชื่อเสกสรรค์ แต่ไม่รู้อยู่ที่ไหน” เขาเอ่ยขึ้นเป็นคำแรก

“เป็นไง เดียวนี้ลำบากหรือเปล่า” ผมถาม

“ลำบากมาก ที่ดินไม่พอทำกิน ตอนลงมามอบตัว เขาให้พ่อผม สิบห้าไร่ พอปลูกๆ แยกครอบครัวก็เหลือคนละสองสามไร่เท่านั้น”

“ถางใหม่ได้มั๊ย”

“เขาห้าม เดียวนี้เป็นวนอุทยานฯ”

“ซื้อที่ข้างล่างเพิ่มล่ะ ได้หรือเปล่า”

“ไม่มีเงิน”

พอได้ยินคำนี้ ผมก็ต้องนั่งเงยบออีกเช่นเคย เงิน ใดๆ ทุกอย่างในสังคมนี้ซื้อขาดอยู่ที่เงิน และมันก็เป็นสิ่งที่ผมไม่มีเสียด้วย ความรู้สึกผิดคืบคลานเข้ามาในหัวใจผมราวกับบอสรพิษร้ายซึ่งแม่แม่เบียดอยู่เบื้องหน้า ไม่นานอดีตคนนำทางผมก็ลากลับไป เพื่อนของเขาซึ่งยังคงนั่งคุยต่ออยู่กับเราได้เอ่ยประโยคที่โหดร้ายที่สุดประโยคหนึ่งขึ้นมา

“เขาถือสหายไทเหมือนพี่ชาย เมื่อเด็กร้อนก็อยากให้สหายไทช่วยเหลือบ้าง”

คำพูดนี้ ก้องอยู่ในหูผมตลอดเส้นทางที่ นั่งรถไฟกลับกรุงเทพฯ ผมนึกถึงการที่ตัวเองเที่ยวไปห้ามผู้คนในห้วยตีนตั้งซึ่งยังเรียกผมว่า 'สหายไท' ด้วยความเคยชิน สหายไทตายไปแล้วจริงๆ ทุกวันนี้เหลือเพียงนายเสกสรรค์ ปัญญาชนที่ทำได้อย่างมากก็แค่พูดเขียนไปวันๆ

อ่านหนังสือมานับพันเล่ม เดินทางมาหลายหมื่นลิ แต่ก็ไม่อาจทำให้คนเพียงหยิบมือเดียวมีชีวิตที่ดีขึ้น

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541:117-118)

ตั้งแต่ขบวนการปฏิวัติล้มสลายลง อุดมคติของผู้เขียนที่จะเป็นความจริงก็ค่อยเลือนราง ความหวังจะช่วยให้ชีวิตตัวเล็กตัวน้อยในโครงสร้างสังคมที่ไม่เป็นธรรมได้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น กลายเป็นสิ่งที่ผู้เขียนพยายามลืม ทว่ากลับถูกขุดขึ้นมาอีกครั้งพร้อมความรู้สึกผิดในใจอย่างลึกซึ้ง ทั้งนี้ การกลับไปเยือนภูมิลำเนาครั้งนี้อาจไม่เสียเที่ยวเปล่านัก เพราะการจะยุติความทุกข์ ภายในจิตใจ หากไม่เผชิญหน้ากับต้นตอของสาเหตุ ไหนเลยจะถึงหนทางสิ้นสุด กล่าวได้ว่า การตัดพ้อตนเองว่า ‘อ่านหนังสือมานับพันเล่ม เดินทางมาหลายหมื่นลี้ แต่ก็ไม่อาจทำให้คนเพียง หยิบมือเดียวมีชีวิตที่ดีขึ้น’ ผลลัพธ์ที่ตามมาคือ ความจริงที่ผู้เขียนเรียนรู้ว่า ตัวตนของผู้เขียนช่าง เล็กน้อยและไม่มี ความสลักสำคัญใดๆ ต่อโลก การอาจหาญคิดจะเปลี่ยนแปลงโลกให้เป็นดังใจ นี้ก็จึงเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งอันไร้แก่นสารมากมายในชีวิตของผู้เขียน

กล่าวโดยสรุป **ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้** คือบันทึกการเดินทางที่ผู้เขียนกลับไป เผชิญหน้ากับคำสำคัญที่สร้าง ความทุกข์มากมายแก่ผู้เขียนตลอดเวลาหลายปี อาทิ ‘ความพ่ายแพ้’, ‘อุดมคติ’, ‘ลูกผู้ชาย’ ด้วยความหมายที่ลึกซึ้งรอบด้านยิ่งขึ้น การเดินทางสำรวจ ชีวิตในเส้นทางของบันทึกการเดินทางเล่มนี้ จึงสะท้อนผลลัพธ์ของสงครามที่สิ้นสุดไปนานแล้ว แต่ หลากหลายชีวิตยังคงได้รับผลกระทบอยู่ กระทั่งสงครามอุดมการณ์ที่ขัดแย้งอยู่ในใจของผู้เขียนก็ อาจส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของชีวิตรอบตัวได้อย่างไม่อาจคาดเดา ใดๆไว้ได้ บันทึกการเดินทาง เล่มนี้คือการเผชิญหน้ากับความทุกข์อย่างตรงไปตรงมาที่สุดของผู้เขียน นับเป็นจุดเปลี่ยน สำคัญที่ช่วยให้ผู้เขียนก้าวข้าม ‘บาดแผล’ ของอดีตในเวลาต่อมา

3.2.7 วิหารที่ว่างเปล่า: ศรัทธาที่หายไป

วิหารที่ว่างเปล่า (บันทึกการเดินทางและอ่านหนังสือ) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2544 รวมพิมพ์ เป็นเล่มจากงานเขียนที่เคยทยอยตีพิมพ์ในหนังสือพิมพ์เนชั่นสุดสัปดาห์ ช่วงครึ่งหลังของปี พ.ศ.2543 ประกอบด้วย ความเรียง 7 หัวข้อ สืบเนื่องแต่ไม่ต่อเนื่องกัน ได้แก่ *กลางทะเลลม เส้นทางที่ไม่มีจุดหมาย* *วิหารที่ว่างเปล่า* *เศษศพของดวงดาว* *อารมณ์ตะวันตก* *บาดแผล- ตะวันออก* และ *สายพันธุ์ที่ถูกสาป* ว่าด้วยการใคร่ครวญความหมายของชีวิตและโลก สัมผัสจาก ประสบการณ์การเดินทางประกอบกับองค์ความรู้จากการอ่านหนังสือในวัยห้าสิบของผู้เขียน ซึ่งได้ ค้นพบว่าความทุกข์ที่แท้โดยมากมีสาเหตุมาจากข้างในไม่ใช่ข้างนอก

ลักษณะเด่นของ **วิหารที่ว่างเปล่า** คือ การผสมผสานความคิด ความรู้และข้อเท็จจริง ที่สัมผัสจากการเดินทางและการอ่านมาสังเคราะห์ จนเกิดมุมมองเกี่ยวกับโลกและชีวิตโดย องค์รวมผ่านการตั้งคำถามและค้นคว้าภูมิปัญญาของมนุษย์อย่างไตร่ตรองทั้งจากมุมมองของ

ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนกล่าวถึงชีวิตอีกรูปแบบหนึ่งที่โยยหาการเดินทางแสนอันตราย ความเสี่ยงตายกลายเป็นปัจจัยที่ทำให้เข้าใจความหมายของการมีชีวิตอยู่ในทุกขณะได้แจ่มชัดขึ้น และเปลี่ยนแปลงสายตาสามารถมองเห็นสิ่งธรรมดาให้กลับมีคุณค่าพิเศษกว่าเคย ทั้งนี้ อาจเป็นความหมายเดียวกับชีวิตที่ตั้งจุดหมายปลายทางไว้สูง ความฝันประเภทนี้ย่อมถูก ‘ย่อส่วน’ จากเงื่อนไขของอุปสรรคในชีวิตจริง อย่างไรก็ตาม แม้ไม่ถึงจุดหมาย แต่ระหว่างเดินทางไปบนเส้นทางก็มีโอกาสเรียนรู้ความหมายของการดำรงอยู่

อีกกรณีหนึ่ง คือการเดินทางไปในป่าต้นน้ำหลังสวน จังหวัดชุมพร อุปสรรคและความยากลำบากต่างๆ ทำให้ผู้เขียนรู้สึกถึงความขรุขระและเหนียวล้าเกินกว่าจะเลือกรูปแบบการเดินทาง เช่นนี้ อุปสรรคจากการเดินทางทำให้ผู้เขียนทบทวนวันเวลาที่ผ่านไปมาในชีวิต พบว่า ในชีวิตจริง ผู้เขียนพบแต่ความล้มเหลวมาตลอด การมีชีวิตอยู่ได้ในสภาพเช่นนี้ ‘ความกล้า’ คือสิ่งจำเป็นที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ผู้เขียนอธิบายภาวะจำนนต่ออุปสรรค และยกตัวอย่างข้อคิดจากหนังสือของ ไอโซ นักคิดทางจิตวิญญาณประกอบ ดังนี้

พูดกันตามความจริง จากประสบการณ์ที่เคยอยู่ป่ามาหลายปี การหลงป่าก็ดี เดินป่าในความมืดก็ดี หรือไต่ลงจากภูเขากลางสายฝนก็ดี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ผมเคยพบเผชิญมาก่อนทั้งสิ้น ทว่าการที่ต้องเผชิญกับสภาพที่เลวร้ายทุกอย่างในชั่วโมงเดียวกัน นับว่าไม่ใช่เรื่องที่เกิดขึ้นบ่อยนัก ยังไม่ต้องเอ่ยถึงว่าผมต้องมาพบกับสิ่งเหล่านี้ในวัยวันที่ความคึกคะนองจากริ้นไปไกลเต็มที่ อีกทั้งไม่มีเงื่อนไขพร้อมสรรพที่จะเผชิญกับมัน

แต่ก็อีกนั่นแหละ คิดย้อนหลังไปแล้ว ตั้งแต่เกิดมาจำความได้ และก่อเรื่องทำการสารพัด ผมยังไม่เคยพบว่าตัวเองมีความพร้อมครบถ้วนในการทำสิ่งใด

หรือว่าชีวิตที่แท้ก็ต้องเป็นเช่นนี้ [...]

ในความเรียงนี้ ผู้เขียนยกตัวอย่างจากหนังสือ COURAGE: The Joy of Living Dangerously ของไอโซ โดยสรุปประสบการณ์การอ่านไว้ว่า

การมีชีวิตอยู่ในโลกนี้ นับเป็นเรื่องต้องการความกล้าหาญ ไม่ใช่กล้าแบบนักรบที่เผชิญกับภัยอันตรายในสมรภูมิเท่านั้น หากที่สำคัญคือกล้าเผชิญกับความไม่แน่นอนและสภาวะที่อยู่เหนือความคาดหมายในแต่ละห้วงยาม เราไม่มีทางรู้หรือทราบดีว่า อะไรจะเกิดขึ้น แต่จงอย่าเรียกสิ่งนี้ว่าความไม่แน่นอน หากพึงนึกถึงมันในฐานะความมหัศจรรย์ และอย่าเรียกสภาพเหล่านี้ว่าความไม่มั่นคง เพราะแท้จริงแล้วมันคืออิสรภาพ

ตัวอย่างที่มีใจความกล่าวถึง 'ความกล้าหาญ' ว่า

ความกล้าคือการเดินทางไปสู่สภาพที่เราไม่รู้จักรู้จักทั้งๆ ที่มีความกลัว ความกล้าคือการยอมทิ้งสิ่งที่เรา รู้จักไปสู่อะไรที่เราไม่รู้จักรู้จัก คือการยอมทิ้งสิ่งที่เราคุ้นเคยไปสู่อะไรที่เราไม่คุ้นเคย และยอมผลจากความสะดอกสบายไปสู่ความยากลำบากเพื่อจาริกแสวงหาจุดหมายปลายทางที่เราเองก็ไม่ได้รู้จักรู้จักมาก่อนเช่นกัน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544: 67-68)

นอกจากการพิจารณาว่า ชีวิตคือการเดินทางไปสู่จุดหมายที่เราไม่รู้จักรู้จักและเป็นการเดินทางที่ต้องใช้ความกล้าหาญเพื่อนำทางไปสู่ความไม่แน่นอนแล้ว ผู้เขียนตั้งคำถามกับการรักษาวิถีชีวิตของปัจเจกชนไว้ ท่ามกลางสังคมที่ไม่ต้องการเห็นความแตกต่าง และไม่ยอมเห็นคนอื่น ชัดแย้งแตกต่าง ทั้งนี้เพื่อความมั่นคงทางจิตใจแก่พวกเขาเอง ด้วยเหตุนี้ ชีวิตที่มีวิถีแบบปัจเจกชัดเจนจึงอยู่ร่วมเป็นองค์รวมกับสังคมได้ยาก ดังคำกล่าวของคาลิล ยิบรานที่ผู้เขียนใช้กล่าวประกอบ ดังนี้

และเช่นเดียวกับชนส่วนน้อยทุกสายพันธุ์ ผมจำเป็นต้องรักษาวิถีของผมเอาไว้ไม่ให้ถูกกลืน

สมมติ ผมเห็นว่าตัวเองก็เป็นอีกคนหนึ่งที่ไม่ค่อยสบายเพราะโลกไม่ยอมเข้าใจ ทางออกง่ายๆ ก็คงมีอยู่ คือทำให้โลกยอมรับ ด้วยการสังสรรค์เฮฮา และคล้อยตามคนอื่นไปเรื่อยๆ พักพิงอยู่ในสัมพันธที่ผิวเผิน และอะไรๆ ก็ดีขึ้น สิ่งในโลกต้องการจากคุณไม่ใช่ความคิดโต้แย้ง หากเป็นความเฉื่อยเชื่องซึ่งดีที่สุดไม่ควรมีเงื่อนไข

แต่นั้นแหละเป็นสิ่งที่ผมทำไม่ค่อยได้ เพราะผมไม่ได้คิดว่าตนเองมีปัญหาบุคลิกภาพจึงต้องอาศัยการปรับตัวมาเป็นทางออก

ผมยังจำได้ดีถึงวันที่วางปืนออกจากป่า หลายคนรวมทั้งผู้กุมอำนาจในขณะนั้นล้วนรุมกันเข้ามาให้อภัยกระทั่งมีผู้เห็นใจบางคนเขียนออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร

ท่ามกลางบรรยากาศของการตกเป็นเชลยศึกเช่นนี้ ผมเปิดอ่านงานของคาลิล ยิบรานอยู่หลายรอบโดยเฉพาะตรงข้อความที่ว่า "คนที่ให้อภัยเธอในโทษกรรมที่เธอไม่ได้ก่อ แท้จริงแล้วกำลังให้อภัยโทษกรรมที่พวกเขาก่อขึ้นเอง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544: 86-87)

แม้บันทึกการเดินทางในช่วงเวลาที่ผ่านมา ผู้เขียนจะพบความฟุ้งเฟ้อระหว่างตัวตนของมนุษย์คนหนึ่งกับธรรมชาติในฐานะที่เป็นเพียงองค์ประกอบเล็กน้อยในเอกภพ ทว่า ความรู้สึกเช่นนั้นยังไม่สามารถสร้างสันติภาพในใจผู้เขียนได้สมบูรณ์ เนื่องจากความยึดติดในตัวตนยังสร้างความขัดแย้งไม่เลิก ความขัดแย้งกับผู้อื่นและสังคม ผู้เขียนจึงจำเป็นต้องมุ่งเดินทางสู่ภายในจิตใจ เพื่อค้นหาและฝ่าฟันความทुरกันดารที่ยิ่งกว่าภูมิประเทศภายนอกยิ่งนัก トラบโดที่ยังหาคำตอบไม่ได้ว่าจะมอบความหมายของ 'ตัวตน' ให้แก่ศรัทธาประเภทใด ผู้เขียนกล่าวไว้ว่า ชีวิตที่เหลืออยู่แทบไม่ต่างอะไรกับ **วิหารที่ว่างเปล่า** อันหมายถึง การมีชีวิตอยู่โดยปราศจากศรัทธายึดเหนี่ยว ดังต่อไปนี้

อย่างไรก็ดี ความทुरกันดารของชีวิตนั้นแท้จริงแล้วไม่ได้อยู่ที่เงื่อนไขภายนอกเพียงด้านเดียว ตรงกันข้าม หลังจากเลิกอาชีพนักปฏิวัติ การเดินทาง "ภายใน" ของผมกลับต้องฝ่าภูมิประเทศที่โหดร้ายทารุณยิ่งกว่าเป็นเวลาหลายปี

ผมพบว่าวิหารในใจ...ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นที่สถิตของอุดมคติทางการเมืองและสังคม พลันกลับกลายเป็นที่ว่างเหงาเงียบ และเมื่อในใจมีโบสถ์โล่งร้างหลังหนึ่งตั้งอยู่ มีข้ามนานมันยอมมรดกรุ่ง กลายเป็นที่อยู่อาศัยของนกหนูแมลง

เจ้าของพื้นที่ยังมีศรัทธา...แต่นึกไม่ออกว่าจะกราบไหว้สิ่งใดกัน

ยิ่งเวลาผ่านไป คำถามที่เกิดขึ้นกับผมยิ่งไม่ได้มีเพียงจะอัญเชิญสิ่งใดมาประดิษฐานแทนที่สิ่งเหล่านั้น...หากยังไต่สวนลึกไกลไปถึงขั้นจำเป็นหรือไม่ที่ผมจะต้องค้นหาความศักดิ์สิทธิ์ของชีวิต...เพราะบางที่ชีวิตอาจจะไม่มีสิ่งเหล่านี้

แน่นอน คำตอบมีได้มาโดยง่าย และนั่นเป็นสาเหตุที่ทำให้ผมชอบอ่านหนังสือ และเดินทาง...กลายเป็นคนที่ชอบใช้ชีวิตโดยลำพัง ติดพันลุ่มหลงอยู่กับการสนทนากับตัวเองราวเกรงว่าจะพรากจากกัน [...]

มีบ้างบางครั้งที่ผมอัญเชิญก้อนหิน เกลียวลิ้น หรือเวียงฟ้าเดือนดาวมาไว้ในวิหารแห่งตน แต่จนแล้วจนรอดสิ่งที่ยังขาดคงเป็น "พระประธาน" จนกระทั่งบ่อยครั้งผมก็ชักไม่แน่ใจ เพราะดูแล้วเหมือนผมกำลังบูชา "ความว่างเปล่า" ของชีวิต... หรือว่าความศักดิ์สิทธิ์ที่ปรากฏตัวขึ้นมาแทนอุดมคติของวัยหนุ่มสาว แท้จริงคือความว่างเปล่าอันลึกลับซึ่งไม่อาจมีรูปเคารพใดมาใช้แทน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544: 98-99)

ทั้งนี้ จริงหรือไม่ว่าชีวิตคือความศักดิ์สิทธิ์ตามแต่ศรัทธาที่นิยามขึ้นเป็นตัวเราและเป็นเพียงความว่างเปล่าที่ไม่สลักสำคัญอะไรต่อจักรวาล ลำพังคนหนึ่งๆ ก็แทบไม่มีสิทธิหรืออำนาจจะบังคับชีวิตให้เป็นไปได้ทุกอย่างตามต้องการแล้ว เมื่อพิจารณาสถานะอันเล็กน้อยของมนุษย์ต่อกฎความเป็นไปของเอกภพแล้ว ย่อมพบว่าสรรพสิ่งต่างเกิดดับอยู่ตลอดเวลา การเชื่อว่าสมมติทั้งหลาย อาทิ สิทธิหรืออำนาจที่มนุษย์ใช้กำหนดใช้ บงการและควบคุมทุกอย่างมีอยู่จริง จึงกลายเป็นเรื่องไร้สาระของชีวิตไปในทันทีเพราะสิ่งเหล่านี้ไม่อาจกำหนดความเป็นไปของมนุษย์ได้เลย เมื่อเทียบกับข้อมูลทางวิทยาศาสตร์และดาราศาสตร์ที่เสนอความเป็นไปได้ที่จะเกิดการแตกดับของโลกดวงนี้

เราลองนึกภาพดูว่าอะไรจะเกิดขึ้น ถ้าวัตถุที่มาพุ่งชนโลกด้วยความเร็วสี่ห้าหมื่นกิโลเมตรต่อชั่วโมงมีความกว้างใหญ่ขนาดนับร้อยกิโลเมตรขึ้นไปจริงๆ แล้วนั่นคือสิ่งที่เกิดขึ้นกับดาวอังคารซึ่งบัดนี้กลายเป็นก้อนหินแห้งผากเหลือเพียงริวรอยหลายอย่างให้เราศึกษาและตีความ

แน่นอนสำหรับผม นี่คือความจริงที่โหดร้ายและต้องตีความเช่นกัน มันเป็นเรื่องจริงที่ห้อมล้อมชีวิตเราอยู่ไม่แพ้ เรื่องของฝนตกกรดติด หรือปัญหาประสิทธิภาพของรัฐบาล เพียงแต่ว่าเรื่องมันใหญ่กว่ากันหลายเท่า และอยู่เหนือการควบคุมของมนุษย์ทั้งหมด คุณไม่มีสิทธิที่จะลงมติให้ถูกกาบาตเล็กตกใส่โลก และยิ่งไม่มีสิทธิทำประชาพิจารณ์เรื่องเส้นทางโคจรของสรรพสิ่งในจักรวาล

ในทางตรงข้าม เราก็ไม่อยู่ในฐานะที่จะปฏิเสธได้ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของวิถีอันมีเกิดมีดับ เป็นส่วนหนึ่งของเอกภพอย่างหลีกเลี่ยงไม่พ้น เหนือรัฐธรรมนูญยังคงมีกฎเกณฑ์ของธรรมชาติซึ่งไม่อนุญาตให้ใครต่อใครต่อรองแก้ไขได้แม้เพียงหนึ่งมาตรา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544: 124-125)

กล่าวโดยสรุป **วิหารที่ว่างเปล่า** คือบันทึกการเดินทางที่เสนอความเข้าใจโลกและชีวิตของผู้เขียนด้วยสายตาที่พิจารณาทุกสิ่งแบบองค์รวม กล่าวคือ ผู้เขียนขยายพรมแดนรับรู้ถึงการดำรงอยู่ที่นอกเหนือไปจากตัวเอง ผ่านการเฝ้าศึกษาธรรมชาติและการอ่านหนังสือ เพื่อพบกฎเกณฑ์ของเอกภพ คือ ความไม่จีรังแห่งการเกิดดับที่คอยควบคุมการเกิดดับของสรรพสิ่ง เพราะฉะนั้น **วิหารที่ว่างเปล่า** หมายถึงตัวตนของผู้เขียนที่ไม่มีความเชื่อหรืออุดมการณ์ใดคอยนำชีวิตอีก การใช้ความศักดิ์สิทธิ์รูปแบบใดๆ มานิยามความหมายให้ชีวิต ย่อมไม่ต่างจากลักษณะการความทุกข์รูปแบบเก่าที่เปลี่ยนภาพลักษณ์ไปเท่านั้น มุมมองต่อความทุกข์ของผู้เขียนในบันทึกการเดินทางเล่มนี้ จึงไม่ใช่ความทุกข์ที่เกิดจากการตั้งคำถามว่าผู้เขียนได้สูญเสียอะไรในชีวิตไป

บ้าง หากคือความกล้าหาญในการเผชิญหน้าความจริงของชีวิตให้ได้ว่า ชีวิตคือความว่างเปล่าที่ไม่มี สิ่งใดอยู่ภายในมาตั้งแต่ต้นแล้ว

3.2.8 ผ่านพบไม่ผูกพัน: การพลัดพรากครั้งสุดท้าย

ผ่านพบไม่ผูกพัน (ห้วงคำนึงจากการเดินทาง) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2548 คือบันทึกการเดินทางที่ผู้เขียนไม่ได้เดินทางไปสถานที่แห่งใด เป็นเพียงการสรุปบทเรียนจากการเดินทางและประสบการณ์ตลอดชีวิต เรียกว่า ‘การเดินทางภายใน’ หมายถึงการสำรวจความคิดและจิตใจที่ตกผลึกจากการใช้ชีวิตและการออกเดินทาง ซึ่งเรียนรู้จากการผ่านพบผู้คนมากมายและสัมผัสธรรมชาติที่แตกต่างหลากหลาย ถ่ายทอดผ่านความเรียง 11 หัวข้อที่เกี่ยวข้องอย่างเป็นระบบและมีเอกภาพ ได้แก่ ผ่านพบไม่ผูกพัน เงามชีวิตบนเส้นทาง โบสถ์ในบ้านวิหารในใจ ผาหินและหินผา สายน้ำสะพานและฟากฝั่งของชีวิต เดินทางในความเงียบ คนข้างทาง พักใจในโลกกว้าง ความรักบนเส้นทางกับเส้นทางแห่งความรัก ต้นทางอยู่ที่คนปลายทางอยู่ที่ฟ้า และฤดูแล้ง

ลักษณะเด่นของ **ผ่านพบไม่ผูกพัน** คือการถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทางเชิงนามธรรมผ่านความเรียงที่มีสัมผัส ผู้เขียนมีวิธีนำเสนอแนวคิดเกี่ยวกับ ‘การเดินทาง’ ผ่านการพูดคุยและตั้งคำถามให้ขบคิด โดยใช้ภาษาทางโลกสร้างความหมายทางธรรมได้อย่างสุนทรีย์ นอกจากนี้ ยังสร้างความกลมกลืนระหว่างเนื้อหาที่บรรยายถึงการเดินทางภายนอก (การเดินทางท่องเที่ยวไปสถานที่ต่างๆ) ไปสู่การเดินทางภายใน (สำรวจความคิดและจิตใจ) โดยนำธรรมชาติ (สิ่งแวดล้อมทั้งหมดที่สัมผัสอยู่รอบตัว) มาใช้เป็นเครื่องมือสื่อหลักธรรมอย่างแนบเนียนมากกว่าจะเป็นการสั่งสอน

ผ่านพบไม่ผูกพัน ไม่ใช่งานเขียนอธิบายธรรมะ เมื่อพิจารณาสาระสำคัญจะพบว่าเป็นแนวคิดของผู้เขียนที่ต้องการแสวงหาความจริง ความงาม และความสงบในชีวิต จุดหมายที่แท้จริงคือการเข้าถึงความเป็นจริงของชีวิต สอดคล้องกับเนื้อหาภายในเน้นการดำรงตนให้เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติเพื่อเข้าใจธรรมะในสรรพสิ่ง อันเป็นวิธีที่สามารถฝึกฝนได้ทุกขณะ ดังที่ ผู้เขียนชี้แจงเนื้อหาของความเรียงแต่ละตอนว่ามีความสัมพันธ์กันอย่างสอดคล้องเชื่อมโยง ตามสาระสำคัญ 4 ประการ⁸ ดังนี้

⁸ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. “คนกับงาน.” นิตยสาร ค.คน ปีที่ 3, ฉบับที่ 4 (2551): 142-143.

ประการแรก: ชีวิตคือการเดินทางภายใน

ชีวิตโดยแก่นแท้แล้วเป็นการเดินทางภายใน ซึ่งหมายถึงการเติบโตทางจิตวิญญาณ (รูปการจิตสำนึก) เป็นความหมายใหญ่สุดของการเกิดมาเป็นคน

ประการต่อมา: วิหารในใจตน

มนุษย์ทุกคนล้วนเป็นวิหารธรรมของตนเอง การเติบโตทางจิตวิญญาณเป็นสิ่งที่ทำแทนกันไม่ได้ ทุกคนจะต้องชำระจิตใจด้วยตนเองเพื่อเปิดพื้นที่ให้กับความรู้แจ้ง (Enlightenment หรือ Awareness)

ประการที่สาม: ค้นพบจิตวิญญาณ (Spiritual Discovery)

แท้จริงแล้วการเดินทางภายใน คือ 'เส้นทางที่ปราศจากจุดหมาย' และเป็นการปฏิบัติที่ครอบคลุมสัมพันธ์ภาพระหว่างคนกับตนเอง คนกับเพื่อนมนุษย์ และคนกับธรรมชาติ มากกว่าการแสวงหาความสำเร็จภายนอก

ประการสุดท้าย: เป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง

วิถีของผู้ตื่นรู้ คือการอยู่กับปัจจุบันขณะและเชื่อมร้อยเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง กล่าวอีกแบบหนึ่งคือไม่แยกตัวจากจักรวาล ขณะเดียวกันก็ไม่มีอุปาทานถือมั่นในความจริงยั่งยืนของสิ่งใด

ตัวอย่าง ความเรียงหัวข้อ ผ่านพบไม่ผูกพัน

การเดินทางอาจมีความหมายหลายอย่างในห้วงนี้ของผู้คน บ้างเห็นเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ บางคนใช้มันขบไล่ความน่าเบื่อในชีวิต ปกติและมีอยู่ไม่น้อยที่ออกเดินทางเพราะกระหายใคร่รู้จักสถานที่แปลกใหม่ แต่ไม่ว่าใครจะเข้าหาเที่ยวเดินทางของตนด้วยอารมณ์ใด ความจริงที่มีอาจปฏิเสธได้คือการเดินทางเป็นการพลัดพรากอย่างหนึ่ง พลัดพรากจากสถานที่คุ้นเคยและผู้คนที่คุ้นหน้า กระทั่งบางที่อาจหมายถึงการถอยห่างจากอ้อมแขนของผู้เป็นที่รัก [...]

จากบ้านจากคนมาไกล แท้แล้วคือการเปลื้องปลดพันธนาการตลอดจนสิ่งภายนอกของชีวิต อย่างน้อยที่สุดก็ชั่วคราว และความจริงแท้ของชีวิตก็มีใช้อันใดอื่นนอกจากเกิดโดยลำพัง ตายโดยลำพังระหว่างนั้นยังเป็นการเดินทางโดยลำพัง

เช่นนี้แล้วใช่หรือไม่ว่าการเดินทางคือลานฝึกความรู้แจ้งเกี่ยวกับแก่นแท้ของความเป็นคน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 21,26)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนอธิบายว่า “การเดินทางเป็นการพลัดพรากอย่างหนึ่ง” ด้วยเหตุนี้ชีวิตจึงมักนำไปเปรียบกับการเดินทางเสมอ เพราะชีวิตคือการเกิดขึ้นและตายลงเพียงลำพังระหว่างนั้นคือการเดินทางไปตามเส้นทางของตัวเอง การเดินทางกับการใช้ชีวิต ในความหมายหนึ่งจึงเป็นเรื่องเดียวกัน ด้วยเหตุนี้ ชีวิตที่ดีจึงต้อง ‘ผ่านพบ’ และ ‘พลัดพราก’ เป็นเรื่องธรรมดา เพื่อพิสูจน์ว่าไม่มีว่าจะจะเป็นความสัมพันธ์ในลักษณะใด ย่อมไม่จีรังยั่งยืน นี่คือปลายทางของชีวิตที่ทุกคนต้องเรียนรู้ที่จะอยู่กับความจริงนี้โดยไม่ต้องทุกข์ทรมาน ตัวอย่างดังกล่าวแสดงให้เห็นการเสนอความหมายการเดินทางที่เป็นรูปธรรมและนามธรรมได้อย่างกลมกลืน

ตัวอย่าง ความเรียงหัวข้อ ‘โบสถ์ในบ้าน วิหารในใจ’

บางที่โบสถ์วิหารที่เราเห็นอาจมีโบสถ์วิหาร และบางครั้งโบสถ์วิหารที่มองไม่เห็นกลับสถิตอยู่ทุกซอกมุม

อย่าลืม ศาสดาไม่ได้ตรัสรู้ในมหาอาคารวิจิตรตระการ หากตระหนักในความจริงของชีวิตที่โคนไม้ใหญ่

แล้วในวันนี้ใครเล่าจะกล้าเถียงว่า ลานรอบพญาโพธิ์ต้นนั้นมีโบสถ์วิหารแห่งสักจะ?

ใช่ สำหรับผู้ตื่นรู้ที่เชื่อมร้อยตนเองเข้ากับแก่นใจกลางของจักรวาล เคลื่อนไหวลีลาศไปกับเปลวไฟและสายน้ำแห่งนิรันดรด้วยอาการสงบนิ่ง คนเช่นนี้ยืนนิ่งที่ใด ที่นั้นย่อมเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์

เช่นนี้ ใช่หรือไม่สำหรับผู้ที่เดินตามรอยศาสดา โบสถ์อาจอยู่ในบ้าน วิหารอาจอยู่ในใจ

ยิ่งเมื่อได้ออกเดินทาง สังขารมยิ่งคลี่คลายให้เห็นราวนาฏกรรมแห่งกาลเวลา

อยู่ในเรือนเฟ่งพินิจเงาไม้ในโถงน้ำ บางที่อาจมองเห็นความไร้แก่นสารของตัวตน เหม่อมองห้องหอ บางที่ก็เห็นความคับแคบของคุกที่เรียกว่าบ้าน หรือบางที่แค่เห็นการจากไปของมดสักตัว พลันตื่นรู้ในความเปราะบางของชีวิต

แต่ก็อีกนั่นแหละ ภาพที่ทุกคนเห็น ล้วนเป็นภาพในใจตน

คนบางคนมองพระจันทร์เป็นเพียงก้อนหินที่ลอยได้ แต่บางท่านกลับมองเห็นบุตรหลานของดวงตะวัน คนจำนวนหนึ่งรอคอยอาทิตยขึ้นเพื่อหามุมปลูกสร้างรีสอร์ทโรงแรม แต่อีกจำนวนหนึ่งรอรุ่งอรุณเพื่อสบตากับเอกภพ

ยังไม่ต้องเอ่ยถึงภาพอื่นๆ ที่ผ่านเข้ามาในแต่ละเที่ยวเดินทาง รถ เรือ สัตว์ พาหนะ ผู้คน เหล่านี้แต่ละท่านล้วนมองเห็นไม่เหมือนกัน

สิ่งที่ท่านเห็นคือสิ่งที่ท่านคิด ยิ่งท่องโลกทั้งโลกก็ยิ่งได้เห็นความคิด
ของตนเองอย่างครบถ้วนสมบูรณ์

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 54-56)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นว่า เราทุกคนล้วนเป็นผลผลิตจากสิ่งที่ตัวเองคิด ชีวิตจะเป็นเช่นใดก็ขึ้นอยู่กับว่าเรามองมันเช่นใด ประสบการณ์การเดินทางสอนให้นักเดินทางเรียนรู้ความแตกต่างเพื่อจะอยู่ร่วมกับความหลากหลายได้ อย่างไรก็ดี ใช่ว่าทุกคนจะอ่านความหมายของสิ่งต่างๆ ที่ผ่านพบเข้ามาบนเส้นทางชีวิตได้ตรงกัน ผู้เขียนเรียกร้องเพียงการเฝ้ามองความคิดของตัวเองและสัมผัสสัมพันธ์กับโลก ก็อาจพบว่า แม้แต่พระพุทธรูปในโบสถ์ที่ศาสนิกชนกราบไหว้บูชา แท้จริงอาจเป็นเพียงฉายาที่สะท้อนความเชื่อในใจคน เมื่อฝึกฝนเช่นนี้บ่อยๆ ก็เป็นไปได้ที่ใกล้จะหลุดพ้นจากสิ่งสมมติทั้งหมด

ตัวอย่าง ความเรียงหัวข้อ 'คนข้างทาง'

หมอกเมฆบนยอดเขากระตุ้นจินตนาการของเราได้ รอยยิ้มของใครสักคนก็อาจให้ความรู้สึกแบบเดียวกัน คลื่นลมโถมกระหน่ำคุกคามขวัญเราได้ แววดตาของใครบางคนก็อาจทำให้เราสับสนงุนงงไม่แพ้กัน

ดังนั้นแล้ว คนทุกคนจึงมีฐานะความหมายในเครือข่ายของชีวิตของผู้อื่น ไม่ว่าจะเปลือกนอกของเขาจะเป็นเช่นใด ไม่ว่าจะการพบกันระหว่างเรากับเขาหรือเธอจะดูบังเอิญและชั่วคราวปานใด และไม่ว่าเส้นทางที่ตัดกันระหว่างเรากับผู้อื่นจะดูขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์สักเพียงไหน ไร้รอยแห่งการพบปะอาจอยู่กับเราไปนานแสนนาน กระทั่งอาจหันเหทิศทางของชีวิตเราได้

แต่ครั้งโบราณกาล ตำนานเล่าไว้ว่า เจ้าชายพระองค์หนึ่งลอบเสด็จออกนอกวังเพียงครั้งเดียว ได้ทอดพระเนตรเห็นคนแก่ คนเจ็บ คนตาย จากนั้นตัดสินใจพระทัยตั้งราชสมบัติออกค้นหาความจริงของชีวิต

หลายปีต่อมา โลกได้พบกับท่านอีก ในฐานะศาสดา [...]

จริงอยู่ คงเป็นเรื่องยากสิ้นดีที่เราจะอ่านความหมายของคนข้างทางได้ ทะลุปรุโปร่งได้เท่าผู้บรรลุนิพพาน แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า เราควรมองข้ามทุกคนที่ผ่านมาโดยไม่ได้นัดหมาย และยังมีได้หมายความว่าเราจะเรียนรู้อะไรจากปรากฏการณ์เหล่านี้ไม่ได้เลย

เป็นไปได้ไหมว่า แวดตาของท่านข้างถนนบางที่อาจช่วยตรวจสอบ
 แวดตาของเราเอง ภาพเด็กน้อยไร้เดียงสาบางที่ก็พาให้หวนนึกถึงความสุข
 ง่ายๆ ที่เคยมี ใบหน้าของหญิงชราสักคนอาจช่วยกระตุ้นเตือนให้เห็นความ
 ไม่จริงของเปลือกป้าย กระทั่งการมีอยู่ของคนในคณะเดินทาง บางที่ก็สอน
 เราได้เกี่ยวกับจิตวิญญาณของส่วนรวม ฯลฯ (...)

ในทางกลับกัน

เราเองก็เป็นผู้แปลกหน้าของคนอื่น และผลสะท้อนที่มีต่อผู้อื่นก็
 อาจเป็นได้ทั้งไออุ่นหรือลมหนาว

ทั้งหมดนี้ไม่ได้เรียกร่องสัมพันธ์ภาพที่มากไปกว่าการผ่านพบแล้ว
 ผ่านไป ไม่ได้เรียกร่องการลงเรี่ยวลงแรงอันใดมากไปกว่าการครุ่นคิดเล็กๆ
 กับการเพ่งพิจารณาดำรงอยู่ของเพื่อนมนุษย์

คนเราเกิดมาในโลกแท้จริงจะมีเพื่อนร่วมทางสักกี่คน

ส่วนใหญ่ที่ก็สุดก็เป็นเพียงคนข้างทางของกันและกัน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 114-119)

จากตัวอย่างจะพบว่า ผู้เขียนเรียกร่องให้ผู้คนใช้ชีวิตโดยใส่ใจชีวิตอื่นๆ รอบตัวยิ่งขึ้น
 เนื่องจากทุกชีวิตเกิดมาบนโลกล้วนต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง ไม่ทางตรงก็
 ทางอ้อม ไม่มากก็น้อย ทั้งนี้ การเอาใจใส่บรรดา 'คนข้างทาง' ที่ผ่านเข้ามาและจากชีวิตเราไป
 นอกจากจะได้ความเห็นใจเพื่อนมนุษย์เป็นผลพลอยได้ ยังอาจได้เรียนรู้ความหมายแห่งการดำรง
 อยู่และการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่ของชีวิตตั้งเรื่องราวของ 'เจ้าชายในตำนาน' พระองค์นั้น

กล่าวโดยสรุป **ผ่านพบไม่ผูกพัน** คือผลจากการเคียวกรำตนเอง ทั้งด้านความคิด และ
 การปฏิบัติฝึกฝนจิตใจ ตลอดเวลาหลายปี ท่ามกลางบทเรียนชีวิตที่เต็มไปด้วยบาดแผล ความเจ็บ
 ปวด และความโศกเศร้าร้ายลึก จนกลายเป็นความคิดเชิงบวกที่ทำให้เห็นด้านสว่างของความทุกข์
 และถ่ายทอดความจริงออกได้อย่างงดงาม นอกจากนี้ มุมมองต่อความทุกข์ในบันทึกการเดินทาง
 เล่มนี้ คือบทสำรวจสาเหตุแห่งความทุกข์ที่สำคัญที่สุดในชีวิตคน นั่นคือ การพลัดพราก ซึ่งมีเพียง
 การพิจารณาอย่างรู้เท่าทันเท่านั้น จึงจะนำไปสู่การพลัดพรากครั้งสุดท้ายของชีวิตได้ กล่าวคือ
 การพลัดพรากจากตัวตนเก่า ที่ทำให้เกิดความขัดแย้งและสร้างความทุกข์ไม่สิ้นสุด กล่าวได้ว่า
ผ่านพบไม่ผูกพัน ได้ทำหน้าที่คลี่คลายความทุกข์ของผู้เขียนจากการ 'เป็นทุกข์' มาสู่ 'เห็นทุกข์'
 ในที่สุด

3.2.9 บุตรธิดาแห่งดวงดาว: เป็นหนึ่งเดียวกับเสี้ยวแสง

บุตรธิดาแห่งดวงดาว (ความเรียงว่าด้วยด้านในของชีวิต) พิมพ์ครั้งแรก พ.ศ.2552 ตรงกับวาระครบ 60 ปีของเสกสรรค์ ก่อนหน้านี้เคยทยอยตีพิมพ์ในนิตยสาร **ศ.คน** ตั้งแต่ฉบับเดือนเมษายน 2551 - มีนาคม 2552 แรงบันดาลใจในการเขียนเกิดหลังจากตีพิมพ์รวมเล่มหนังสือ **ผ่านพบไม่ผูกพัน** ไม่นาน ผู้เขียนกลับไปตรวจสอบประสบการณ์ภาวนาของตน ด้วยการอ่านงานเขียนของผู้นำทางจิตวิญญาณทั้งตะวันตกและตะวันออกจำนวนมาก กระทั่งผู้เขียนแน่ใจว่าตนได้เดินมาถูกทางแล้วจึงลงมือเขียน บันทึกการเดินทางที่ว่าด้วยด้านในของชีวิตเล่มนี้ เป็นความเรียงจำนวนทั้งหมด 12 หัวข้อ ประกอบด้วย *ทะเลในสายฝน ที่ราบในขุนเขา บุตรธิดาแห่งดวงดาว ทางสายใน เพลงชีวิตในป่าใจ สายน้ำคืนพิณ ข้าวเม็ดน้อย รบเกิด...เพื่อธรรม รอยทรายใต้ฟองคลื่น ที่นี่และเดี๋ยวนี้ ได้แสงตะวัน และรุ่งอรุณในสนธยา*

ลักษณะเด่นของ **บุตรธิดาแห่งดวงดาว** คือรูปแบบที่ผู้เขียนนำเสนอออกมาในลักษณะลำนำถ่ายทอดความคิดและอารมณ์จากตัวตนด้านใน ด้วยท่าทีการสนทนาระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านอย่างชัดเจน และมีเสียงสัมผัสอย่างบทกวี เรียกว่าเป็น “ลีลาร้อยแก้วในร้อยกรอง ร้อยกรองในร้อยแก้ว อย่างเป็นธรรมชาติ เป็นอันหนึ่งอันเดียว” (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2553: 73) สอดคล้องกับแนวคิดที่ผู้เขียนต้องการเสนอว่า สรรพสิ่งล้วนมีความเกี่ยวเนื่องเชื่อมโยงกันภายใต้วัฏจักรของการเกิดและแตกดับ ความทุกข์ทั้งหลายเกิดจากการแบ่งแยก นิยาม และสมมติมีเพียงการตระหนักว่าตัวตนแยกไม่ออกจากธรรมชาติในทุกขณะเท่านั้นจึงจะอยู่ร่วมกับคน สัตว์, ต้นไม้, สายน้ำ, ก้อนเมฆ, แสงแดด, ทะเล, ฟองคลื่น, รอยทราย, ขุนเขา, ที่ราบ, ดวงดาว, ตะวัน, จันทรพิณ ฯลฯ และอื่นๆ อีกมากมายได้อย่างกลมกลืนและสมดุล ดังตัวอย่าง

ตัวอย่าง ความเรียงหัวข้อ *บุตรธิดาจากดวงดาว*

เราเดินทางมาแสนไกล จากเปลวไฟแห่งมหาอัคนี สู่มหาเมฆ
ดึกดำบรรพ์ แปรผันเป็นวงจักรแห่งดารา อันคลี่คลายสมุทรพสุธาใต้ฟ้าฝน
และแถบรุ้ง

ใช่ เธอเดินทางมาแสนนานกว่าจะเกิดเป็นเฝ้าพันธุ์ เธอคือเฝ้าระอุอุ่น
จากปลายยอดแห่งขุนเขา คลุกเคล้าด้วยเกล็ดหิมะในราตรีและน้ำค้างแห่ง
รุ่งอรุณ

คือ ดินน้ำไฟลมอันผสมกลมกลืน จากภูผา ทุ่งธาร และอากาศสกล
ย้อนย่ำที่สุดแล้ว เธอคือส่วนเสี้ยวของดวงดาวที่มีได้เปลี่ยนรูปโดย
อุบัติเหตุ หากเป็นผลแห่งอุบัติเหตุ

แท้จริงเธอคือจิตวิญญาณอันเอกภพแสดงตน [...]

หรือหลงลืมข้อนี้ไป เธอจึงหลงไหลในสมมติ หลับสนิทต่อสัจจะแต่
ตื่นแต่ตื่นต่อมายา ปล่อยชีวิตแสนสั้นอยู่ในเวทนา วิตก วิวาท และวิจารณ์

บ้างคิดแต่ครองผิวพื่นของเปลือกโลก แหล่งพิงพึงแห่งสรรพสัตว์
ดัดแปลงเทือกเขาบรรพตและทุ่งหญ้าให้เป็นเพียงสนาม มาร ฌ ที่นั่นเธอขับ
ไล่ปัญญาญาณเพื่อเปิดที่ให้อวิชชา

ธรรมชาติถูกลบล้างเพื่อเปิดทางให้ค้นหา หนึ่งรุ่งโรจน์ ร้อยลวงลับ
และไม่อาจกู้กลับคืน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 45-46)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนใช้คำว่า ‘เธอ’ เป็นตัวแทนมนุษย์ทุกคนที่ล้วนเกิดขึ้นจากการรวมตัว
ของปวงธาตุมากมาย และรอการแตกสลายในวันหนึ่ง ปราภฏการณเหล่านี้ไม่ใช่เหตุบังเอิญ
แต่เป็นเหตุปัจจัยที่ทำให้สิ่งละอันพันละน้อยเดินทางไกลเพื่อมาประกอบขึ้นเป็นตัวเรา
เปรียบเหมือนเป็นบุตรธิดาที่สร้างขึ้นมาจากมวลสารของดวงดาว เพราะฉะนั้น ความคิดแต่จะ
ครอบครอง อกฉวยและแย่งชิงทรัพยากรจึงเป็นเรื่องไร้สาระที่เกิดจากความไม่รู้ทั้งสิ้น

ตัวอย่าง ความเรียงหัวข้อ ‘ใต้แสงตะวัน’

เธอจักต้องแยกจากทุกสิ่งที่ล้นเกิน เธอจักต้องเผชิญการสูญเสย
ราวไม่เคยมี ด้วยสำนึกว่ามาจากปฐพี ย่อมต้องเป็นเรื่องดีที่จะได้กลับคืน
ไป โลกยังหมุนสู่วันใหม่ มิใช่ว่าอาจไม่มีเธอ

ไม่มีแผ่นดินใดที่เธอต้องถือครอง
แม้จับจองไว้ในใจยังไม่ควร
นี่คือเรื่องที่น่าจะทบทวนหากคิดได้ทันเวลา
ใจของเธอต่างหากที่เป็นดินแดนลึกลับที่เธอควรกลับไปค้นหา
ใช้ใจปล่อยใจจากเวทนาสู่เมตตาสุรักและการุณย์
แล้วเธอจะพบว่าชีวิตมิใช่การเดินทาง
เธอมีทุกอย่างแล้วที่เกื้อหนุน
บางทีการเดินทางอาจเป็นคุณ
แต่บาปบุญทั้งหมดอยู่ข้างใน
ที่สำคัญคือต้องรู้ว่าเธอมาจากที่ใด
และไม่มีที่อื่นให้จากมา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 130-132)

ผู้เขียนเสนอให้มนุษย์ทุกคนรู้จักการปล่อยวางตนเองจากความยึดติดที่ทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของสิ่งใด และยอมรับวัฏจักรแห่งชีวิตว่าสักวันหนึ่งร่างกายของมนุษย์จะกลับสู่ปวงธาตุในธรรมชาติที่จากมา นี่คือเรื่องที่ควร 'คิดได้ทันเวลา' เพื่อจะได้ใช้ชีวิตที่เหลืออยู่ด้วยความรักและเมตตาต่อโลกรอบตัว

ตัวอย่าง ความเรียงหัวข้อ 'ที่นี่และเดี๋ยวนี้'

น้ำตกจากผาสูง เป็นหมอกฟุ้งละเมียดละมุน หินก้อนอาบไอน้ำอุ่นสงบ
นิ่งในสายธาร กระจกน้ำกระชูดบาน กระจินกระจายกระซิบตะโกน ทราวย
กรวดและดินโคลนกระเถิบถอยเป็นร่องทาง

เมื่อฟุ้งหมอกเลื่อนลับหาย ละอองไอน้ำเริ่มเลื่อนจาง ปรากฏเป็นคิ่งวัง
กระเพื่อมพร้อมด้วยฝูงปลา น้ำใสไหลเอื่อยอ่อนแอ แทรกเงาซ้อนด้วยมัจฉา
เวียนว่ายวนไปมาเหมือนหยุดนิ่งในวงเวียน

แล้วเธอเล่าเป็นใครในที่นี้

เป็นปลาน้อยในวาริ

หรือสายน้ำที่เดินทาง

เป็นก้อนหินที่ด้านขวาง

หรือเป็นเพียงผู้มาชม

ในหวังลึกของอารมณ์

จะลงลึกสักเท่าใด

ในส่วนของในของข้างใน

จะเปิดกว้างหรือปิดตาย?

แค่รู้สึกถึงคำถามทำทนายก็เริ่มแล้วซึ่งภาวณา เธอไม่ใช่ปลา เธอไม่ใช่
ปลา หากคือหวังเวลาที่ปลาน้ำเป็นหนึ่งเดียว

หมอก หิน ล้วนข้องเกี่ยว มาตกแต่งให้เต็มเต็ม

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 117-118)

ตัวอย่างข้างต้น เป็นการตั้งคำถามเพื่อจำลองสภาพแห่งการภาวณา *ที่นี่และเดี๋ยวนี้* นำเสนอความคิดให้มนุษย์เรียนรู้ที่จะสัมผัสการเป็นส่วนหนึ่งของ 'หวังเวลา' ที่ปรากฏเบื้องหน้าอย่างมีสติรู้ตัว และลดทอนตัวตนให้ค่อยๆ หายไปผ่านการเสนอให้เลิกสมมติว่า 'ตัวตน' ของผู้อ่านเป็นใคร เพราะไม่เพียงจะไม่เป็นอะไรแล้วยังสามารถจะเป็นอะไรก็ได้ทุกอย่าง กล่าวคือ เป็นแบบฝึกหัดเพื่อฝึกฝนการอยู่ร่วมกับปรากฏการณ์ที่เคลื่อนไหวไหลเลื่อนอยู่เบื้องหน้าโดยไม่ต้องแบ่งแยกหรือนิยาม เพื่อความผานกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวกับองค์ประกอบของธรรมชาติ

กล่าวได้ว่า **บุตรธิดาแห่งดวงดาว** คือมุมมองต่อความทุกข์ที่พัฒนาเนื้อหาและรูปแบบ ต่อเนื่องมาจากบันทึกการเดินทาง **ผ่านพบไม่ผูกพัน** เป็นงานเขียนสร้างสรรค์ที่ถ่ายทอด ประสบการณ์ การเดินทางของจิตวิญญาณ ผู้เขียนเสนอความคิดสำคัญคือ การเป็นหนึ่งเดียวกับ ปัจจุบันขณะ อันนำไปสู่การไม่มีตัวตน และยอมจำนนต่อความเป็นจริงหรือกฎเกณฑ์ธรรมชาติ เพื่อเผชิญความเปลี่ยนแปลงที่เลื่อนไหลตามเหตุปัจจัยได้อย่างสงบ ดังภาพเปรียบเทียบหนึ่งที่ ผู้เขียนใช้อธิบายการเป็นหนึ่งเดียวกับปัจจุบันและการดำรงอยู่อย่างไม่มีตัวไม่มีตนว่า “แล้วจึงเป็น หนึ่งเดียวกับเสี้ยวแสง” ซึ่งสื่อความได้กระชับและชัดเจนทั้งในมิติของพื้นที่และเวลา

การติดตามพัฒนาการทางความคิดและอารมณ์ตลอดเวลาหลายสิบปีที่ผู้เขียนทำ สงครามกับชีวิตและความทุกข์ในจิตใจ หากพิจารณาด้วยสายตานักวรรณคดี การติดตามหายนะ และบาดแผลในชีวิตของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลผ่านงานเขียน ไม่ต่างอะไรกับประสบการณ์ของ ผู้อ่านหรือผู้ชมที่ได้รับจากการเฝ้าพิจารณาชะตากรรมของตัวละครเอกในบทละครโศกนาฏกรรม (Tragedy) ที่มีสถานะยิ่งใหญ่หรืออุดมคติสูงส่ง แต่กลับต้องเผชิญเหตุการณ์หักเหในชีวิตจนนำไป สู่มความตายหรือความเศร้าสลด ดังความเห็นของ รัตนฤทัย สัจจพันธุ์ ที่มีต่องานเขียนของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ตอนหนึ่งว่า

เรื่องราวของเสกสรรค์เป็นตำนานวีรชนที่ยังมีลมหายใจ หายนะของวีรบุรุษ ในละครโศกนาฏกรรมสร้างความสะเทือนอารมณ์แก่ผู้ดูเพียงใด ความแพ้อาย หายนะในชีวิตของเสกสรรค์ที่ผู้อ่านรับรู้ผ่านวรรณกรรมของเขาก็สร้างความรันทนต์หู่ไม่แพ้กัน สำหรับผู้มีวิญญาณนักรบที่ต้องพ่ายแพ้ใน สงครามประชาชนที่ตนเองมีส่วนร่วมอย่างสุดตัวเช่นนี้ ความพ่ายแพ้ นั้น เทียบเท่ากับความสูญเสีย และความพังทลายของความกล้าหาญที่จะบุก ฝ่าเส้นทางข้างหน้าของชีวิตเลยทีเดียว

(รัตนฤทัย สัจจพันธุ์, 2553ข: 29)

ทั้งนี้ เพื่ออุทิศอารมณ์สะเทือนใจเป็นบทเรียนทางปัญญา (Enlightenment)⁹ แก่ผู้อ่าน หรือผู้ชมให้กลับไปทบทวนชีวิตตนเอง วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลที่ นำมาศึกษาทั้ง 9 เล่ม ได้ทำหน้าที่เป็นดังเทียนที่เผาไหม้ตนเอง¹⁰ เพื่อเสนอเนื้อหาที่สะท้อน ประสบการณ์ความทุกข์และการเดินทางเชื่อมโยงกับชีวประวัติของผู้เขียนอย่างแนบแน่น กล่าวคือ

⁹ ดูเพิ่มเติมในภาคผนวก หน้า 124.

¹⁰ สุวินัย ภรณวลัย อาจารย์ประจำคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้เขียนหนังสือ **เสกสรรค์กับมังกร** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สามัญชน, 2552.

การเดินทางเป็นเส้นทางการเติบโตทางจิตวิญญาณของผู้เขียน ตั้งแต่เป็นต้นทางของความทุกข์ วิธี
หลีกเลี่ยงความทุกข์และหนทางสู่การเข้าใจความทุกข์อย่างถึงที่สุด กล่าวได้ว่าวรรณกรรมชุดนี้คือ
บันทึกการเดินทางของความทุกข์ที่เคลื่อนที่จากกระบวนการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญไปสู่ปลาย
ทางคือปัญญา ซึ่งสัมพันธ์กับลักษณะ “นิราศสมัยใหม่” ดังที่ผู้วิจัยจะวิเคราะห์ในบทต่อไป

บทที่ 4

ลักษณะนิราศสมัยใหม่ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

ในบทนี้ ผู้วิจัยจะแสดงให้เห็นลักษณะนิราศที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล วิเคราะห์จากเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอที่ปรากฏในวรรณกรรมชุดนี้ เพื่อศึกษางานเขียนร้อยแก้วกลุ่มนี้จนเรียกได้ว่าเป็นวรรณกรรมนิราศ เนื่องจากมีการเคลื่อนที่จากความทุกข์ไปสู่ปัญญาของผู้เขียน โดยมีการพรรณนาเชื่อมโยงกับธรรมชาติระหว่างเส้นทาง นอกจากนี้ ตัวบทยังสะท้อนความเป็นนิราศสมัยใหม่อย่างลึกซึ้ง ดังจะกล่าวต่อไป

การศึกษางานเขียนประเภทนิราศสามารถพิจารณาได้หลายแนวทาง วรรณคดีนิราศที่ปรากฏตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนต้น มีลักษณะการพรรณนาคำครวญความทุกข์จากการพราภจากนางอันเป็นที่รัก นับแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน วิวัฒนาการด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอของนิราศเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ดังจะเห็นได้จากลีลาการแสดงความคิดเห็น หรือการวิพากษ์วิจารณ์มากขึ้นเป็นลำดับ ดังที่ใน **นิราศวรรณคดี** กล่าวไว้ว่า

เดิมเป็นหนังสือที่ผู้แต่งมุ่งพรรณนาความรักความอาลัยของตนที่มีต่อคนรักขณะเดินทางจากกันไปไกลเป็นสำคัญ ต่อมาภายหลังจึงหมายรวมถึงหนังสือที่ผู้แต่งมุ่งบันทึกเส้นทาง การเดินทาง และการแสดงความคิดเห็นของกวี

(สายทิพย์ นุกูลกิจ, 2523: 3)

เช่นเดียวกับ ประอรรถรัตน์ ตั้งกิตติภากรณ์ กล่าวสรุปไว้ในงานวิจัย**วรรณคดีนิราศ: วิวัฒนาการด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงของยุคสมัยจากการประพันธ์งานเขียนประเภทนิราศด้านเนื้อหาและการนำเสนอไว้ว่า**

จากการศึกษาวรรณคดีนิราศแต่ละยุคสมัยทำให้เห็นวิวัฒนาการด้านเนื้อหาอย่างเด่นชัด กล่าวคือ เนื้อหาของวรรณคดีนิราศจากสมัยอยุธยา มาจนถึงรัตนโกสินทร์ตอนต้นมีวิวัฒนาการจากการมุ่งเน้นพรรณนาอารมณ์เศร้าโศกและอาลัยคนรักมาเป็นการบันทึกสิ่งที่พบเห็นในระหว่างการเดินทางโดยสอดแทรกการคร่ำครวญถึงคนรักบ้างหรืออาจจะไม่คร่ำครวญเลย นอกจากนั้นยังสอดแทรกประสบการณ์ของกวีและความคิดเห็นของกวีด้วย วรรณคดีสมัยรัชกาลที่ 5 มาจนถึงสมัยปัจจุบันมีเนื้อหาหลากหลายมากขึ้น

อาทิ เนื้อหาบันทึกการเดินทางไปต่างแดน...มีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมและการเมืองมากขึ้น

(ประจักษ์ ติงกิตติภาภรณ์, 2542: 39-40)

นอกจากนี้ งานเขียนประเภทนิราศยังเป็นช่องทางสำหรับสื่อแสดงอารมณ์ความรู้สึกและความคิดเห็นของกวีที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งรอบตัวในฐานะปัจเจกได้อย่างเต็มที่จนกลายเป็นแบบแผนสืบกันมา ดังที่ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์ กล่าวไว้ว่า

นิราศเป็นวรรณคดีประเภทที่พรรณนาธรรมชาติเป็นส่วนประกอบสำคัญส่วนหนึ่งของเรื่อง นิราศคือวรรณคดีที่แต่งขึ้นเมื่อผู้แต่งต้องเดินทางจากบ้านและจากคนรัก การเดินทางสมัยก่อนใช้เวลาเนิ่นนาน ผู้ที่รู้จักแต่งหนังสือจึงคิดแต่งคำประพันธ์เพื่อบรรเทาความคิดถึงผู้ที่จากมาและบันทึกการเดินทางอันยาวนานนั้น กวีจึงมักใช้ธรรมชาติที่พบเห็นระหว่างการเดินทางเป็นกลอุบายเพื่อพรรณนาความรู้สึกนึกคิดของตน จนทำให้กลายเป็น “ชนบ” อย่างหนึ่งของการแต่งนิราศที่นิยมกันสืบมา

(รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 2516: 15)

งานเขียนประเภทนิราศได้ขยายขอบเขตเนื้อหาและแนวคิดจากการพรรณนาความทุกข์เนื่องจากภาวะพลัดพรากนางอันเป็นที่รักของกวีไปสู่การสื่อสารความทุกข์ร่วมของมนุษย์อันเป็นสากลและสอดคล้องกับปรากฏการณ์ร่วมสมัย

งานวิจัย กวีนิพนธ์ **ม้าก้านกล้วย**¹¹ ของ สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนาสะท้อนให้เห็นการสืบทอดชนบและการสร้างสรรค์นวัตลักษณ์ของวรรณคดีนิราศในฐานะนิราศสมัยใหม่ ซึ่งปรับเปลี่ยนเนื้อหาและความคิดเกี่ยวกับความทุกข์อันเนื่องมาจากภาวะพลัดพรากของกวีเพื่อสะท้อนปรากฏการณ์ความทุกข์ร่วมสมัยของมนุษย์ในสังคม ดังว่า

ม้าก้านกล้วย เป็นบันทึกการพลัดพรากจากมาตุภูมิ พรรณนาความโหยหาอาลัยของกวีในฐานะตัวแทนของมนุษย์ร่วมสมัยที่ต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงอันรวดเร็วหลากหลาย และต้องปรับใจให้รับสภาพความเสื่อมสลายของอุดมคติเดิม

(สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา, 2538: 75)

¹¹ ม้าก้านกล้วย ของ ไพโรจน์ ไขวงาม รวมบทกวีรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์ยอดเยี่ยมแห่งอาเซียน (S.E.A. Write Award) ประจำปี พ.ศ. 2538

ต่อมาเมื่อมีการศึกษาของ ญัฐกาญจน์ นาคนวนซึ่งศึกษางานกวีนิพนธ์ไทยของอังคาร กัลยาณพงศ์และไพโรจน์ทร์ ชาวงามที่สะท้อนการสร้างสรรคณ์วลักษณ์จากชนบนิราศ พบว่านิราศสมัยใหม่มีการปรับรูปแบบและเนื้อหาให้ร่วมสมัยและสอดคล้องกับความทุกข์อันเนื่องมาจากภาวะพลัดพรากของผู้คนในสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลง ดังนี้

นิราศสมัยใหม่ใช้ชนบนิราศเป็นกรอบสร้างสรรคณ์วลักษณ์ โดยการขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาจากการแสดงความทุกข์ที่ต้องพรากจากรัก ซึ่งเป็นรักและทุกข์ระหว่างบุคคล ขยายเป็นความทุกข์ที่มีต่อความสูญเสียของธรรมชาติ สังคม และจิตวิญญาณมนุษย์ อันเป็นความเปลี่ยนแปลงจุดมุ่งหมายที่มีต่อรูปธรรมของปัจเจกไปสู่นามธรรมอันเป็นสากลของมวลมนุษย์ นอกจากนี้ การชี้แนะและสอนให้เพื่อนมนุษย์แก้ปัญหาเป็นวลักษณ์ของนิราศที่แสดงการเคลื่อนที่ของความทุกข์ กวีใช้นิราศสมัยใหม่นำพาเพื่อนมนุษย์ก้าวข้ามออกจากวังวนของความทุกข์ต่างจากนิราศโบราณที่กวีจ่อมจมอยู่ในห้วงทุกข์อย่างไร้ทางออก นิราศสมัยใหม่จึงได้แสดงบทบาทหน้าที่ของวรรณคดีในฐานะพลังทางปัญญาของสังคมและแสดงอิทธิพลอันทรงพลังยิ่งของชนบวรรณคดีโบราณที่ยังคงคุณค่าเป็นอมตะสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

(ญัฐกาญจน์ นาคนวน 2547: 216)

กล่าวได้ว่า ลักษณะของงานเขียนประเภทนิราศมีการเสนอเนื้อหาและความคิดเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย กลวิธีการนำเสนอในนิราศมีการสืบทอดและมีพัฒนาการของชนบการประพันธ์ที่มีลีลาเฉพาะ เป็นที่นิยมใช้แต่งแทรกภาวะพลัดพรากอันเนื่องจากการเดินทางของกวีจากผลการศึกษานิราศสมัยใหม่ ผู้วิจัยสรุปลักษณะสำคัญของนิราศสมัยใหม่ได้ 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ คือ การถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจจากความทุกข์และแสดงการชี้แนะทางปัญญาแก่สังคม ซึ่งดำเนินควบคู่กับประการที่สองคือ การเคลื่อนที่ ได้แก่ การเคลื่อนที่ของบุคคลไปสู่พื้นที่หนึ่งและการหมุนของเวลา และเชื่อมโยงกับประการสุดท้ายคือการพรรณนาธรรมชาติเพื่อเป็นสื่อกลางสะท้อนความรู้สึกนึกคิดระหว่างเส้นทาง

ผู้วิจัยเห็นว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลเป็นวรรณกรรมร้อยแก้วที่มีลักษณะนิราศสมัยใหม่ เนื่องจากมีการเสนอภาวะพลัดพรากที่ขยายขอบเขตเนื้อหาและความคิดเกี่ยวกับการเดินทางและความทุกข์จากระดับปัจเจกไปสู่การชี้แนะปัญญาอันเป็นสากล ผ่านลักษณะนิราศสำคัญ 3 ประการ ดังจะอภิปรายโดยละเอียดต่อไป

4.1 การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ

ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลประกอบด้วย การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ ซึ่งเป็นกระบวนการของความรู้สึกนึกคิดที่เกิดขึ้นควบคู่กันตลอดเวลา ผู้วิจัยใช้คำว่า “คร่ำครวญ” หมายถึง การร้องรำรำพัน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 223) เพื่อแสดงลีลาการ “พรรณนาอารมณ์” อันเนื่องมาจากความสะเทือนใจ ขณะที่คำว่า “ไคร่ครวญ” ใช้ในความหมาย การตรึกตรอง, พิจารณา, คิดทบทวน. (ราชบัณฑิตยสถาน, 2542: 271) ตามลำดับ เพื่อแสดง การใช้อารมณ์และเหตุผลของกระบวนการดังกล่าวที่เกิดขึ้นสลับสอดคล้องต่อเนื่องกัน โดยเชื่อมโยงกับประสบการณ์ความทุกข์และการเดินทางทั้งในอดีตและปัจจุบันของผู้เขียน

คำว่า การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ ในงานวิจัยนี้หมายถึง กระบวนการแสดงออกทางอารมณ์ และความคิดของผู้เขียนที่เกิดขึ้นต่อเนื่องและสลับหมุนเวียนขณะเดินทางจนเกิดปัญญาอย่างเป็นลำดับ ทั้งนี้ การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญของผู้เขียนอาจสะท้อนผ่านกลวิธีนำเสนอได้หลากหลาย เช่น การพรรณนาธรรมชาติ การใช้ความเปรียบ การตั้งคำถาม-คำตอบ ฯลฯ เพื่อถ่ายทอด ประสบการณ์การเดินทางไปตามภูมิประเทศและแสดงการสำรวจตัวตนของผู้เขียนในแต่ละช่วงวัย

เพื่อความเข้าใจมุมมองต่อความทุกข์ของผู้เขียนที่เปลี่ยนแปลงตามลำดับเหตุการณ์ชีวิต ผู้วิจัยแบ่งช่วงเวลาตามการคร่ำครวญ-ไคร่ครวญและปัญญา ดังนี้

ช่วงเวลาแห่งการคร่ำครวญ (ก่อน พ.ศ.2532 – 2539)

เป็นช่วงเวลาแห่งความทุกข์ที่ก่อกวนจิตวิญญาณในวัยหนุ่มของผู้เขียน งานเขียนส่วนใหญ่ ทั้งเรื่องสั้นและความเรียงสะท้อนความคิดและตัวตนที่มีต่ออุดมการณ์หรืออุดมคติแนวสังคมนิยมอย่างชัดเจน ผู้เขียนเปิดเผยบาดแผลแห่งความขัดแย้ง ครั้งเมื่อผิดหวังจากบทบาทนักกรบปฏิวัติในป่า ต่อมาจึงกลายเป็นคนเสพติดความรู้สึกพ่ายแพ้ มีอาการซึมเศร้า ใฝ่ตั้งคำถามต่อชะตากรรม รวมทั้งการพิพากษาตนเองจากความล้มเหลวในอดีต งานเขียนส่วนใหญ่ในช่วงเวลานี้เป็นบันทึก ความทรงจำวัยเยาว์ เรื่องราวการต่อสู้ในป่าเขา ประสบการณ์พาตนเองหลีกเลี่ยงสังคมผู้ร่ำรวย บันทึกรการเดินทางในช่วงเวลานี้ ได้แก่

- **เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง** (บันทึกรชีวิตจริง; คินวันแห่งราวไพรสู่นาคกร) พ.ศ.2532
- **เพลงเอกภพ** (บันทึกคนเดินทาง) พ.ศ.2536
- **ทางทากและสายน้ำเขียว** (บันทึกการเดินทางป่าและล่องแก่งต้นน้ำหลังสวน) พ.ศ.2539
- **เลียบเลาะชายคาโลก** (บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหิมาลัย) พ.ศ.2539
- **ฟองเวลา** (กาพย์กลอนและคำรำพึง) พ.ศ.2540

ช่วงเวลาแห่งการใคร่ครวญ (พ.ศ.2536 - 2544)

แม้ว่าสงครามภายนอกจะสิ้นสุดไปเนิ่นนานแล้ว แต่สงครามภายในจิตใจยังไม่มีที่ท่าจะสงบลงโดยง่าย ความทุกข์และความขัดแย้งเริ่มตตะกอนเป็นคำถามที่มีระบบ ผู้เขียนสะสมโมงยามที่สัมผัสธรรมชาติจากการเดินทางและอ่านหนังสือเพื่อหาคำตอบอธิบายความหมายเกี่ยวกับชีวิตและการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งในจักรวาล ช่วงเวลาสำคัญนี้คือ ผู้เขียนตระหนักถึงกับดักของความคิดแบบขั้วตรงข้าม คือ เห็นทุกสิ่งอย่างเปรียบเทียบและมองทุกอย่างดำรงอยู่เป็นคู่ เช่น ดี-ชั่ว, ขาว-ดำ, ถูก-ผิด ซึ่งทำให้ผู้เขียนต้องใช้นิยามความหมายมาแบ่งแยกและตัดสินคุณค่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเสมอ ส่งผลให้ผู้เขียนต่อสู้ทั้งกับตนเองและผู้อื่น เขาถ่ายทอดห้วงคำนึงแห่งการใคร่ครวญไว้ในบันทึกการเดินทางด้วยลีลาการเขียนหลากหลาย อาทิ

- เพลงเอกภพ (บันทึกคนเดินทาง) พ.ศ.2536
- ทางทางและสายน้ำเขียว (บันทึกการเดินทางป่าและล่องแก่งต้นน้ำหลังสวน) พ.ศ.2539
- เลียบเลาะชายคาโลก (บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหิมาลัย) พ.ศ.2539
- ฟองเวลา (กาพย์กลอนและคำรำพึง) พ.ศ.2540
- ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้ (ความเรียง) พ.ศ.2541
- วิหารที่ว่างเปล่า (บันทึกการเดินทางและอ่านหนังสือ) พ.ศ.2544

ช่วงเวลาแห่งปัญญา (พ.ศ.2547 – ปัจจุบัน)

งานเขียนช่วงนี้เป็นบันทึกการเดินทางที่มีจุดหมายแท้จริงอยู่ที่การสำรวจภายในจิตใจเป็นการเดินทางค้นลึกเพื่อความหมายเชิงจิตวิญญาณอย่างจริงจัง ผู้เขียนค้นพบวิธีพ้นทุกข์โดยการปล่อยวางความคิดแล้วถอยถอยตัวเองจากการยึดมั่นตัวตนในอดีต ดำรงอยู่กับปัจจุบันโดยการเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง เข้าใจกฎเกณฑ์แห่งความไม่แน่นอนจากปรากฏการณ์แปรเปลี่ยนเลื่อนไหลของธรรมชาติ การเดินทางจริงๆ แทบไม่ปรากฏให้เห็นเป็นรูปธรรม ปรากฏให้เห็นเพียงการเดินทางภายในความคิดและจิตใจประกอบลีลาการชี้แนะทางปัญญา ได้แก่

- ผ่านพบไม่ผูกพัน (ห้วงคำนึงจากการเดินทาง, พ.ศ. 2548)
- บุตรธิดาแห่งดวงดาว (ความเรียงว่าด้วยด้านในของชีวิต, พ.ศ.2552)

จากการศึกษาวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จำนวน 9 เล่มตลอดทั้ง 3 ช่วงเวลา ผู้วิจัยพบว่า ผู้เขียนใช้กระบวนการคร่ำครวญ-ใคร่ครวญ แสดงออกถึงความทุกข์ในจิตใจอันสัมพันธ์กับการเดินทางและชีวประวัติของผู้เขียน จนเกิดพัฒนาการทางความคิดหรือ “ปัญญา” ในที่สุด การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญ จึงเป็นลักษณะสำคัญของนิราศสมัยใหม่ที่ช่วยสะท้อน “ตัวตน” ของผู้เขียนในฐานะปัจเจก ดังผู้วิจัยจะพิจารณาต่อไปดังนี้

4.1.1 อุปสรรคกับการเดินทาง

การเดินทางที่ต้องฝ่าอุปสรรค ไม่ต่างอะไรกับการทำสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อหมายความว่า 'การเดินทางของชีวิต' แม้จะไม่ได้รบสู้ด้วยอาวุธ แต่สงครามเกิดขึ้นได้ทุกรูปแบบและตลอดเวลาทั้งการต่อสู้ระหว่างคนกับคน คนกับสัตว์ คนกับความโหดร้ายของธรรมชาติ ชนชั้นต่อชนชั้น รวมถึงคนกับความรู้สึกภายใน คนกับตัณหา กระทั่งการต่อสู้เพื่อตอบคำถามแกัจฉริยญาณ ล้วนนับเป็นสงครามทั้งสิ้น ไม่ว่าจะพาตัวตนไปสู่รบกับอุปสรรคประเภทใดในสมรภูมิ ดังที่ผู้เขียนบรรยายเหตุการณ์เสี่ยงชีวิต เมื่อล่องแพกับคณะเดินทางยังป่าต้นน้ำหลังสวน จังหวัดชุมพร ปรากฏในบทเริ่มของหนังสือ **ทางทากและสายน้ำเขียว** ความว่า

อันที่จริงมันก็คล้ายกับหลายๆ แก่งที่ผ่านมา คือสายน้ำหดแคบและวาดโค้งเข้าชิดหน้าผา ผมเพียงแต่รอให้คนคุมหัวแพ่ก่อน พอแพเริ่มเบนออกจากผาก็คำตอนท้ายเพื่อไม่ให้หางแพ่พาดหิน จากนั้นเราควรจะพุ่งไปได้ตามกระแสที่เหยียดตรง

แต่ครั้งนี้ผมพลาด

ไม้ถ่อกระแทกแผ่นดินตรงมุมเอียง มันจึงพาผมแลลบนไปข้างหน้าและถลาลงไปนั่งคุกเข่า ครั้นเมื่อทรงตัวลุกขึ้น กิ่งไม้ใหญ่ที่งอกออกมาจากข้างตลิ่งก็พาดเข้าเต็มอกพอดี ผมมารู้ตัวอีกทีก็พบว่าตนเองกำลังถูกสายน้ำกวาดกลิ้งไปตามก้นห้วย [...]

ผมพุ่งตัวเข้าเกาะแพโดยสัญชาตญาณ พยายามไม่ให้หลุดลื่นไปสู่ปลายสุดของหางแพ่ซึ่งเต็มไปด้วยไม้ไผ่ที่ถูกผานเป็นรูปปากฉลาม แต่ในห้วงยามนี้เองแพก็หักซ้ายเพื่อตีวงออกจากโค้งผา ทำให้ส่วนท้ายของแพพาผมปาดมาทางขวา ผมรู้สึกว่ชีโครงข้างนั้นกระแทกกับก้อนหินใหญ่ใต้น้ำอย่างแรง ขณะที่หน้าแข้งชนกับหินอีกก้อนในเวลาเกือบจะพร้อมกัน

ผมจมลงไปอีกวูบหนึ่งแต่ก็ไม่ยอมปล่อยมือจากขอบแพ่ นั่นเป็นสิ่งเดียวที่ผมทำได้ จนกระทั่งถูกแพลากออกไปจากร่องน้ำเขียว จึงโหนตัวกลับขึ้นมาใหม่

ตอนนั้นเป็นเวลาประมาณเที่ยงครึ่ง แต่ผมก็นั่งกอดอกสันสะพานอยู่บนท้ายแพราวกับติดอยู่ในพายุหิมะทั้งเรือนร่างเปียกชุ่มโชก ผมไม่ได้กลัวไม่แม้จะตกใจ ทว่าเหมือนมีความโคกเศร้าย่างขมขานอยู่ทุกอณูนี้

ชีวิตกับการล่องแก่ง มีส่วนละม้ายคล้ายคลึงกัน พลาดแต่ละครั้งล้วนมีราคาที่ต้องจ่าย และถ้าผิดพลาดหนักหน่วงเกินไป บางทีการเดินทางอาจต้องสิ้นสุดลง

ถอยหลังไปสัก 5 ปีก่อน ผมน่าจะหลบทิ้งไปนั่นทัน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ก: 11-12)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนซ่อนลึกใจความต้องการคร่ำครวญอย่างแนบเนียน โดยเสนอผ่านลีลาการบรรยายเหตุการณ์เป็นส่วนใหญ่ ก่อนจะเชื่อมโยงอุบัติเหตุที่เกิดขึ้นจากการล่องแพซึ่งเป็น 'ความผิดพลาด' ของผู้เขียนเข้ากับความโศกเศร้าที่ซึ่มลึกในจิตใจจากประสบการณ์ในอดีตด้วยอารมณ์เจ็บแสบแน่นิ่งเพื่อเปรียบเทียบ 'ชีวิตกับการล่องแก่ง' ว่าไม่ต่างอะไรกับสถานการณ์ที่มีความแหลมคมและอันตรายเหมือนสมัยผู้เขียนเป็นนักรบปฏิวัติ อีกประการหนึ่งผู้เขียนในวัย 45 ปี (พ.ศ.2537) คือผู้ชายที่เรียกร่องไหลหาความฉรรจของวัยหนุ่มดังที่เคยใช้ชีวิตคล่องแคล่วและโลดโผน จรรยาอยู่ในป่านานหลายปี ทั้งนี้ประโยคที่ว่า "ผมก็นั่งกอดดอกสั้น สะท้อนอยู่บนท้ายแพราวกับติดอยู่ในพายุหิมะทั้งเรือนร่างเปียกชุ่มโชก ผมไม่ได้กลัว ไม่แม้จะตกใจ ทว่าเหมือนมีความโศกเศร้าบางอย่างซึ่มซ่านอยู่ทุกอนุวินาที" จึงแสดงภาพพจน์ของสภาพจิตใจชายผู้เคยล้มเหลวได้อย่างมีชั้นเชิง ปฏิกริยาร่างกายที่กำลังหนาวสั่นไม่ต่างอะไรกับความคิดที่ยังมีอดีตตามหลอกหลอน แม้ผู้เขียนจะขึ้นจากแม่น้ำเชี่ยวกรากสายนั้นแล้ว ทว่าอณูวินาทียังคงเกาะตามร่างกายคล้ายความโศกเศร้าจากความพ่ายแพ้ในอดีตที่ตกค้างอยู่ในใจผู้เขียนมานานหลายปี

บางบทตอนจากหนังสือ **เลียบเลาะชายคาโลก** สะท้อนให้เห็นประสบการณ์การเดินทางของผู้เขียนที่ต้องเผชิญหน้าความยากลำบากในภูมิประเทศทุรกันดารอยู่เสมอ กล่าวได้ว่า ผู้เขียนมักยินดีฝากชะตากรรมของตนไว้กับเส้นทางอันตรายซึ่งอาจเกิดอุบัติเหตุได้เสมอไม่ว่าจะระมัดระวังเพียงใด ทั้งนี้ ผู้เขียนพิจารณาสัญชาตญาณความกลัวกับการปรับตัวเข้ากับสถานการณ์ต่างๆ จนพบบทเรียนจากอุปสรรคการเดินทางที่สะท้อนตัวตนของผู้เขียนและธรรมชาติของมนุษย์ทุกคน ดังตัวอย่างต่อไปนี้

อย่างไรก็ดี ปัญหามันมิได้อยู่ที่เสียเวลาอย่างเดียว หากทุกครั้งที่ต้องวิ่งผ่านจุดภูเขาพัง เส้นทางที่แคบอยู่แล้วยังยิ่งหดแคบเข้าไปอีก ต่อให้รถเกรดอย่างไรก็เกรดได้ไม่หมด มิหนำซ้ำยังต้องแบ่งพื้นที่ส่วนหนึ่งให้กับกองหินกองดิน สภาพเช่นนี้ทำให้บางทีรถของเราต้องวิ่งเฉียดขอบตลิ่งชนิดพลาดไม่ได้แม้แต่ครั้งนิ้ว หรือไม่ก็ต้องมุดเข้าไปวิ่งใต้เงื้อมผาซึ่งอาจถล่มลงมาได้ทุกวินาที

ก็จริง แต่ละจุดอาจจะเป็นแค่ช่วงสั้นๆ แต่ใครเล่าบอกว่าอุบัติเหตุจำเป็นต้องใช้พื้นที่มากมายใหญ่โต

คนเรา จะว่าไปก็นับเป็นสัตว์ประหลาดชนิดหนึ่ง เราสามารถอยู่กับสภาพแวดล้อมที่แปลกปลอมเลวร้ายได้ มากกว่าสัตว์อื่นหลายชนิด กระทั่งมากกว่าที่ตัวเองคาดไว้

ใครก็ตามที่เคยตกอยู่ในห้วงยากลำบากอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะบน ความลาดชันของขุนเขา ท่ามกลางการแกว่งไกวของลอนคลื่น หรือในร่างแห ของวิถีกระสุน เขาย่อมรู้ว่าความหวาดกลัวถึงขีดสุดจะมาเยือนก็เฉพาะ ห้วงแรกเท่านั้น หากผ่านด่านนั้นไปได้ ที่สุดมันจะค่อยๆ สงบลง

ส่วนจะสงบลงเพราะความคุ้นชินหรือการบรรลุอะไรบางอย่าง บางที เป็นเรื่องยากจำแนก เช่นเดียวกับเส้นแบ่งระหว่างการปลงตกกับการยอม จำนน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ข: 111-112)

ไม่ว่าผู้เขียนจะเรียกว่า “ความคุ้นชินหรือการบรรลุอะไรบางอย่าง” ที่สุดแล้ว ผู้เขียนแสดงให้เห็นความหมายของอุปสรรคระหว่างเส้นทางว่า โดยรูปแบบแล้วคือกระบวนการ ทำความเข้าใจชีวิตอย่างหนึ่ง ผลที่ได้จากการใคร่ครวญคือการตรวจสอบความรู้สึกนึกคิดผ่าน บริบทผจญภัยต่างๆ ที่ผู้เขียนใช้คำว่าเป็นการผ่าน “ห้วงยากลำบาก” อย่างต่อเนื่อง อันเป็นเครื่อง เตือนให้ระลึกถึงคุณค่าของอุปสรรคต่างๆ ในฐานะปัจจัยจำเป็นที่ต้องข้ามผ่าน หากต้องการไปให้ ถึงจุดหมายปลายทาง อย่างไรก็ดี การปลงตกกับการยอมจำนน นัยหนึ่งก็แสดงให้เห็นความนิ่ง หรือ “สติ” ต่อชีวิตอันเป็นท่าทีในการรับมืออุปสรรคชีวิตต่อไป

ตัวอย่าง การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญจากอุปสรรคต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในเส้นทาง การเรียนรู้ของผู้เขียน เกิดเป็นผลผลิตทางความคิดเชิงปรัชญาที่ปรากฏในบท ‘สายน้ำ สะพาน และฟากฝั่งของชีวิต’ จากหนังสือ **ผ่านพบไม่ผูกพัน** ห้วงคำนึงจากการเดินทางที่ผู้เขียนสรุปผล การศึกษาจากการทำความเข้าใจความหมายของสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาบอบบทรเย็นให้มนุษย์ ตลอดจนการใช้ชีวิตของคนๆ หนึ่งว่า

สิ่งที่ดูเหมือนสะพาน ไม่จำเป็นต้องเป็นสะพานเสมอไป และสิ่งที่ดูตรง ข้าม บางทีอาจกลายเป็นสะพานได้

ยกตัวอย่างเช่น รอยยิ้มที่มุมปากและปลายตาของใครสักคนอาจพา คุณข้ามพ้นความรู้สึกเลวๆ บางอย่างได้ แต่ถ้ายึดถือในเรื่องนี้มากเกินไป ชีวิตของคุณก็อาจตกอยู่ในห้วงอันตราย

ชายหนุ่มก็คนแล้วที่ร่วงหล่นลงสู่หุบเหว เพราะที่กักทักว่ายิ้มหวานจาก ริมฝีปากอวบอิมคือสะพานที่เธอส่งทอดมา

ในทำนองกลับกัน น้ำเสียงเข้มงวดราวไร้อุทัย บ่อยครั้งกลับเติมฉันท ด้วยความปรารถนาดี และถ้าหากคุณก้าวข้ามเปลือกนอกส่วนนี้ไปได้ บางทีชีวิตของคุณอาจไม่เพียงเร่งรัดไปสู่ความเจริญ หากยังจะได้เพื่อนแท้ มาอีกสักคนสองคน

ใช่ สะพานที่แท้จริงต้องสามารถพาคุณก้าวข้ามสายน้ำที่กั้นขวางการเดินทาง

กล่าวเช่นนี้แล้ว แม้สายน้ำที่ดูเหมือนเป็นอุปสรรคก็อาจกลายเป็นสะพานได้ มันขึ้นอยู่กับว่าคุณกำลังพยายามข้ามสายน้ำในใจหรือสายน้ำที่ปรากฏต่อสายตา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 86-88)

“สะพาน” คือสิ่งก่อสร้างเพื่อใช้ข้ามสิ่งกีดขวางหรือเชื่อมเส้นทางให้นักเดินทางไปสู่ภูมิภาคอีกฟากฝั่งโดยสะดวกและปลอดภัย ผู้เขียนใคร่ครวญนัยยะที่ซ่อนอยู่ระหว่าง “สะพาน” กับ “สิ่งกีดขวาง” ให้เห็นความหมายอีกด้านหนึ่ง โดยพิจารณาสิ่งต่างๆ ที่มีคุณสมบัติเชิงนามธรรมดังสะพานกลับกลายเป็นช่องทางนำไปสู่อันตรายได้หากไม่ระมัดระวังตนเอง อาทิ รอยยิ้มหวานอาจเป็นทั้งเครื่องชูใจหรือกับดักแห่งความลุ่มหลง เป็นต้น ขณะที่สิ่งกีดขวางบางชนิดกลับมีคุณ ช่วยเพิ่มประสบการณ์ชีวิตที่เป็นประโยชน์ ทั้งนี้ การรู้จักตีความสิ่งหนึ่งๆ ให้แตกต่างจากมุมที่เคยชิน “อุปสรรค” จึงอาจมีค่าในฐานะที่เป็น “สะพาน” ทดสอบตัวตนไปสู่การเท่าทันการปรุงแต่งความหมาย ใช้ชีวิตโดยไม่พลัดผลตกหลุมพราง และป้องกันสิ่งสำคัญที่อาจทำหล่นหายระหว่างทางของชีวิตโดยไม่จำเป็น

นอกจากนี้ ผู้เขียนยังใช้รูปแบบการตั้งคำถามซึ่งนำปัญญาแก่ผู้อ่านได้ใคร่ครวญเกี่ยวกับประสบการณ์ชีวิตในรูปแบบแตกต่างกัน เพื่อตระหนักว่าอุปสรรคบนเส้นทางชีวิตที่สร้างความทุกข์อันก้าวข้ามไปได้ยากเย็นที่สุดประการหนึ่งก็คือการเดินทางไปสู่จุดหมายโดยไม่ได้เป็นตัวของตัวเองอย่างแท้จริง ดังตัวอย่าง

ใช่หรือไม่ว่า ทุกวันเธอไม่เคยเลือกเส้นทางไปทำงานได้ อย่าว่าแต่จะเลือกเส้นทางชีวิต หลายคนกลายเป็นแค่เครื่องมือการผลิต บางคนติดอยู่ในห้องห้องเดียว

ตกเย็นคลานกลับบ้านช่องเคหา ไม่มีทั้งเรี่ยวแรงและเวลา ที่จะสนทนากับตัวเอง

ถามว่า แล้วทำไมจึงต้องเป็นเช่นนี้ ทั้งยากไร้และมั่งมี โยต้องลงเอยคล้ายๆ กัน? คำตอบคือไม่จำเป็นเลยต้องเป็นเช่นนั้น หากเริ่มต้นจากข้างใน

ข้อแรก อย่าได้เลือกหนทางที่ผู้อื่นกำหนด ไม่ว่าจะดูสวยสดแค่ไหน เธอพึงเลือกทางที่ตัวเองพร้อมมอบใจ แม้จะไร้สิ่งตอบแทน

ตราบใดที่รักในสิ่งที่ทำ ตราบนั้นจะได้ทำในสิ่งที่รัก ต่อให้ชีวิตต้องแตกหัก ก็ยังมีความหมายให้จดจำ

ข้อสอง ต้องกล้าหาญ เพราะในโลกไม่มีใครถูกรุกรานเท่ากับวิญญาณแห่งอิสระจำนง

บางครั้งเธออาจถูกมุ้งร้าย กระทั่งบางทีตกอยู่ในห้วงอันตราย หลายคนอยากให้เธอแพ้วเพียงเพื่อความพอใจ

อย่างไรก็ดี อย่าลืมนะว่าเส้นทางนั้นเปลี่ยนได้ หากจุดหมายยังคงอยู่ ไม่มีใครเกิดมาพร้อมความรู้ เธอต้องฝึกเป็นครูของตัวเอง

ผิดพลาดเริ่มต้นใหม่ ผิดไปเริ่มต้นอีก อุปสรรคไม่ใช่สิ่งที่ควรหลบหลีก หากต้องถือเป็นโรงเรียนแห่งความจริง

อย่าเกลียดตัวเองเมื่อล้มเหลว อย่าหลงตัวเองเมื่อสำเร็จ แต่จงเรียนรู้จากเรื่องราวเหล่านั้น และใช้มันเป็นแสงสว่าง เมื่ออยากเป็นหนึ่งเดียวกับเส้นทาง ต้องกำจัดสิ่งกีดขวางคืออดีต

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 57-59)

จากตัวอย่างข้างต้น การตั้งคำถามเพื่อวิเคราะห์หรือวิจารณ์เป็นรูปแบบที่ปรากฏในกวีนิพนธ์ไทยหลายเรื่อง ทั้งนี้ ผู้เขียนแสดงเจตนาชวนให้เกิดการไตร่ตรองและสำรวจตัวเอง การตั้งคำถามจึงเป็นลีลาแห่งการใคร่ครวญที่ผู้เขียนนำมาใช้เป็นแบบฝึกหัดทางปัญญาแก่ผู้อ่านได้อย่างน่าสนใจ นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังสังเกตพบว่า ในงานเขียนระยะหลังที่เน้นการชี้แนะทางปัญญา ผู้เขียนเปลี่ยนจากการนำเสนอตัวตนผ่านสรรพนาม(ผู้เล่าเรื่อง)บุรุษที่ 1 “ผม” แสดงการใช้ตัวเองเป็นศูนย์กลางของเรื่องเล่า (และสรรพนามอื่น) มาเน้นที่ผู้รับสารคือ “เธอ” เป็นสรรพนามบุรุษที่ 2 แทน ทั้งนี้ ผู้วิจัยเชื่อว่าวิธีการเขียนนี้จะเปลี่ยนความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านให้ใกล้ชิดยิ่งขึ้น เกิดบรรยากาศการสื่อสารการแลกเปลี่ยนกัน แตกต่างจากสถานะของวรรณคดีนิราศและบันทึกการเดินทางช่วงแรกของผู้เขียนที่ผู้อ่านไม่ถูกกล่าวถึง (คนนอก) ในเรื่องเล่าที่เน้นการพรรณนาอารมณ์และความรู้สึกนึกคิดของผู้เขียนเท่านั้น สอดคล้องกับเจตนาของผู้เขียนที่ต้องการลดทอนการยึดตัวเองเป็นศูนย์กลางและใช้อดีตตัดสินเรื่องราวต่างๆ ในอดีตที่ผ่านมา

ด้วยเหตุที่อุปสรรคกับการเดินทางเป็นปัจจัยที่เกี่ยวพันซึ่งกันและกันที่สำคัญยิ่งต่อกระบวนการคร่ำครวญ-ใคร่ครวญเพื่อนำไปสู่ปัญญา อุปสรรคระหว่างเส้นทางจึงมีผลต่อเรื่องเล่าโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อผู้เขียนพรรณนาความทุกข์ในลักษณะแตกต่างกันเป็นลำดับกัน ได้แก่ อุปสรรคในฐานะของความทุกข์ยากลำบาก อุปสรรคในฐานะตัวแปรที่เชื่อมโยงสู่ความทุกข์เศร้าในอดีต และสุดท้ายคือ อุปสรรคในฐานะแบบเรียนอันมีค่าสำหรับการพิจารณาชีวิต ทั้งนี้จะเห็นว่าอุปสรรคกับการเดินทางของผู้เขียนเป็นสิ่งไม่อาจหลีกเลี่ยงจากกันได้ ประกอบกับอุปสรรคแต่ละที่ย่อมอบประสบการณ์ให้ผู้เขียนเรียนรู้เกี่ยวกับความทุกข์ เมื่อพิจารณาการเดินทางที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางทั้ง 9 เล่ม จึงกล่าวได้ว่า อุปสรรคคือแรงขับเคลื่อนการเดินทางของความทุกข์ให้ไปสู่ปัญญาในที่สุด

4.1.2 ชีวิตประวัติกับประวัติศาสตร์

ในแง่หนึ่ง วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล คือชีวิตประวัติที่นำเสนอในรูปแบบบันทึกการเดินทาง ดังจะเห็นว่า การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญของผู้เขียนสนใจนำเสนอเรื่องราวในอดีตของตนเป็นส่วนใหญ่ ในหัวข้อ ชีวิตประวัติกับประวัติศาสตร์นี้ ผู้วิจัยต้องการแสดงให้เห็นว่า การให้ความสำคัญระหว่าง “ตัวตน” กับ “เวลา” นั้นมอบความทุกข์แก่มนุษย์คนหนึ่งได้มากมายอย่างไร นอกจากนี้ยังแสดงให้เห็นว่า การอ่านหนังสือนับเป็นการเดินทางแสวงหา “ความรู้” และ “ความเข้าใจ” ต่อความทุกข์รูปแบบหนึ่งซึ่งช่วยขยายขอบเขตความคิดและเนื้อหาออกไปอย่างกว้างไกล เกิดกระบวนการคร่ำครวญ-ไคร่ครวญในเชิงพื้นที่และเวลาใหม่ (ดังผู้วิจัยจะอภิปรายในหัวข้อ “การเคลื่อนที่” ต่อไป) ทั้งนี้คำว่า “ประวัติศาสตร์” ในหัวข้อวิจัยนี้หมายความตั้งแต่บันทึกเหตุการณ์ในช่วงเวลาหนึ่งของบุคคลหรือสังคม กระทั่งจุดกำเนิดและการล่มสลายของอารยธรรมมนุษย์

ในเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 และส่งผลกระทบต่อสืบเนื่องมาถึงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 เสกสรรค์ ประเสริฐกุล คือหนึ่งในผู้นำนักศึกษาและประชาชนที่มีบทบาทสำคัญในขบวนการเคลื่อนไหวของคนหนุ่มสาวเพื่อเรียกร้องประชาธิปไตยจากรัฐบาลเผด็จการทหารด้วยเหตุนี้ ชีวิตประวัติของผู้เขียนในวัยหนุ่มจึงเป็นส่วนหนึ่งกับประวัติศาสตร์สังคมอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ เมื่อขบวนการพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยสิ้นสุดลงพร้อมกับความพ่ายแพ้ ความหวังจะเปลี่ยนแปลงสังคมให้เป็นที่ตั้งอุดมคติจึงพังทลายลง กลุ่มนักรบปฏิวัติซึ่งเป็นนักศึกษาจึงอยู่ในฐานะเชลยสังคม ความพ่ายแพ้ดังกล่าวได้สร้างบาดแผลขนาดใหญ่ที่กลายเป็นฝันร้ายหลอกหลอนจิตใจของผู้เขียนต่อมาอีกหลายปี ผู้เขียนผูกโยงประวัติชีวิตเข้ากับประวัติศาสตร์บ้านเมืองเป็นเรื่องเดียวกัน ดังที่เคยนิยามตัวเองว่าเป็น “สิ่งชำรุดทางประวัติศาสตร์” แสดงให้เห็นการลดทอนคุณค่าตัวเองลงให้กลายเป็น “วัตถุ” ที่ “ชำรุด” แทนความผิดพลาดหรือล้มเหลวของตัวเอง บันทึกการเดินทางของผู้เขียนในช่วงเวลาดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็นประจักษ์พยานสะท้อนประสบการณ์ร่วมของปัญญาชนจำนวนมากที่เดินทางเข้าป่าอยู่นานหลายปี ก่อนจะยอมออกมามอบตัวกับทางการ ดังตัวอย่างจาก *เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง* ตอนหนึ่งว่า

ปัญญาชนและคนหนุ่มสาวที่เข้าร่วมขบวนการของพรรคคอมมิวนิสต์ หลังกรณี 6 ตุลาคม 2519 นั้น ส่วนใหญ่ที่สุดแล้วมีความปรารถนาที่จะแก้ไข ปัญหาของประเทศชาติด้วยความจริงจังและจริงใจ ไม่ว่าจะใครจะตราหน้า พวกเขาว่าเป็นอะไรก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ไม่อาจปฏิเสธได้คือ ทางเลือกของเขา ไม่ใช่การแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว บางคนเป็นนักเรียนแพทย์ในชั้นปีสูงๆ บางคนเกือบจบวิศวกรรมศาสตร์อยู่แล้ว หลายคนเรียนบัญชีและมีไม่น้อยที่

สำเร็จมาทางด้านพยาบาล ยังมีพักต้องพูดถึงผู้ที่เรียนนิติศาสตร์และรัฐศาสตร์ซึ่งมีอยู่เกือบทุกดงดอย

คนเหล่านี้ทิ้งทุกสิ่งทุกอย่างที่เป็นของตัวเอง ใช้ชีวิตนับเดือนปีอดมือกินมืออยู่ในป่าใหญ่ไพรเปลี่ยว บางคนจากไปอย่างไม่มีวันกลับ และเกือบทุกคนก็ทรุดโทรมลงด้วยโรคภัยไข้เจ็บนานาประการ

เมื่อค้นพบว่าทางเลือกของตนเองเป็นเพียงมายาภาพที่ไร้ความหมาย ใครบ้างจะไม่เสียใจ

หลังจากมีการตัดสินใจจะยุติชีวิตปฏิบัติ และแยกย้ายกันกลับภูมิลำเนาเดิม บรรยากาศแคว้นน้ำแม่จันก็เปลี่ยนไปโดยสิ้นเชิง เหมือนห้องฟ้าอิมครีมด้วยเมฆฝน แต่ละคนไม่อาจซ่อนซุกหัวใจหมองซ้ำได้อีกต่อไปอีกไม่กี่วันข้างหน้า เขาจะต้องกลับไปเผชิญกับสิ่งที่ตัวเองปฏิเสธ ต้องเริ่มต้นชีวิตใหม่อย่างอ้างว้างและเดียวดายในสังคมที่ไม่มีใครดูแลใคร อาจมีคำตัดพ้อต่อว่าจากผู้คนที่เฝ้ารอเขาอยู่ อาจพบกับคำเย้ยหยันประณามจากผู้คนที่ไม่เคยเห็นด้วยกันมาตั้งแต่ต้น และตลอดชีวิตที่เหลือก็คงต้องดูแลบาดแผลของตัวเองไปโดยลำพัง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 116-117)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนพรรณนาความทุกข์ที่เกิดจากการผูกสร้างตัวเองไว้กับเงื่อนไขทางประวัติศาสตร์ กล่าวคือ ผู้เขียนไม่สามารถยอมรับ “ความพ่ายแพ้” ในฐานะ “ความเปลี่ยนแปลง” ของเหตุการณ์ กรณีนี้ประเด็นของความทุกข์จึงเกิดจากความขัดแย้งในจิตใจ ผู้เขียนอย่างรุนแรง เมื่อพบข้อเท็จจริงว่า ผู้เขียนไม่มีสงครามให้กำหนดหรือเปลี่ยนแปลงประวัติศาสตร์อีกต่อไป การต่อสู้ที่ยิ่งใหญ่กลายเป็นเพียง “ความว่างเปล่า” ดังผู้เขียนใช้คำว่า “มายาภาพไร้ความหมาย” เพื่อแสดงความเสียใจและขมขื่นที่จะต้องกลับไปสู่สังคมที่ผู้เขียนเคยปฏิเสธและต่อต้าน

หลังจากผู้เขียนออกเดินทางเพื่อสังเกตธรรมชาติและตรวจสอบความรู้จากการอ่านหนังสือหลากหลายประเภท ในตอนหนึ่งของ *วิหารที่ว่างเปล่า* ผู้เขียนกลับมาใคร่ครวญความสัมพันธ์ระหว่าง “ตัวเอง” ในฐานะมนุษย์คนหนึ่งกับ “ประวัติศาสตร์” อย่างจริงจัง โดยพิจารณาประวัติศาสตร์ในฐานะช่วง “เวลา” อันยาวนานของอารยธรรมมนุษย์และโลก โดยบูรณาการองค์ความรู้จากมุมมองที่หลากหลาย ได้แก่ วิทยาศาสตร์ ดาราศาสตร์ ศาสนา กระทั่งโหราศาสตร์ เพื่อเข้าใจ “ความว่างเปล่า” ที่เคยสร้างความทุกข์แก่ผู้เขียนว่าที่สูงสุดแล้ว การปราศจากความหมายนั้นเป็นเพียงเรื่องธรรมชาติของการดำรงอยู่

อันที่จริง การที่คนโบราณเฝ้าสังเกตความเป็นไปบนท้องฟ้าจนสามารถจัดกลุ่มดาวสำคัญๆ ออกมาเป็นราศีได้ตั้งแต่ปางบรรพ์ อาจจะสะท้อนความรู้บางอย่างของพวกเขาที่เราไม่มี และไม่สนใจจะมี

หรือความเชื่อของคนรุ่นเก่าที่คิดว่ามนุษย์เป็นดาวดวงต่างๆ มาเกิดตลอดจนมีดาวประจำตัว อย่างน้อยก็นับได้ว่าสะท้อนแนวคิดที่เห็นว่าคนกับดาวเชื่อมโยงกันหรือพูดอีกแบบก็คือ มนุษย์ไม่ได้มีการดำรงอยู่ที่แยกออกจากจักรวาล

คำว่าจุดที่เราชอบใช้ในความหมายของการก่อเกิดนั้น เคยมีพระสงฆ์รูปหนึ่งบอกกับผมว่า เป็นการใช้ในความหมายที่ผิดจริงๆ แล้วจุดแปลว่าตาย และถ้าเรากล่าวว่ามีจุดมาจากดวงดาว ความหมายที่ถูกต้องก็คือมีดาวบางดวงตายไปเพื่อมาเกิดเป็นคน [...]

ผู้เขียนอ้างอิงความรู้จากหนังสือชื่อ ‘ดาวหาง’ ของเดวิด เลวี เพื่อยืนยันทฤษฎีการระเบิดของดวงดาวในจักรวาลอันนำไปการอธิบายว่ามนุษย์เป็นเพียงสิ่งมีชีวิตที่มีธาตุกำเนิดจากฝุ่นละอองของดวงดาว

เพราะฉะนั้นจึงไม่ใช่เรื่องเข้าใจยากนักที่ในช่วงแรก โลกของเราจะโดนพุ่งชนด้วยดาวหางและสะเก็ดดาวเป็นจำนวนครั้งและในปริมาณที่ไม่มีใครสามารถคำนวณได้

เดวิด เลวี ยืนยันว่า ทุกวันนี้เกล็ดสารจากดาวดับซึ่งถูกนำมาสู่โลกโดยดาวหาง ฝนดาวตก หรือผีพุ่งไต้ ยังคงผลสมอยู่ในสิ่งมีชีวิตทั้งปวงในรูปแบบต่างๆ รวมทั้งอยู่ในตัวมนุษย์ด้วย เราเป็น ‘เศษศพ’ ของดวงดาวจริงๆ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544: 144-146)

ในแง่หนึ่ง “ความทุกข์” จึงเป็นเพียงสภาพที่เกิดขึ้นตามเงื่อนไขและแปรเปลี่ยนไปตามมุมมองที่ผู้เขียนมีต่อ “ประวัติศาสตร์” หรือเหตุการณ์ในอดีต เมื่อผู้เขียนพิจารณาประวัติศาสตร์ในฐานะช่วงเวลาที่ชีวิตร่วมอยู่ เพื่อพบว่าตนเองไร้ความหมายย่อมทำให้เกิดการคร่ำครวญไม่รู้จบ แต่หากใครครวญ “ประวัติศาสตร์” ในฐานะช่วงเวลายาวนานที่สิ่งต่างๆ เกิดขึ้นเพียงชั่วขณะก่อนจะสิ้นสุดลง มุมมองดังกล่าวจะนำไปสู่ความเข้าใจเกี่ยวกับ “ความว่างเปล่า” ของแต่ละชีวิตที่มีประวัติศาสตร์ของตนเองเพียงระยะสั้นๆ หมุนเวียนเปลี่ยนรูปแบบอยู่ท่ามกลางประวัติศาสตร์ของกาลเวลาอันยาวนาน ดังตัวอย่างจาก **บุตรธิดาแห่งดวงดาว** งานเขียนเชิงจิตวิญญาณที่สรุปความคิดไว้ดังนี้

เราเดินทางมาแสนไกล จากเปลวไฟแห่งมหาอัคนี สุ่มหาเมฆ
ดึกดำบรรพ์ แปรผันเป็นวงจักรแห่งดารา อันคลี่คลายเป็นสมุทรพสุธาใต้
ห้าฝนและแถบรุ้ง

ใช่ เธอเดินทางมาแสนนานกว่าจะเกิดเป็นเฝ้าพันธุ์ เธอคือถ่านเฝ้าระอุ
อุ้นจากปลายยอดแห่งขุนเขา คลุกเคล้าด้วยเกล็ดหิมะในราตรีและน้ำค้าง
แห่งรุ่งอรุณ

คือดินน้ำไฟลมอันผสมกลมกลืน จากภูผา ทุ่งธาว และอากาศสกล
ย่อนย้าที่สุดแล้วเธอคือส่วนเสี้ยวของดวงดาวที่มีได้เปลี่ยนรูปโดย
อุบัติเหตุ หากเป็นผลแห่งอุบัติเหตุ

แท้จริงเธอคือจิตวิญญาณอันเอกภาพแสดงตน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 45)

ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนเปลี่ยนองค์ความรู้เชิงวิทยาศาสตร์เป็นบันทึกการเดินทาง
ที่ใช้ลีลาพรรณนาเชิงโวหาร เพื่อแสดงให้เห็นต้นกำเนิดของชีวิตที่เกิดจากฝุ่นธาตุต่างๆ ในเอกภพ
มารวมตัวกันและแปรผันสู่รูปแบบแตกต่างกัน สะท้อนการตระหนักถึงความไร้สาระของมนุษย์ที่
นิยมสร้างคุณค่าให้ความว่างเปล่าของชีวิตโดยหลงลืมไปว่าชีวิตเป็นเพียงสิ่งชั่วคราวเท่านั้น

กล่าวโดยสังเขป การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญถึงชีวประวัติกับประวัติศาสตร์ ทำให้
ผู้เขียนตระหนักถึงสาระสำคัญประการหนึ่งว่า ชีวิตคือช่วงเวลาของกาลเวลาอันยาวนาน ดำรงอยู่
ท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงของสิ่งละอันพันละน้อย ความทุกข์ในอดีตของผู้เขียนเกิดจาก
การปฏิเสธจะรับรู้ความเป็นจริงว่า ชีวิตเป็นเพียงสิ่งเกิดขึ้นเพียงชั่วคราวและไม่มีนิยามความหมาย
ของดำรงอยู่มากไปกว่าช่วงเวลาอันว่างเปล่าระหว่างเกิดกับตาย

4.1.3 การผ่านพบกับการพลัดพราก

การผ่านพบและพลัดพรากคือปรากฏการณ์ธรรมชาติที่นักเดินทางทุกคน
ต้องเผชิญ ดังความหมายของคำว่า นิราศ ที่มีเกี่ยวข้องกับการเดินทางและพรากจาก
ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้เขียนประสบความทุกข์อันเนื่องจาก
การผ่านพบสิ่งที่สมหวังและพลัดพรากสิ่งที่รักเสมอ ทั้งนี้ การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญประสบการณ์ที่
ผ่านเข้ามาในชีวิตครั้งแล้วครั้งเล่า ทำให้ผู้เขียนปรับทัศนคติและเปลี่ยนความคิดที่มีต่อการเดิน
ทางในรูปแบบต่างๆ เพื่อเรียนรู้ว่าการผ่านพบและพลัดพรากคือวิธีการเข้าใจธรรมชาติชีวิตอีกรูป
แบบหนึ่ง ไม่ว่าจะเกิดจากความจำเป็นหรือไม่เจตนาก็ตาม ทั้งนี้ การมีชีวิตอยู่บนโลกก็นับเป็นการ
เดินทางโดยตัวเองเช่นกัน

กล่าวได้ว่า ช่วงชีวิตที่ผู้เขียนเลือกเส้นทางนักรบปฏิวัติ ส่งผลให้ชีวิตต้องพลัดพรากคนรักและผ่านพบ “คนแปลกหน้า” มากมายที่ผูกพันกันภายหลัง ขณะที่การปฏิวัติสิ้นสุดลง ผู้เขียนก็เลือกเดินทางออกทะเลหรือเข้าป่าเพื่อหลีกเลี่ยงหนี้สังคมและใช้ชีวิตร่วมระยะทางกับคนกลุ่มเล็กๆ ที่นิยามว่า “มิตรแท้” ทั้งนี้ การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญทำให้ผู้เขียนตระหนักว่าการผ่านพบและพลัดพราก นั้นหนึ่งคือโอกาสที่จะได้สัมผัสประสบการณ์ความทุกข์ร่วมกันของมนุษย์ การเฝ้ามองชีวิตผู้อื่นเพื่อเปรียบเทียบการเดินทางในชีวิต ทำให้เกิดการตั้งคำถามต่ออำนาจของชะตากรรมเหนือการควบคุมของมนุษย์อันนำไปสู่การค้นหาคำถามความหมายของชีวิตว่า

ชีวิตคืออะไร ผมเฝ้าถามตัวเองซ้ำแล้วซ้ำเล่า ทำไมเราจึงเป็นเสมือนเครื่องเล่นทดลองของบางสิ่งบางอย่างที่ไม่อาจสัมผัสได้ ทำไมหลายคนจึงต้องเกิดมาและจากไปอย่างไร้เหตุผล มันเป็นเช่นนี้มานาน และดูเหมือนจะไม่มีที่ท่าว่าสิ้นสุดลง

หรือว่านี่คือหยาดน้ำตาบนแผ่นแก้วของกาลเวลา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 120)

เมื่อผู้เขียนพิจารณาการผ่านพบและพลัดพรากอย่างลึกซึ้งจึงพบว่าชีวิตเป็นเพียงความทุกข์ชั่วคราวที่เลื่อนไหลไปตามกาลเวลา การคร่ำครวญโหยหาแต่ความผูกพันจึงไม่มีประโยชน์อันใด หากจำต้องใคร่ครวญด้วยการพลัดพรากเป็นคุณสมบัติที่คู่กับความสัมพันธ์ทุกรูปแบบ การยึดติดกับความไม่แน่นอนนำมาความโศกเศร้ามาไม่สิ้นสุด ทั้งนี้ยังสะท้อนว่ามนุษย์อาจมีคุณค่าเพียง “ส่วนประกอบ” ในชีวิตของผู้อื่นเท่านั้น ดังตัวอย่างจาก “ผู้คนบนทางผ่าน” ในหนังสือ **ฟองเวลา** กล่าวว่า

คนเดินทางกับผู้ที่ผ่านพบดูจะเป็นความเชื่อมโยงที่แยกจากกันไม่ได้ แม้โดยทั่วไปจะไม่มีเยื่อใยถาวร แต่ถ้าปราศจากผู้คนเหล่านั้น ออกเดินทางก็คล้ายแค่หมุนเวียนเปลี่ยนที่พัก และพุดก็พุดเถอะ ชีวิตโดยเนื้อแท้ก็มักถักทอจากลักษณะชั่วคราวของสรรพสิ่ง

ใช่หรือไม่ว่ากระบวนการใช้ชีวิตของผู้คนล้วนเป็นการผ่านผ่านเข้าไปในเส้นทางของผู้อื่น บ่อยครั้งเหมือนสี่แยกที่ตัดกันครั้งเดียวเพื่อแยกทิศไปตลอดกาล บางทีขนานกันพอมองเห็นแต่มีอาจข้ามพ้นไปไกลชีวิต นอกจากนี้ยังมีไม่น้อยที่ฝืนกั้นแนบอยู่พักใหญ่เพียงเพื่อไปแยกสายตรงปลายทาง

มันอาจเป็นเรื่องเศร้าของมนุษยชาติที่เราไม่สามารถผูกพันกับผู้คนได้มากเท่าที่ผ่านพบ เราพอใจที่จะอาศัยผู้อื่นเป็นตัวประกอบในละครชีวิตที่เราแสดงเป็นตัวเอก มองหลายคนเป็นแค่เครื่องเคาะจังหวะให้เราดำเนินทำนอง

ดนตรีที่ประพันธ์ไว้แล้ว กระทั่งเห็นพวกเขาเป็นแค่ฉากหลังในภาพเขียนซึ่งมีตัวเราเป็นจุดเด่นใจกลาง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540: 71-72)

การใช้ความคิดอยู่ในวังวนของการตั้งคำถามนำมาซึ่งความทุกข์ไม่สิ้นสุด เนื่องจากส่วนใหญ่เป็นคำถามปลายเปิดที่ไม่มีคำตอบ หรือเป็นคำถามเชิงอภิปรายที่ไม่มีข้อสรุป การตั้งคำถามซ้ำไปซ้ำมาที่ตนเองที่เป็นกระบวนการผลิตซ้ำของความทุกข์จากการหาคำตอบไม่ได้ กระทั่ง ประสบการณ์การเดินทางสอนผู้เขียนว่า บางทีคำถามที่ต้องการอาจไม่มีคำตอบตั้งแต่แรก หรือหากจะมีอาจต้องเปลี่ยนวิธีการมองโลกและชีวิตใหม่ ตัวอย่างจาก *ผ่านพบไม่ผูกพัน* แสดงวิธีการตั้งคำถามใหม่ โดยเรียกร้องให้ผู้อ่านใคร่ครวญต่อคำถามแบบปลายเปิด ไม่ใช่เพื่อคาดหวังคำตอบ แต่เป็นการเชื้อเชิญให้ลองตรวจสอบกับประสบการณ์ตนเอง ดังตัวอย่าง

การเดินทางอาจมีความหมายหลายอย่างในห้วงนึกของผู้คน บ้างเห็นเป็นการพักผ่อนหย่อนใจ บางคนใช้มันขับไล่ความน่าเบื่อในชีวิต ปกติและมีอยู่ไม่น้อยที่ออกเดินทางเพราะกระหายใคร่รู้จักสถานที่แปลกใหม่ แต่ไม่ว่าใครจะเข้าหาเที่ยวเดินทางของตนด้วยอารมณ์ใด ความจริงที่มีอาจปฏิเสธได้คือการเดินทางเป็นการพลัดพรากอย่างหนึ่ง พลัดพรากจากสถานที่คุ้นเคยและผู้คนที่คุ้นหน้า กระทั่งบางที่อาจหมายถึงการถอยห่างจากอ้อมแขนของผู้เป็นที่รัก [...]

จากบ้านจากคนมาไกล แท้แล้วคือการเปลื้องปลดพันธนาการตลอดจนถึงภายนอกของชีวิต อย่างน้อยที่สุดก็ชั่วคราว และความจริงแท้ของชีวิตก็มีไซอันได้อื่นนอกจากเกิดโดยลำพัง ตายโดยลำพังระหว่งนั้นยังเป็นการเดินทางโดยลำพัง

เช่นนี้แล้วไซหรือไม่ว่าการเดินทางคือลานฝึกความรู้อัจฉเกี่ยวกับแก่นแท้ของความเป็นคน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 21,26)

การผ่านพบและพลัดพรากเป็นธรรมชาติของการเดินทางทุกรูปแบบ ไม่ว่าจะพิจารณา “การเดินทาง” ในฐานะการท่องเที่ยวหรือการใช้ชีวิต ทั้งนี้ การใคร่ครวญ-ใคร่ครวญในประเด็นนี้ได้นำไปสู่การเข้าใจความหมายของชีวิตผ่านความไม่แน่นอนอันเป็นต้นตอของความทุกข์ที่เลื่อนไหลตามเงื่อนไขของเวลา ด้วยเหตุนี้ การผ่านพบและพลัดพรากจึงเป็นธรรมชาติของชีวิตและเป็นสาระสำคัญของความทุกข์ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เช่นเดียวกับที่เป็นองค์ประกอบสำคัญในงานเขียนประเภทนิราศหลายเรื่อง ทั้งยังเป็นลักษณะสากลที่ปรากฏในโครงเรื่องของมหากาพย์และวรรณคดีโบราณเรื่อยมาถึงวรรณกรรมร่วมสมัยในปัจจุบัน

4.1.4 การนิยามตัวตน

ตลอดช่วงหลายสิบปี วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล สะท้อนอาการหลงติดอยู่ในกับดักของความทุกข์ เมื่อถูกสิ่งเร้ามากระทบก็วนเวียนอยู่กับความโศกเศร้าไร้ทางออก การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญประกอบการเดินทางในชีวิตอย่างจริงจังช่วยให้ผู้เขียนกลับมาค้นพบสาเหตุของความทุกข์ที่มาจากความคิด นั่นคือ การนิยามตัวตน

การนิยามตัวตน คือการปรุงแต่งความคิดหรือสมมติคุณค่าของความหมายชุดใดชุดหนึ่งมานิยามตนเอง เช่นเดียวกับการตัดสินใจปรากฏการณ์ต่างๆ ด้วยอคติส่วนตัว โดยมีพื้นฐานจากความเชื่อว่า ‘เราเป็นในสิ่งที่ตัวเองคิด’ ดังที่นักคิดตะวันตกชาวฝรั่งเศส เรอเน เดการ์ตส์¹² กล่าวไว้ว่า “I think, therefore I am” ซึ่งสอดคล้องกับคำอธิบายเรื่อง “อัตตา” ในศาสนาของชาวตะวันออกได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ สำหรับผู้เขียนกลับต้องแลกประสบการณ์แห่งความจริงนี้ด้วยการเดินทางไปสถานที่ต่างๆ พร้อมกับความทุกข์แสนสาหัสกว่าจะเข้าใจด้วยตัวเอง ดังตัวอย่างการคร่ำครวญใน **ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้** ต่อไปนี้

ในชีวิตของผู้ชายมีอันใดที่เป็นภาระเท่ากับความปราศัย ?

ทุกครั้งที่สมรภูมิกายนอกจบลงด้วยการพ่ายแพ้ สนามรบ “ภายใน” จะต้องดำเนินไปอีกอย่างต่อเนื่องกระทั่งไม่มีวันสิ้นสุด ผู้ชายที่พ่ายแพ้ก็เหมือนนครที่ถูกยึดครอง ไม่มีใครสามารถปลดปล่อยเขาได้ นอกจากเขาจะต้องปลดปล่อยตัวเอง (...)

และเมื่อน้ำตาแห้งเหือด ผมก็พบตัวเองเดินถือคันเบ็ดไปทุกน่านน้ำนอนกลางดินกินกลางฝนอยู่ในป่าเกือบทุกผืนที่ยังเหลืออยู่ในประเทศไทยบ่อยครั้ง พยายามจำลองภาพการดำรงอยู่ของตัวเองให้ละม้ายคล้ายคลึงสมัยเป็นนักปฏิวัติ กินข้าวหม้อสนาม จำกัดสินทรัพย์ไว้เพียงหนึ่งเป็บนแผ่นหลัง อาบน้ำห้วย นอนเปลจรรยาตร์ อะไรต่อมิอะไร...

ทว่าจนแล้วจนรอด ผมก็ยังคงเป็นนครที่ถูกยึดครอง [...]

แต่ถ้าผู้ชายคนหนึ่งได้เท่าใจทุ่มชีวิตให้กับอะไรสักอย่างกระทั่งนิยามความถูกต้องดีงามไว้กับสิ่งนั้น ชัยชนะในเรื่องนี้ย่อมหมายถึงการเดินทางไปพบกับความครบถ้วนของตัวตนในเบื้องต้นลึกซึ้งของความรู้สึก

¹² เรอเน เดการ์ตส์ (René Descartes) นักปรัชญาและคณิตศาสตร์ชาวฝรั่งเศส นักคิดกลุ่มเหตุผลนิยมผู้ทรงอิทธิพลต่อประวัติศาสตร์ยุโรปสมัยใหม่ตั้งแต่ศตวรรษที่ 17-18 เป็นต้นมา

ส่วนการพ่ายแพ้ย่อมไม่อาจเป็นอื่น นอกจากการถอนรากถอนโคน
ชีวิตของเขา ชีวิตที่อาจอบกู้ขึ้นมาใหม่ได้ แต่จะไม่มีวันเหมือนเดิม
(เสกสรรคฺ ประเสริฐกุล, 2541: 20)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนหมกมุ่นอยู่กับความรู้สึกพ่ายแพ้ของตัวตนที่มีสอง
สถานะทับซ้อนกันคือ “ผู้ชาย” กับ “นักรบ” ซึ่งเป็นคุณค่าที่ผู้เขียนนิยามตัวตนไว้สูงส่ง แต่เมื่อ
สงครามจริงยุติลง ผู้เขียนไม่รู้จะไปรบกับใครจึงหันมาทำสงครามในจิตใจกับตัวเอง ตัวตนทั้งสอง
สร้างบาดแผลร้าวลึก ตกอยู่ในสภาพที่ผู้เขียนเรียกตัวเองว่า “นครที่ถูกยึดครอง” ผู้วิจัยเห็นว่า
ความเปรียบดังกล่าวนี้ไม่ได้หมายความว่าพ่ายแพ้ต่อสงครามภายนอก แต่คือการต้องกอบกู้
ตัวเองจาก “ตัวตน” ที่ผู้เขียนยึดติดอยู่มากกว่า

ใน *วิหารที่ว่างเปล่า* ผู้เขียนเดินทางไปเยือนสาธารณรัฐประชาชนจีน เยี่ยมชม
สภาพบ้านเมือง สังเกตเห็นความเปลี่ยนแปลงด้านสังคม-วัฒนธรรม รวมถึงการเติบโตของ
เศรษฐกิจที่ก้าวกระโดดแบบทุนนิยม ทั้งที่เพิ่งพ้นจากการปกครองคอมมิวนิสต์เข้มข้นของรัฐบาล
เหมาเจ๋อตุงได้ไม่นาน และอดีตเคยเป็นต้นทางของอุดมการณ์ยิ่งใหญ่ที่หลังไหลเข้าสู่ประเทศแถบ
เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่ผู้เขียนเคยร่วมขบวนการ
ในป่า เป็นเหตุให้ผู้เขียนเดินทางรอนแรมบนภูดอยอยู่หลายปี ทั้งนี้ ผู้เขียนใคร่ครวญเกี่ยวกับ
แนวคิดและนโยบายของอุดมการณ์ที่เคยเชื่อมั่นถึงขั้นใช้หลอหลอมตัวตนขึ้นมา ไว้ตอนหนึ่งว่า

พูดกันตามความจริง

ผมเองเมื่อครั้งเป็นนักปฏิวัติอยู่บนภูดอยในประเทศไทย เคยนึกสงสัย
อยู่เหมือนว่า ทำไมตนเองจึงกำลังทำอะไรคล้ายกับนักรบโบราณมากกว่าคน
ที่จะนำประเทศชาติไปสู่ความทันสมัย หรือความเป็นตะวันตกแบบที่เรา
อยากเป็นกัน

ครั้งนั้น ผมคิดถึงความตายราวความงามของชีวิต ถนอมรักมิตรสหาย
ราวพี่น้องคลานตามกันมา และเผชิญทุกข์ภัยราวกับบวชผู้บรรลุลหรรษ

สิ่งเหล่านี้ใช้เหตุผลและหลักการแบบฝรั่งมาอธิบายไม่ได้ ต่อเมื่อ
หลายปีให้หลัง ผมจึงสามารถเข้าใจมันได้ว่าแท้จริงแล้วสิ่งที่ชีวิตปฏิวัติดึง
ออกมาจากเบื้องลึกของตัวผมไม่ใช่อะไรอื่น หากคือวิญญาณตะวันออกที่
ซ่อนเร้นอยู่ข้างในนั่นเอง

อย่างไรก็ดี กระบวนการทั้งหมดนี้แม้จะนำไปสู่ชัยชนะของเหมาเจ๋อตุง
ในที่สุด แต่มันก็ไม่พอเพียงสำหรับการสร้างสังคมใหม่ที่ จะอยู่ร่วมกับ
ศตวรรษที่ 20 ได้อย่างกลมกลืนนัก โดยตัวของมันเอง คำว่า “พลังวิริยภาพ
ทางอัตวิสัย” ที่ประธานเหมาเฝ้าปลูกเร้ามวลชนจีนผู้คับแค้นนั้นไม่ใช่ทฤษฎี

สังคมอันใด และยิ่งไม่ใช่สิ่งที่จะมาแทนองค์ความรู้ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่ได้ อย่างว่าแต่จะเป็นสูตรสร้างสังคมที่รุ่มเย็นเป็นสุขและยุติธรรม

ด้วยเหตุนี้ประธานเหมาจึงเริ่ม ‘ผิดพลาด’ ตั้งแต่ได้อำนาจรัฐ เป็นต้นมา ส่วนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยที่รับความคิดเหมาเจ้าตุงมาใช้ อย่างกลไกตั้งแต่ยังไม่ได้ได้อำนาจรัฐ ทำยที่สุดแล้ว ก็ล่มสลายลงอย่างสิ้นเชิง คงเหลือแต่ผู้บาดเจ็บอย่างผมนั่งเก็บรับบทเรียนอยู่เงียบๆ โดยลำพัง

ไม่ว่า ‘วิญญูณตะวันตกออก’ จะล้ำเลิศสักเพียงใด แต่สิ่งที่เราต้องเรียนรู้ จากตะวันตกก็มีอยู่ไม่น้อย

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544: 209-210)

ทั้งนี้ จากการตัวอย่างข้างต้นสะท้อนให้เห็นการมองโลกแบบทวิลักษณ์ (Dualism) ของผู้เขียนที่มองสิ่งต่างๆ เป็นขั้วตรงข้ามของกันและกันมาโดยตลอด ผู้เขียนวิเคราะห์ “จุดเด่น” และ “ข้อด้อย” ของระบอบการปกครองจีนในสมัยเหมาเจ้าตุงในอดีต พบว่าหากไม่รู้จักผสมผสานข้อดีจากตะวันตกมาปรับใช้ก็ไม่สามารถนำประเทศไปสู่ “ความสมัยใหม่” อันเป็นกรอบคิดแบบตะวันตกได้เช่นกัน เมื่อเปรียบเทียบกับผู้เขียนที่เคยพิจารณาตัวใช้ชีวิตตามวิถี “นักรบ” แบบ “โบราณ” ซึ่งสะท้อนรากเหง้าของตัวเองที่เกิดจากวัฒนธรรมตะวันออก กล่าวคือ เมื่อผู้เขียนแยกโลกเป็นสองขั้วระหว่าง “โบราณ/สมัยใหม่” หรือ “ตะวันออก/ตะวันตก” ขาดจากกันโดยสิ้นเชิงเช่นนี้ ย่อมเกิดความขัดแย้งกับสภาพความเป็นจริงของสิ่งต่างๆ ซึ่งส่งผลให้ผู้เขียนไม่สามารถจัดที่ทางวางตัวตนลงใส่กรอบคุณค่าชุดใดชุดหนึ่งได้พอดี ประสบการณ์การเดินทางจึงเป็นตัวกระตุ้นให้ผู้เขียนสัมผัสความเป็นไปที่เลื่อนไหลตามกาลเวลาของสิ่งต่างๆ เพื่อย้อนกลับมาพิจารณาว่า ตัวตน นิยาม ความเชื่อ อุดมการณ์ ความสัมพันธ์หรือคุณค่าใดก็ไม่สามารถดำรงอยู่โดยตัวเองโดยปราศจากการเปลี่ยนแปลงหรือการหลากรวมจากองค์ประกอบมากมาย การก่อตัวของความเข้าใจเช่นนี้ได้คลี่คลายไปสู่การใคร่ครวญสภาวะองค์รวมของธรรมชาติ ดังสะท้อนผ่านงานเขียนบันทึกการเดินทางภายในจิตวิญญาณในตัวอย่างต่อไปนี้

เมื่อฟุ้งหมอกเลื่อนลับหาย ละอองไอเริ่มเลื่อนจาง ปรากฏเป็นคิ่งวัง
กระเพื่อมพร้อมด้วยฝูงปลา น้ำใสไหลเอื่อยอ่อน แทรกเงาซ้อนด้วยมัจฉา
เวียนว่ายวนไปมาเหมือนหยดหนึ่งในวงเวียน

แล้วเธอเล่าเป็นใครในที่นี้

เป็นปลาน้อยในวาริ

หรือสายน้ำที่เดินทาง

เป็นก้อนหินที่ด้านขวาง

หรือเป็นเพียงผู้มาชม

ในหวังลึกของอารมณ์

จะลงลึกสักเท่าใด
 ในส่วนโนของข้างใน
 จะเปิดกว้างหรือปิดตาย?
 แคร้รู้สึกมีคำถามทำทนายก็เริ่มแล้วซึ่งภาวณา เธอไม่ใช่หน้า เธอไม่ใช่ปลา
 หากคือหวังแห่งเวลาที่ปลาน้ำเป็นหนึ่งเดียว
 หมอก หิน ล้วนข้องเกี่ยว มาตกแต่งให้เต็ม
 (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 117-118)

ดังตัวอย่าง ผู้เขียนเปลี่ยนความหมกมุ่นเรื่องตัวตนและการครุ่นคิดเพื่อบริยา
 ความหมายสิ่งต่างๆ มาเป็นกระบวนการเฝ้ามองตัวเองและสิ่งรอบข้าง โดยแสดงให้เห็นว่า วิธีการ
 หลุดพ้นจากนิยามสมมติต่างๆ ที่ถูกปรุงแต่งขึ้น มีเพียงการครองสติภาวณาให้อยู่กับช่วงเวลา
 สำคัญที่สุดของชีวิตคือ “ปัจจุบัน” เท่านั้น จึงจะทำให้รับรู้ “ในส่วนของข้างใน” ความรู้สึกนึกคิด
 เพื่อเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพื้นที่และเวลาตรงหน้า อันจะทำให้เท่าทันความต่อเนื่องเคลื่อนไหวของ
 ทุกปรากฏการณ์ ลดทอนความหมายของ “ตัวตน” ให้หายไป พ้นจากสภาพการเป็นศูนย์กลางของ
 ทุกสิ่ง ไม่ต้องนิยามว่าเป็นใคร ไม่ต้องเปรียบเทียบหรือตัดสินสิ่งใด รวมถึงเอาเป็นเอาตายกับ
 การแบ่งแยกหรือครอบครองสิ่งต่างๆ ทั้งในเชิงรูปธรรมและนามธรรม ทั้งนี้ การคร่ำครวญ-
 ใคร่ครวญอย่างลึกซึ้งและรอบด้านนี้เกิดจากการสังสมประสบการณ์การเดินทางตลอดชีวิตไม่ว่า
 จะเป็นองค์ความรู้เชิงทฤษฎีและการปฏิบัติภาวณาของผู้เขียน

กล่าวโดยสรุป การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญ ที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของ
 เสกสรรค์ ประเสริฐกุลเป็นลักษณะนิราศที่ผู้เขียนใช้ถ่ายทอดความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับความทุกข์
 และปัญญาประกอบการเดินทาง สะท้อนการโต้ตอบระหว่างอารมณ์กับเหตุผล จินตนาการกับ
 ประสบการณ์ในฐานะมนุษย์คนหนึ่งที่ยุติธรรมจะก้าวข้ามไปสู่การเห็นทุกข์โดยไม่ต้องเป็นทุกข์
 รื้อถอนตัวตนที่เคยผูกยึดกับอดีตกลับมาวางไว้ในปัจจุบัน ผ่านการพิจารณาประเด็นที่สอดคล้อง
 เกี่ยวเนื่องกัน ได้แก่ อุปสรรคกับการเดินทาง ว่าด้วยการแสดงออกความทุกข์และสำรวจความคิด
 ตนเอง ชีวประวัติกับประวัติศาสตร์ ว่าด้วยค้นหาความหมายของการดำรงอยู่ท่ามกลางสรรพสิ่งที่
 เปลี่ยนแปลง การผ่านพบกับการพลัดพราก ว่าด้วยการพิจารณาภาวะพลัดพรากทุกรูปแบบใน
 ในฐานะเรื่องธรรมชาติของชีวิต และการนิยามตัวตน ว่าด้วยการรู้เท่าทันปรากฏการณ์ของชีวิตและ
 เป็นหนึ่งเดียวกับปัจจุบัน ตามลำดับ ทั้งนี้ เพื่อนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ของความทุกข์
 ไปสู่ปัญญาในฐานะวรรณกรรมนิราศได้อย่างสมบูรณ์

4.2 การเคลื่อนที่

การเคลื่อนที่เป็นลักษณะสำคัญในงานเขียนประเภทนิราศที่ทำให้เกิดการเดินทางและเชื่อมโยงกับการพลัดพรากในลักษณะการต่างๆ ดังความหมายศัพท์คำว่า “นิราศ” กล่าวได้ว่า ประสบการณ์ที่ได้รับจากการเดินทางคือความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการเคลื่อนที่ทั้งสิ้น งานวิจัยนี้ได้ทำการศึกษาการเคลื่อนที่ 2 ลักษณะ ประการแรก การเคลื่อนของพื้นที่ และประการที่สอง การหมุนของเวลา ทั้งนี้ วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล นอกจากจะปรากฏการเคลื่อนที่นัยตรงแล้ว ผู้เขียนยังใช้การเคลื่อนที่ทั้งสองลักษณะในความหมายเชิงโวหาร ซึ่งส่งผลต่อการขับเคลื่อนความทุกข์ของปัจเจกเพื่อเชื่อมโยงกับการเข้าใจความทุกข์ของคนจำนวนมากได้อย่างน่าสนใจด้วย

ผู้วิจัยแบ่งการเคลื่อนที่เป็น 2 ลักษณะ ดังนี้

- 1) การเคลื่อนของพื้นที่
- 2) การหมุนของเวลา

4.2.1 การเคลื่อนของพื้นที่

การเคลื่อนที่ของพื้นที่ หมายถึง การเคลื่อนที่ของบุคคลที่กำลังเดินทางจากสถานที่หนึ่งเปลี่ยนไปสู่สถานที่หนึ่ง โดยอาจเป็นการเคลื่อนของพื้นที่ที่มีความหมายนัยตรง คือ พื้นที่เชิงกายภาพ หรืออาจเป็นพื้นที่ที่ผู้เขียนใช้ความหมายเชิงโวหารเพื่อนำเสนอการเดินทางภายในความคิดก็ได้ ดังตัวอย่าง

ไม่ว่าจะลัดเลาะไปทางใดก็ตาม สิ่งหนึ่งที่ผมสังเกตเห็นก็คือยอดเขา
 หยุหลงมักจะปรากฏให้เห็นเสมอ และมันเป็นเช่นนั้นตั้งแต่รถของเราเริ่มลด
 ระดับลงสู่หุบสี่เจียง บางที่มันก็เป็นแค่ภาพภูเขาสี่ศรามครอบงำเนินกว้างสุด
 สายตา บางครั้งมันเปลี่ยนเป็นมงกุฎหินลอยฟ่องอยู่กลางปุยเมฆ และบาง
 ที่บางแห่งก็เป็นกำแพงพาดฟ้าอยู่หลังทุ่งดอกไม้สีเหลือง เป็นอะไรได้
 มากมายหลายอย่าง สุดแต่แต่การห้อมล้อมของสิ่งที่ต่ำต้อยกว่า ทว่าเหนือ
 สิ่งอื่นใด มันเป็นมหาสถูปแห่งกาลเวลาที่ยืนหยัดสิ่งก่อสร้างทั้งปวง

ภูเขาสูงตระหง่านลูกหนึ่ง บุคคลผู้ยิ่งใหญ่ผู้หนึ่ง สองสิ่งนี้ใช่หรือไม่ว่า
 ละม้ายคล้ายกัน เพียงอยู่นิ่งเฉยก็สามารถกำหนดวิถีผู้อื่น เมื่อหลุดเข้าไปใน
 ปริณทลแล้ว ย่อมยากนักที่จะปฏิเสธการดำรงอยู่ของมัน ไม่ว่าท่านจะขยับ
 ไปทางทิศใด ซ่อนซุกอยู่ในซอกมุมไหน มันล้วนปรากฏตัวอยู่ในฉากหลัง

ใช่...เข้าเมืองลี้เจียงมีอาจมองข้ามหยุดหย่อนนี้อ่าน
แล้วในชีวิตของเราเองเล่า คงต้องมีอยู่บ้างบางช่วงที่มีอาจตื่นพื้น
ร่วมเงาของใครบางคน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539ข: 59-60)

ตัวอย่างจาก **เลียบเลาะชายคาโลก** นี้ให้เส้นทางการเดินทางเมืองลี้เจียงสู่
ขุนเขาหยุดหย่อนเป็นการสะท้อนความคิดเรื่องตัวตนและอำนาจโยงเข้ากับสภาพภูมิประเทศยิ่งใหญ่
ของขุนเขา เมื่อมองจากมุมต่างๆ ก็ให้เห็นทัศนียภาพแตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ผู้เขียนกล่าวว่าเมื่อ
ตนก้าวเข้าสู่ปริมณฑลดังกล่าวแล้วก็ไม่อาจ “ปฏิเสธการดำรงอยู่” ของสิ่งยิ่งใหญ่ได้ ซึ่งสะท้อน
ความอึดอัดจากการไม่สามารถปฏิเสธ “ความยิ่งใหญ่” และการถูกรวบงำจาก “อำนาจ” ของตัวตน
ได้เลย

หรือตัวอย่างที่แสดงให้เห็นการให้ความหมายของพื้นที่เชิงโวหาร ผู้เขียนสังสม
ประสบการณ์จากการเดินทาง พิจารณาความแตกต่างของภูมิประเทศแต่ละแบบจนสามารถนำ
ความหมายของภูมิประเทศเชิงกายภาพมาเปรียบเทียบกับความหมายลักษณะพื้นที่เชิงโวหารที่
แสดงพฤติกรรมของมนุษย์และความรู้สึกหรือความสัมพันธ์ที่เป็นนามธรรมได้ ดังนี้

...ชีวิตในที่โล่งดูไปคล้ายนารีษยา รุ่งเช้าได้อาบอุ่นตะวันก่อนผู้อื่น ค่ำ
ลงหลับไหลอยู่ใต้เดือนดาวพราวพร่าง ยามเคล็อนไหวล้วนได้แสดงลีลา
ครบถ้วน

แต่แท้จริง ที่โล่งเป็นแหล่งรื่นรมย์ปานนั้นหรือ ?

แดดเช้าทุกวันยังต้องเปลี่ยนเป็นแดดสาย ใ่อุ่นที่ช่วยละลายสาย
หมอกสามารถกลายเป็นเปลวเพลิงแผดเผา ยังมีต้องเฝ้าถึงยามพายุ
กระหน่ำเห็บหนาว หามีสิ่งใดคุ้มหัว [...]

แต่ใช้ชีวิตในที่โล่ง มีหรือจะสามารถเลี้ยงลมฝนได้อย่างต่อเนื่อง
แม้เรือเร็วกลางทะเลร้าง ถึงอย่างไรก็ต้องมีวันได้คลื่นทวนกระแส ไม่ใหญ่
ยื่นหยัดโคนลงแล้วยอมทอดร่างต่ำกว่าเรือพญานาคที่ย่อมจ้านน แจกเช่นนุรุษ
กล้า บางครั้งอาจต้องล้มลงท่ามกลางหมู่ชนที่ต่ำต้อย

อยู่ในที่โล่ง หากไม่รู้จักระวังภัย ก็มีแต่ต้องบอบช้ำ ถูกหยามหยัน...

เช่นนี้แล้ว ใช่หรือไม่ว่าคนในที่โล่งมักต้องมีมุมนลับของตนเอง ที่ซึ่งเขา
สามารถหลุดพ้นจากสายตาตรวจสอบ กระทั่งใช้มันเป็นที่พักเหนื่อย
เลียแผล [...] แต่ก็บบ้างครั้งที่มีมุมนลับลับมิใช่สถานที่เปลี่ยวร้างห่างไกล
หากเป็นใครสักคนที่สามารถบอกเล่าความในใจ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540: 67-69)

ตัวอย่างนี้แสดงให้เห็นการสื่อความหมายของพื้นที่เชิงโวหาร โดยแสดงให้เห็นผ่านการเคลื่อนของพื้นที่ 2 ลักษณะคือ “ที่โล่ง” กับ “มุมลับ” ใช้ความหมายแบบนามธรรมเปรียบเทียบการใช้ชีวิตใน “ที่โล่ง” ว่ามีอิสระและมีโอกาสพบช่วงเวลาที่น่ารื่นรมย์ ขณะเดียวกัน “ที่โล่ง” กลับกลายเป็นสถานที่ที่คนต้องเผชิญกับความลำบากและทุกข์ยากไปพร้อมๆกัน นั่นเป็นเหตุให้ชีวิตคนหนึ่งคนจำเป็นต้องมี “มุมลับ” ส่วนตัวไว้หลบภัยหรือพักผ่อน

หากการเดินทางมอบประสบการณ์ที่มีคุณค่าจากการเคลื่อนที่ และการเคลื่อนไหวให้ผู้เขียนได้เรียนรู้ความหมายของสิ่งต่างๆ ตรงกันข้าม ลักษณะการเคลื่อนที่นี้ก็ส่งผลให้ผู้เขียนอ่านความหมายของ “ความนิ่ง” และ “ความสงบ” จากปรากฏการณ์ต่างๆ ที่ผ่านพบในชีวิตได้อย่างลึกซึ้งเช่นกัน ดังตัวอย่างจาก **ฟองเวลา**

ย้ำอีกครั้งก็ได้ว่า ในบรรดาปรากฏการณ์ทั้งปวงบนพื้นพิภพ ผมเห็นว่าไม่มีอันใดดวงตาเท่ากับความสงบนิ่ง

ที่เป็นเช่นนี้เพราะมันมีเพียงกำบังความเคลื่อนไหวในบางมิติ หรือกฤษฎางให้กับพลังอันยิ่งใหญ่เท่านั้น หากในทางกลับกัน บางครั้งมันยังซ่อนซุกอยู่ในสถานะตรงข้ามที่ดูเหมือนเคลื่อนไหวและเต็มไปด้วยสรรพสำเนียง [...]

ผมพบว่าลีลาการคลี่คลายของช่วงฉากชีวิตคนมักเป็นไปเช่นนี้ กล่าวคือ อาศัยปรากฏการณ์อย่างหนึ่งแสดงความเป็นจริงที่ตรงข้ามกัน

ความกล้าหาญของชายชาติวีร ไซหรือไม่ว่า ตั้งอยู่บนพื้นฐานความอ่อนแอของผู้ที่เขาต้องการปกป้อง ความรักที่มีต่อสิ่งดงามย่อมแฝงเร้นความชิงชังอันมีต่อสิ่งที่น่ารังเกียจ ความดีทั้งปวงล้วนสะท้อนการดำรงอยู่ของความโหดชั่ว อะไรทำนองนั้น

ดังนั้นแล้ว หากต้องการเข้าใจประสบการณ์ของตัวเองอย่างถึงที่สุด คงต้องเพ่งพินิจด้านตรงข้ามของมันด้วย

เหมือนนักรบที่ต้องการบดขยี้ข้าศึกให้ราบคาบ เขาย่อมไม่มีทางเลือกเป็นอื่น นอกจากแบ่งกำลังบางส่วนไปโจมตีด้านหลังของศัตรู

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2540: 51)

กล่าวได้ว่า การเคลื่อนของพื้นที่เป็นการใคร่ครวญทั้งความหมายโดยตรงและเชิงโวหารของผู้เขียนจากประสบการณ์การเดินทางที่เปิดโอกาสให้ชีวิตได้เชื่อมโยงกับธรรมชาติ และเกิดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพื้นที่หนึ่งๆ ที่มีลักษณะแตกต่างกัน ทั้งนี้ เพื่อถ่ายทอดมุมมองที่ตกผลึกเป็นบทเรียนทางปัญญาสู่บันทึกการเดินทางในรูปแบบต่างๆ ต่อไป

4.2.2 การหมุนของเวลา

การหมุนของเวลา หมายถึง ผู้เขียนใช้การหมุนเวียนเปลี่ยนผ่านของเวลาในลักษณะต่างๆ เพื่อเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความทุกข์และการเดินทาง เพื่อแสดงความรู้สึกหรือความคิดที่เปลี่ยนแปลงไปตามลำดับของ ทั้งนี้อาจเป็นเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นในช่วงเวลาจริงหรือเป็นการใช้การหมุนของเวลาในธรรมชาติสะท้อนความหมายของการเคลื่อนที่เชิงไวกัวร์ได้เช่นกัน

ผู้เขียนใช้การเล่าเรื่องตัดสลับเวลาระหว่างอดีตกับปัจจุบันหมุนเป็นวงกลมโดยใช้เหตุการณ์หนึ่งเล่าขานไปกับอีกเหตุการณ์หนึ่งเพื่อเชื่อมโยงอารมณ์สะท้อนใจอันเนื่องจากการเดินทางทำให้วนระลึกถึงชีวิตในวัยเยาว์และความสัมพันธ์กับครอบครัวซึ่งผู้เขียนทอดทิ้งมา

วันนั้นเป็นวันสุดท้ายของเดือนกันยายน 2523 ผมและเพื่อนๆ อีกแปดคนเดินลงมาจากสันเขาสูงมาถึงริมห้วยขาแข้งตอนบนในเวลาใกล้เที่ยงฝนมรสุมตกต่อเนื่องกันมาหลายวัน บางทีก็สาดกระหน่ำเหมือนกับจะละลายภูเขาทิ้งเทือกให้พังครืนลงมา [...] น้ำในลำห้วยกำลังอยู่ในระดับสูงสุดของช่วงปลายฤดูฝน กระแสน้ำขุ่นข้นราวกับทะเลโคลนเดือดพล่านมันท่วมทันล้นหลากออกมาไกลทั้งสองฟากฝั่ง [...] ที่ฝั่งตรงข้ามเยื้องไปจากเส้นทางของเราเล็กน้อย เขี่ยขนาดใหญ่มากตัวหนึ่งถูกพัดมางัดติดกับกิ่งไม้ผุๆ โผล่ๆ อยู่ตามแรงกระซอกของสายน้ำ จะป็นขึ้นฝั่งก็ไปไม่ไหวจะปลดตัวให้ลอยไปตามสายน้ำเชี่ยวก็ทำไม่ได้ ดูเป็นภาพที่น่าเวทนาไม่น้อย

มันเป็นเหยี่ยวที่โตเต็มที่และคงจะผ่านอะไรมามากก่อนที่จะถูกกระแสน้ำตรึงไว้

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 17-18)

ทั้งนี้ ผู้เขียนเปรียบเทียบตัวเองเป็น“เหยี่ยว”โตเต็มวัยที่ลอยมาติดกิ่งไม้กลางน้ำเชื่อว่าไม่ต่างจากตัวผู้เขียนเองที่ปล่อยให้กระแสชะตากรรมพัดพาไม่มีทางผิวน้ำไปได้ โดยเชื่อมโยงเข้ากับเหตุการณ์ในอดีต ในวันที่ผู้เขียนเดินทางกลับบ้านเพื่อบอกลาพ่อกับแม่ที่ผู้เขียนรัก ทว่าผู้เขียนกลับสร้างแต่ความปวดร้าวให้ ผู้เขียนเล่าสลับช่วงเวลากลับไปกลับมา ระบายปมทุกข์ในใจเพราะเคยทำผิดต่อแม่ รวมทั้งไม่มีโอกาสทดแทนพระคุณก่อนแม่จะตาย ดังนี้

ยังจำได้ดีถึงวันที่ต้องจากมา ผมเดินทางไปลาพ่อกับแม่ที่บางปะกงอันเป็นที่ถิ่นกำเนิด วันนั้นพ่อเป็นคนเดียวที่อยู่บ้าน ส่วนแม่ออกไปหาซื้อผลไม้ยังจังหวัดใกล้เคียงเพื่อนำมาขายในวันต่อไป ขณะที่นั่งรอแม่กลับบ้านอยู่นั้น

ผมครุ่นคิดถึงสมัยที่ตัวเองยังเป็นเด็กและเรายังอยู่ร่วมกัน ยิ่งคิดไปผมยิ่งรู้สึก
ว่าแม่คือนางฟ้าที่ถูกสรวงสวรรค์ลงโทษให้มาเกิดเป็นแม่ของคนอย่างผม
(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2532: 19)

ทั้งนี้ ผู้เขียนใช้การหมุนของเวลาพาเหตุการณ์กลับมาสู่ตอนต้นเรื่องอีกครั้งเพื่อใช้
เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนเหตุการณ์ในอดีตที่เคยเกิดขึ้นกับเหตุการณ์ปัจจุบัน(ที่กำลังดำเนินอยู่และ
ยังไม่สิ้นสุด) แสดงความเข้มข้นของความทุกข์คนละเรื่องเดียวกันที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงและเป็น
ผลพวงของกันและกันอย่างแผ่กระจายระหว่าง “ผู้เขียนกับตัวเหยีย” หรือ “ภาวะกลับไม่ได้ไปไม่ถึง”
ปัจจุบันบนเส้นทางที่เดินต่อไปไม่ได้กับความรู้สึกผิดที่ไม่อาจกลับไปแก้ไขเหตุการณ์ในอดีต
นอกจากนี้ ผู้เขียนยังใช้การหมุนของเวลาในเชิงโวหารเพื่อแสดงอารมณ์ผสมความคิดที่มีต่อ
การเดินทางกับความทุกข์ที่เป็นนามธรรมได้อย่างลึกซึ้ง ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ระหว่างเดินทางเรามีเพียงท้องไปในพื้นที่และกาลเวลา หากยังต้อง
ผ่านเยื่อกระดาษที่ผันแปรไปตามกำหนดของมัน

ชีวิตคนก็เช่นกัน ไซ้หรือไม่ว่ามักคลี่คลายเข้าสู่ฤดูกาลต่าง? [...]

อันที่จริง ทุกฤดูกาลล้วนมีความงามและความหมายของมัน ขอเพียง
แต่ท่านอย่ายึดติดอยู่ในฤดูเดียว

ฤดูกาลในธรรมชาติคลี่คลายส่งทอดสู่กันและกัน ชีวิตก็เป็นไปตาม
ครรลองเช่นนี้—ฤดูร้อนซ่อนฤดูฝน ฤดูฝนเชื้อเชิญฤดูหนาว เฉกเช่นวัยเด็ก
ซ่อนวัยหนุ่ม และวัยหนุ่มคือการเดินทางไปสู่วัยชรา [...]

ในฤดูแล้งของชีวิต ความงามทั้งปวงล้วนผูกปมอยู่ที่ความกล้าหาญในการ
ต้อนรับมัน ท่านจึงต้องกล้าเดินผ่านความฝันที่หลุดร่วงเพื่อรูดหน้าสู่การผ่าน
พ้น [...] บางทีท่านอาจต้องบอกตัวเองคล้ายๆ กันว่า การผ่านร้อนผ่านหนาว
มายาวนานในแง่หนึ่งนับเป็นคำอวยพรของฟ้าดิน

ถูกต้อง, ฤดูแล้งเป็นฤดูสุดท้ายของปี และอาจเป็นฤดูสุดท้ายของคน
เพราะฉะนั้นมันจึงเป็นช่วงเวลาที่ผ่านมายากที่สุดสำหรับผู้ที่ปราศจากการ
ตระเตรียม

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 165-167)

ตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนเสนอความคิดเรื่อง “ฤดูกาล” เพื่อเปรียบเทียบการเดินทางของ
ชีวิตแต่ละช่วงวัย โดยเปรียบฤดูร้อนเหมือนวัยเด็ก ฤดูฝนเหมือนวัยหนุ่มสาว และฤดูแล้งเหมือน
วัยชรา ผู้เขียนใช้ความต่อเนื่องจากการหมุนเปลี่ยนของเวลาอันเป็นสิ่งที่เป็นไปตามธรรมชาติมา
เชื่อมโยงความเปลี่ยนแปลงของช่วงวัย โดยย้ำเตือนไม่ให้หลงยึดติดตัวตนไว้กับฤดูใดฤดูหนึ่งและ

แนะนำฟังตระเตรียมตัวเองให้พร้อมกับการเดินทางผ่าน “ห้วงเวลาที่ผ่านยากที่สุด” สำหรับมนุษย์ นั่นคือ ความตาย

ไม่ว่าผู้เขียนจะใช้การหมุนของเวลาเป็นความหมายนัยตรงหรือเพื่อเสนอ การตีความเชิงโศกนาฏกรรม ล้วนมีส่วนสำคัญที่ช่วยสะท้อนระดับความเข้มข้นของอารมณ์สะท้อนใจ เสนอความเปลี่ยนแปลงที่ไม่แน่นอนของสรรพสิ่ง รวมทั้งส่งผลต่อการเข้าใจความทุกข์และปัญญา ของผู้เขียนในช่วงเวลาต่างๆ ของชีวิต ทั้งนี้ การหมุนของเวลาจึงเป็นการเคลื่อนที่ลักษณะหนึ่ง ที่ช่วยเปิดโอกาสให้วรรณกรรมบันทึกการเดินทางสร้างมิติของความหมายที่ลุ่มลึกและเป็นสากล เมื่อพิจารณาการเคลื่อนที่ของพื้นที่ประกอบกัน

ผู้วิจัยพบว่า ในช่วงเวลาแห่งการใคร่ครวญและปัญญา ผู้เขียนประสานแนวคิด การเคลื่อนที่ของพื้นที่และการหมุนของเวลาเข้ากับรูปแบบการนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ ตัวอย่างต่อไป นี้ สะท้อนธรรมชาติการเคลื่อนที่ทั้ง 2 ลักษณะด้วยลีลาการประพันธ์อันกลมกลืน ผู้เขียนชี้ นำ ปัญหาแก่ผู้อ่านว่า ความทุกข์ในชีวิต การเคลื่อนที่ของความคิดไปสู่พื้นที่และเวลาอื่นที่ไม่ใช่ ปัจจุบัน เช่น การยึดติดอดีต การคาดหวังอนาคต การตั้งคำถาม การนิยามความหมายสิ่งต่างๆ ล้วนเกิดจากการปรุงแต่งอันสร้างความทุกข์ให้ไม่สิ้นสุด การเคลื่อนที่ของชีวิตจึงควรดำเนินลีลา เคลื่อนไหวพร้อมไปกับทุกขณะของปัจจุบัน ดังตัวอย่างจากบท “ที่นี่และเดี๋ยวนี้” ว่า

ใช่ เธอควรอนุญาตให้ตัวเองเดินทาง สู่ทุกแคว้นแดนใจ เทียบท่องขึ้น
ล่องไปเพื่อพบเห็นใช่ผูกพัน

จนกว่าจะถึงวันนั้น เมื่อหยุดนิ่งคล้ายเคลื่อนไหว และใกล้ไกลล้วน
เท่าเทียม

กระทั่งโลกที่แต่งเตรียม ก็หมดสิ้นความจำเป็น

เธอแค่เห็นสิ่งที่เห็น ระหว่างห้วงลมหายใจ แม้นในยามที่จากไป ก็
เห็นเป็นธรรมดา

เธอจะเห็นความไม่มี และเห็นความไม่จริง เห็นตัวเองเป็นสรรพสิ่งที่
เคลื่อนผ่านท้องนภา เห็นรูปลักษณ์แห่งมายาที่แปรเปลี่ยนชั่ววินาที

เห็นชีวิตเป็นเพียงฝัน เมื่อตื่นขึ้นก็จบลง

เมื่อไม่เพ่งมองสิ่งใด เธอจะได้เห็นทุกอย่าง และเมื่อเลิกเดินทาง
เธอจะได้ไปทุกแห่ง ยิ่งหยุดทอดอ้างแสงดู จะยิ่งปรากฏภูมิปัญญา

หยุดค้นหาจะได้พบ หยุดสู้รบจะได้ชัย หยุดตีใจหรือเสียใจ จะปิติยิ่ง
กว่าเดิม

มาเถิด มานั่งตรงนี้

เดี๋ยวนี้และที่นี่ คือที่เดียวของทุกคน

จงดร่างและวางตน
บนพื้นผิวของจักรวาล
แล้วบทเพลงสาธุการจะแว่วมาในสายลม
ดินฟ้าจะชื่นชม
อีกอวยพรให้ผ่อนคลาย

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 118-120)

ตัวอย่างข้างต้นยกมาจากหนังสือ **บุตรีดาแห่งดวงดาว** นอกจากสะท้อนฝีมือการประพันธ์และตัวตนของผู้เขียนในชีวิตช่วงอายุ 60 ปีแล้ว ยังแสดงความคิดเชิงปรัชญาที่เชื่อมร้อยกับรูปแบบการนำเสนอได้อย่างน่าสนใจ การจัดวางรูปแบบประโยคและลีลาการประพันธ์ในลักษณะ “ร้อยแก้วในร้อยกรอง ร้อยกรองในร้อยแก้ว” เมื่อผู้เขียนตระหนักว่า สรรพสิ่งดำรงอยู่ในโลกอย่างเชื่อมร้อยเป็นหนึ่งเดียวล้วนมีสัมพันธ์ข้องเกี่ยวไม่ทางใดก็ทางหนึ่งเสมอ และแปรเปลี่ยนสถานะไปตามปัจจัยแห่งความไม่แน่นอน ผู้เขียนสะท้อนความเข้าใจด้วยลีลา ร้อยแก้วที่มี “สัมผัส” ทั้งนี้ เป็นการเขียนโดยไม่ถูกร้อยรัดจากกรอบนิยามของฉันทลักษณ์ทางวรรณคดี ไม่มีเริ่มต้นหรือสิ้นสุดลง ณ จุดใดอย่างแท้จริง มีเพียง “สัมผัส” ส่งทอดไปเป็นจังหวะเบาหนักของทำนองลีลาที่สัมพันธ์กับเนื้อหา เป็นภาพจำลองประสบการณ์การเดินทางของผู้เขียนที่เห็นสรรพสิ่งไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่อย่างแยกส่วนจากกัน

ผู้วิจัยสังเกตว่า ลักษณะดังกล่าวยังพบได้จากลีลาการเขียนใน **ผ่านพบไม่ผูกพัน** อีกเล่มหนึ่ง วรรณกรรมบันทึกการเดินทางทั้ง 2 เล่มนี้เขียนด้วยรูปแบบร้อยแก้วที่มีลีลาราวบทกวี นำเสนอในรูปแบบการรำพึงรำพันคล้ายลำนำที่มีสัมผัส ไม่มีฉันทลักษณ์แบบแผน งานเขียนลักษณะนี้ทำให้เส้นแบ่งที่ใช้จัดประเภทงานเขียนต้องพัวเลือน ดังที่ รุ่งฤทัย สัจจพันธุ์ อภิปรายถึง ลีลาการเขียนในช่วงชีวิตปัจจุบัน (พ.ศ.2552) ว่า

จะว่าเป็นร้อยแก้วก็มีสัมผัส จะบอกว่าเป็นร้อยกรองก็ไม่ถูกทั้งหมด งานชิ้นนี้ไม่ใช่อย่างใดอย่างหนึ่งที่กล่าวมาแต่เป็นทุกอย่าง จนไม่อาจเอานิยามของลักษณะการเขียนเพียงอย่างใดอย่างหนึ่งมาจัดประเภทได้ และหากจะคิดเลยไปกว่านั้นอีกว่า การละลายพรมแดนของวรรณกรรมร้อยแก้วและร้อยกรอง หรือการประสานปริมณฑลของร้อยแก้วและร้อยกรองเข้าเป็นเนื้องานศิลปะเดียวกัน เป็นลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของวรรณกรรมตามคตินิยมหลังสมัยใหม่

(รุ่งฤทัย สัจจพันธุ์, 2553: 22-23)

กล่าวโดยสรุป วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลปรากฏลักษณะการเคลื่อนที่ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของนิราศใน 2 ลักษณะ ได้แก่ การเคลื่อนที่ของพื้นที่ และการหมุนของเวลา ทั้งสองกรณีได้สะท้อนความทุกข์และธรรมชาติของการเดินทางได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือการทำให้เกิดภาวะพลัดพราก ทั้งนี้ การเคลื่อนที่ได้กลายเป็นสื่อกลางสะท้อน “การเดินทางของความทุกข์” ในจิตใจของผู้เขียน โดยเชื่อมโยงความรู้สึกนึกคิดอันเกิดจากกระบวนการคร่ำครวญ-ใคร่ครวญและยึดโยงเหตุการณ์ต่างๆ หลากหลายเรื่องราวให้ดำรงอยู่ในบันทึกการเดินทางของชีวิตเรื่องเดียวกัน อย่างไรก็ตาม การเดินทางดังกล่าวไม่อาจไปถึงปลายทางของปัญญาอันสมบูรณ์ได้เลย หากไม่พิจารณาลักษณะนิราศประการสุดท้าย ได้แก่ การพรรณนาธรรมชาติ ดังผู้วิจัยขอเสนอในหัวข้อต่อไป

4.3 การพรรณนาธรรมชาติ

การพรรณนาธรรมชาติ เป็นองค์ประกอบสำคัญในงานเขียนประเภทนิราศ กวีโบราณนิยมถ่ายทอดความรู้สึกของตนเองด้วยการพรรณนาธรรมชาติจนกลายเป็น “ขนบ” ของนิราศสืบเนื่องถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ การพรรณนาธรรมชาติเป็นวิธีการสร้างความละเอียดอ่อนในระดับต่างๆ กันของกวี กล่าวคือ การสร้างความรับรู้และความซาบซึ้งถึงความละเอียดอ่อนของธรรมชาติ...ทำให้ผู้อ่านสัมผัสความงามของธรรมชาติตามกวีได้ นอกจากนี้ การพรรณนาธรรมชาติโดยละเอียดยังเป็นไปเพื่อถ่ายทอดความรู้สึกของกวีเอง (สุจิตรา จงสถิตยวิวัฒนา, 2541: 49)

วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลใช้ธรรมชาติเชื่อมโยงกับความรู้สึกนึกคิดและอารมณ์ละเอียดอ่อนใจ ผ่านการพรรณนาที่ให้ความหมายเชิงคุณค่าเพื่อชี้แนวทางปัญญาแก่ผู้อ่าน ซึ่งคำว่า “ธรรมชาติ” ในงานวิจัยนี้หมายรวมถึงสถานที่และสภาพแวดล้อมต่างๆ ที่ผู้เขียนพบระหว่างการเดินทางอันมีส่วนร่วมในการกระตุ้นเร้าความรู้สึกนึกคิดและเป็นสื่อกลางสร้างความรู้สึกร่วมกับประสบการณ์ความทุกข์และปัญญาแก่ผู้อ่าน ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอคุณค่าของธรรมชาติไว้ 3 ประการ โดยสังเขป ดังนี้

4.3.1 ธรรมชาติ: ความงามและคุณค่า

การพรรณนาธรรมชาติในฐานะความงามและคุณค่า ไม่เพียงเป็นการเปรียบเทียบธรรมชาติกับ ‘นางอันเป็นที่รัก’ หรือเป็นตัวแทน ‘จิตวิญญาณ’ อันพิสุทธิ์ที่มนุษย์ควรถนอมไว้ในตนเพียงเท่านั้น ผู้เขียนยังสื่อให้เห็นผัสสะอันละเอียดอ่อนไหวของมนุษย์ และทัศนคติที่มีต่อความงามและคุณค่าของธรรมชาติอันหลากหลายอุดม ทั้งยามผู้เขียนคร่ำครวญถึงความทุกข์ หรือ

ใคร่ครวญด้วยปัญญา อย่างไรก็ตาม การพรรณนาธรรมชาติในแง่นี้ให้เห็นธรรมชาติภายในตัวมนุษย์คนหนึ่ง ดังคำกล่าว ความงามขึ้นอยู่กับมุมมองเห็นของใคร ทั้งนี้การ “เห็น” ธรรมชาติเป็นอย่างไร จึงสะท้อนระยะห่างไกลของความรู้สึกนึกคิดที่กำลังเดินทางจากความทุกข์ไปสู่ปัญญาของผู้เขียน ดังตัวอย่าง

อย่างไรก็ตาม สิ่งที่ชัดเจนความน่ากลัวของเส้นทางได้เป็นอย่างดี คือ ความงดงามของทิวทัศน์ ซึ่งมีทั้งงามโดยธรรมชาติและงามด้วยฝีมือมนุษย์ผสมผสานกันไป

ในยามที่เราไต่เกาะอยู่บนสันเขา เมื่อมองลงมาก็มักจะเห็นหมู่บ้านหรือตัวเมืองเล็กๆ ลีวลีกลอยอยู่เบื้องล่าง เห็นผืนนาเป็นรูปตาหมากรุก หรือไม่ก็เรียงรายเป็นขั้นบันไดอยู่กับทิวเขาฟากตรงข้าม บ่อยครั้งเราเห็นหนองน้ำวางทาบอยู่กลางทุ่งดอกไม้สีเหลือง ดูไปแล้วไม่ผิดอะไรกับแผ่นหยกที่ประดับอยู่บนแผ่นทอง

และในช่วงที่ถนนพาเราลงมาวิ่งเรียบอยู่ในหุบเขา หรือฝ่าผ่านเข้าไปในร่องภูเขา เราก็มักเห็นผู้คนในเครื่องแต่งกายแปลกตาเคลื่อนไหวถักทอชีวิตของพวกเขาอยู่ในรูปลักษณะต่างๆ บ้างกำลังดูแลพืชผล บ้างกำลังจูงสัตว์ต่างของ กลายเป็นเครื่องประดับอีกชนิดหนึ่งซึ่งแต่งแต้มอยู่บนภูมิทัศน์ตระการตา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2539: 24-25)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนแสดงให้เห็นทัศนียภาพจากการเดินทางไปสู่ธรรมชาติที่หลากหลาย ได้แก่ หมู่บ้าน ผืนนา ทุ่งดอกไม้ วิธีชีวิตของผู้คน ฯลฯ สะท้อนมุมมองของผู้เขียนว่า ธรรมชาติ คือสิ่งรอบตัวที่ผ่านพบระหว่างการเดินทางอย่างแท้จริง นับหนึ่งกระบวนการพิจารณาคุณค่าและความงามของธรรมชาตินี้ได้มีส่วนสำคัญต่อการสำรวจตัวตนของผู้เขียนในฐานะภูมิประเทศที่เกิดจากองค์ประกอบของความคิดและจิตใจหลอมรวมเป็นทัศนคติและอารมณ์ซึ่งเกิดได้ทั้งจากความสุขซึ่งและโศกเศร้าสะเทือนใจ

ในวรรณคดีโบราณ กวีผู้แต่งนิราศใช้การพรรณนาธรรมชาติเพื่อเชื่อมโยงกับบุคคลอันเป็นที่รักและมักแสดงอารมณ์ความรู้สึกด้วยลีลาโหยหาอาดูร มุมมองดังกล่าวได้สะท้อนลักษณะร่วมของบันทึกการเดินทางกับงานเขียนประเภทนิราศจากมุมมองการเล่าเรื่องของผู้ชายที่บ่อยครั้งความงามและคุณค่าของธรรมชาติมักถูกเชื่อมโยงกับบุคลาธิษฐานในฐานะเพศหญิงที่เป็นสัญลักษณ์ของความงามและคุณค่าของความรัก ดังตัวอย่าง

สายน้ำที่ไหลกริ้วกราดทำให้ผมหัวน้ไหวไร้ความเชื่อมั่น คลื่นคลั่งในท้องทะเลทำให้ผมอึดอัดเหมือนพูดกับคนที่เรารักไม่รู้เรื่อง แต่ทั้งหมดนี้ อันใดก็ไม่ชวนปวดร้าวเท่ากับพบเห็นสายน้ำที่เหือดแห้งโถมทุดเพราะถูกผู้อื่นรังแก

ใช่ สายน้ำในความรู้สึกของผม ไม่ว่าจะเป็ลำธารในหุบเขาหรือปากอ่าวท้องทะเล มักมีฐานะเป็นเพศหญิง

ด้วยเหตุนี้ ผมจึงมีสำนึกอยู่เสมอว่า จะต้องปฏิบัติต่อเธออย่างถูกต้อง รวมทั้งยังมีสัญชาตญาณที่จะปกป้องเธออย่างเอาเป็นเอาตาย [...]

ผมมักพูดกับเพื่อนสนิทอยู่บ่อยครั้งว่า ผู้ชายเราเป็นสัตว์ที่อ่อนแอ ซึ่งก็แน่นอนผมหมายถึงเบื้องลึกของความรู้สึกภายใน แม้ในยามค้นหาความหมายของเพศพันธุ์ยังคงต้องอาศัยทั้งคำทำและวาจาเอื้ออาทรของหญิงสาว

ต่อเรื่องนี้ผมค่อนข้างโชคดีที่มีสายน้ำคอยทำหน้าที่แทนอยู่หลายครั้ง พบลำห้วยใสไหลอยู่กลางหุบ ตื่นเต้นดีใจราวได้พบสาวงามกลางป่าลึก ฝ่าลุยกระแสน้ำเชี่ยวกรากหรือร้อนใล้อยู่ในเรือเล็กบนลอนคลื่น ให้ความรู้สึกไม่ต่างไปจากการเผชิญอารมณ์ร้ายของคนรัก รอนแรมอยู่บนผิวทะเลสงัด บางทีก็เหมือนหลับใหลอยู่บนตักของมารดา

ผมนึกไม่ออกเหมือนกันว่าจะอะไรจะเกิดขึ้นกับตัวเอง ถ้าความรู้สึกที่ทั้งงดงาม วุบไหว พ่ายแพ้ และถูกโอบอุ้มเหล่านี้ล้วนมาจากหญิงสาวมากมายหลายตา แทนที่จะมาจากประสบการณ์ร่วมกับน้ำหลากสายที่เคยผ่านพบ

บางทีอาจจะกลายเป็นผู้ชายอีกแบบหนึ่ง ซึ่งแตกต่างอย่างสุดขั้วจากที่ผมเป็น

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2541: 26-27, 29-30)

ตัวอย่างการพรรณนาธรรมชาติสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างผู้เขียนกับ “สายน้ำ” ซึ่งกำหนดบุคลาธิษฐานให้เป็น “เพศหญิง” เนื่องจากตลอดช่วงเวลาที่ต้องจมอยู่กับความรู้สึกพ่ายแพ้ ผู้เขียนวิเวกตนจากสังคมเมืองสู่ชีวิตสันโดษกลางป่าเขาและท้องทะเลจึงมีประสบการณ์ผูกพันกับ “สายน้ำ” เป็นพิเศษ ด้วยเหตุนี้ “สายน้ำ” เสมือนประจักษ์พยานการเดินทางของความทุกข์และความโดดเดี่ยวในจิตใจของผู้เขียนที่ไม่มีใครเข้าไปสัมผัสถึง มีสถานะเป็นทั้งที่พักพิงหลบภัยและสถานการณืทำทหายที่ต้องเผชิญ ทั้งนี้ ผู้เขียนพรรณนาคุณค่าและความงามของ “สายน้ำ” เปรียบได้ทั้งแม่และคนรักที่ช่วยเติมเต็มความหมายของคำว่า “ลูกผู้ชาย” ที่ผู้เขียนนิยามไว้อย่างเคร่งครัดให้สมบูรณ์ ขณะที่กวีโบราณเชื่อมโยงธรรมชาติเพื่อสื่อถึงความรักและอาลัยที่มีต่อคนรักที่ตนเองจากมา ผู้เขียนเปรียบเทียบธรรมชาติที่ผ่านพบระหว่างทางเป็นคนรักที่ช่วยประคับประคองเคียงข้างในทุกการเดินทางครั้งสำคัญของชีวิต

นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบการพรรณนาธรรมชาติที่เกิดจากอารมณ์สะท้อนใจอีก รูปแบบหนึ่ง ซึ่งสะท้อนคุณค่าและความงามของธรรมชาติในมุมมองแตกต่างจากที่กล่าวมา ดังนี้

ในโลกธรรมชาติ... การเข้ามาบรรจบกันของสรรพสิ่งจนก่อให้เกิด “ห้วงขณะแห่งความงาม” นั้น แท้จริงแล้วมิใช่ความบังเอิญ หากมีความเกี่ยวข้องลงตัวกันราวสัมผัสของกายกัลลอน

ฉากเช่นงานแม่บทของจิตรกรรม ภาพตะวันลับฟ้าในบางวันมีสีสันที่ผู้ใดมิอาจเลียนแบบได้ และเช่นเดียวกับบทเพลงอมตะ เสียงน้ำค้างหยาดกระทบใบไม้แทรกสอดด้วยหิ่งห้อยหรือระงม ย่อมก่อให้เกิดคีตรสที่ซาซึ้งถึงวิญญาณ

ทั้งหมดนี้มิใช่ผมนึกไปเอง ใครก็ตามที่ศึกษาเรื่องราวของธรรมชาติ ย่อมรู้ว่า แทบไม่มีการดำรงอยู่ของสิ่งใดเลยที่ปราศจากสายใยสอดรับกับสิ่งอื่น [...]

ผมเคยเห็นดอกกล้วยไม้ป่าเรียวย่อลงมาจากเครือไม้ น้ำค้างยังเกาะพราวอยู่บนกลีบดอกสีม่วงหม่น ในขณะที่แสงตะวันโลมไล้ ภาพเช่นนี้สามารถสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างแดด น้ำ และการดำรงอยู่ของชีวิตออกมาได้มากกว่าถ้อยคำใด

และบนพื้นฐานของความสัมพันธ์เช่นนั้น มันคงจะมีใช้เรื่องเพื่อเจ้านักที่ผมจะนึกไปว่า น้ำค้างบนกลีบกล้วยไม้ป่า คือน้ำตาที่เกาะอยู่บนแก้มครุณีแรกรุ่งผู้ตระหนกกับราตรีและแสงเช้าที่สาดส่องมาอย่างนุ่มนวล เป็นจุดตั้งอ้อมกอดของผู้มาทิวา ในสายตาผม ประกายน้ำค้างที่ลือตะวันอยู่บนกลีบดอกกล้วยไม้ป่า จะเป็นสิ่งอื่นใดไปมิได้ นอกจากบทเพลงแห่งรุ่งอรุณ เป็นกายกัลลอนแห่งธรรมชาติที่ร้อยสัมผัสลงตัว และไม่ขัดแย้งกันระหว่างรูปแบบกับสาระ

พูดก็พูดเถอะ หากจะกล่าวว่ปรากฏการณ์เช่นนี้เป็นแม่บทของศิลปะก็คงน้อยเกินไป บางทีอาจต้องบอกว่มันเป็นแม่แบบของชีวิต

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536: 22-24)

จากตัวอย่าง ผู้เขียนเสนอคุณค่าและความงามของธรรมชาติจากเหตุการณ์สามัญด้วยลีลาการพรรณนาอย่างเหตุการณ์อัศจรรย์ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจจากการตระหนักรู้ถึงการความต่อเนื่องเลื่อนไหลในสายใยที่สรรพสิ่งในธรรมชาติเชื่อมร้อยสัมพันธ์กันด้วยนาฏกรรมลีลาอันอ่อนโยนดังผู้เขียนเรียกว่าเป็น “ห้วงขณะแห่งความงาม” อันสะท้อนแบบแผนของชีวิตที่ดำรงอยู่เอื้ออิงกันอย่างกลมกลืนจนยากจะหาถ้อยคำใดมาอธิบายได้ ผู้เขียนเปรียบคุณค่าแห่งปรากฏการณ์ดังกล่าวว่าราวกับ “กายกัลลอนแห่งชีวิต” ที่มนุษย์ควรตระหนักรู้และนำ

ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน หากบทกวีคือศิลปะการสื่อสารชั้นสูงที่มนุษย์ใช้สื่อความรู้สึกนึกคิดในสาระอันภาษาพูดเขียนปกติไม่สามารถเข้าถึง การพรรณนาธรรมชาติโดยเสนอคุณค่าและความงามในฐานะบทกวีจึงเป็นการให้ความศักดิ์สิทธิ์แก่ธรรมชาติแต่สัมพันธ์กับการลดทอนตัวตนของผู้เขียนได้เป็นอย่างดี

ปูจณา-วิสัยทัศน์สะท้อนความเป็นนิราศสมัยใหม่ที่แตกต่างวรรณคดีนิราศกวีโบราณระบายนความโศกเศร้าและจมอยู่กับอารมณ์ทุกข์คร่ำครวญส่วนตน ขณะที่นิราศสมัยใหม่เริ่มมีการตั้งคำถามและพยายามชี้แนวแก้ปัญหา อย่างไรก็ตาม ใ้เข้าประสงค์ของการตั้งคำถามในงานนิราศสมัยใหม่ไม่ได้อยู่ที่การอธิบายคำตอบเพียงเท่านั้น ผู้เขียนยังตั้งใจ “เล่น” กับรูปแบบของการถาม-ตอบเพื่อสื่อสารแนวคิดอย่างเป็นระบบอีกด้วย การใช้ระบบ “เปิด-ปิด” คำถามและคำตอบ ล้อกันเป็นวงจรการคร่ำครวญ-ใคร่ครวญ หนึ่ง ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่ากลวิธีดังกล่าวเป็นการใช้ธรรมชาติเชื่อมโยงการรับรู้และเข้าใจกระบวนการของความทุกข์และปัญญาอย่างเป็นรูปธรรมดังตัวอย่างต่อไปนี้

ส่วนเปิดเรื่อง จากบทที่ชื่อ *รุ่งอรุณในสนธยา*

ภาพกุหลาบแรกแย้มแต่ม่าน้ำค้าง
เป็นอะไรบางอย่างที่ครองใจคนมานานปี
เช่นเดียวกับภาพद्रุณีเปลือยร่างริมสายธาร
หญิงสาวและดอกไม้บาน คือตำนานสุนทรีย์แห่งชีวิต

แต่ก็มีคำถาม
ว่าความงามคืออะไร
เกิดเองเป็นเองได้
หรือว่าต้องประดิษฐ์
เราอยู่ในโลกใหญ่กว้าง
มีป้ายบอกทางเพียงน้อยนิด
จึงต้องพึ่งความคิด...ซึ่งมักผิดจากความจริง

เบื้องหน้าคือรุ่งอรุณมีแสงสีหมอกกรุ่นและอีกหลายสิ่ง
แต่แน่ละ ยามเช้าคือความเคลื่อนไหว ย่อมไม่ใช่ภาพนิ่ง
ไม่นานเธอจะถูกทอดทิ้งอย่างไม่เหลือเยื่อใย

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 137)

ตัวอย่าง ส่วนปิดท้าย จากบทชื่อ รุ่งอรุณในสนธยา

เช่นนี้หนอ...
 ภาพกุหลาบแรกแย้มแต่ม่าน้ำค้าง
 จึงเป็นอะไรบางอย่างที่ครองใจคนมานานปี
 เช่นเดียวกับภาพตรุณีเปลือยร่างริมสายธาร
 หญิงสาวและดอกไม้บาน คือตำนานสุนทรีย์แห่งชีวิต

แต่ก็มีคำถาม
 ว่าความงามคืออะไร
 เกิดเองเป็นเองได้
 หรือว่าต้องประดิษฐ์
 เราอยู่ในโลกใหญ่กว้าง
 มีป้ายบอกทางเพียงน้อยนิด
 จึงต้องฟังความคิด...ซึ่งมักผิดจากความจริง

เบื้องหน้าคือรุ่งอรุณมีแสงสีหมอกกรุ่นและอีกหลายสิ่ง
 แต่แน่ละ ยามเช้าคือความเคลื่อนไหว ย่อมไม่ใช่ภาพนิ่ง
 หากไม่อย่าถูกทอดทิ้ง...เธอควรรู้เท่าทัน
 (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 142-143)

ระบบ “เปิด-ปิด” ของการตั้งคำถามโดยวนรอบแบบวัฏจักร สะท้อนกระบวนการเกิด-ดับของความทุกข์ว่า ต้นกำเนิดของความทุกข์อาจไม่ใช่การหาคำตอบให้คำถามไม่ได้ แต่คือการมีอยู่ของคำถามนั่นเอง การนำเสนอรูปแบบนี้สะท้อนคำตอบที่ผู้เขียนได้รับจากประสบการณ์การเดินทาง นั่นคือ ชีวิตหมุนเวียนผ่านรูปลักษณะเป็นวงจรไม่รู้จบ สภาพที่เห็นว่าดำรงอยู่ล้วนเป็นสิ่งชั่วคราวและแปรเปลี่ยนตลอดเวลา ดังประเด็นเรื่องความงามที่ยกขึ้นมาเป็นตัวอย่าง ผู้เขียนชี้ว่าปัญญาแก่ผู้อ่านว่า หากมนุษย์ระลึกได้เช่นนี้ ย่อมทำให้เส้นทางที่เคยเป็นคำถามกลับเป็นหนึ่งเดียวกับปลายทางที่เป็นคำตอบ กลายเป็นว่าไม่มีต้นหรือปลายให้ต้องเดินทางไปค้นพบ เนื่องจากทุกขณะของชีวิตคือคำตอบของการเดินทางในตัวเอง ด้วยเหตุนี้ ธรรมชาติจึงเป็นสื่อกลางที่รักษาความจริงอันยิ่งใหญ่และมีความหมายสำคัญยิ่งต่อวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลในฐานะที่การพรรณนาธรรมชาติเป็นลักษณะนิราศสมัยใหม่นี้ และทำให้ผู้เขียนนำมาใช้สร้างอนุสติทางปัญญาแก่เพื่อนมนุษย์เพื่อหันกลับมารู้เท่าทันตัวเอง

4.3.2 ธรรมชาติ: การเดินทางของชีวิต

ลักษณะทั่วไปของการเดินทางคือการเผยให้เห็นความเปลี่ยนแปลง การพาตัวเองออกเดินทาง ไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใด จำเป็นหรือเต็มใจ ช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ ก็คือการเปลี่ยนที่กินเปลี่ยนที่นอน เปลี่ยนวิถีชีวิต เปลี่ยนผู้คนใหม่ๆ เพื่อเริ่มต้นบทสนทนาแลกเปลี่ยนกัน ฯลฯ สารัตถะของการเดินทางคือการเรียนรู้ความเปลี่ยนแปลงในชีวิต ซึ่งหนีไม่พ้นการผ่านพบและพลัดพราก การพรรณนาธรรมชาติในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล สะท้อนให้เห็นว่า ชีวิตกับการเดินทางคือเรื่องเดียวกัน หากเปรียบเทียบนี้ มนุษย์ทุกคนก็มีต้นและปลายของเส้นทางไม่แตกต่างกันนัก ทว่าแต่ละเส้นทางที่แต่ละคนเลือกต่างหากที่จะเป็นปัจจัยกำหนดตัวตน ผู้เขียนใช้การพรรณนาธรรมชาติเป็นเครื่องมือประมวลประสบการณ์แห่งความเปลี่ยนแปลง ทั้งระหว่างเส้นทางที่ผู้เขียนพบเห็นและความรู้สึกนึกคิดในแต่ละช่วงวัย ยกตัวอย่าง

คนบางคนเดินทางชั่วชีวิต ทำได้เพียงย้ายที่ซบถ้ายกินนอน อรหันต์นั่งนิ่งอยู่ได้ร่วมฤกษ์ พลันแลเห็นทั้งเอกภพ แต่สำหรับเราท่านที่มีคุณสมบัติปานกลาง บางทีสลบชีวิตประจำถิ่นกับการเร่รอนสัญจร อาจช่วยให้เห็นความจริง

การจาริกแสวงบุญคืออันใดเล่า หากมิใช่การค้นหาตัวเอง การค้นหาตัวเองคืออันใดเล่า หากมิได้บวกรวมความเข้าใจการก่อเกิดและผ่านพ้นตลอดจนทุกขโคกที่พัวพัน

เช่นนี้แล้ว การมุ่งมั่นสูงสุดหมายอันไกลโพ้นเพื่อเพียรขอลาภยศจากสถานที่ศักดิ์สิทธิ์จึงไม่ใช่เส้นทางบุญ ดันดันไปพบผู้ทรงศีลเพื่อวอนขอเครื่องรางของขลังยังมีไชนทางธรรม

เดินทางเพื่อการนั้นแท้จริงแล้วคล้ายมิได้ออกเดินทาง เนื่องจากจิตใจมิเคยขยับเคลื่อนออกจากตำแหน่งเดิม มิหนำซ้ำยังคงถูกล่ามรั้อยด้วยโซ่ตรวน

ไซ้ ท่องเที่ยวธรรมดาบางทีกลับเต็มล้นไปด้วยเรื่องราวสอนใจ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 39-40)

จากตัวอย่างข้างต้น ผู้เขียนสำรวจการเดินทางของชีวิตหลากหลายรูปแบบเพื่อสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับการเดินทางของแต่ละชีวิตว่าเป้าหมายอาจไม่ได้มีค่าเท่ากับบทเรียนที่ผู้เดินทางจะได้เรียนรู้จากตนเองและผู้อื่นระหว่างเส้นทาง นั่นทำให้การเดินทางบางประเภทถูกจำกัดไว้ด้วยความไม่รู้มานาน นักเดินทางประเภทนี้จึงไม่ต่างอะไรกับคนที่ถูกล่ามขังไว้ในกรงขนาดใหญ่ไม่รู้ตัว ผู้เขียนสะท้อนธรรมชาติการเดินทางเพื่อให้เกิดการตั้งคำถามกลับต่อเส้นทางการดำเนินชีวิตของตัวเอง

พูดก็พูดเถอะ ถ้าเราอยากรู้จักผู้ใดอย่างแท้จริงสักคน จงดูทั้งเส้นทางที่เขาเลือกและวิถีปฏิบัติของเขาขณะอยู่บนเส้นทาง แต่ไม่ควรใส่ใจดูว่าเขาไปถึงปลายทางหรือไม่

ต้นทางสะท้อนปัญญาคน ปลายทางสะท้อนอำนาจฟ้า

ส่วนวิถีชีวิตบนเส้นทาง แท้จริงแล้วมีอะไรอื่น หากคือจุดบรรจบทางวิญญูณระหว่างฟ้ากับคน [...]

ใช่ บ่อยครั้งจุดหมายที่ดูเหมือนสูงส่งอาจถูกยึดครองโดยผู้ต่ำต้อย ขณะที่บนเส้นทางต่ำต้อยอาจจะมีผู้สูงส่งก้าวย่างอยู่โดยไม่มีดีเรื่องจุดหมาย

แต่ก็อีกนั่นแหละ เส้นทางที่ปราศจากจุดหมาย แท้จริงแล้วอาจจะประกอบขึ้นด้วยจุดหมายสูงสุดในแต่ละย่างก้าว หากท่านนิยามมันเสียใหม่ ให้สิ่งที่หวังพิชิตอยู่ภายในตัวของท่านเอง

จากนั้นท่านจะพบว่าทุกห้วงขณะบนเส้นทางล้วนเต็มล้นไปด้วยคำทำที่ต้องเอาชนะ--

และทุกถิ่นที่ล้วนมีล้วนมีค่าเป็นปลายทางได้

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 153-155)

หากพิจารณาเรื่องราวการเดินทางในชีวิตของผู้เขียนจะพบว่าเป็นการเดินทางตามหาความหมายเชิงอุดมคติของชีวิตที่จบลงด้วยความพ่ายแพ้และพลัดพราก นำมาสู่ความขัดแย้งกับตัวเองที่ก่อขึ้นเขาจะจิตวิญญูณอย่างต่อเนื่องมาอีกหลายปี บทเรียนจากเส้นทางชีวิตที่ผู้เขียนพบคือ “ต้นทางสะท้อนปัญญาคน ปลายทางสะท้อนอำนาจฟ้า” หมายถึงการเดินทางอาจเต็มไปด้วยเรื่องไม่คาดหมาย ความไม่แน่นอนและกับดักมากมาย นักเดินทางทุกคนควรรู้เท่าทันข้อจำกัดของชีวิตและไม่ตัดสินคุณค่าของตัวเองหรือผู้อื่นเพียงเพราะการไปไม่ถึงจุดหมายที่ปรารถนา

นอกจากนี้ ผู้เขียนพรรณนาธรรมชาติผ่านการใช้อุปลักษณ์คร่ำครวญและไคร่ครวญความหมายการเดินทางของชีวิตทั้งความหมายนัยตรงและเชิงโวหาร จากตัวอย่างคู่ความสัมพันธ์ของ “ข้าง-ควาญ” สะท้อนภาวะความขัดแย้งในใจอย่างเจ็บปวดและจำนวนสะท้อนลักษณะที่เป็นธรรมชาติของมนุษย์ผู้กำลังมีความทุกข์ต่อชีวิต ดังตัวอย่างต่อไปนี้

หรือว่าชีวิตคนเรา แท้จริงแล้วแบ่งออกเป็นสอง ซีกหนึ่งเราเป็นช้าง อีกซีกหนึ่งเราเป็นควาญ ทุกคำเข้าต้องเขียนตีตัวเองเพื่อที่จะไปข้างหน้า

เราปรารถนาที่จะไปถึงจุดหมายอะไรสักอย่างซึ่งบางทีก็เป็นเพียง ความอยู่รอด บางครั้งก็แค่การยอมรับของคนอื่นและมีอยู่บ่อยครั้งหลายหน ที่เป็นเพียงความรู้สึกดีๆ สักกู่กับตัวตนที่เรายึดมั่น

พึงพอใจเมื่อบรรลุภารกิจ ทว่าความเจ็บปวดรวดร้าวเล่าก็มีไซ้ของใคร ที่ไหน

อย่างดีที่สุด ในยามที่หนทางมันทुरกันดารนัก เราก็อาจจะพา “ช้าง” ลงไปเล่นน้ำบ้าง ร้องเพลงให้มันฟังบ้าง รักษาเอกภาพอันเปราะบางเอาไว้ เพื่อจะได้เดินร่วมกันต่อไป

สายน้ำ เกาะแก่ง แดวดาว แผลบนหน้าผากช้าง และรอยยิ้มของชาย ผู้ยากไร้ ทำให้ผมอดสงสัยไม่ได้ว่าตัวเองมาทำอะไรอยู่ที่นี่

ไม่ใช่ที่อุ้มผาง

ผมหมายถึงบนพื้นพิภพแห่งนี้

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536: 223)

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ผู้เขียนเปรียบชีวิตที่ปรารถนาคือ “ช้าง” ในป่าที่มี จิตวิญญาณอิสระ ทว่าชีวิตจริงกลับต้องถูกควบคุมบังคับจาก “ควาญ” ผู้คอยโบยตีเพื่อให้เดิน ทางสู่จุดหมายต่อไป “ควาญ” ในที่นี้อาจเปรียบได้กับ “ตัวตน” หรือความทุกข์ทั้งหลายอันเกิดจาก ความคิดที่ร้อยรัดตัวตนของผู้เขียนไว้ ผู้เขียนใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลางบรรยายบทสำรวจความรู้สึก ชัดแย้งในจิตใจซึ่งเกิดขึ้นต่อเนื่องเป็นระยะเวลายาวนานตลอดการเดินทางของชีวิต

เช่นเดียวกับ การพรรณนาธรรมชาติในบท ‘ข้าวเม็ดย่อย’ เพื่อแสดงเส้นทาง การก่อเกิดและดับสูญของข้าวเม็ดย่อยหนึ่งอันแสดงตนเพียง “ข้าวคราว” แต่กลับก่อประโยชน์โภชนา แก่ มนุษย์ บทต่อไปนี้คือการใช้ความเปรียบแสดงภาพวัฏจักรชีวิตวงจรหนึ่ง ที่เมื่อเปรียบเทียบกับ เอกภพนับว่าเป็นการปรากฏตัวเพียง ‘ข้าวครู่’ เท่านั้น ดังนี้

ไซ้

เธอคือข้าวเม็ดย่อยจากกอรวงอันเหลืองงาม เกิดขึ้นและโตตามเกณฑ์ กฎแห่งอนัตตา

ค่าของข้าว ค่าของคน ไม่ใช่ผลจากปรารถนา หากคือปรากฏการณ์ แห่งกรุณา อันเกี่ยวร้อยอเนกอนันต์

เช่นนั้นหนอ

เม็ดข้าวที่หล่นร่วง ก็ตั้งดินแดที่หล่นหาย นี่คือเรื่องอันตรวย ซึ่งจะก่อ
เป็นเคราะห์กรรม

เม็ดข้าวที่หล่นร่วง ย่อมไม่ถึงซึ่งปลายทาง จุดหมายของผู้สร้าง ย่อม
สิ้นสูญและเสียไป

เดินทางต้องมีทิศ ใช้ชีวิตต้องมีค่า เพราะทั้งหมดมีราคา อันเอกภพ
ประดับประดา

ภายใต้แสงตะวัน เธอได้แบ่งปันจากชีวิตอื่น กินจากนาหลายผืน ดื่ม
จากหลายสายธาร

เธออาศัยผู้คน เพื่อให้ตนอยู่รอด เธอเติบโตในอ้อมกอดแห่งสุญตาราม
ทั้งโลกคือมาตุคาม ทั้งเอกภพคือปิตุภูมิ

การเดินทางของข้าวเม็ดน้อยจะจบลงด้วยเลี้ยงคน การเดินทางของตัว
ตนจะสิ้นสุดเมื่อสืบสาน

สืบทอดมหาปณิธาน ซึ่งสรรพสัตว์เป็นหนึ่งเดียว

การเดินทางของตัวตน จะสิ้นสุดลงที่องค์รวม

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 92-93)

จะเห็นว่า ‘ข้าวเม็ดน้อย’ คือภาพแทนสภาวะเกิด-ดับของสิ่งมีชีวิตบนโลก ผู้เขียน
ใช้ ‘ข้าวเม็ดน้อย’ ในฐานะตัวละครเอกที่กำลังเดินทางท่ามกลางธรรมชาติที่ต้องสัมผัสสัมพันธ์ด้วย
ทั้งนี้ ประเด็นสำคัญของผู้เขียนคือการใช้ธรรมชาติสะท้อนต้นแบบชีวิต ยกตัวอย่างเมล็ดข้าวที่เกิด
มาเพื่อเป็นธัญญาหาร สอดคล้องวิถีโลกที่ธรรมชาติต่างดำรงอยู่อย่างแบ่งปัน เกื้อกูล เพื่อไม่ให้
คุณค่าชีวิตต้องสูญเปล่า เพื่อให้ ‘ตัวตน’ และ ‘องค์รวม’ กลมกลืนร่วมกันในกระบวนการเกิดขึ้น
และแตกสลายตามธรรมชาติ

กล่าวได้ว่า หากพิจารณาการเดินทางของชีวิตหนึ่งๆ ย่อมหมายถึงการเดินทางไป
โดยไม่หยุดพักจนกว่าจะสิ้นสุดลงที่ความตาย แต่วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์
ประเสริฐกุลกลับเสนอให้เห็นว่า คุณค่าของการเดินทางหรือการมีชีวิตคือการเรียนรู้จะใช้บทเรียน
ระหว่างเส้นทางค้นหาคุณค่าตนเองและก่อประโยชน์สูงสุดต่อคนอื่นด้วย ดังที่ผู้เขียนใช้
การพรรณนาธรรมชาติเป็นสื่อแสดงให้เห็นว่าเป้าหมายปลายทางอาจเป็นภาพลวงตาคนได้เสมอ
หากไม่ตระหนักว่า ชีวิตมีสถานะเป็นสิ่งชั่วคราว การเดินทางของชีวิตที่มีจุดหมายกลับกลายเป็น
ไม่มีปลายทางให้ไปถึงอีกต่อไป หากเข้าใจว่าชีวิตอาจไม่ใช่เรื่องของการเริ่มต้นหรือสิ้นสุด
แต่เป็นการดำรงอยู่ในธรรมชาติของความเปลี่ยนแปลง

4.3.3 ธรรมชาติ: การดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง

การเดินทางได้ขับเคลื่อนความทุกข์จากการยึดติดตัวตนของผู้เขียนให้พบกับความจริงประการหนึ่ง กล่าวคือ การตระหนักรู้ถึงความสัมพันธ์ในธรรมชาติว่าด้วยการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง ผู้เขียนพรรณนาธรรมชาติเพื่อสะท้อนปัญญาแห่งการเข้าใจชีวิต คือการเข้าใจว่าสรรพสิ่งดำรงอยู่อย่างเื้อออิงอาศัยกัน การเกิดและดับสูญเป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงไปสู่สถานะใหม่ ทำให้ผู้เขียนเลิกยึดติดกับนิยาม การแบ่งแยกตัดสิน กระทั่งความพยายามจะเอาชนะเพื่อครอบครอง ทั้งหมดเกิดจากการพิจารณาความเกี่ยวเนื่องของสรรพสิ่งแบบองค์รวม ซึ่งช่วยลดทอนความสำคัญที่ผู้เขียนยึดมั่นในตัวตนให้เล็กลง ดังตัวอย่างใน *เพลงเอกภพ* ดังนี้

ท่ามกลางความมืดมิด ภาพบางอย่างเริ่มปรากฏ

ใช่หรือไม่ว่าชีวิตเป็นดั่งโน้ตดนตรี ซึ่งลำพังตัวเองย่อมไม่อาจประกาศ
ท่วงทำนองใด ต่อเมื่อค้นพบที่อยู่ใน 'บทเพลง' แล้ว จึงได้รับมอบ
ความหมายแห่งการดำรงอยู่และผ่านพ้น

ในบทเพลงไม่รู้จบของเอกภพ ชีวิตอุบัติและดับสูญเช่นดนตรีเสียงหนึ่ง
ในท่วงทำนองแห่งอนันตกาล

ในเอกภพมีเรา ในตัวเรามีเอกภพ คือความหลากหลายในหนึ่งเดียว
และหนึ่งเดียวในความหลากหลาย เจกเช่นตัวโน้ตและทำนองเพลงซึ่งมีอาจ
แยกจากกัน

บางที นี่อาจเป็นความลับเบื้องลึกสุดของการก่อเกิด

ผมเป่าขลุ่ยอยู่พักหนึ่ง ก็วางเจ้าเพื่อนเดินทางน้อยๆ ไว้ข้างกาย ทั้งนี้
เพราะหวังสำนักพลันได้ยินเพลงที่ไพเราะกว่ากังวานแว่วเข้ามาไม่ขาดสาย
เพลงที่ปราศจากการเริ่มต้นและการสิ้นสุด

เพลงเอกภพ ใครหนอคือผู้ประพันธ์?

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2536: 137)

ในช่วงที่ผู้เขียนหมกมุ่นกับการตั้งคำถามว่า ชีวิตเกิดมาทำไม การเดินทางหลีกหนีสังคมไปอยู่อย่างสันโดษกลางธรรมชาติทำให้ผู้เขียนเกิดความรู้สึกไร้ความหมายอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน ความสงสัยเกี่ยวกับมนุษย์ทำให้ผู้เขียนตั้งคำถามถึงการก่อเกิดของเอกภพที่เต็มไปด้วยความหลากหลาย ที่สำคัญคือมนุษย์ไม่ใช่ศูนย์กลาง ดังผู้เขียนอธิบายการดำรงอยู่ของชีวิตโดยพรรณนาว่ามนุษย์มีฐานะเป็นเพียงโน้ตตัวเดียวในบทเพลงยาวนานของเอกภพ กล่าวคือดังแว่วแล้วหายไป มีความสัมพันธ์แต่ไม่สำคัญอะไรกับธรรมชาติโดยองค์รวม เมื่อเทียบกับความยิ่งใหญ่ ความลึกลับ และอายุยาวนานของเอกภพ

ทั้งนี้ ในตัวอย่างจาก *วิหารที่ว่างเปล่า* ผู้เขียนพิจารณาการดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง โดยค้นลึกลงจากข้อมูลทางวิทยาศาสตร์เพื่อค้นพบว่า ตลอดเวลาในประวัติศาสตร์โลก การดำรงอยู่ของสัตว์หลายชนิดล้วนเป็นเรื่องชั่วคราวแทบทั้งสิ้น การสูญพันธุ์ของสัตว์หรือพืชรวมถึงการล่มสลายของอารยธรรมดึกดำบรรพ์เป็นเรื่องไม่มีอะไรแน่นอน ข้อสันนิษฐานจำนวนหนึ่งเสนอว่าอาจจากอันตรายที่เป็นเงื่อนไขภายนอก เช่น อุกกาบาตพุ่งชนโลก เป็นต้น นำมาสู่การตั้งคำถามเพื่อค้นหาความหมายแท้จริงของการดำรงอยู่

เรากำลังอยู่ ณ จุดใดในกาลเวลา?

เปล่า ผมไม่ได้คิดถึงเรื่องนี้ในลักษณะขั้นตอนทางประวัติศาสตร์ของสังคมไทย หรือวิวัฒนาการทางอารยธรรมของมนุษย์ และยังไม่ได้คิดถึงความเป็นตะวันออกตะวันตก ไม่ว่าแง่ใด

สิ่งที่อยู่ในหัวนี้ของผมยามนั้นคือ ชะตากรรมของมนุษยชาติโดยองค์รวม [...]

กล่าวอย่างรวบรัดก็คือ ผมพอจะรู้ว่า การดำรงอยู่ของทุกสิ่งทุกอย่าง ล้วนเป็นเรื่องชั่วคราว

อย่างไรก็ตาม ในระยะหลังๆ ‘ฝันร้าย’ ของผมยิ่งหนักหน่วงกว่านี้อีก เมื่อผมเริ่มรู้สึกว่ ในความชั่วคราวอันเป็นทิศทางที่แน่นอนของโลกนั้น บางที่มนุษยชาติอาจจะมีลักษณะชั่วคราวยิ่งกว่า เพราะเราไม่เพียงต้องเผชิญกับอันตรายที่มาจากเงื่อนไขภายนอก และอยู่เหนือการควบคุม หากวิถีการดำรงอยู่ของเรายังก่ออันตรายให้กับตนเอง ในสายพันธุ์ของเรา มันเหมือนมีบางสิ่งบางอย่างที่ถูก ‘กำหนด’ ไว้แล้ว ให้เราทำลายเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ทำลายโลกและทำลายสปีชีส์อื่น ๆ ที่อยู่ร่วมพื้นที่และกาลเวลาเดียวกันกับเรา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2544: 231-232)

ผู้เขียนตระหนักว่าการดำรงอยู่ในฐานะคนๆ หนึ่งนั้นเป็นเพียงเรื่อง “ชั่วคราว” แต่เมื่อเทียบกับการกระทำที่เป็นภัยต่อธรรมชาติและภัยต่อมนุษย์ด้วยกันแล้ว การดำรงอยู่โดยไม่คิดถึงเพื่อนร่วมโลกหรือธรรมชาติ มุ่งไปในทางเบียดเบียน ทำร้าย และใช้จ่ายทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดอย่างล้างผลาญ การดำรงอยู่อย่างชั่วคราวนั้นก็อาจเกิดขึ้นจริงในระดับรุนแรงต่ออารยธรรม

ด้วยเหตุนี้ ผู้เขียนเรียกร้องให้มนุษย์หันมาทบทวนการใช้ชีวิตและตามนิยามของการดำรงอยู่ในฐานะส่วนหนึ่งขององค์รวม กล่าวคือ คำนึงถึงสัมพันธภาพต่อสรรพสิ่งในฐานะที่เป็นสิ่งแวดล้อมของกันและกันอย่างบริสุทธิ์ใจโดยใช้การพรรณนาธรรมชาติผ่านมุมมองและผัสสะอันละเอียดประณีตจนเห็นการดำรงอยู่ที่เหมือนไม่เกี่ยวข้องกันแต่สัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้งดังตัวอย่างจาก *ผ่านพบไม่ผูกพัน* ดังต่อไปนี้

สายลม สายน้ำ แสงตะวัน กระจ่างดวงดาวและดวงจันทร์ ล้วนสัมผัสสัมพันธ์กับภูผาอยู่ทุกเมื่อเชิ้อวัน และชั่วโงมสมรระหว่างหินผากับองค์ประกอบเหล่านี้ก็ให้ภาพชวนฝันได้ไม่แพ้การเสพรักของคนเรา

ใครก็ตามที่เคยเห็นแสงแรกของทิวาวารสาดไล่แผ่นผาย่อมหวนนึกถึงกอดแรกที่ตนเคยมอบให้คนรักยามลึมตาตื่นจากนิทรา

และหากท่านเคยจับจ้องภูผายามต้องแสงจันทร์เพ็ญ ท่านย่อมรู้ลึกกว่าดวงเดือนกำลังห่มผ้าให้กับผู้ชายของเธอ

ยามนั้น หากยืนเสียงสายน้ำรินไหลอยู่ตามหลืบซอกของเทือกเขาพร้อมเสียงลมพัดแผ่วจากผาหนึ่ง บางที่ท่านอาจต้องกลั่นใจเพราะไม่ต้องการล่วงละเมิดความเป็นส่วนตัวของฟ้าดิน...

แน่นอน ความสัมพันธ์ระหว่างผาหินกับสรรพสิ่งก็เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ผู้คนที่ใกล้ชิดกัน คือมิได้ประณีตนิมนวลเสมอไป

...แสงแดดแผดกล้ามีเวลาที่ป็นเผาผิวหินจนร่วงหล่นเป็นผุยผงสายลมกระโชกแรงในบางฤดูก็อาจแกะสลักผิวผา ยังมีพักต้องเอ่ยถึงสายน้ำเชี่ยวกรากซึ่งในบางห้วงยามอาจถึงขั้นรื้อทำลายขุนเขา

กรวดทรายในท้องธารและก้อนหินที่กล่นเกลื่อนอยู่ตามลำห้วยคือเศษซากแห่งโศกนาฏกรรมเช่นนี้

แล้วคนเล่า...

ใช่หรือไม่ว่าบางด้านก็มีลีลาชะตากรรมคล้ายดังหินผาและผาหิน?

บางท่านแต่งผวนอกไว้แกร่งกร้าน เนื่องเพราะเนื้อในแน่นคับเกินกว่าจะมีพื้นที่ให้ผู้อื่น บางคนยืนชาแข็งกระด้างเพราะรู้ว่าหัวใจของตนอ่อนนุ่มเกินกว่าจะเปิดเผย ยิ่งไปกว่านั้น หลายชีวิตยังสวมใส่เกราะหินเพื่อปกป้องบาดแผลที่ผ่านมา [...]

เราท่านล้วนปะทะโลกด้วยผวนอก มากกว่าซึมซับมันด้วยเนื้อใน ดังนั้นจึงเป็นเช่นเดียวกับหินผาที่วันหนึ่งพบว่า แม้ผวนอกของตัวเองก็เต็มไปด้วยร่องรอยกัดเซาะของกาลเวลา

เหม่อมองผาหินครั้งหน้า บางที่ท่านอาจเห็นว่ามันเปลี่ยนไป

ในสายตาของท่าน... มันอาจเป็นอนุสาวรีย์แห่งการไม่ยอมศิโรราบ หรืออนุสรณ์สถานแห่งความขลาดกลัว หรือไม่ก็อาจเป็นกำแพงร้างที่ท่าน ก่อกันไม่ให้ผู้อื่นเข้ามาในชีวิต ทั้งหมดนี้สุดแท้แต่ปรัชญาในการก่อกองหิน ของตัวท่านเอง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 69-75)

ด้วยเหตุนี้ การเข้าใจความหมายของการดำรงอยู่จึงมีประโยชน์อย่างลึกซึ้งและ ครอบคลุมในทุกมิติชีวิต การพรรณนาธรรมชาติว่าด้วยการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งยังประโยชน์ต่อ การเข้าใจธรรมชาติภายในของตนเอง ผู้อื่นหรือสิ่งอื่นๆ ทั้งนี้ หากมนุษย์ตระหนักว่าทุกสิ่งเชื่อมร้อย เกี่ยวเนื่องกันอย่างแนบแน่น มีด้านมุมอันหลากหลาย และอาจซ่อนความหมายของการดำรงอยู่ที่ ไม่มนุษย์เคยคาดคิดมาก่อน อันจะส่งผลให้มนุษย์ยอมกำหนดรูปแบบการดำรงอยู่ของตนโดย พิจารณาให้เหมาะสมกับสิ่งแวดล้อมอย่างเกื้อกูลโดยไม่เบียดเบียนกันและกันมากเกินไป

ราวกับผู้เขียนจะบอกว่าการดำรงอยู่ของสรรพสิ่งสามารถบอกความหมายการ ดำรงอยู่ของตัวมนุษย์ได้เช่นกัน กระทั่งในความเจ็บ ผู้เขียนใช้สัมผัสรับรู้อันละเอียดอ่อนพรรณนา ธรรมชาติของความเจ็บที่ซ่อนการเคลื่อนไหวหรือบทเรียนของชีวิตไว้อย่างลึกซึ้ง ดังนี้

ในความเจ็บ เราอาจเพิ่งลึกถึงรากฐานทางปัญญาของมหาอาคารที่ ผ่านพบ ในความเจ็บเราอาจได้ยินถ้อยคำในเสียงลมที่พัดผ่านทุ่งหญ้าสูง สามารถอ่านรอยสีกร่อนของภูผาด้วยตะเกียงแดด เดินทางไปกับเรือน้อยที่ จอดนิ่ง แอบฟังลมหายใจของจักรวาล และในความเจ็บ เราอาจโอบบิน ไปตามเส้นทางโคจรของดวงดาว

ไม่ผิดหากจะกล่าวว่าความเจ็บคือพื้นที่อันคราดถางไว้แล้วสำหรับการ ผลิตงอกของจินตนาการ คือเนื้อดินอุดมสำหรับการปลูกเพาะความทรงจำ ดีดี เมื่อท่านเจ็บ สิ่งอื่น ผู้อื่นยอมแสดงลีลาการเคลื่อนไหวออกมาได้อย่าง เต็มที่

แต่ก็อีกนั่นแหละ ความเจ็บมิได้เป็นแค่นั้น หากยังเป็นโอกาสทองที่ ท่านจะได้พูดคุยกับตัวเอง และสื่อสารกับสรรพสิ่งโดยไม่จำเป็นต้องผ่าน วาจาสามัญ

เช่นนี้แล้ว ความเจ็บคืออันใดเล่า หากมิใช่เครื่องมือรับสัมผัสการ เคลื่อนไหวของโลกและชีวิตที่ไวสุด คือความจุมมากที่สุด และมีปฏิสัมพันธ์ คืบคลานลึกซึ้งที่สุด

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 97-100)

บรรดาสิ่งๆที่เหมือนไร้ความหมายและปราศจากการสื่อสารเช่นความเงิบ ผู้เขียนแสดงให้เห็นว่ามีการสื่อสารแฝงเร้นอยู่ ประสบการณ์การเดินทางและร่วมโม่งยามกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิดหลายปี ช่วยผู้เขียนให้ถอดรหัสบทเรียนที่มีคุณค่าสอนใจจากธรรมชาติ ทว่านัยหนึ่งในแง่ของการสร้างสรรค์งานเขียนเพื่อชี้นำทางปัญญา ผู้เขียนใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลางในการสร้างโหราภาพพจน์ อาทิ การใช้บุคคลาธิษฐาน จาก “ถ้อยคำในสายลม”, “ลมหายใจของจักรวาล” การสร้างปฏิพาทย์จาก “เดินทางไปกับเรือ่น้อยที่จอดนิ่ง” หรือความเปรียบจาก “ตะเกียงแดด” ไม่ใช่เพื่อประโยชน์สูงสุดจากประสบการณ์สดับฟังเสียงที่ยากจะได้ยินในธรรมชาติ หากเป็นการเผชิญหน้ากับสภาวะความเงิบเพื่อได้ยินเสียงความคิดและบทสนทนาระหว่างตัวเอง

4.3.4 ธรรมชาติ: การชี้นำปัญญา

ธรรมชาติกับการชี้นำปัญญาเป็นเหมือนภาพสะท้อนซึ่งกันและกันในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ผู้เขียนใช้ธรรมชาติเป็นสื่อกลางถ่ายทอดอารมณ์สะท้อนใจจากความทุกข์ ความซาบซึ้งจากการใคร่ครวญ ไปจนถึงใช้สะท้อนประสบการณ์ทางปัญญาเกี่ยวกับสัจธรรมของชีวิต ทั้งนี้ ผู้เขียนอาศัยการสังเกต เรียนรู้ ตีความ อ่านความหมายของสรรพสิ่งในธรรมชาติตั้งแต่ ท้องฟ้า ภูเขา พื้นดิน หมู่มะเข็มน้ำ ต้นไม้ สายน้ำ แสงแดด ผู้คน ตลอดจนจิตตฤตต่างๆ รอบตัว จนเกิดปัญญาจากการเรียนรู้ธรรมชาติและเข้าใจชีวิต อันนำไปสู่บทสรุปทางปัญญาซึ่งผู้เขียนชี้นำแนวทางการพิจารณาชีวิตแก่ผู้อ่านในฐานะเพื่อนมนุษย์ผู้ร่วมทุกข์และร่วมการเดินทางของชีวิตต่อไป

บทกวีในหนังสือ **ฟองเวลา** ที่ตีพิมพ์เพิ่มเข้ามาในฉบับ(ปรับปรุง-เพิ่มเติม)พิมพ์ครั้งที่สอง พ.ศ.2550 สะท้อนปัญญาแห่งการเข้าใจความเป็นไปของชีวิต โดยเชื่อมโยงอารมณ์สะท้อนใจกับการพรรณนาธรรมชาติเพื่อเสนอสัจธรรมชีวิตผ่านรูปศัพท์ทางศาสนาในรูปแบบร้อยกรอง อาทิ อนัตตา อุปาทาน และกลวิธีการใช้ ปุจฉา-วิสัชนา เพื่อใคร่ครวญถึงสัจธรรมโดยอ้างอิงคำศัพท์ในศาสนา

ตัวอย่าง บทกวีแสดงการใช้ธรรมชาติเพื่อสะท้อนความเข้าใจ *อนัตตา*

อนัตตา
เกลียวคลื่นกลืนหาดสาตศิลา
จารีกรอยศรัทธา
บุชาแต่องค์ภควันต์

พันกับหมื่นยุคร้อยกัลป์

แปรเปลี่ยนฉับพลัน

ในคลื่นคือน้ำคงเดิม

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 87)

บทกวีแสดงการใช้ธรรมชาติของคลื่นน้ำที่ค่อยๆสร้างความเปลี่ยนแปลงแก่ก้อนหินเพื่อสะท้อนการไม่มีสิ่งใดคงอยู่จริง ขณะเดียวกันก็สะท้อนว่าธรรมชาติของน้ำยังคงเป็นน้ำ แม้จะเปลี่ยนรูปลักษณ์ไปอย่างไรก็ไม่มีสิ่งใดเปลี่ยนธรรมชาติของน้ำได้ นับเป็นการยืนยันความจริงที่พุทธศาสดาค้นพบและชี้แนะปัญญาเกี่ยวกับ “อนัตตา” แก่เพื่อนมนุษย์

ตัวอย่าง บทกวีแสดงการใช้ธรรมชาติเพื่อสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติในฐานะที่เป็นธรรมชาติของความไม่แน่นอน ผ่านกลวิธีถ่ายทอดคำสอนทางศาสนา “ปุจฉา-วิสัชนา” ดังต่อไปนี้

ปุจฉา

ตะวันสาดวาดสีคล้ำแสง

แม้นินแกร่งก็ยั้งกร่อนอ่อนเป็นผง

แล้วในโลกมีสิ่งใดที่ยืนยง

คนยังคงตั้งคำถามตามกันมา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 89)

วิสัชนา

มีวัดวังครึ่งเก่าคอยเล่าเรื่อง

เคยฟูเฟื่องยังต้องพุบับสลาย

ถึงปราสาททำด้วยหินและดินทราย

ยังมีตายมีเป็นเช่นคนเรา

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 91)

ตัวอย่าง บทกวีแสดงการใช้ธรรมชาติสะท้อนความเข้าใจการปรุงแต่งความคิด โดยยกตัวอย่างค่านิยมความงามของงานศิลปะอันเกิดจากรสนิยมที่กำหนดขึ้นจากคนในสังคมหนึ่งๆ เท่านั้น อันเป็นที่มาของคำว่า *อุปาทาน* ดังนี้

อุปาทาน

โบสถ์วิหารงานศิลป์ทุกถิ่นด้าว
คืออย่างก้าวของความคิดจิตรังสรรค์
โลกสวยใสเกิดจากใจที่มองมัน
คนเท่านั้นที่กำหนดรสนิยมน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2549: 95)

ตัวอย่างต่อไปนี้แสดงการใช้ธรรมชาติรอบตัวตีความเพื่ออ่านความหมายของชีวิต ผู้เขียนใช้ประสบการณ์สำรวจสิ่งต่างๆ ตั้งแต่ โต๊ะ ม้านั่ง ไปจนถึงการไหลของสายน้ำ กระทั่งความแกร่งนิ่งอย่างหินผา โดยเปรียบเทียบลีลาธรรมชาติผ่านบุคลาธิษฐานของมนุษย์เพื่อหันกลับมามองตนเองอย่างปราศจากอคติ และมีสติดำรงอยู่อย่างประคับประคองต่อเนื่องจนกว่าจะพบการตระหนักรู้อย่างแท้จริง

แน่ละ เงามชีวิตบนเส้นทางไม่จำเป็นต้องมาจากภูมิประเทศงดงามหรือลีลาแห่งธรรมชาติเสมอไป บ่อยครั้งสิ่งของสามัญก็มีข่าวสารอยู่มากมาย

แถวแนวของโต๊ะเก้าอี้ที่เสียบงันอยู่ในลานโล่ง อาจยืนยันให้เราเห็นอีกครั้งว่าทุกงานเลี้ยงย่อมมีวันเลิกรา บันไดที่พังพาดไปสู่ความว่างเปล่า บางทีอาจคำเตือนเกี่ยวกับการชิงดีชิงเด่น

หรือม้านั่งที่ปราศจากผู้คนที่อาจบอกเราว่า โลกนี้ยังมีพื้นที่เหลืออีกมากสำหรับคนรักสันโดษหน่ายสำราญ

อันที่จริง กระทั่งเชือกที่พันมัดเสาสองต้นให้ผูกพันไปพร้อมกันก็อาจสอนเราได้เกี่ยวกับความรักและพันธนาการ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 44-45)

เช่นนี้ ใช่หรือไม่ว่าสำหรับผู้ที่เดินตามรอยศาสดา โบสถ์อาจอยู่ในบ้าน และวิหารอาจอยู่ในใจ

ยิ่งเมื่อได้ออกเดินทาง สัจธรรมยิ่งคลี่คลายให้เห็นราวนาฏกรรมแห่งกาลเวลา

อยู่ในเรือนเฟ่งพินิจเงาไม่ในโถงน้ำ บางทีอาจมองเห็นความไร้แก่นสารของตัวตน เหมือนมองห้องหอบ บางทีก็เห็นความคับแคบของคุกที่ถูกเรียกว่าบ้าน หรือบางทีแค่เห็นการจากไปของมดสักตัว พลันตื่นรู้ในความเปราะบางของชีวิต

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 55-56)

ผู้เขียนชี้ นำมนุษย์ให้พยายามพิจารณา“ข่าวสาร”จากการเดินทางซึ่งต้องเริ่มจากการกระทำตัวตนให้เล็กลงจนรู้สึกกลืนหายไปกับบรรยากาศรอบข้าง ผู้เขียนเร่งเร้าให้นักเดินทางกระหายจะมีประสบการณ์ร่วมสัมผัสสัมพันธ์กับธรรมชาติอย่างลึกซึ้ง โดยแท้จริงแล้ว สิ่งต่างๆ อาจไม่มีความหมายในตัวเองมากไปกว่าการได้เห็นตัวเองจากความหมายที่สะท้อนออกมา ดังเช่น ผู้เขียนที่อ่านความหมายของภูเขาแล้วสะท้อนใจถึงความมีตัวตนเป็นปราการปกป้องความเปราะบางของตนเอง ดังนี้

เนื่องจากผู้คนมักหมกมุ่นอยู่กับเรื่องพายุร้ายมากกว่าสายลมอ่อน และกังวลอยู่กับวันน้ำเซียวมากกว่าวันน้ำทรง ส่วนใหญ่จึงทำตัวเป็นหินผากล้าแกร่งไม่เลิกรา

เราท่านล้วนปะทะโลกด้วยผิวนอก มากกว่าซึมซับมันด้วยเนื้อใน ดังนั้นจึงเป็นเช่นเดียวกับหินผาที่วันหนึ่งพบว่าแม้ผิวนอกของตัวเองก็เต็มไปด้วยร่องรอยกัดเซาะของกาลเวลา

เหม่อมองผาหินครึ่งหน้า บางที่ท่านอาจเห็นว่ามันเปลี่ยนไป

ในสายตาของท่าน มันอาจเป็นอนุสาวรีย์แห่งการไม่ยอมศิโรราบ หรืออนุสรณ์สถานแห่งความขลาดกลัว หรือไม่ก็อาจเป็นกำแพงร้างที่ท่านก่อขึ้นไม่ให้ผู้อื่นเข้ามาในชีวิต ทั้งหมดนี้สุดแท้แต่ปรัชญาในการก่อกองหินของตัวท่านเอง

บางทีในความเจ็บปวด บาดลึก สึกกร่อน ท่านยังคงเลือกจะครองสภาพนิ่งเฉยและเงียบงัน ทว่าไม่แน่นัก บางทีภาพดังกล่าวก็อาจพาท่านมาสู่วังงายามแห่งการเปลี่ยนใจ

ยามหมอกฝนโปรยปรายใส่หินผา

ท่านอาจร่วมร้องให้ไปกับผาหิน

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 70-75)

ด้วยเหตุนี้ การใช้ชีวิตอย่างมีปัญญาในความหมายของผู้เขียน หมายถึง การเห็นความเป็นมนุษย์ในตัวเรา เพื่อเห็นใจเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่งร่วมโลกอีกมากมายที่ไม่รู้จัก ทว่าเกี่ยวข้องสัมพันธ์ในฐานะ เครือข่ายชีวิตของกันและกัน ดังตัวอย่าง

เช่นเดียวกับภูเขา ผืนป่า สายน้ำและท้องทะเล คนเป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ ซึ่งประกอบขึ้นเป็นสนามพลังโยงโย และเราได้พบปะเพื่อนมนุษย์ ล้วนส่งผลกระทบต่อพลังชีวิตของเรา

หมอกเมฆบนยอดเขากระตุ้นจินตนาการของเราได้ รอยยิ้มของใครสักคนก็อาจให้ความรู้สึกแบบเดียวกัน คลื่นลมโถมกระหน่ำคุกคามข่มขวัญเราได้ แววดตาของใครบางคนก็อาจทำให้เราสั่นสะท้านไม่แพ้กัน

ดังนั้นแล้ว คนทุกคนจึงมีฐานะความหมายในเครือข่ายของชีวิตของผู้อื่น ไม่ว่าจะเปลือกนอกของเขาจะเป็นเช่นใด ไม่ว่าจะการพบกันระหว่างเรากับเขาหรือเธอจะดูบังเอิญและชั่วคราวปานใด และไม่ว่าเส้นทางที่ตัดกันระหว่างเรากับผู้อื่นจะดูขัดแย้งเป็นปฏิปักษ์สักเพียงไหน รั้วรอยแห่งการพบปะอาจอยู่กับเราไปนานแสนนาน กระทั่งอาจหันเหทิศทางชีวิตของเราได้

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 112-115)

ตัวอย่างต่อไปนี้เป็นผู้เขียนแสดงการพิจารณาความหมายของ “คนข้างทาง” ในฐานะเพื่อนมนุษย์ ด้วยสายตาของนักเดินทางที่ผ่านเส้นทางหลากหลายในชีวิต ความแปลกหน้าเป็นลักษณะพิเศษของการเดินทางที่จะทำให้นักเดินทางได้เรียนรู้สิ่งที่แปลกและแตกต่างจากความคุ้นชิน ติความเพื่อเข้าใจโดยไม่จำเป็นต้องไปตัดสิน

จริงอยู่ คงเป็นเรื่องยากสิ้นดีที่เราจะอ่านความหมายของคนข้างทางได้ ทะลุปรุโปร่งเท่าผู้บรรลุนิยาม แต่นั่นไม่ได้หมายความว่า เราควรมองข้ามทุกคนที่ผ่านมาโดยไม่ได้นัดหมาย และยังมีได้หมายความว่าเราจะเรียนรู้อะไรจากปรากฏการณ์เหล่านี้ไม่ได้เลย

เป็นไปได้ไหมว่าแววดตาขอทานข้างถนนบางที่อาจช่วยตรวจสอบแววดตาของเราเอง ภาพเด็กน้อยไร้เดียงสา บางทีก็พาให้หวนนึกถึงความสุขง่าย ๆ ที่เคยมี ใบหน้าของหญิงชราสักคนอาจช่วยกระตุ้นเตือนให้เห็นความไม่จริงของเปลือกป้าย กระทั่งการมีอยู่ของคนในขณะเดินทาง บางทีก็สอนเราได้เกี่ยวกับจิตวิญญาณของส่วนรวม ฯลฯ

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 117)

อย่างไรก็ดี ผู้เขียนเสนอแนวทาง การเดินทางจากความทุกข์ไปสู่ปัญญา คือ การเดินทางไปสู่ใจกลางของชีวิต หรือ การค้นหา “ทางสายใน” ของตัวเอง โดยรู้จักผสมผสานการเดินทางภายนอกกับการเดินทางภายในให้เป็นหนึ่งเดียวกัน เพื่อไปถึงยัง “โลกฝั่งธรรม” ที่อาจเชื่อมโยงไปถึงเป้าหมายทางธรรมเชิงศาสนาหรือเป็น “ธรรม” ที่แปลว่า การก้าวข้ามไปสู่จุดที่ยืนบนฝั่งเดียวกับ “ธรรมชาติ” หรือ “ความเป็นธรรมดา” นั่นเอง ดังตัวอย่างต่อไปนี้เป็น

แล้วในโลก มีอะไรบ้างที่จะช่วยให้ท่านไปถึงใจกลางของชีวิต?

ข้อนี้จะว่าไป คงไม่มีสิ่งไหนทำหน้าที่นั้นโดยตรงเพียงแต่อาจช่วยให้ท่านคิดอะไรหรือก หรือถ้าโชคดียิ่งก็ช่วยบอกทาง 'สายใน'

ภูเขาตระหง่านคงให้อะไรได้ไม่มาก ถ้าจุดหมายของท่านอยู่แค่ขึ้นไปพิชิตมัน แต่ถ้ายามไต่เลาะสู่ความสูง ในใจท่านมีเพียงความสัมพันธ์ระหว่างตัวเองกับก้าวถัดไป บางทียามนั้นท่านอาจห่างไกลห้วงทุกข์มาหลายก้าวแล้ว

ยิ่งในสำนึกท่านว่างเปล่าปราศจากความต้องการ ไม่มีแม้แต่ความคิดจะไปให้ถึงที่ไหน

บางทีตอนนั้นท่านอาจ 'ถึงแล้ว' ยังที่ที่ตนเองแสวงหา

ยามดึกสงัด เมื่อเอนร่างกับเนื้อดิน ท่านกลับพบว่าตัวเองเป็นหนึ่งเดียวกับเนื้อฟ้า ร่างกายถูกโอบล้อมด้วยหมู่ดาวพราวระยิบ แต่ในใจลึกกลับลอยล่องไปกับดาวบางดวงซึ่งบางทีอาจเป็นบ้านเกิดดั้งเดิม

เช่นเดียวกับในยามที่ท่านเลือกออกสู่ท้องทะเล

เกาะแก่งแหล่งพักพิงหลายประดามีอาจช่วยอะไรไม่ได้มากนัก หากในห้วงนี้ของท่านไม่ได้คิดฝันฝ่าทะเลทุกข์

แต่ถ้ายามใดท่านพาเรือฟันฝ่าผ่านคลื่นลูกโตไปได้ที่ละลูกโดยไม่กังวลถึงคลื่นลูกถัดไป ยามนั้น 'เรือ' ในใจของท่านอาจใกล้ถึงฝั่งธรรม [...]

แน่ละ ออกสู่โลกไม่จำเป็นต้องผ่านภูเขาหรือทะเล

บ่อยครั้งกว่านั้นสิ่งที่พบมากกว่าอย่างอื่นคือผู้คน

แต่ใช่หรือไม่ว่า คนเราแท้จริงแล้วก็เป็กฎมึประเทศหลากหลายของกันและกัน บางคนราบเรียบราวทุ่งโล่ง บางคนรุ่มรินราวร่มไม้ บางคนแข็งกระด้างราวกรวดหิน และมีไม่น้อยที่บุคลิกภาพคุกคามคล้ายคลื่นลม ฯลฯ

ได้ออกมาสัมผัสสัมพันธ์เพื่อนมนุษย์เหล่านี้ บางทีก็ช่วยให้ท่านเห็นชัดขึ้นว่าใจของตนกำลังรวดราวด้วยเรื่องใด และท่านอาจดูแลตัวเองได้ด้วยวิธีไหน สัมพันธภาพระหว่างเรากับผู้อื่นล้วนมีนัยเป็นอย่างก้าวทางจิตวิญญาณ

ใช่ ออกสู่โลกกว้าง เดินทางไปเรื่อยๆ อาจช่วยผ่อนคลายคลายเหงา แต่ถ้าท่านอยากไปถึงส่วนลึกสุดของการดำรงอยู่ซึ่งปราศจากความเยียบเหงาเศร้ารันทด บางทีท่านอาจต้องเชื่อมการเดินทางภายนอกไว้กับการเดินทางภายใน

แล้วท่านจะพบว่าหนทางจากเปลือกนอกสู่อันแท้งของชีวิตนั้นไกล
กันดารกว่าทุกเส้นทางที่ผ่านมา

เดินทางแรมปี บางที่ยังไปไม่ถึง

อีกทั้งยังเป็นเส้นทางที่ท่านต้องเดินโดยลำพัง

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2548: 127-133)

ตัวอย่างนี้ต่อไปนี้ ผู้เขียนใช้การพรรณนาธรรมชาติเพื่อกระตุ้นผัสสะของผู้อ่านให้
หล่อหลอมเป็นหนึ่งเดียวกับสถานการณ์ที่เผชิญในปัจจุบันขณะ อาทิ การเป็นหนึ่งเดียวกับแสง
อาทิตย์อัสดง ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่มนุษย์ “ฝากเงา” หมายถึง การมีตัวตน เอาไว้ เป็นต้น นอกจากนี้
ยังแสดงภาวะการเห็นคู่ตรงข้ามของสิ่งต่างๆ อย่างเข้าใจความหมายแห่งการเอื้ออิงกัน อาทิ
ขุนเขา-ที่ราบ กับการเป็น “คำถามและคำตอบ” ซึ่งกันและกัน เมื่อมีสิ่งหนึ่งจึงมีสิ่งหนึ่ง
หากปราศจากสิ่งหนึ่งอีกสิ่งหนึ่งก็ดำรงความหมายอยู่ไม่ได้ เป็นต้น

คนเราไซ้หรือไม่ว่าทุกเวลานาทีย่อมอยู่ที่ไหนสักแห่ง แต่มากมายเกิน
นับกลับไม่อยู่ในพื้นที่ที่ตัวเองกำลังฝากเงา ชีวิตจึงไม่สัมผัสสัมพันธ์กับสัจจะ
แห่งห้วงยาม

บางท่านก็ไม่เคยเห็นพระอาทิตย์ลับขอบฟ้าต่างๆ ที่นั่งอยู่เบื้องหน้า
อัสดง บางคนอยู่กับคู่สนทนาเป็นนานเนิ่น แต่ไม่เคยฟังผู้อื่นพูดจนหมด
ความ

พ้นจากนี้ยังมีไม่น้อยที่ชอบรอยยิ้มแต่ไม่รอฟบ [...]

ถามว่า แล้วที่ราบไม่ดีตรงไหน ขุนเขามีอะไรเลิศล้ำ?

บางที่เธออาจไม่มีคำตอบ เพราะแท้จริงแล้วเธอไม่เคยตั้งคำถามกับ
ตัวเอง

เธอไม่รู้ว่ที่ราบกับขุนเขาคือคำปริศนาของปุจฉาร่วม บางครั้งที่ราบ
ป้อนคำถาม ขุนเขาให้คำตอบ ขุนเขามีคำตอบก็เพราะที่ราบตั้งคำถาม
ขาดสิ่งหนึ่งก็ไม่มีอีกสิ่งหนึ่ง เพราะทั้งสองลักษณะล้วนเป็นหนึ่งวรรคในหนึ่ง
บทของลำนำฟ้า

เธอไม่รู้ว่ไร้ที่ราบก็ไม่มีขุนเขา หากปราศจากขุนเขา ที่ราบย่อมไม่อาจ
ปรากฏตัว

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 37)

ผู้เขียนใช้การพรรณนาธรรมชาติเพื่อให้เกิดจินตภาพอย่างมีวรรณศิลป์แก่ถ้อยคำเชิงปรัชญา ได้แก่ รูปลักษณะนิรันดร นิรันดรอันไร้รูป ความว่าง กรรม ทวารธรรม และอนัตตา โดยเชื่อมโยงกับธรรมชาติที่ใช้เป็นฉากแห่งการเลื่อนไหล ต่อเนื่อง และเปลี่ยนผ่านในการเสนอแนวคิดเรื่องการปล่อยวางตัวตนและ “บาดแผล” หรือความคิดที่ทำให้เกิดความทุกข์ของผู้เขียน ดังนี้

คีตรสไพเราะถูกความเย็บอุ้มประคองมาสู่ไสตริวิญญาณฉันใด ทะเลกลายเป็นฝนได้ก็เพราะความโล่งว่างฉันนั้น ว่างจากรูปลักษณะนิรันดรเพื่อเข้าสู่นิรันดรอันไร้รูป ว่างจากนิยามในความคิดเพื่อร่วมฉลองอนัตตาในความจริง

แล้วเธอเล่า ไยตกค้างอยู่กับฉากชีวิตเพียงหนึ่งเดียว

แน่นอน เธอไม่อาจพำนักอยู่บนเส้นขอบฟ้าโดยลำพัง ไม่ต้องการถูกคุมขังอยู่ระหว่างม้วนคลื่นที่กำลังเดินทางแต่ก็ไม่ประสงค์จะแยกจากสภาพนี้

ดังนั้น เธอจึงมีอาจมีทางเลือกเป็นอื่น นอกจากมอบตนให้กับเส้นขอบฟ้าและเกลียวคลื่น กลมกลืนเข้ากับลีลาเมฆ บทเพลงลม

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 26)

ถามว่าเธอเป็นใคร ไฉนจึงไม่ได้รับคำอวยพร บางทีสิ่งที่ต้องไถ่ถอน อาจมิใช่ทุกชั่วระทม หากเป็นสำนักแห่งอารมณ์ ที่รักลึกแต่ตัวเอง

อยากให้น้ตหนึ่งเดียวเป็นบทเพลง จะไพเราะได้อย่างไร

ใช่ ถามตัวเองว่าทำไม จึงอยากให้โลกสยบยอม ทำไมจึงไม่พร้อมจะข้ามพ้นเวทนา

ทำไมไม่มอบตัวให้บาดแผล โดยจ้องแลให้เต็มตา แล้วร่ายรำกับกาลเวลา เพื่อฟื้นฝ่าทุกผองภัย

ที่สำคัญคือมอบใจให้กับทุกปรากฏกรรม ก้าวสู่ทวารธรรมและน้อมนับรับผู้อื่นมาร่วมทาง

แล้วเธอจะพบว่าตัวตนที่ปลดวางคือบาดแผลที่ปล่อยปลง

เธออาจใช้สองมือประคองโลก

เพื่อลบรอยโรคที่ยึดไว้

เพราะวันที่เธอรู้จักให้

คือวันที่เธอได้รับคืน

เธอจะเป็นดังไฟป่าที่ถูกไฟผลาญเผาระทม

ได้ฝนพร่างพรหมกู่ฟื้น

เธอจะเป็นดังรอยทรายใต้ฟองคลื่น

เหมือนถูกคลื่นแต่หวนกลับสู่ความงาม

ในทะเลราตรี มีทางช้างเผือกคาดโค้ง เธอจะเป็นเงิ่งฟ้า โปร่งโล่งที่
 รองรับเดือนดาว เป็นน้ำค้างจากกลางดาว ซึ่งกลั่นจากเมฆพรหมจรรย์
 เธอจะเป็นหุบหาดเงียบงัน ในอ้อมกอดรัตติกาล
 (เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 108-110)

กล่าวได้ว่า ผู้เขียนใช้อารมณ์สะเทือนใจที่เกิดจากความทุกข์และความซาบซึ้ง
 ชื่นชมต่อธรรมชาติเป็นพื้นฐานในการเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ผู้เขียนถ่ายทอด
 ประสบการณ์ตระหนักรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างสรรพสิ่ง โดยเน้นย้ำให้มนุษย์หันมา
 ใช้สัมผัสอันละเอียดภายในรับรู้ความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่เกิดขึ้นต่อเนื่องทุกขณะ
 เพื่อปลุกสติให้เท่าทันความคิด เห็นความไม่เที่ยงแท้ของสิ่งต่างๆ ที่ล้วนเป็นสากล เข้าใจข้อจำกัด
 ของนิยาม ปลดวางตัวตนจากความคิดที่ปรุงแต่ง เหล่านี้เป็นการชี้แนะปัญญาจากประสบการณ์
 การเดินทางผสมผสานกับลีลาการเขียน ทำให้วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของผู้เขียนอยู่ในฐานะ
 คำสอนที่ให้คุณค่าทางปัญญาแก่เพื่อนมนุษย์ เพื่อหาทางออกจากความทุกข์อันเป็นสากล
 ดังตัวอย่าง

เธอทราบหรือไม่

มีแต่สถานที่ต่ำต้อยและสถานการณ์ต่ำซ้ำ ความสูงส่งจึงปรากฏ
 ดังเช่นบัวงามผุดกำเนิดจากโคลนตม และศาสดากำเนิดจากดวงวิญแห่ง
 กรรมเวร

เพราะผ่านแสงแดดแผดกล้าและสายฝนไซ้ซึ้ง เธอจึงอาจสร้างวิมาน
 จิตไร้ร้อนหนาว

เพราะเคยผ่านสมรภูมิแห่งผิดถูก เคยอาศัยเลือดน้ำตาล้างแผลใจ
 เธอจึงได้ผลิغامเป็นนักรบแห่งมหากุณา

เพราะเคยลิ้มรสเสี้ยวธรรม เคยชิมบาปของผู้อื่น เธอจึงได้เติบโตใหญ่เป็น
 คนของฟ้าดิน

สรรพสิ่ง สรรพสัตว์ สรรพคุณ ล้วนถักทอเป็นสายใย

นีกภาพ รัญญาหารที่เลี้ยงดูเธอมาจากที่ใด หากมิใช่ซากเศษชีวิตที่
 ดับสูญ

ฉะนั้น เจกเช่นมหาพฤกษาซึ่งหยั่งรากลงใต้หญ้า เธอพึงหล่อเลี้ยง
 วิญญาณด้วยความสมณะสำรวม

นกน้อยในป่าใหญ่อาศัยไม้กิ่งเดียวเป็นบ้าน

แต่มันต้องเชื่อมร้อยกับป่าไพรเพื่อให้รู้สึกมีวางรัง

เธอเองก็เช่นกัน พึงเชื่อมโยงกับเพื่อนมนุษย์เพื่อค้นหาตุมุมิ

บางครั้งเธออาจร้องไห้ แต่ต้องรู้ว่าเธอมิได้โดดเดี่ยวดังที่คิด แฉกแดด
ประกายดาวที่ปรากฏในหยาดน้ำตาของเธอจะเดินทางต่อไปในดาราจักร

แล้ววันหนึ่งเธอจะรู้ว่าทุกขั้วหนืดเป็นเพียงคลื่นลมในทะเลใจ มิไว้เพื่อให้
เธอมองเห็นอนิจลักษณะ

บางครั้งเธออาจหัวเราะด้วยเหตุหรือเหตุ แต่ก็ควรรู้ว่าความรื่นรมย์เป็น
พลัง รอยยิ้มของเธอไม่ได้เป็นเพียงของเธอ หากยังช่วยลบลบรอยโศกที่ติดแต่
อีกหลายดวงตา

แม้เรื่องเศร้าของเธอจะสามารถดับดวงดาว แต่ปิติแห่งเธอก็อาจให้
กำเนิดเดือนดารา ทั้งนี้เนื่องเพราะดวงจิตคือที่สถิตของจักรวาล

เธอมีอาจฆ่าผีเสื้อโดยไม่ทำร้ายทุงบุปผา และทุกครั้งที่ป้อนปั้นให้
นกกา เธอย่อมอวยพรให้ปาดง

ชีวิตอื่น ชีวิตเรา

ชีวิตเขา ชีวิตเธอ

ชีวิตเดียว

(เสกสรรค์ ประเสริฐกุล, 2552: 39-40)

การพรรณนาธรรมชาติที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์
ประเสริฐกุล เป็นองค์ประกอบที่แสดงความสัมพันธ์ของผู้เขียนที่มีต่อธรรมชาติระหว่างการเดินทาง
ทั้งนี้ ไม่เพียงเป็นการเชื่อมโยงธรรมชาติถึง “นางที่รัก” หรือเป็นตัวแทน “จิตวิญญาณ” บริสุทธิ์ที่
มนุษย์ต้องพลัดพรากหรือกำลังสูญเสียไปเช่นลักษณะที่ปรากฏในงานเขียนประเภทนิราศเท่านั้น
ผู้เขียนสัมผัสถึงความงามและคุณค่าของธรรมชาติ สังเกตสิ่งต่างๆ ที่ผ่านพบเป็นประสบการณ์เพื่อ
เข้าใจความหมายการเดินทางของชีวิต เรียนรู้การดำรงอยู่ของสรรพสิ่งในธรรมชาติเพื่อยึดเป็น
แบบแผนในการดำเนินชีวิต รวมถึงการใช้ธรรมชาติเป็นบทเรียนชี้แนะปัญญาเพื่อความเข้าใจ
ธรรมชาติภายในตัวตนแท้จริงของมนุษย์และสัมพันธ์ภาพระหว่างสิ่งต่างๆ รอบตัวอันเกี่ยวข้อง
สัมพันธ์กันไม่สิ้นสุด

กล่าวโดยสรุป วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ประกอบด้วย
ลักษณะสำคัญของนิราศ 3 ประการ ได้แก่ การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ การเคลื่อนที่ และ
การพรรณนาธรรมชาติ เพื่อนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความทุกข์กับการเดินทาง ผ่านเรื่องเล่าและ
ประสบการณ์จากชีวิตประวัติของผู้เขียน เชื่อมโยงกับวรรณกรรมบันทึกการเดินทางทั้ง 9 เล่มให้
สัมพันธ์กันอย่างมีเอกภาพ ตั้งแต่กระบวนการคร่ำครวญสู่การไคร่ครวญและปัญญา กล่าวได้ว่า
วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลถือเป็นวรรณกรรมนิราศที่มีลักษณะนิราศ
สมัยใหม่ และสามารถพิจารณาในฐานะหนังสือเดินทางตลอดชีวิตของมนุษย์คนหนึ่งที่ยพยายาม
ก้าวผ่านภาวะพลัดพรากเพื่อเอาชนะความทุกข์และบอกต่อประสบการณ์ทางปัญญาแก่เพื่อน
มนุษย์ในสังคม

บทที่ 5 สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล

วิทยานิพนธ์นี้ศึกษาวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จำนวน 9 เล่ม ซึ่งใช้รูปแบบงานเขียนที่หลากหลาย เสนอเนื้อหาเกี่ยวกับความทุกข์อันเนื่องมาจากภาวะพลัดพรากและประสบการณ์การเดินทางที่สัมพันธ์กับชีวประวัติของผู้เขียน ผู้วิจัยเลือกศึกษา งานเขียนจากกลุ่มวรรณกรรมบันทึกการเดินทางที่ผู้เขียนนำเสนอการเดินทางในช่วงชีวิตต่างกัน ได้แก่ **เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง** (บันทึกชีวิตจริง; คีวันแห่งราวไพรสู่นาคร) **เพลงเอกภพ** (บันทึกคนเดินทาง) **ทางทากและสายน้ำเขียว** (บันทึกการเดินทางป่าและล่องแก่งต้นน้ำหลังสวน) **เลียบเลาะชายคาโลก** (บันทึกการไปเยือนเทือกเขาหิมาลัย) **ฟองเวลา** (ภาพกมลอนและคำรำพึง) **ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้** (รวมความเรียง 8 หัวข้อ) **วิหารที่ว่างเปล่า** (บันทึกการเดินทางและอ่านหนังสือ) **ผ่านพบไม่ผูกพัน** (ห้วงคำนึงจากการเดินทาง) และ **บุตรธิดาแห่งดวงดาว** (ความเรียงว่าด้วยด้านในของชีวิต)

จากการศึกษาเบื้องต้นพบว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางกลุ่มนี้ปรากฏลักษณะนิราศ 3 ประการ ได้แก่ การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญ การเคลื่อนที่ และการพรรณนาธรรมชาติ ลักษณะเด่นในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล คือการใช้ความทุกข์ในจิตใจถ่ายทอดผ่านเรื่องราวการเดินทางอย่างเข้มข้น ประกอบการเสนอแนวคิดที่ชีวิตคือการเดินทางอย่างลึกซึ้ง นอกจากนี้ ผู้วิจัยยังพบว่าขณะที่การเดินทางแต่ละเรื่องในแต่ละเล่มต่างสะท้อนการเปลี่ยนแปลงของภูมิประเทศภายนอก ภูมิประเทศภายในของผู้เขียนยังคงหมกมุ่นอยู่กับการตั้งคำถามต่อความทุกข์ในชีวิต ผู้เขียนเรียนรู้จากประสบการณ์การเดินทางเพื่อหาหนทางที่จะเปลี่ยนสถานะเห็นทุกข์โดยไม่ต้องเป็นทุกข์อีกต่อไป ข้อสังเกตนี้แสดงให้เห็นว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางกลุ่มนี้ประกอบด้วยรูปแบบการเดินทางภายนอกเชิงกายภาพและการเดินทางภายในความคิด ด้วยเหตุนี้จึงนำไปสู่วัตถุประสงค์การศึกษาว่า วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลนับได้ว่าเป็นวรรณกรรมนิราศสมัยใหม่ที่นำเสนอในรูปแบบร้อยแก้ว

บทที่ 2 แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ของงานเขียนประเภทนิราศในฐานะวรรณกรรมบันทึกการเดินทางประเภทหนึ่ง กล่าวคือตามความหมายดั้งเดิมนั้น นิราศคือบันทึกการเดินทางที่มุ่งบันทึกอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนโดยสะท้อนความทุกข์อันเนื่องมาจากภาวะพลัดพรากผ่านการรำพึงรำพัน การคร่ำครวญ การพรรณนาความโศกเศร้าและอาลัยถึงสิ่งอันเป็นที่รักและเป็นอุดมคติของชีวิต แม้วานิราศสมัยต่อมาจะเปลี่ยนแปลงรูปแบบหรือขยายขอบเขตเนื้อหาและความคิดไปอย่างไร ลักษณะสำคัญของนิราศยังคงกล่าวถึงอารมณ์สะท้อนใจจากความทุกข์ การทำความเข้าใจความทุกข์อันเป็นธรรมชาติของมนุษย์และเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย รวมถึง

การทำหน้าที่ของวรรณคดีที่ช่วยชี้แก้ปัญหาามมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์อันเป็นสากล จะเห็นได้ว่า นิราศเป็นบันทึกการเดินทางประเภทหนึ่งที่มีลักษณะเฉพาะและแตกต่างจากงานเขียนสารคดีเชิงท่องเที่ยวที่เน้นความสนุกเพลิดเพลินจากการเดินทางเป็นสำคัญ

บทที่ 3 ว่าด้วยเนื้อหาสำคัญในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล กล่าวคือคือ ความทุกข์กับการเดินทาง ผู้วิจัยมุ่งแสดงให้เห็นพัฒนาการของความคิดจากบันทึกการเดินทางทั้ง 9 เล่ม ซึ่งอธิบายครอบคลุมช่วงเวลาแห่งความทุกข์อันต่อเนื่องตลอดหลายสิบปีก่อนผู้เขียนจะเกิดปัญหาในที่สุด เนื้อหาสำคัญในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลนำเสนอประสบการณ์ความทุกข์และการเดินทางที่สัมพันธ์กับชีวประวัติของผู้เขียน กล่าวคือ ความทุกข์ที่เกิดจากเชื่อมโยงระหว่างความคิดกับตัวตน หรืออัตตา (ego) ตามคัมภีร์ทางศาสนา ทำให้ผู้เขียนหมกมุ่นอยู่กับการสมมติตัวเองด้วยนิยามต่างๆ กระทั่งต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงในชีวิต ส่งผลกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงต่อตัวตนที่ผู้เขียนใช้เป็นความหมายแห่งการดำรงอยู่ของชีวิต ผลที่ตามมาคือความรู้สึกฟ่ายแพ้ผิดหวัง ล้มเหลวและกลวงเปล่า เพราะไม่อาจหาคุณค่าอื่นหรือความหมายใดมาทดแทน อันนำมาซึ่งความทุกข์สาหัสแก่จิตใจทั้งต่อตนเอง และกระทบความสัมพันธ์ที่มีต่อคนรอบตัว เป็นเหตุให้ผู้เขียนต้องประสบภาวะพลัดพรากครั้งแล้วครั้งเล่า ผู้เขียนเลือกใช้การเดินทางภายนอกไปยังสถานที่ต่างๆ เป็นวิธีหลักหนีความทุกข์ ขณะเดียวกันการเดินทางภายในยังคงดำเนินต่อเนื่อง กระบวนการคร่ำครวญ-ไคร่ครวญเกิดขึ้นเพื่อพิจารณาความทุกข์อย่างค่อยเป็นค่อยไป ตรวจสอบความคิด ค้นหาความหมายชีวิตและธรรมชาติ กระทั่งตระหนักว่าชีวิตเป็นหนึ่งในองค์รวมของสรรพสิ่งที่ล้วนเกิดขึ้นชั่วคราวและดำรงอยู่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา สรุปได้ว่า ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลเป็นเรื่องราวของ ความทุกข์กับการเดินทางที่เกิดขึ้นระหว่างการเดินทางภายนอกเพื่อมุ่งไปสู่จุดหมายของการเดินทางภายในคือปัญญา

บทที่ 4 ผู้วิจัยวิเคราะห์ลักษณะนิราศสมัยใหม่ที่ปรากฏในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล พบว่า การเดินทางของความคิดจากความทุกข์ไปสู่ปัญญาของผู้เขียนขับเคลื่อนด้วยองค์ประกอบสำคัญจากลักษณะนิราศ 3 ประการ ได้แก่ การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ การเคลื่อนที่ และการพรรณนาธรรมชาติ

การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ เป็นกระบวนการทางความคิด 2 ลักษณะที่มีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกัน หากพิจารณาวรรณกรรมบันทึกการเดินทางตลอดทั้ง 9 เล่ม อาจแบ่งงานเขียนเป็น 3 ช่วงสำคัญโดยสังเขป ได้แก่ ช่วงแห่งการคร่ำครวญ ช่วงแห่งการไคร่ครวญ และช่วงแห่งปัญญา ทั้งนี้ ผู้วิจัยพบว่ารอยต่อระหว่างงานเขียนแต่ละช่วงไม่สามารถแยกจากกันอย่างเด็ดขาด ขึ้นอยู่กับการให้น้ำหนักของความรู้สึกนึกคิดในงานเขียนที่แตกต่างกันในแต่ละช่วงชีวิต ทว่าหากพิจารณาโดยละเอียด การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ คือกระบวนการขับเคลื่อนความคิดระหว่างอารมณ์

กับเหตุผลที่สลับซับซ้อน ดังจะเห็นได้จากการพรรณนาความทุกข์และการตั้งคำถามเพื่อหาคำตอบแก่ประสบการณ์ที่ผ่านพบในชีวิต ก่อนความคิดที่ทำให้เกิดความทุกข์จะได้รับการคลี่คลายไปสู่ปัญญาที่ละน้อยตามลำดับ ทั้งนี้ การคร่ำครวญ-ใคร่ครวญจะไม่มีทางไปสู่เส้นทางของปัญญาได้เลยหากปราศจากลักษณะนิราศอีก 2 ประการ ได้แก่ การเคลื่อนที่และการพรรณนาธรรมชาติ

การเคลื่อนที่ เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเดินทางและภาวะพลัดพรากในงานเขียนประเภทนิราศ การเผชิญหน้ากับความเปลี่ยนแปลงและความไม่แน่นอนทั้งหลาย การเคลื่อนที่กระตุ้นให้เกิดประสบการณ์ร่วมกับเหตุการณ์แปลกใหม่ที่ผ่านพบตลอดเส้นทาง ถึงที่สุดแล้ว การเคลื่อนที่ได้มอบประสบการณ์เฉพาะตัวอันสำคัญยิ่งแก่นักเดินทาง นั่นคือ โอกาสได้สัมผัสการดำรงอยู่อย่างสอดคล้องและต่อเนื่องกับปัจจุบันขณะ อีกนัยหนึ่ง เมื่อนักเดินทางได้กลายเป็นหนึ่งเดียวกับความเปลี่ยนแปลงของพื้นที่และเวลาแล้ว สภาวะหยุดนิ่งหรือเคลื่อนไหวก็กลายเป็นความพร่าเลือนที่ยากจะแยกจากกันได้เด็ดขาดอีกต่อไป ในงานวิจัยนี้วิเคราะห์การเคลื่อนที่ 2 ลักษณะ คือ การเคลื่อนของพื้นที่ และการหมุนของเวลา

การเคลื่อนของพื้นที่ ในความหมายนัยตรง หมายถึง การเคลื่อนของผู้เขียนจากสถานที่หนึ่งไปสู่สถานที่หนึ่ง ส่วนความหมายเชิงโวหาร ผู้เขียนใช้การเคลื่อนของพื้นที่เพื่อสื่อสารความคิดเชิงปรัชญา ทั้งนี้ การใช้คำว่า การเคลื่อนของพื้นที่ แทนการเคลื่อนที่ของผู้เขียน ด้วยเหตุว่าผู้วิจัยต้องการเน้นมุมมองของผู้อ่านเป็นศูนย์กลางจากการเฝ้าติดตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ซึ่งเกิดขึ้นพร้อมกับการเปลี่ยนผ่านของความคิดแต่ละขณะของผู้เขียน ซึ่งเป็นประสบการณ์ที่รับรู้และผ่านหน้าผู้อ่านจากการอ่านวรรณกรรมบันทึกการเดินทางกลุ่มนี้

เช่นเดียวกับ การหมุนของเวลา ผู้เขียนใช้การหมุนของเวลาในฐานะกลวิธีการเล่าเรื่องตามรูปแบบทางวรรณกรรม กล่าวคือใช้การตัดสลับเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นต่างเวลากันเพื่อเชื่อมโยงความทุกข์ระหว่างอดีตกับปัจจุบัน และสร้างอารมณ์สะท้อนใจร่วมกันระหว่างผู้เขียนและผู้อ่าน นอกจากนี้ ผู้เขียนยังนำเสนอการหมุนของเวลาในความหมายเชิงโวหารเพื่อถ่ายทอดความคิดและชี้นำปัญญาได้อย่างลึกซึ้งอีกด้วย

การพรรณนาธรรมชาติ ในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางกลุ่มนี้ ผู้เขียนอาศัยองค์ประกอบของธรรมชาติเป็นสื่อกลางเชื่อมโยงอารมณ์สะท้อนใจและความทุกข์เข้ากับประสบการณ์การเดินทางอย่างแยกคาง ยิ่งไปกว่านั้น ผู้เขียนเชื่อมร้อยตัวตนเข้ากับธรรมชาติประกอบการสร้างภาพพจน์และการใช้ความเปรียบอย่างมีศิลปะ เพื่อแสดงให้เห็นสภาวะทางปัญญาที่ทำให้พันทุกข์ผ่านกระบวนการตระหนักรู้ความจริงของชีวิตจากธรรมชาติ ดังที่ผู้วิจัยจำแนกได้ 4 ประการ คือ

- 1) ธรรมชาติ: ความงามและคุณค่า ผู้เขียนเสนอความซาบซึ้งและอารมณ์สะท้อนใจอันเนื่องมาจากการเปิดผัสสะเพื่อรับรู้รายละเอียดของปรากฏการณ์ธรรมชาติระหว่างเส้นทาง
- 2) ธรรมชาติ: การเดินทางของชีวิต ผู้เขียนสะท้อนให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสรรพสิ่งในฐานะกฎเกณฑ์อันแน่นอน เพื่อสะท้อนให้เห็นว่าสิ่งต่างๆ ไม่มีอะไรคงอยู่ถาวร
- 3) ธรรมชาติ: การดำรงอยู่ของสรรพสิ่ง ทำให้ผู้เขียนได้ตระหนักว่าไม่มีสิ่งใดดำรงอยู่เป็นศูนย์กลางอย่างโดดเดี่ยว สรรพสิ่งล้วนเป็นองค์ประกอบของกันและกันและเชื่อมร้อยสัมพันธ์กันในธรรมชาติและเอกภาพ
- 4) ธรรมชาติ: การชี้นำปัญญา กระบวนการถ่ายทอดปัญญาและความเข้าใจชีวิตจากการเดินทางและการคร่ำครวญ-ไคร่ครวญ เพื่อพ้นจากความทุกข์ที่เกิดจากการปรุงแต่งความคิด

ลักษณะนิราศที่พบในวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลแสดงให้เห็นความเป็นนิราศสมัยใหม่ ดังจะเห็นจากความสัมพันธ์ของลักษณะนิราศทั้ง 3 ประการ เริ่มจากการเคลื่อนที่ที่พาผู้เขียนไปเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างการเดินทางจากการพรรณนาธรรมชาติอันส่งผลให้การคร่ำครวญ-ไคร่ครวญเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตลอดหลายสิบปีกระทั่งเกิดปัญญานอกจากนี้ ผลการศึกษาายังแสดงให้เห็นว่า วิธีการนำเสนอการเดินทางของความคิดซึ่งเริ่มจากความทุกข์ไปสู่ปัญญาได้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างรูปแบบกับเนื้อหาอย่างลึกซึ้ง ดังจะเห็นได้จากลักษณะการประพันธ์ที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นลำดับ ได้แก่

ประการแรก การใช้สรรพนาม ผู้เขียนลดทอนความสำคัญของตัวตนผู้เล่าเรื่อง ดังจะเห็นได้จากการเปลี่ยนแปลงการใช้สรรพนามบุรุษที่ 1 จากคำว่า “ผม” แล้วหันมาใช้สรรพนามบุรุษที่ 2 เพื่อให้ความสำคัญและเกิดช่องทางสื่อสารแก่ผู้อ่านโดยตรง เพื่อแสดงบทบาทการชี้นำปัญญาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

ประการต่อมา ลีลาการประพันธ์ที่เลื่อนไหลไปมาระหว่างร้อยแก้วและร้อยกรองอย่างมีวรรณศิลป์ สะท้อนปัญญาแห่งการพ้นทุกข์ของผู้เขียนที่เชื่อเชิญให้ผู้อ่านหันมาพิจารณาตนเอง เลิกปรุงแต่งความคิดและไม่ยึดติดกับกรอบนิยามอันทำให้เกิดการตัดสินและแบ่งแยกสิ่งหนึ่งสิ่งใดจากความหมายของสิ่งต่างๆ ในองค์รวม

ประการสุดท้าย การใช้คำถาม-คำตอบ ต่อความทุกข์ที่เปลี่ยนการคร่ำครวญ-ไคร่ครวญเพื่อหาคำตอบไปสู่การเสนอรูปแบบวงจรคำถาม-คำตอบของความคิดที่ทำให้เกิดความทุกข์ ผู้เขียนไม่ได้เสนอปัญญาในฐานะคำตอบของคำถาม แต่เสนอปัญญาในฐานะวิถีทางแห่งการก้าวออกจากความคิดมาพิจารณาวงจรของความทุกข์เพื่อพบเส้นทางเดินออกจากความทุกข์ การใช้คำถามเพื่อแสวงหาคำตอบของผู้เขียน ในแง่หนึ่งจึงนำมาซึ่งการหลงวนเวียนอยู่กับความทุกข์ ขณะเดียวกันก็เป็นเส้นทางเดินภายในเพื่อหลุดพ้นจากความทุกข์และนำไปสู่ปัญญาอย่างแท้จริง

กล่าวโดยสรุป วรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล ถือเป็นวรรณกรรมนิราศร้อยแก้วที่มีลักษณะนิราศสมัยใหม่ เนื่องจากเป็นบันทึกการเดินทางที่ไม่เพียงบันทึกประสบการณ์การเดินทางเชื่อมโยงกับชีวประวัติของผู้เขียนเท่านั้น หากยังเสนอการเดินทางของความคิดที่เคลื่อนที่จากความทุกข์ของปัจเจกขยายขอบเขตไปสู่ปัญญาแห่งการเข้าใจความจริงอันเป็นสากลของชีวิต ผ่านการคร่ำครวญ-ใคร่ครวญ การเคลื่อนที่ และการพรรณนาธรรมชาติอันเป็นลักษณะสำคัญของงานเขียนประเภทนิราศ ผู้เขียนใช้ลักษณะทางวรรณกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือลดทอนความทุกข์ ใช้สื่อสารความรู้สึกรู้สึกนึกคิด ตลอดจนการชี้้นำปัญญาแก่ผู้อ่าน ลักษณะโดดเด่นของบันทึกการเดินทางกลุ่มนี้คือการนำเสนอรูปแบบและเนื้อหาที่สัมพันธ์กับพัฒนาการความคิดของผู้เขียนอย่างต่อเนื่องเป็นลำดับ ตั้งแต่การหมกมุ่นอยู่กับความทุกข์กระทั่งการรู้เท่าทันความคิด การเข้าใจชีวิต การหยุดปรุงแต่งตัวตนและการข้ามพ้นจากกรอบนิยามทั้งหลาย เพื่อใช้ชีวิตสอดประสานกับปัจจุบันขณะโดยสอดคล้องกับความเป็นไปของสรรพสิ่งในฐานะองค์รวมของกันและกัน การถ่ายทอดประสบการณ์การเดินทางกับความทุกข์ตลอดชีวิตของผู้เขียนแสดงให้เห็นว่า จากการคร่ำครวญสู่การใคร่ครวญและปัญญา คือกระบวนการทางความคิดที่สำคัญต่อการเข้าใจความทุกข์ และจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องตระหนักถึงความมอยกย่อนในฐานะที่เป็นทั้งกระบวนการสร้างความทุกข์และกระบวนการที่นำไปสู่ปัญญา เนื่องจากมีเพียงการเดินทางไปเผชิญกับความทุกข์อย่างตรงไปตรงมาเท่านั้นจึงจะค้นพบหนทางก้าวข้ามกับดักจากความคิดของตัวเอง สภาวะแห่งปัญญาจึงเป็นประสบการณ์ที่ไม่อาจนึกคิดได้เองเช่นเดียวกับประสบการณ์การเดินทางทั่วไป แต่ถ่ายทอดและเรียนรู้ผ่านรูปแบบวรรณกรรมบันทึกการเดินทางซึ่งเป็นความสัมพันธ์พิเศษที่เกิดขึ้นระหว่างผู้เขียนกับผู้อ่านเท่านั้น นอกจากนี้ ผลการวิจัยดังกล่าวยังขยายขอบเขตการศึกษางานเขียนประเภทนิราศไปสู่พื้นที่วรรณกรรมร่วมสมัยอันสะท้อนให้เห็นพัฒนาการนิราศในฐานะประเภทวรรณคดีที่มีความสำคัญในวัฒนธรรมวรรณศิลป์ไทย

ข้อเสนอแนะ

การวิเคราะห์ลักษณะนิราศสมัยใหม่ของวรรณกรรมบันทึกการเดินทางของเสกสรรค์ ประเสริฐกุลในฐานะวรรณกรรมนิราศร้อยแก้ว ทำให้ผู้วิจัยตระหนักถึงพื้นที่การศึกษาวิจัยนิราศสมัยใหม่ที่สามารถขยายขอบเขตไปสู่งานเขียนประเภทอื่นๆ ได้อีกกว้างขวางและไม่จำกัดรูปแบบ เช่น นวนิยาย เรื่องสั้น กวีนิพนธ์ กลอนเปล่า สารคดี บทเพลง เป็นต้น ทั้งนี้ การศึกษาเนื้อหาและแนวคิดเกี่ยวกับความทุกข์และการเดินทาง ทั้งยังสะท้อนรูปแบบทางวรรณศิลป์หรือลีลานิราศสมัยใหม่ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะเฉพาะของวรรณกรรมร่วมสมัย

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

- ชลดา เรื่องรักษลิขิต. ภาพย์เห็นมเครื่องควหาวน ภาพย์เห็นราศแรมรสร้าง. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.
- ชลดา เรื่องรักษลิขิต. ตะเลงฟายศรีมหาภาพย์. กรุงเทพฯ: คณะสงฆ์วัดพระเชตุชน, 2541.
- ณัฐกาญจน์ นาคนวล. นิราศสมัยใหม่ในกวีนิพนธ์ของอังคาร กัลยาณพงศ์ และไพวรินทร์ขาวงาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- ดำรงราชานุภาพ, สมเด็จพระบรมราชา. ชีวิตและงานของสุนทรภู่. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์บรรณาคาร, 2518.
- ตุลา เดชพลากุล. การวิเคราะห์เรื่องสั้นของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล. วิทยานิพนธ์ปริญญา-มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2545.
- ธเนศ วงศ์ยานนาวา. ความรัก ความรู้ ความตาย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สยาม, 2553.
- บุญเหลือ เทพยสุวรรณ. วิเคราะห์วรรณคดีไทย. กรุงเทพฯ: โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2517.
- เบญจพร เนียรนาทสกุล. จินตภาพที่เกี่ยวกับธรรมชาติในกวีนิพนธ์ของอุชเชนี เนาวรัตน์ พงษ์ไพบูลย์ และไพวรินทร์ ขาวงาม. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.
- ประอรรัตน์. วรรณคดีนิราศ: วิวัฒนาการด้านเนื้อหาและกลวิธีการนำเสนอ. วิทยาสารเกษตรศาสตร์ : สาขาสังคมศาสตร์ 20, 1 (มกราคม-มิถุนายน 2542) : 36-45.
- พัชรภา ดันตราจิน. ความคิดทางสังคมการเมืองของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล. วิทยานิพนธ์ปริญญา-มหาบัณฑิต, สาขาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2544.
- รัตนา โอบุษฐ์พิมพ์ราย. นิราศคำกลอนสมัยรัตนโกสินทร์ตั้งแต่รัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลปัจจุบัน: การศึกษาเชิงวิเคราะห์. วิทยานิพนธ์ปริญญาามหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, 2546.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมศัพท์วรรณกรรมอังกฤษ-ไทย. กรุงเทพฯ: ราชบัณฑิตยสถาน, 2545.

- รัตนฤทัย สัจจพันธุ์. นิราศคำโคลง: การศึกษาวิเคราะห์และเปรียบเทียบกับนิราศชนิดอื่น.
 วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต, แผนกวิชาภาษาไทย บัณฑิตวิทยาลัย
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516.
- รัตนฤทัย สัจจพันธุ์. ลีลาภาษาในวรรณกรรมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล. เน้นสูงสุดสัปดาห์ 18, 920-1
 (15 มกราคม, 22 มกราคม 2553ก) : 28-29, 22-23.
- รัตนฤทัย สัจจพันธุ์. สามทศวรรษแห่งการสรรค์สร้างงานวรรณกรรมของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล.
เน้นสูงสุดสัปดาห์ 18, 924-8 (12 กุมภาพันธ์, 19 กุมภาพันธ์, 26 กุมภาพันธ์, 5 มีนาคม,
 12 มีนาคม 2553ข): 28-29, 28, 28, 28, 73, 74.
- สรตี ใจสะอาด. จดหมายเหตุรายวัน พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
ต้นเค้าการเขียนสารคดีท่องเที่ยวยุคแรกของไทย. วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิต,
สาขาวิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สันติ ศรีสละ. การวิเคราะห์บทความของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล. วิทยานิพนธ์ปริญญา-
มหาบัณฑิต, สาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง, 2548.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. เดินป่าเสาะหาชีวิตจริง. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน,
 2532.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ทางตากและสายน้ำเขียว. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน,
 2539ก.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. บุตรธิดาแห่งดวงดาว. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2552.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ผ่านพบไม่ผูกพัน. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2548.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. เพลงเอกภพ. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2536.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ฟองเวลา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2540.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. เลียบเลาะชายคาโลก. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน,
 2539ข.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. วิหารที่ว่างเปล่า. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2544.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. ห้วงยามแห่งความพ่ายแพ้. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน,
 2541.
- เสกสรรค์ ประเสริฐกุล. วันที่ถอดหมวก. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2550.
- สายทิพย์ นุกุลกิจ. นิราศวรรณคดี. กรุงเทพฯ: คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
บางเขน, 2523.
- สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. ม้าก้านกล้วย : นิราศแรมร้างจากฝัน. วารสารภาษาและวรรณคดีไทย
 12, 1-2 (มิถุนายน-ธันวาคม 2538) : 75-86.

สุจิตรา จงสถิตย์วัฒนา. หวังสร้างศิลป์ในฤๅมิติเพริศแพรว : การสืบทอดชนบกับการสร้างสรรค
วรรณศิลป์ในกวีนิพนธ์ไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และ วิวัฒน์ พันธวุฒิยานนท์. ไกลดวงตา ไกลใจ (A View From Afar),
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: พรีเมียมสำนักพิมพ์, 2553.

สุภาพร พลายนเล็ก. นิราศสมัยรัตนโกสินทร์: การสืบทอดชนบวรรณศิลป์จากพระนิพนธ์เจ้าฟ้า
ธรรมาธิเบศร. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2541.

สุวินัย ภรณวิสัย. เสกสรรคกับมั่งกร. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์สามัญชน, 2552.

ภาษาอังกฤษ

Glenn Hooper and Tim Youngs, editor. Perspectives on Travel Writing. UK: Ashgate,
2004.

Zweder von Martels, editor. Travel Fact and Fiction: Studies on Fiction, Literary
Tradition, Scholarly Discovery and Observation in Travel Writing. Leiden: Brill,
1994.

ภาคผนวก

ภาคผนวก

บทสัมภาษณ์เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (อายุ 61 ปี)

“วันที่ถอดตัวกู เสกสรรค์ ประเสริฐกุล”¹³

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา: สัมภาษณ์, รวิินทร์ คำโพธิ์ทอง : เรียบเรียง

ครั้งแรกกับการให้สัมภาษณ์ถึงตัวกูของกู ในวันที่ถอดหมวกของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล จากรายการพื้นที่ชีวิต ทางสถานีโทรทัศน์ทีวีไทย วันที่ 11 พฤศจิกายน 2553 ตอนวันที่ถอดตัวกู ดำเนินรายการโดยภิญโญ ไตรสุริยธรรมา

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : สิ่งที่คุณจดจำอาจารย์ได้มากที่สุด คือภาพการเป็นผู้นำนักศึกษาในยุค 14 ตุลาคม 2516 สิ่งนั้นส่งผลต่อตัวอาจารย์ของอาจารย์ หรือส่งผลต่อตัวกูของกูอย่างไรบ้างครับ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : เหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นเหตุการณ์ที่ยิ่งใหญ่มากและมีผลต่อประวัติศาสตร์ของประเทศไทย ซึ่งผลกระทบที่มีต่อตัวผม คนหนุ่มคนหนึ่งมันก็มากตามไปด้วย อาจจะใช้เป็นภาษาอังกฤษว่า defining moment มันสร้างค่านิยมเกี่ยวกับตัวผม เริ่มจากคนอื่นมองผมอย่างไร จากนั้นผมก็ดูซ้ำมาเป็น การมองตัวเองว่าผมมีบทบาทเช่นนี้ ควรจะทำอะไรเหล่านี้ สิ่งเหล่านี้ไม่ได้หมายความว่า เป็นการหาผลประโยชน์หรือลาภยศ สรรเสริญ แต่มันลึกไปมากกว่านั้นอีก คือคิดว่าตัวเองมีหน้าที่ในการจะเปลี่ยนแปลงประเทศไทย สร้างประเทศไทยให้ เป็นไปตามอุดมคติ แล้วพาผมไปลำบากลำบากในอีกหลายปีต่อมา

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : หลังจากวันนั้นอาจารย์เดินทางเข้าป่าต่อสู้ร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย แล้ววันหนึ่งอาจารย์ก็เดินทางออกจากป่า และเขียนไว้ในหนังสือหลายเล่มว่าเป็นเพราะความพ่ายแพ้ ความพ่ายแพ้ครั้งนั้นมันส่งผลกระทบต่ออัตตาตัวกูของกูของอาจารย์อย่างไรบ้างครับ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ส่งผลมาก เพราะในช่วงแรกเรารู้สึกว่าตัวตนที่เราคิดว่าเป็นของเรา มันหายไป หรือว่าแตกสลาย ยกตัวอย่างเช่น ความเป็นนักรบ ที่ไม่รู้จะไปรบกับใคร ความรู้สึกที่ตัว

---

¹³ openbooks, วันที่ถอดตัวกู เสกสรรค์ ประเสริฐกุล [ออนไลน์], 13 มกราคม 2554. แหล่งที่มา <http://www.onopen.com/coffee-open/11-01-13/5698>

เองกำลังทำสิ่งต่างๆ เพื่อประชาชน ก็ไม่มีบทบาทอะไรให้ทำ เพราะตัวเองถูกตราไว้แล้วว่าเป็นอดีตผู้ก่อการร้าย ขณะเดียวกัน เราก็ไม่สามารถปรับตัวเข้ากับสังคมที่เราเคยรังเกียจได้ มันก็เลยทำให้ผมต้องออกไปแสวงหาตัวตนใหม่ไปเสียยาวตัวเองตามป่าเขาหรือท้องทะเลเป็นเวลาหลายปี

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : อาจารย์ใช้ชีวิตอย่างไรในช่วงที่รู้สึกที่กำลังแสวงหาตัวตนใหม่ท่ามกลางความพ่ายแพ้ในสภาวะจิตใจของตัวเอง

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : อันดับแรกเพื่อรักษาสิ่งที่ตัวเองคิดว่าใช่ตัวเอง ก็คือไม่เข้าไปยุ่งกับสังคมมากนัก ไม่อยากเป็นส่วนหนึ่งของสิ่งที่เราเคยวิจารณ์ หรือกระทั่งเคยประณาม ซึ่งทำให้ผมมีที่เหลือไม่มาก นอกจากเวลาทำงานเขียนหนังสือ สอนหนังสือแล้ว ผมก็เลยใช้ชีวิตอยู่ตามป่าเขา ท้องทะเลค่อนข้างมาก ขณะที่ไปสัมผัสกับป่าเขา ท้องทะเล ก็ได้ความรู้สึกใหม่ๆ เกิดขึ้นโดยเฉพาะความรู้สึกว่าไม่มีสิ่งที่ใหญ่กว่าตัวเรามากนัก และบางทีก็เกิดคำถามว่าสิ่งที่เรายึดถือว่าเป็นตัวเองมันอาจเป็นแค่ภาพลวงตา

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : ช่วงนั้นเหมือนตัวตนของอาจารย์ยังไม่ได้สลายหรือว่าหายไปแต่เหมือนว่ามีเกราะป้องกันตัวมากขึ้น อะไรคือจุดเปลี่ยนที่ทำให้เกราะเหล่านั้นเริ่มละลายหายไปครับ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ช่วงนั้นตัวตนไม่ได้สลายไปหรอก แต่มันคลายความตึงเครียดที่จะยืนยันตัวตนเก่าๆ แล้วเกิดคำถามใหม่ๆ ซึ่งก็ขม่งไปในทิศที่เป็นอึดอัดอยู่ คือยังคิดว่าชีวิตจะสูงส่งจะดีงามด้วยวิธีใด หนทางไหน จึงจะถูกต้องที่สุดสำหรับตัวเราเอง พอช่วงอายุประมาณ 50 ก็เริ่มมีการเปลี่ยนแปลง เริ่มมองเห็นว่าสิ่งต่างๆ ที่เรายึดถือกันมานานเป็นมาอย่างต่อเนื่อง มนุษย์เรา มันไม่มีตัวตนที่เรายึดถือกัน มันเป็นการปรุงแต่งมาจากหลายปัจจัย เมื่อเราไปยึดถือตรงนั้นแล้ว ก็จะเต็มไปด้วยความขัดแย้ง ระหว่างเรากับตัวเราเอง ระหว่างเรากับผู้อื่น สุดท้ายมันกลายเป็นความทุกข์ และไอ้ความทุกข์เหล่านี้ ทำให้ผมเริ่มสำนึกตื่นขึ้นขึ้นมาว่า บางทีอาจจะถึงเวลาต้องวางเรื่องของตัวตนลงไป

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : เป็นด้วยวัย อายุ จังหวะเวลา หรือมีองค์ประกอบอื่นที่เป็นจุดพลิกผัน

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : คงมีองค์ประกอบหลายอย่าง อันดับแรก เราอาจเห็นโลกมาหลายๆ มิติ ซึ่งก็มีวัยเข้ามาเกี่ยวข้อง อันดับต่อมา ก็คือมีเหตุการณ์หลายๆ อย่างในชีวิตที่นำความทุกข์มาให้เราแล้วส่งผลตัวมากขึ้นเรื่อยๆ จนถึงจุดที่เราคิดว่าถ้ายังฝืนไปตามหนทางเดิมที่จะบอกตัวเองว่าเป็นสิ่งนั้นสิ่งนี้ ก็จะทำให้เราเผชิญปัญหาในลักษณะที่มุ่มม่นจะเอาชนะ เอาชนะอุปสรรค เอาชนะความขัดแย้ง เอาชนะตัวเองในเรื่องต่างๆ แต่ถ้าเราวางตัวเองซะแล้ว ประเด็นเหล่านี้จะหายไปหมด เรา รู้สึกเบา รู้สึกโล่งขึ้นมา ในช่วงหนึ่งของความทุกข์ ความที่มันทนไม่ไหว ผมเลยพลัดหลง

เข้าไปสู่อันตดาโดยบังเอิญ ก็คือปล่อยวางทุกอย่าง วันนี้ไม่คิดอะไรแล้ว ช่วงแรกอยู่หนึ่งๆ ไม่คิดด้วยซ้ำว่าตัวเองเป็นใคร ก็เลยกลายเป็นภาวะภาวนาโดยไม่รู้ตัว มาค้นคว้าภายหลังจึงรู้ว่า นั่นคือที่เรียกว่าภาวนา

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : อะไรคือความทุกข์ใหญ่หลวงที่สุดในชีวิตของเสกสรรค์ ประเสริฐกุล

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ความทุกข์ทั้งหมดมาจากความขัดแย้ง ความขัดแย้งกับตัวเอง ความขัดแย้งกับผู้อื่น ทำยที่สุดมันนำมาสู่ความขัดแย้งกับตัวเอง ขัดแย้งกับคนใกล้ตัว ในที่สุดก็เกิดการพลัดพราก สิ่งเหล่านี้ มันทำให้ผมต้องหาวิธีตอบคำถามของตัวเองใหม่หมด จนมาพบว่าการจะตอบคำถาม บางครั้งมันจะต้องเปลี่ยนคำถามด้วย คำถามบางอย่างมันตอบไม่ได้เพราะตั้งคำถามไปผิดทาง เมื่อเราวางคำถามเก่าๆ ทำให้เราค้นพบอะไรใหม่ๆ มากขึ้น

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : อาจารย์ตั้งคำถามใหม่ กับชีวิต กับการพลัดพรากของชีวิตไว้ว่ายังไงบ้างครับ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ยกตัวอย่างคำถามเก่าๆ เช่นว่าชีวิตมันมีคุณค่าตรงไหน ชีวิตจะดีงามจะสูงส่งกว่าธรรมดาได้อย่างไร พอวางคำถามเหล่านี้ไป เราก็พบว่าชีวิตไม่ใช่เรื่องแบบนั้น ชีวิตไม่ใช่เรื่องการปรุงว่าอะไรสูงอะไรต่ำ อะไรมีคุณค่า อะไรไร้คุณค่า ชีวิตก็คือชีวิต มันเคลื่อนคล้อยไปตามกฎเกณฑ์ของอนิจจัง เราต้องยอมรับความเป็นจริงตรงนี้ ในภาษาอังกฤษเขาจะใช้ศัพท์ธรรมะว่า surrender ผมคิดว่าพอแปลเป็นไทย อาจจะหมายถึง การมอบตัวให้กับอะไรสักอย่างที่ใหญ่กว่าเรา หรือว่าการยอมต่อกฎเกณฑ์ของความจริงโดยไม่มีข้อกังขา เพราะฉะนั้นมันทำให้เราเผชิญทุกอย่างได้อย่างสงบ ไม่ต้องไปฝืน ไม่ต้องไปต้าน แค่เผชิญทุกอย่างได้อย่างสงบก็เป็นการดับทุกข์ด้วยตัวของมันเองแล้ว

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : อาจารย์เขียนหนังสือเรื่องวันที่ถอดหมวก แล้วอธิบายความหลายอย่าง และมีคนสงสัยว่าอาจารย์ถอดหมวกจริงๆ หรือมีหมวกบางใบที่แอบเก็บเอาไว้สวมใส่

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ในแง่ติดหลงอยู่กับคำนิยามต่างๆ ของตัวเอง อันนี้ไม่มีเลย ส่วนใหญ่ของชีวิต ผมไม่ค่อยได้คิดว่าผมเป็นใคร ส่วนสังคมจะสมมติให้ผมเป็นอะไร ก็เป็นเรื่องของสังคม แต่ว่าในฐานะของปุถุชนที่ยังไม่ได้บรรลุนิพพาน ในส่วนที่มันเป็นกิเลส ส่วนที่เป็นตัวตนในลักษณะของโลก โกรธ หลง ก็ยังเหลืออยู่ โลกอาจจะไม่มากเท่าไร แต่โกรธนี้ยังเหลือพอสมควร หลงนี้อาจจะเหลือน้อยหน่อย สิ่งเหล่านี้จะต้องขัดเกลาต่อไป เพราะเราเริ่มมีสติ เริ่มรู้ทันตัวเองมากขึ้น มันเป็นเส้นทางที่เราตัดสินใจว่าจะเดินไปในทิศทางนี้

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : ทุกวันนี้ อะไรที่กระตุ้น ปลุกเร้าความโกรธของอาจารย์

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : มนุษย์ ผมยังมีโทษกับคนที่ไม่เคารพกติกา คนที่ข่มเหงรังแกคนอื่น คนที่เอาวัดเอาเปรียบคนอื่นในชีวิตประจำวัน ใ้ตรงนี้มันกระตุ้นผม แต่ว่าโชคดียี่สิบปีนี่โกรธแล้วรู้ตัว คือมันจะโกรธอยู่ได้ไม่กี่วินาที แล้วก็หายไป แต่รู้ว่าเรายังไปไม่ถึงไหน

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : ถ้าเป็นสมัยก่อน เวลาอาจารย์โกรธในความอยู่ดีธรรมทั้งหลาย คนก็อาจจะเห็นภาพอาจารย์ออกมาเรียกร้องประชาธิปไตย หรือเรียกร้องสังคมที่มันดีงาม มีความเสมอภาคมากขึ้น แต่วันนี้คนถามว่า อาจารย์เสกสรรค์หายไปไหนในตลอด 20-30 ปีที่ผ่านมา

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ผมไม่ได้หายไปไหน ผมอยู่ตรงนี้ แต่ว่าอยู่ด้วยสายตาที่ต่างจากเดิม ซึ่งในทางธรรมเขาเรียกว่า ผมพยายามที่จะข้ามพ้นทวิภาวะ ข้ามพ้นการจัดโลกให้เป็นขาวดำ ล้วน จัดเป็นคู่ขัดแย้งต่างๆ มันทำให้ผมไม่ไปเลือกข้างในการขัดแย้งทางการเมือง แต่พยายามที่จะมองว่าเขามีประเด็นที่ดีๆ ตรงไหนที่เราเห็นด้วยได้ หรือว่าตรงไหนที่เขาทำไม่ถูกเราก็วิจารณ์ ลักษณะอย่างนี้ไม่ได้หมายความว่าผมไม่มีจุดยืน แต่มันหมายความว่าผมมีจุดยืนอีกแบบหนึ่ง เพราะฉะนั้นมันอาจจะไม่ถูกใจคนที่เขาเลือกข้างเต็มร้อยในแต่ละสีแต่ละฝ่าย อันที่จริงผมมีความรักความห่วงใยทุกคนทุกฝ่าย แล้วก็พยายามที่จะอดทนกับเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่เราารู้สึกบ่อยครั้งก็ไม่เป็นธรรมกับเราเท่าไรหรอก

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : เสียงวิพากษ์วิจารณ์เรื่องไหนที่อาจารย์รู้สึกว่าเป็นธรรมกับอาจารย์ ในภาวะแบบนี้ครับ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : หนึ่งในลักษณะที่ไม่เอาใจใส่เรื่องบ้านเมือง ซึ่งไม่จริง เราเอาใจใส่มาตลอด สองคือระยะหลัง ผมถูกหว่านไปเข้าข้างรัฐบาล ขณะคนที่อยู่ฝ่ายรัฐบาลหลายคนก็หว่านไปเข้าข้างฝ่ายค้าน สิ่งเหล่านี้ผมไม่ถึงขั้นโกรธ แต่ารู้สึกรำคาญใจ และไม่รู้จะอธิบายอย่างไร ว่าจุดยืนของเรามันมีจริง แต่ไม่ได้ยื่นเหมือนที่เขาจัดขั้วกันอยู่

ภิญโญ ไตรสุริยธรรมา : ถ้าอย่างนั้นในภาวะบ้านเมืองแบบนี้ อาจารย์คิดว่าธรรมะข้อไหน จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับสังคมไทย

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : คิดว่าเป็นธรรมะข้อเดียวกับที่ผมปฏิบัติอยู่ ในเวลานี้ผมไปเป็นคณะกรรมการปฏิรูปฯ ก็พยายามใช้ธรรมะ เริ่มจากขันติ คือรับฟังเสียงวิพากษ์วิจารณ์ที่แตกต่างจากความคิดของเรา จากนั้นผมก็ใช้หลักของเมตตา กรุณา ที่เชื่อมั่นว่าเรามีกุศลเจตนาในการช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ สุดท้ายเมื่อวางอุเบกขา ก็คืออะไรที่เราทำได้ก็ทำ อะไรที่เราทำไม่ได้ก็รู้จักสงบ

จิตสงบใจลง ผมก็เลยทำงานหนักเพิ่มขึ้นมาได้อีกหน่อยหนึ่ง หลังจากที่มึนงานอื่นๆ อยู่แล้ว ผมคิดว่าหลักธรรมกับการใช้ชีวิต รวมทั้งการเมืองไม่ควรแยกจากกัน

ปฏิญญา ไตรสุริยธรรมมา : ช่วงเวลาที่เหลืออยู่ของชีวิตอาจารย์อยากใช้ชีวิตไปในมิติไหนมากที่สุด

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ถ้าเลือกได้ ผมอยากจะปลีกวิเวก ถีอสันโดษ ซึ่งที่จริงผมทำมาหลายปี แต่เวลานี้บ้านเมืองมีทุกซักรื้อน ผมก็ต้องกลับมาสู่หลักของการกลับมาช่วยผู้อื่นดับทุกข์ด้วย ตัวเราเองก็ต้องฝึกแสวงหาความสงบท่ามกลางความสับสน อย่างที่เรียนตั้งแต่ต้นว่าในระหว่างที่ไปทำงานเพื่อบ้านเพื่อเมือง เราก็ทำเพื่อตัวเองด้วยการปฏิบัติธรรม ใช้หลักธรรมมาทำให้ตัวเองสามารถผ่านความวุ่นรุ่มของปัญหาต่างๆ ในแต่ละวันได้ ถือเป็นการเรียนรู้อีกแบบหนึ่งที่มีค่าต่อชีวิตผมเช่นเดียวกัน

ปฏิญญา ไตรสุริยธรรมมา : อาจารย์อ่านหนังสือต่างประเทศมามาก ในต่างประเทศบางที่เมื่อนักเขียนเสียชีวิต เขาจะมีคำจารึกที่หน้าหลุมศพ วันหนึ่งเมื่ออาจารย์ได้จากไป ถ้ามีคนอยากจะเขียนอะไรสักอย่างหนึ่ง หรือโดยความปรารถนาของอาจารย์ อาจารย์อยากให้คำนั้นที่เขียนถึงคืออะไรครับ

เสกสรรค์ ประเสริฐกุล : ขอให้เป็นกิลเลสของผู้อื่นก็แล้วกันนะ คุณอย่ามาถามผมถึงเรื่องพวกนี้เลย

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

นายธนาคาร จันทิมา เกิดวันที่ 23 เมษายน พ.ศ.2530 ที่กรุงเทพมหานคร ภูมิลำเนา จังหวัดสมุทรสงคราม สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาบัณฑิตจากคณะอักษรศาสตร์ (เกียรตินิยม อันดับ 2) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2551 เข้าศึกษาต่อในหลักสูตรปริญญาอักษร ศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยเดียวกัน ในปีการ ศึกษา 2552 ระหว่างศึกษาได้รับทุนผู้ช่วยสอนและทุนผู้ช่วยวิจัย ปีการศึกษา 2552-2553